

A kudarc

Regény

Az öreg az iratszekrény előtt állt. Gondolkodott. Reggel volt. (Aránylag: tízre járt.) Ilyen idő tájt az öreg mindig gondolkodni szokott.

Sok gondja-baja volt az öregnek, volt tehát min gondolkodnia.

De az öreg nem azon gondolkodott, amin gondolkodnia kellett volna.

Hogy min gondolkodott, nem tudhatjuk pontosan. Csak annyi látszott rajta, hogy gondolkodik, a gondolatai nem. Meglehet, nem is gondolkodott. Csak hát reggel volt (aránylag: tízre járt), s megszokta, hogy ilyen idő tájt mindig gondolkodni szokott. Olyan nagy rutinra tett már szert az öreg a gondolkodásban, hogy olyankor is képes volt a gondolkodás látszatát kelteni, amikor pedig nem is gondolkodott, noha esetleg ő maga is úgy képzelte, hogy gondolkodik. Ez az igazság, nincs rajta mit szépíteni.

Az öreg tehát gondolkodva (gondolataiba merülve) állt az iratszekrénye előtt.

Aligha kerülhetjük el, hogy e ponton szót ne ejtsünk erről az iratszekrényről.

Ezen iratszekrény ama sarkos könyvszekrény közvetlen utóda volt, amelynek két szára az utcai oldalával nyugatnak forduló szoba délnyugati sarkát foglalta el, pontosan a déli-északi hosszirányú ablakfelület déli szegélyétől a sarokig, valamint a kelet-nyugati hosszirányú fal mentén elhelyezett sublóttól úgyszintén a sarokig húzódván, nyugat felé, a falnak egy kb.120 cm hosszúságú kitüremkedése mellett, mely kitüremkedés rendeltetését senki soha tisztázni nem tudta, s amelyet egy ragasztott falemez (mintegy a könyvszekrény tartozéka) borított (mintegy szégyenlősen) (s feltűnően rossz ragasztással) ha nem is egészen a mennyezetig, de a könyvszekrény – vagyis úgy jó 2 m – teljes magasságában.

Ha már így belebonyolódtunk, nem hallgathatjuk el, hogy a fent említett könyvszekrény viszont két néhai *rekamié* ágyneműtartójából készült egy közeli asztalosmester leleménye folytán, míg egy távolabbi kárpitosmester pedig a *rekamié* kárpitanyagából állított elő két korszerű *beverőt*, melyek áthúzva bár, de még ma is állnak a szoba északi falának nyugati, illetve keleti sarkaiban.

Talán megemlékeztünk már arról, hogy reggel volt. (Aránylag: tízre járt.) Most módunkban áll ezt további körülményekkel is kiegészíteni: gyönyörű, langyos, kissé párás, de verőfényes nyárutói (őszelői) reggel volt.

Miközben az öreg ebben az aránylag reggeli órában – tízre járt – az iratszekrény előtt állt és gondolkodott, futólag kísértésbe esett, hogy becsukja az ablakot.

De nem volt szíve hozzá, oly gyönyörű volt odakint ez a langyos, kissé párás, de verőfényes nyárutói (őszelői) reggel.

Olyan volt, mintha az iratszekrény előtt álló és gondolkodó öregre, valamint tágabb környezetére egy halványan kéklő üvegbura borult volna.

Ez a hasonlat – mint egyébként a találó hasonlatok általában – a felpezsdülő asszociációk révén előálló fokozott érzékletességet kívánja szolgálni. Egy nagy forgalmú utca számtalan forrásból eredő lármáját és bűzeit kellene ugyanis odaképzelnünk egy szorosan záródó üvegbura alá; mert ilyen utcára nyílt az az ablak, amelytől kissé déli irányban – vagyis ha szemközt állunk vele, balra – az öreg az iratszekrény előtt állt és gondolkodott.

Förtelmes egy utca volt.

A Hazugság Szurdoka – így hívta az öreg. Valójában egy mellékutca volt csupán. (Hivatalos minősítése szerint.)

Ámde, két főútvonal közé szorulva, ez a mellékutca – mi egyebet is tehetett volna? – két főútvonal forgalmát bonyolította le.

A járda szélén, észak-déli hosszirányban, különféle jelzőtáblák meredeztek (mégannyi kiáltó jelképei a hiábavalóságnak), míg az utca déli torkolatát – mely egyszersmind egy elágazó főútvonalnak és három összetalálkozó mellékutcának volt a csomópontja – egy forgalmi lámpa zárta le, mely úgy viselkedett, mintha ez az utca csakugyan egy mellékutca volna: vagyis az előtte bögő, dübörgő és reszketve toporzékoló autócsodából – amelyben az úgyszólván kölyökméretű törpéktől a vontató óriásokig mindenféle nagyságrend előfordult (a megfelelő kipárolgásokkal és hangrezgésszámmal) (mely utóbbi olykor meglepő ellentétben állt a mérettel, noha többnyire azért mégiscsak inkább arányosnak bizonyult) – mindössze két-háromnak engedélyezett áthaladást, mielőtt ismét tilosra váltott volna vissza.

Hivatalosan villamos nem közlekedett az utcában.

Nem hivatalosan azonban itt tette meg útját egy bizonyos kocsiszínből ki, illetve oda befelé tartó valamennyi villamos, melyek tulajdonképpen a két főútvonal valamelyikén közlekedve mintegy szóra sem érdemes módon haladtak csak keresztül ezen a két főútvonal közé szorult mellékutcán.

A Hazugság Szurdokából bögés, hörgés, csikorgás, csörömpölés, jajszó és fékeveszett kurjongatás tört fel, akár egy fortyogó katlan mélyeiből, a hol feketéllő, hol csupán szürkéllő, az est beállta után (s a tél beállta előtt) (mert hiszen a kéményeket mind ez ideig még szóra sem érdemesítettük) mindenesetre már inkább csak renyhén kéklő gázok közül – míg hajnali fél négy órakor az utca északi torkolatában fel nem tűnik a garázsaikból érkező autóbuszrajok (s egyszersmind az új nap új fekete gázainak) első, üres farát sárló kancaként dobáló, őrzöngve vágtazó hírnöke.

Ezt az észak-déli (vagy dél-északi) hosszirányú utcát mindössze tíz-tizenöt ház szegélyezte, mégis erre az aránylag kevés házra egy egész történelmi korszak ütötte rá bélyegét, ami – sajátságos módon – a térben dél-északi hosszirányban nyert időrendi kifejezést.

A negyvenes évtized első fele az utca keleti oldalának a közepére esett.

Ezeket az esztendőket a háború, építkezéseit a sürgős tőkebefektetés, az ezzel, valamint a háborús anyagiánnyal együtt járó hevenyészettség jellemezte.

Egy ilyen ház második emeleti garzonlakásában lakott az öreg (egy szoba, előszoba, fürdőszoba, teakonyha, összesen 28 m², tanácsi bérlemény, bére 120 Ft-tól növekvőben – a lakbéremelések üteme szerint –, jelenleg még mindig csak 300 Ft), házastársi jogon évtizedek óta ideiglenesen bejelentve (lévén, hogy állandó bejelentője – közvetlen családtag jogán – anyja lakásába szolt, jöllehet ott soha, még ideiglenesen sem lakott, de tekintetbe véve az idős hölgy remélhetően az emberi élet legvégső határáig terjedő, ámde végezetül mégiscsak kikerülhetetlen...) (egyszóval, hogy a végezetül ki nem kerülhető esemény következtében megüresedő lakás e furfang révén majd az öregre szálljon) (ha e furfangot – de a szokásjog alapján ez remélhető – az illetékes tanácsi szerv is méltányolja) (s jöllehet ott is csupán egy szobáról volt szó, ámde nagy szobáról, zöldövezetben és teljes komforttal, minélfogva – legalábbis cserealapnak – az a lakás – ahová az öreg állandóan volt bejelentve, de ahol soha, még ideiglenesen sem lakott – mégiscsak kétségkívül alkalmasabb).

Mivel ennek a lakásnak – annak tehát, amelyben az öreg ideiglenes bejelentővel ugyan, de állandóan lakott – a berendezése már eleve a legszükségesebb darabokra korlátozódott, bizvást remélhető, hogy amit a legszükségesebből most alább a legszükségesebbekként kiemelünk, az – történetünk viszonylatában – legalábbis nem szükségtelen.

A (bejárati ajtótól) kelet-nyugati hosszirányú előszobát, amely közepén egy mázolt faléccel kettéosztott katedrálüvegű ajtó révén (pontosabban – az előszoba levegőtlenisége miatt – ennek a mindig nyitva álló ajtónak a mellőzésével) vezetett a lakószobába, déli oldalán a teakonyhába, attól nyugatra a fürdőszobába nyíló ajtók határolták, a még nyugatabbra szabadon maradó, kb. 80 cm hosszúságú falfelület pedig egy előszobafogasnak (kalaptartóval) engedélyezett teret.

Az előszoba északi falát teljes hosszában, ajtókerettől ajtókeretig egy tetszetős műkarton anyagból készült függöny borította, mögötte elmés fogas- és polcrendszer iparkodott feledtetni az egykor itt álló s az öreg feleségének állhatatos ellenszenvével hosszú időn keresztül eredményesen dacoló két egyenlőtlen méretű, otromba előszobaszekrényt, melyek azonban – az anyagok állítólagos

természete szerint – mégsem vesztek el, csupán átalakultak ezzé a bizonyos elmés fogas- és polcrendszerre, sőt az egyik előszobaszekrénynek egy kb. 7x7 centiméteres eredeti darabja (mely a rajta látható viaszpecsét miatt érdemel említést) (amely viaszpecsét feliratát ugyan már csaknem olvashatatlaná tette az évek során meg-megismétlődő mázolások sárgásfehér festékrétege) még történetünk időpontjában is megtalálható az öreg egyik papírdobozában (hogymelyikben, azt ő maga sem tudta).

Ezzel már el is érkeztünk a közepén egy mázolt faléccel kettéosztott katedrálüvegű ajtóhoz, amelyen keresztül (pontosabban – az előszoba levegőtlenlége miatt – ennek a mindig nyitva álló ajtónak a mellőzésével) beléphetünk a lakószobába.

Ennek az (utcai oldalával nyugatnak forduló) szobának a délkeleti sarkában egy cserépkályha, a cserépkályhától északra, illetve nyugatra – a megfelelő hézagok beszámításával – egy-egy karosszék (Maya II. típus, a felhasznált anyagok: bükkfa, nitrólakk, P. P. heveder, poránhab, bútorszövet, a bútor minősége megfelel a 8976/4/72 és a 8977–68. sz. MSZ előírásainak, NEDVESSEGTŐL ÓVNI!), a karosszékek között (s a cserépkályhától kissé északnyugatra) egy lendületes ívű állólámpa (kb. öt évenként váltakozó ernyővel), valamivel még északnyugatabbra pedig apróka, pálcikalábakon nyugvó, ingatag valami állott, a termék Minőségi Bizonyítványa szerint: mini gyermekasztal, I. o. speciális, többretegű enyvezett, I. o. kemény lombos fűrészáru – funkcionális rendeltetését tekintve azonban inkább afféle dohányzóasztalka.

A cserépkályhától (a megfelelő hézag beszámításával) északra eső karosszék után újabb (kisebb) hézag, majd a katedrálüvegű ajtó, pontosabban – mivel az előszoba levegőtlenlége miatt ez az ajtó mindig nyitva állott – egy ajtónyi rés, aztán a katedrálüvegű ajtó katedrálüvegű szárnya, mögötte hézag, a hézag után – már a szoba északkeleti sarkában – az egyik heverő rövidebbik oldala, aztán a szobasarak, majd – már az északi fal mentén – a heverő hosszabbik szegélye, hézag, alacsony sublót, hézag, végül pedig a másik heverő következett, amelynek hosszabbik oldala viszont már a szoba nyugati falához simult, észak-déli hosszirányban benyúlva egészen az ablak alá, ahol, még délebbre, hézag, azután egy asztal (pontosabban *az* asztal, a lakás egyetlen tulajdonképpeni asztala) húzódott tovább, egyre délebbre, csaknem a szoba délnyugati sarkáig, amelynek elérésében csupán az e sarokban álló, s a figyelmes olvasó számára már bizonyára nem egészen ismeretlen bútordarab akadályozta meg.

Jóval egyszerűbb a feladatunk, ha a cserépkályhától (a megfelelő hézag beszámításával) nyugatra álló karosszéktől, tehát a szoba déli fala mentén indulunk el; mert itt csupán megint egy hézaggal, nyugatabbra alacsony sublóttal (a szemközti sublót pontos másával és párjával), hézaggal, azon túl egy falkitüremkedéssel (mely kitüremkedés rendeltetését senki soha tisztázni nem tudta), végezetül pedig – immár a szoba délnyugati sarkában – a könyvszekrénynek és az iratszekrénynek azzal a hibridjével akad dolgunk, azzal a könyv- és iratszekrénykentaúrral (ha szabad ilyen fogalom- és képzavarba bocsátkoznunk), amely előtt, egy gyönyörű, langyos, kissé párás, de verőfényes nyárutói (őszelői) reggelen – amely áthatolhatatlan üvegburaként borult rá és tágabb környezetére – az öreg állt és gondolkodott.

Hogy elejét vegyük a máris bizonyára kialakult képzetek végleges megrögzülésének: eddigi elfogulatlan szóhasználatunk e ponton alighanem némi tisztázásra szorul.

Amiként – például – az iratszekrény nem volt igazi iratszekrény; vagy – hogy egy másik példával éljünk – az öreg mellékutcaja (a Hazugság Szurdoka – így hívta az öreg) nem volt igazi mellékutca: ugyanígy nem volt az öreg sem igazi öreg.

Öreg volt persze (hiszen ezért is hívjuk őt öregnek).

Mégis: nem attól volt az öreg öreg, hogy öreg volt – vagyis nem volt öregember (bár persze fiatal sem volt) (hiszen ezért is hívjuk őt öregnek).

Alkalmasint az volna a legegyszerűbb, ha megmondanánk, mennyi idős volt (ha nem irtóznánk az olyan szerfölkötés kétes bizonyosságoktól, amelyek évről évre, napról napra, sőt óráról órára változnak) (s ki tudná, hány évet, napot és órát ível át történetünk) (s hogy ez az ív tulajdonképpen merrefelé is görbül) (minek következtében egyszerre csak abban a helyzetben találhatjuk magunkat, hogy elhamarkodott kijelentéseinkért többé nem állhatunk helyt).

Jobb híján hadd támaszkodjunk hát egy – semmi esetre sem túl eredeti – megfigyelésünkre:

Ha az ember vállal egy jó fél évszázad nyomja, akkor vagy megrogyan, vagy pedig valahogyan megáll, fennakad (mintegy az idő horgán) (mely horog persze egyre húzza és ráncigálja, ki a túlparti pusztaságba, a nedvdús színek és a tapintható formák közül az árnyyszerű, szikkadt elvontságba), s beáll egy tartós pillanat, mely olyan, akárha itt se volna, vagyis azzal a csalóka látszattal kecsegtet, mintha valami még nem dőlt volna el végérvényesen (mintegy, hogy elég erős-e a zsineg) (s jóllehet mindnyájan tudjuk: már hogyne volna – mégis, az a körülmény, hogy – a biztosabb fogás kedvéért – egy kicsit utánaenged, máris tévhiteket ébreszt) (kiváltképp olyasvalakiben, akinek ezt a zsineget már sikerült elszakítania egyszer) (ámde ne vágjunk elébe történetünknek).

Ha tehát a továbbiakban is fenntartjuk – márpedig fenntartjuk, hogy az öreg öreg volt, úgy ezt a szóhasználatunkat (melyet nem az öreg megjelenése ad a szánkba, de nem is a látszatok mögé hatoló fölényes, anyakönyvhivatal-vezetői tudás) nyilván valami mással kell megalapoznunk.

Mi sem könnyebb ennél.

Az öreg ugyanis úgy érezte magát – s hogy erre lényegében minden oka megvolt, azt aligha vitathatnánk –, mint aki öreg, mint akivel többé semmi sem történhet, semmi új, se jó, se rossz (fenntartva a kissé jobb vagy a kissé rosszabb azért korántsem egylényegű esélyeit) (ámbar a lényegen ez lényegileg nem változtat semmit): mint akivel minden megtörtént már (az is, ami megtörténhet még, vagy ami megtörténhetett volna), mint aki halálát – ideiglenesen – kijátszotta, életét – végérvényesen – leélte, bűneiért elnyerte szerény jutalmát, erényeiért szigorú büntetését, s már régóta állandó szereplő azon a szürkelistán, amelyet – ki a megmondhatója, hogy hol és hogy miféle sugallatok szerint – a létszám fölöttiekről vezetnek; s mint aki mindennek ellenére nap nap után arra ébred, hogy mégis létezik (s ezt nem is érzi olyan kellemetlennek) (mint amilyennek talán érezhette volna) (ha mindent mindig tekintetbe vesz) (amit azonban egyáltalában nem tett).

Ennélfogva tehát semmi sem szól amellett, hogy netalán azt higgyük: ezeken a dolgokon gondolkodott, amikor az öreg az iratszekerény előtt állt és gondolkodott.

Nem: mindössze arról van szó, hogy reggel volt – aránylag: tízre járt –, s ilyen idő tájt az öreg mindig gondolkodni szokott.

Ez volt az életrendje.

Mindennap, ahogy eljött a tíz óra (körülbelül), azonnal gondolkodni kezdett.

A körülményeiből adódott ez így; tíz óra előtt ugyanis nem kezdhett el gondolkodni, ha viszont csak később fogott hozzá, akkor szemrehányásokkal illette önmagát az időveszteség miatt (ami viszont ismét csak további időveszteséghez vezetett, vagyis tovább hátráltatta, ha – végtelen esetekben – éppenséggel teljesen meg nem akadályozta abban, hogy gondolkodjon).

Így tehát tíz órakor (körülbelül), mintegy automatikusan s egészen függetlenül a gondolkodás intenzitásától – sőt attól is, hogy valójában gondolkodott-e, vagy nem (olyan nagy rutinra tett már szert az öreg a gondolkodásban, hogy olyankor is képes volt a gondolkodás látszatát kelteni, amikor pedig nem is gondolkodott, noha esetleg ő maga is úgy képzelte, hogy gondolkodik) –, az öreg az iratszekerény előtt állt és gondolkodott.

Tíz órakor ugyanis (körülbelül) az öreg egyedül maradt a lakásban (ami nála a gondolkodás előfeltételének számított), miután felesége már korábban elindult ama kültelki bisztróba vezető hosszú útján, ahol felszolgálói minőségben kereste meg kenyerét (és olykor az öregét is) (ha a sors éppen úgy hozta) (és bizony nem egyszer hozta úgy).

Fürdőszobai teendőivel is végzett.

Megitta kávéját is (a cserépkályhától – a megfelelő hézag beszámításával – nyugatra álló karosszékekben).

Első cigarettáját is elszívta már (fel-alá járkálva a nyugatra nyíló ablak és a keleten bezárt bejárati ajtó között) (kissé oldalazva az előszoba északi falát borító tetszetős műkarton anyagból készült függöny és a nyitott fürdőszobaajtó képezte szűkületben) (mely ajtó tudniillik örökké nyitva állt, szellőzés céljából, lévén a fürdőszoba még a levegőtlen előszobánál is levegőtlenebb).

Ez volt tehát az előzménye – ha nem is az oka (ámbar a feltétele mindenképpen) – annak, hogy az öreg tíz órakor (körülbelül) ezen a gyönyörű, langyos, kissé párás, de verőfényes nyárutói (őszelői) nap reggelén is az iratszekrény előtt állt és gondolkodott.

Sok gondja-baja volt az öregnek, volt tehát min gondolkodnia.

De az öreg nem azon gondolkodott, amin gondolkodnia kellett volna.

Azt sem állíthatjuk azért, hogy legidősebb gondja-baja – az tehát, amin gondolkodnia kellett volna – még csak meg sem fordult a fejében.

Sőt.

„Csak állok itt az iratszekrény előtt és gondolkodom – gondolta az öreg –, ahelyett hogy végre csinálnék is valamit.”

Hát igen: már rég hozzá kellett volna látnia, hogy megírjon egy könyvet – ez az igazság, nincs mit szépíteni rajta.

Az öreg ugyanis könyveket írt.

Ez volt a foglalkozása.

Illetőleg – hogy pontosabbak legyünk – úgy alakult, hogy ez lett a foglalkozása (minthogy egyéb foglalkozása nem volt).

Már több könyvet is megírt, mindenekelőtt az első könyvét: ezen a könyvén (minthogy a könyvírás akkoriban még nem volt a foglalkozása, s ezt a könyvét még csak úgy, mondhatni a saját önkényes szeszélyéből írta) egy jó évtizedig dolgozott, s azután meglehetősen viszontagságos körülmények közepette – és újabb két év elteltével – látott csak nyomdafestéket; második könyvéhez már négy év is elegendőnek bizonyult; többi könyvére pedig (miután már a könyvírás volt a foglalkozása, illetőleg – hogy pontosabbak legyünk – úgy alakult, hogy ez lett a foglalkozása) (minthogy egyéb foglalkozása nem volt) már csupán a megírásukhoz feltétlenül szükséges időt fordította, lényegében a vastagságuktól függően – mert (miután már úgy alakult, hogy ez lett a foglalkozása) lehetőleg vastag könyvek írására kellett törekednie, a saját jól megfontolt érdekében, lévén a vastagabb könyveknek a tiszteletdíja is vastagabb a vékonyabb könyvekénél, melyeknek – minthogy vékonyabbak – a tiszteletdíjuk is vékony (vékonyságuktól függően) (s tartalmuktól függetlenül) (a művelődésügyi miniszternek – a pénzügyminiszterrel, a munkaügyi miniszterrel, az Országos Anyag- és Árhivatal elnökével, valamint a Szakszervezetek Országos Tanácsával egyetértésben – hozott 1/1970. III. 20. MM számú rendelete értelmében, a kiadói szerződések feltételeiről és a szerzői díjakról).

Nem mintha az öreg égett volna a vágytól, hogy megírjon egy újabb könyvet.

Csak hogy már eléggé régen nem jelent meg újabb könyve.

Ha ez így megy tovább, még a nevét is elfelejtik.

Ami – önmagában véve – egyébiránt a legkevésbé sem zavarta volna az öreget.

Hanem – s ez volt épp a bökkenő – egy bizonyos tekintetben mégiscsak zavarnia kellett.

Nem oly sok esztendő még, és eléri a korhatárt: nyugdíjas író válhat belőle (olyan író tehát, aki könyveivel kiérdemelte, hogy nem kell több könyvet írnia) (noha megteheti persze, ha mégis úgy tartja kedve).

Irodalmi munkásságának tehát – ha eltekintett minden ködös elvonatkoztatástól, és ragaszkodott a szilárdhoz, a kézzelfoghatóhoz – ez volt a tulajdonképpeni célja.

Ahhoz tehát, hogy ne kelljen több könyvet írnia, néhányat meg kellett írnia még.

Lehetőleg minél többet.

Ha ugyanis nem tévesztette szem elől irodalmi munkássága tulajdonképpeni célját (vagyis, hogy nyugdíjas író váljék belőle, olyan író tehát, aki könyveivel kiérdemelte, hogy nem kell több könyvet írnia), félő volt, hogy feledésbe merülő neve a feledés mértékében – vagyis hátrányos mértékben – befolyásolhatja a nyugdíját meghatározó tényezőket (mely tényezőkről pontos információkkal nem rendelkezett ugyan, de valahogy úgy okoskodott – s talán nem egészen logikátlanul –, hogy ha vastagabb könyvéért több tiszteletdíj, akkor több könyvéért viszont magasabb nyugdíj jár) (ami persze –

mint már említettük –, pontos információk híján az öreg feltevése, de talán nem egészen logikátlan feltevése volt csupán).

Így aztán az öreget mégiscsak zavarnia kellett annak – ami önmagában véve egyébiránt a legkevésbé sem zavarta volna –, hogy még a nevét is elfelejtik.

S ennél fogva, bár nem mintha égett volna a vágytól, hogy megírjon egy újabb könyvet, de már rég hozzá kellett volna látnia.

Csak hogy nem volt semmi ötlete. (Ami egyébként máskor is előfordult már vele, rendszeresen azonban csak azóta, amióta a könyvírás volt a foglalkozása, illetőleg – hogy pontosabbak legyünk – amióta úgy alakult, hogy ez lett a foglalkozása) (minthogy egyéb foglalkozása nem volt).

Pedig csak egy könyvről lett volna szó. Akármilyen könyvről, csak könyv legyen (az öreg régóta tudta már, hogy teljesen mindegy, milyen könyvet ír: jót-e vagy rosszat – a lényegen ez semmit sem változtat) (hogy azonban a lényeg alatt mit értett, azt az öreg vagy túlságosan is jól, vagy egyáltalán nem tudta) (erre kell következtetnünk legalábbis abból, hogy bár az iratszekrény előtt állva és gondolkodva – egyebek közt – ez a gondolat is megfordult fejében, ám a legcsekélyebb tanújelét sem adta, hogy ennek a fogalomnak – a lényegnek – a lényegét, legalább a saját használatára, tisztázni kívánta volna).

De hát, egy fia ötlet nem sok, megírandó könyvéhez az öregnek annyija sem volt.

Annak ellenére, hogy a maga részéről igazán minden tőle telhetőt elkövetett (hiszen – mint láttuk – jelenleg is az iratszekrény előtt állt és gondolkodott).

Valamennyi régi, régebbi vagy még régebbi ötletét, vázlatát, töredékét is átnézte már az elmúlt napokban, amelyeket „Ötletek, vázlatok, töredékek” címfelirattal ellátott dossziéjában tárolt: ám vagy hasznavehetetleneknek bizonyultak, vagy pedig egyetlen szót sem értett belőlük (holott ő maga jegyezte fel őket régen, régebben vagy még régebben)

Nagyobb sétákat is eszközölt a budai dombvidéken (gondolkodóséták – így hívta az öreg).

Mindhiába.

Most már – miután ötletei, vázlatai, töredékei és sétái (gondolkodóséták – így hívta az öreg) sorra, rendre mind csődöt mondtak – csak a papirosai maradtak még hátra.

Régóta nem látta már a papirosait.

Nem is akarta látni őket.

El is rejtette az iratszekrény legmélyére, nehogy valamiképp a szeme elé kerüljenek.

Igencsak szorult helyzetben kellett lennie tehát az öregnek, ha – miként előzőleg a szerencsés véletlenbe (amit, az ismert okoknál fogva, alighanem helyesebb kiigazítanunk az úgyszólván lehetetlenre), majd az ötletekbe, vázlatokba, töredékekbe és a gondolkodósétákba – végső bizodalját most egyszerre a papirosaiba helyezte.

E ponton azonban attól kell tartanunk, hogy ha nem szakadunk el kissé az öreg gondolatmenetétől, sosem fogjuk a továbbiakhoz szükséges tiszta megvilágításban látni az ötletek, vázlatok, töredékek, illetőleg a papirosok között fennálló hajszálfinom, de elhanyagolható különbséget.

Talán nem is kényszerülünk túl hosszadalmas magyarázkodásra.

Ötleteket, vázlatokat, töredékeket ugyanis kizárólag olyan személy állít elő, akit erre feltétlen és nyomós okok szorítanak; akinek mondjuk – mint például az öregnek is – történetesen könyvírás a foglalkozása (illetőleg – hogy pontosabbak legyünk – úgy alakult, hogy ez lett a foglalkozása) (minthogy egyéb foglalkozása nem volt).

Papirosai viszont mindenkinek vannak. Ha több nem, egy minden bizonnyal: egy papiros, amelyre egykor fölírt valamit, föltehetően valami fontosat, hogy el ne felejtse, nagy gondosan eltette – és azután elfelejtette.

Papiros, amely kamaszkora verseit őrzi. Papiros, amelyen kivezető utat keresett egy válságos időszakban.

Esetleg egy egész napló.

Egy ház terve.

Egy nehéz esztendő költségvetése.

Egy megkezdett levél.

Egy üzenet: „Rögtön jövök” – amely később esetleg végzetesnek bizonyult.

De legalább egy számla, vagy talán egy fehérneműről letépett mosatási utasítás, amelynek hátlapján apró, idegenszerű, elfakult, immáron olvashatatlan betűket fedezünk fel – a saját kézírásunkat.

Az öregnek egy egész dossziéra való ilyen papirosa volt.

Talán említettük már, hogy az iratszekrény legmélyén tartotta őket, nehogy valamiképp a szeme elé kerüljenek.

Ha mármost tehát ennek az ellenkezőjét akarta – azt tudniillik, hogy a szeme elé kerüljenek –, úgy az iratszekrényből előbb ki kellett emelnie az írógépét, néhány dossziét – köztük az „Ötletek, vázlatok, töredékek” címfeliratút –, továbbá két papírdobozt, melyek vegyes tárgyakat tartalmaztak (szükségest és szükségtelent) (mely meghatározásokat konkrét tartalommal mindenesetre csak a mindenkor alkalom ruházhatott fel) (s így tehát az öreg sosem tudhatta biztosan, hogy e vegyes tárgyak közül mi szükséges és mi szükségtelen) (annál kevésbé, minthogy évek is elteltek anélkül, hogy a két papírdoboz fedelét felnyitotta, s a bennük lévő vegyes – szükséges és szükségtelen – tárgyakra akár csak egyetlen pillantást is vetett volna).

Ez volt tehát az útja-módja annak, hogy mégiscsak a szeme elé kerüljön a papirosait tartalmazó közönséges, szürke színű, MNOSZ 5617-es szabvány méretű iratgyűjtő dosszié.

Ezen a szürke dosszién, mintegy nehezékül, egy úgyszintén szürke – noha sötétebb szürke – kődarab is hevert (vagy ágaskodott) (vagy gömbölyödött) (attól függően, hogy mely oldaláról szemléljük), tehát egy szabálytalan formájú kődarab, amiről semmi megnyugtatót nem mondhatunk (olyasmit például, hogy sokszögű paralelepipedon) (bármit tehát, ami – anélkül hogy valójában értené őket – az emberi szellemet mégis oly engesztelően megbékélteti a tárgyakkal, ha már legalább egy idom konstrukciójának megfelelnek, s ennyiben elintézettnak tekinthetők), lévén, hogy e kődarab, a még meglévő vagy már lekopott éleivel, sarkaival, hegyeivel, legömbölyödéseivel, rovátkáival, repedéseivel, kiszögelléseivel és horpadásaival olyan szabálytalan volt, amilyen szabálytalan csakis egy kődarab lehet, amelyről sosem tudhatni, hogy levált darabkája-e egy nagyobb köegységnek, vagy ellenkezőleg, egy nagyobb köegység megmaradt darabkája, mely nagyobb köegység azonban – akár hegynek a szikla – bizonyára megint egy nála is nagyobb egységnek volt a része (de hát végül is minden kődarab nyomban őstörténeti megfontolásokra csábít) (ami nem célunk) (noha ellenállni is nehéz) (kiváltképp, ha egy kődarabbal akad dolgunk, amely végső) (vagy inkább kezdeti) (kezdetek, végek, tömörségek és egységek irányába tereli csődöt mondó képzeletünket, hogy végezetül is visszatérjünk tehetetlen) (de legalább a tudás állítólagos méltóságával felruházott) (tudatlanságunkhoz, mint annyi mást, úgy e kődarabot illetően is, amelyről nem tudhatni, hogy vajon levált darabkája egy nagyobb köegységnek, vagy ellenkezőleg, egy nagyobb köegység megmaradt darabkája-e).

A történetünk elején felállított helyzet tehát, amelyhez mind mostanig – korántsem önfejűségből, csupán az öreg elhatározásainak nehézkessége miatt – következetesen ragaszkodtunk, most az alábbiak szerint módosult:

Az öreg a tárt ajtajú iratszekrény előtt állt, melynek félig kirámolt felső rekeszében már csupán egy szürke dosszié, a dosszién pedig, mintegy nehezékül, egy úgyszintén szürke – noha sötétebb szürke – kődarab volt látható, és gondolkodott:

„Félek – gondolta –, hogy végül még elő fogom venni a papirosaimat.”

Amit meg is tett egyébiránt.

Aztán – mintegy a rend kedvéért (mert hisz mi egyéb indítékát is látnánk) (hacsak a helyszűkét is tekintetbe nem vesszük) (vagy talán az elhatározás visszavonhatatlanságát megpecsételő) – az írógépét, néhány dossziét – köztük az „Ötletek, vázlatok, töredékek” címfeliratút – továbbá a két papírdobozt, melyek vegyes tárgyakat tartalmaztak (szükségest és szükségtelent) visszarámolta az iratszekrény felső rekeszébe.

Talán nem bizonyul merő szószaporításnak tehát, ha a történetünk elején felállított, ám azóta módosult helyzet további módosulásáról most az alábbiakban – a tőlünk telhető rövideggel – ismét beszámolunk:

Az öreg az iratszekrény előtt ült és olvasott.

„1973. augusztus

Ami megtörtént, megtörtént: most már nem segíthetek rajta. Múltamon éppoly kevéssé változtathatok, akárcsak a belőle kérlelhetetlenül következő jövőmön, amelyet még nem ismerek...”

– Te nagyságos Jóisten! – mondta fennhangon az öreg.

„...Jelenem szűk mezsgyéin pedig ugyanolyan iránytalanul mozgok, mint az elmúlt vagy a bekövetkező időben.

Hogyan jutottam idáig, nem tudom. Gyerekkoromat egyszerűen elfecséreltem. Hogy az alsó gimnáziumban miért voltam olyan rossz tanuló, annak bizonyára megvannak a mélylélektani magyarázatai. (»Még az a mentséged sincs, hogy buta vagy: mert eszed, az volna« – ahogy apám sűrűn hangoztatta.) Később, tizennégy és fél éves koromban, mértéktelenül bárgyú körülmények összetalálkozása révén körülbelül fél óra hosszat néztem szembe egy élesre töltött golyószóró rám meredő csövével. E körülmények leírása normális nyelven úgyszólván képtelenség. Legyen elég annyi, hogy egy csendőrkaszárnya szűk udvarán álltam egy félelemverejtét és ki tudja, miféle gondolatfoszlányokat kiválasztó tömegben, melynek egyedeihez mindössze az az általánosság fűzött, hogy mindannyian zsidók voltunk. Kristálytisza, virágillatú nyáréjszaka volt, felettünk telihold ragyogott. A levegőt egyenletes, tompa zümmögés töltötte be: a Royal Air Force, nyilván itáliai támaszpontjaikról felszálló és ismeretlen célpontok felé húzó kötelékei, s az a veszély fenyegetett, hogy ha bombát találnak pottyantani a kaszárnyára vagy környékére, a csendőrök – úgymond – halomra lőnek minket. Hogy miféle lehetetlen összefüggések és hülye indokok alapján, ezt akkor – és utólag is – tökéletesen mellőzhetőnek találtam. A golyószóró egy filmfelvevőgép gólyalábaihoz hasonló állványzaton nyugodott. Valami emelvényfélén tárgyilagosan összehunyorított szemű, turáni bajuszos csendőr állt mögötte. A cső végéhez nevetséges, tölcser formájú alkatrész illeszkedett, akár nagyanyám mákdarálóján. Várákoztunk. A zümmögés dőrejjé fokozódott, majd ismét zümmögéssé csitult, hogy a beálló csend egy-egy süket szakasza után újabb dőrejjé fokozódó zümmögésnek nyisson teret. Pottyán vagy nem pottyán – ez volt a kérdés. A csendőrökön lassanként a szerencsejátékosok bomlott jókedve lett úrrá. Hogyan is foglalhatnám szavakba azt a váratlan derűt, amely – az első csodálkozásom múltán – bennem is eláradt? Csupán a tét csekélységét kellett felismernem ahhoz, hogy bizonyos módon én is élvezni tudjam a játékot. Megértettem a számomra adott világegyetem egyszerű titkát: bárhol, bármikor agyonlőhető vagyok. Lehet, hogy ez a...”

– Az isten bassza meg! – szakította itt egyszerre félbe az olvasást az öreg, miközben helyéről félig felemelkedve az iratszekrény felé nyúlt.

E különös fejlemény oka egy nem várt – jöllehet váratlannak mégsem minősíthető (mert úgyszólván naponta törvényszerűen bekövetkező) eseményben rejlett, mely eseményt – mint láthattuk – a sűrű ismétlődése sem foszthatta meg az öregre gyakorolt eredeti, elementáris hatásától (sőt, mondhatnánk, éppen ellenkezőleg).

Nyilvánvalóan nem késlekedhetünk a kielégítő magyarázattal.

Nem tagadjuk azonban, hogy ez a kötelezettségünk némiképpen zavarba ejtő.

Mert az öregből kitört szavakra; a gyomrát összeszorító enyhe görcsre; a mintegy valamiféle felvonón a mellkasán és a torkán keresztül fölfelé szánkázó és szédítő zökkenéssel a tarkójának ütődő könnyű kis émelekre aligha szolgál elégséges magyarázatul, ha – megmaradva a pusztá tényeknél – mindössze ennyit mondunk: a feje fölött kinyitottak egy rádiót.

Nem nélkülözi a célzatosságot (sőt, bevallottan elbeszélői helyzetünk megkönnyítése jár fejünkben), ha most odahagyjuk az öreg papirosait, s helyette felütjük azt a nem túlságosan testes, zöld félvászon borítású kötetkét, amelyet az öreg az utóbbi időkben gyakorta és sok haszonnal forgatott, kiváltképp hálás elégtétellel adózván az alábbi soroknak (a kötetke 259. oldalán) (mely oldalnál a zöld félvászon borítású kötetke egyébként már úgyszólván önmagától is felnyílt, ha a szoba északkeleti sarkát elfoglaló heverő fölötti fali könyvespolcra az öreg leemelte) (ámbar, a tévedhetetlen rábukkanást

biztosítandó, mindenesetre a sárga műselyem könyvjelző szalag is ugyanezen lapnál volt beillesztve) (amely lapon tehát az alábbi sorokat) (melyeknek az öreg kiváltképp hálás elégtétellel adózott) (most – mintegy a válla fölé hajolva – magunk is elolvashatunk):

„Van egyfajta lény, amely tökéletesen ártalmatlan, ha szemed elé kerül, szinte észre sem veszed; s máris megfélemez télt róla. De ha valahogy láthatatlanul a füledbe fészkelődik, akkor fejlődésnek indul, majdhogynem kikel, s már láttam olyan esetet is, hogy egészen az agyba felhatolt, s ott szétterpeszkedve tenyésztett tovább, akár a kutya orrán behatoló pneumococcusok.

A szomszéd ez a lény.”

Hát igen.

Oglütz – így hívta az öreg.

A Csend Nélküli Lény.

Nem nő, nem férfi, nem állat, még kevésbé ember.

Oglütz – így hívta az öreg.

Akár a mértéktelen rádió- és televízióhallgatástól, akár valamiféle hormonális rendellenesség következtében (mely hormonális rendellenesség magyarázata talán a mértéktelen rádió- és televízióhallgatásban rejlett) (habár a kiadós táplálkozást sem szabad figyelmen kívül hagynunk) a Lény nem csupán az öreg agyában, de a feje fölötti 28 négyzetméteren is teljesen elburjánzott.

Egy női Küklopsz alatt lakott az öreg, amely zajokkal táplálkozott. (Jóllehet e Küklopsznak két szeme, két apró rinocéroszsze volt.)

Neszeinek sűrű hullámverésében naphosszat tehetetlenül hanyódott az öreg. Hallotta az ajtó szörnyű döndülését, valahányszor tanyájára megérkezett; gyors zuhanások, gördülések záporozását: talán – vélte az öreg – a hazahordott zsákmányt dobja le ilyenkor; nehéz puffanások szaggatott és döcönő ritmusát: medvéket idomít – szokta mondani az öreg: majd hamarosan elbódult valamelyik szolgálattevő fenevadja: vagy a rádió, vagy a televízió.

Oglütz – így hívta az öreg.

Nem volt mit tenni.

Bele kellett törődni.

Valamikor, réges-rég, az idők kezdetén, kényre-kedvre a kezére adta magát az öreg: bevallotta, hogy zavarják a zajok (sőt megkérte ezek mérséklésére).

Azóta lankadatlanul lesben állt a feje fölött.

Kiismerte szokásait.

Várta, hogy írógépén leüsse az első betűt.

Tévedhetetlenül megérezte, mikor szokott az iratszekrény előtt állni és gondolkodni.

Nem volt mit tenni.

Bele kellett törődni.

A hosszú évek kialakították az öregben az úgyszólván automatikus védekezési reflexeket (mint ahogyan – például – esőben kinyitotta az esernyőjét).

A nem túlságosan testes, zöld félvászon borítású kötetke fentebb már idézett sorai (melyeknek az öreg kiváltképp hálás elégtétellel adózott) úgyszintén a védekezési reflexek közé sorolhatók.

E merőben spirituális vigasz és erőmerítés azonban nem sokat érne az olvadékony viaszból előállított füldugók jelentékeny gyűjteménye nélkül, amely az iratszekrény alsó rekeszének bal hátsó – délnyugati – sarkát csaknem teljes terjedelmében elfoglalta (mivel beszerzésére nem mindig nyílik mód, lévén külföldi termék) (OHROPAX Geräuschschützer, VEB Pharmazeutika Königsee) (minélfogva – a beszerezhetőség időszakaiban – az öreg akkora készletet halmozott fel belőle, hogy füldugói) (miként egy Josef K. urat a szégyene) (feltehetően túlélük még), s amely készletből egy pár viaszgömb – henger formájú üvegekapszulában – állandóan használatra készen várakozott az iratszekrény eggyel feljebbi rekeszének előterében, hogy szükség esetén (és e szükség csaknem mindig, óraműszerű pontossággal bekövetkezett) a tenyér némi puhító előmunkálata után azonnal az öreg fülébe kerülhessen.

A puhító előmunkálat közben, félhangon, még egy hosszabb-rövidebb szöveget is el szokott mondani az öreg – inkább csak úgy, gépiesen áldozva mintegy az e szavakat kiváltó egykori eleven indulatnak (mint ahogy a sűrű ismétlés során az áhítat szertartásaiból is kihuny a lényeg, átadva helyét a kötelességszerű szórakozottságnak) –, mely hosszabb-rövidebb szöveg hosszúsága, illetve rövidsége mindig az évszaktól függött: télen hosszabb szöveget mondott, mint nyáron, ami abban a fizikai tényben leli egyszerű magyarázatát, hogy melegben hamarabb puhul meg a viasz, mint hidegben.

Így ezen a gyönyörű, langyos, kissé párás, de verőfényes nyárutói (őszelői) reggelen, lassan és mintegy magyarázóan tagolva, mindössze ennyit mondott az öreg: „Hogy azt a jó, kurva, búbánatos, náci nénikédet...” – míg az ujjai közt máris megpuhított gyurmát gondosan megformázva a fülébe gyömködte, mintegy hatályon kívül helyezve ezzel Oglützöt, a Hazugság Szurdokát – mondhatni az egész világot (miáltal a módosult helyzet ismét módosult egy csöppet, amennyiben az öreg most már két viaszgömbbel a fülében olvasott tovább):

„...világegyetem egyszerű titkát: bárhol, bármikor agyonlőhető vagyok. Lehet, hogy ez a, különben nem túlságosan eredeti felismerés megzavart kissé; lehet, hogy mélyebb nyomot hagyott bennem az indokoltnál: hiszen hányan és hányan éltek meg ugyanezt a tömegigazságot, ugyanakkor, ugyanott, vagy máskor, máshol a szélesebb nagyvilágon. Talán túl érzékeny gyermek voltam, és szubtilitásomat később sem tudtam levetkőzni: föltehető, hogy valami zárlati hiba keletkezett bennem, valamilyen zavar a tapasztalataimmal fennálló normális anyagszere-viszonyomban – noha lényegében ugyanolyan normálisan ocsmány tapasztalatokra tettem csak szert, mint akárhány normális lélek. Sok évvel később – és sok évvel ezelőtt – megtudtam, hogy regényt kell írnom. Valami közönyös hivatalfolyosón várakoztam éppen, teljesen közönyösen, és valamilyen közönyös neszt hallottam: lépteket. Egyetlen pillanat alatt zajlott le az egész. Visszaemlékezve erre a pillanatra – amelyre egyébiránt képtelen vagyok visszaemlékezni –, azt kell hinnem, hogy ha meg tudtam volna őrizni magamban a világosságát, a valahogyan mintegy lepárolt tartalmát, akkor a kezemben tarthatnám, ami valójában mindig is a legjobban érdekelt: a létezésem nyitját. Ám a pillanatok elmúlnak és nem ismétlődnek. Így tehát úgy képzeltem, hogy legalább a sugallatához hűnek kell maradnom: elkezdtem regényt írni. Írtam, és összetéptem; újrairtam, megint összetéptem. Így szálltak az évek. Írtam, írtam, míg úgy nem éreztem, hogy végre rábukkantam a számomra lehetséges regényre. Regényt írtam, miközben hülyébbnél hülyébb vígjátékokat állítottam elő a zenés műfajban, hogy kenyérkeresethez jussak (becsapva feleségemet, aki premierjeimen a nézőtéri félhomályban várta, hogy e célra varratott középszürke öltönyömben megjelenjek a függöny előtt a tenyerek okozta zsivajban, és azt hitte, hogy megfeneklett életünk lassacskán végre mégiscsak eloldódik zátonyáról); de én, miután szorgalmasan megjelentem az OTP illetékes fiókjában, hogy felvegyem az idétlenkedéseimért járó, nem is csekély tantiémot, egy tolvaj lelkiismeretével rögtön hazasurrantam újra regényt írni, és elhatalmasodó szenvedélyem a közvetlenül mögöttem álló esztendőkből már abban is megakadályozott, hogy mulatságra vágyó közönségemet újabb vígjátékokkal, magamat pedig ismételt tantiémokkal ajándékozzam meg...”

– Nocsak – állt fel a helyéről és kezdett, fülében az olvadékony viaszgömbökkel, melyek, akár egy párducét, járását oly bársonyossá halkították, fel-alá járkálni az öreg a nyugatra nyíló ablak és a keleten bezárt bejárati ajtó között (kissé oldalazva az előszoba északi falát borító tetszetős műkarton anyagból készült függöny és a nyitott fürdőszobaajtó képezte szűkületben) (mely ajtó tudniillik örökké nyitva állt, szellőzés céljából, lévén a fürdőszoba még a levegőtlen előszobánál is levegőtlenebb) –: úgy indul, mintha valami gyónás akarna lenni – mormogta. – Rossznak nem rossz; bár később még elromolhat. Az a baja, hogy őszinte. Ez nem valami szerencsés. Meg aztán a téma sem az.

Hát igen: ha már könyvet kell írnia (akármilyen könyvet, csak könyv legyen) (az öreg régóta tudta már, hogy teljesen mindegy, milyen könyvet ír: jót-e vagy rosszat – a lényegen ez semmit sem változtat), mégis, legalább valamilyen szerencsés témájú könyv legyen.

Eddigi témái bizony nem voltak túl szerencsések.

Ennek okát – ha nagy ritkán elgondolkodott rajta – abban látta az öreg, hogy valószínűleg nincs fantáziája (ami eléggé hátrányos dolog, megfontolva, hogy ehhez képest pont könyvírás volt a foglalkozása) (illetőleg – hogy pontosabbak legyünk – úgy alakult, hogy ez lett a foglalkozása) (minthogy egyéb foglalkozása nem volt).

Így azután – mi egyebet is tehetett volna? – témáit többnyire a saját tapasztalataiból merítette. Ami viszont a legerencsésebb témáit is mindig elrontotta.

Ezúttal azonban résen akart lenni.

„Nagy marhaság volt – gondolta – elővennem a papirosaimat. Legjobb volna visszacsomagolni.”

„Csakhogy – gondolkodott tovább – most már érdekelnek”.

„Ettől félttem” – tette hozzá (gondolatban).

S méltán, mert most az egyszer már tartósan módosult – s a fel-alá járkálással csak átmenetileg módosított – korábbi helyzet visszaállásáról számolhatunk be: az öreg az iratszekrény előtt ült és olvasott.

„...egy tolvaj lelkiismeretével... közönségemet... ajándékozzam meg –

De ezzel nem jutok előbbre. Ez, végeredményben, egy történet: bővíthető, kurtítható, és nem magyaráz meg semmit, mint általában a történetek. Történetemből nem tudom meg, mi történt velem: márpedig erre volna szükség. Még azt sem tudom, hogy vajon éppen most hullik le szememről a hályog, vagy ellenkezőleg, épp most borul-e rá. Mindenesetre mostanában lépten-nyomon meglepődöm. Itt van például a lakás, amelyben élek. Egy viszonylag nem túl ronda, aránylag emberi méretű budai bérház második emeletének huszonnyolc négyzetméterét foglalja el. Egy szoba, előszoba, amelyből fürdőszoba meg az úgynevezett teakonyha nyílik. Holmik is vannak benne, bútordarabok, ez, az. Eltekintve a feleségem által időnként szükségesnek tartott változtatásoktól, minden épp olyan benne, mint tegnap, mint tegnapelőtt, mint egy, vagy mint tizenkilenc éve, amikor...”

– Tizenkilenc éve! – horkant fel az öreg.

„...tizenkilenc éve, amikor – nem egészen zavartalan körülmények közepette – beköltöztünk. Mégis, újabban valamilyen alattomos fenyegetés árad az egészből, valami, ami zavarba ejt. Eleinte sehogy sem tudtam mire vélni ezt: hiszen mondom, semmi újat, semmi szokatlant nem látok a lakásban. Soká törtem a fejem, amíg rájöttem végül: nem az változott meg, amit látok; a változás abban rejlik csak, hogy *látom*. Igen: eddig még sosem láttam ezt a lakást, amelyben tizenkilencedik éve lakom...”

– Tizenkilencedik éve – ingatta fejét az öreg.

„...mégis ebben semmi rejtély, ha jobban meggondolom. Annak a pasasnak a számára, akivel egykor – még pár hónapja is – azonos voltam, ez a lakás egy mindenesetre tartós, ám mégiscsak esetleges hely volt, ahol a regényét írta. Ennek az ürgének dolga volt, határozott célja, ki tudja, talán rendeltetése: egyszóval – akármilyen lassan is végezte egyébként a dolgát – mindig sietett. A tárgyakat ő mintegy csak a vonatablából szemlélte, futólag, amint a tekintete előtt elsuhanak. Legfőleg a hasznavehetőségükről szerzett egy-egy mulékony benyomást: kézbe vette és lerakta őket, végigment rajtuk, húzkodta, taszigálta, terrorizálta őket, basáskodott felettük. Most aztán, hogy nem érzik többé a parancsoló kéz hatalmát, bosszút állnak: megmutatkoznak, élém tolakodnak, feltárják változatlanságukat. Hogyan is vethetnék számot ezzel a pánikkal, amely a láttukra elfog? Ez a szék, ez az asztal, ennek az állólámpának a lendületes görbülete s a róla mintegy megadóan lecsüngő, az égő környékén megpörkölődött ernyő – most mind, mind körém tolonganak és álnok szelídséggel közrefognak, mint megbocsátó, gyászos nővérek valami vereség után. Arról akarnak meggyőzni, hogy nem történt semmi; holott nekem úgy rémlett, hogy megéltünk köztük valamit, mondjuk így: egy kalandot – az írását –, s úgy hittem, hogy végighaladtam egy úton, melynek során megváltozott az életem. De semmi sem változott meg, és most már nyilvánvaló, hogy kalandommal éppen a változás esélyeit játszottam el. Ez a huszonnyolc négyzetméter nem az a kalicka többé, ahonnan naponkint kiröppentett a képzeletem, és ahová éjszakára megtértem aludni: nem, most már valóságos életem valóságos színtere, az a ketrec, ahová bebörtönöztem magam.

Itt azután egy másik dolog: a reggelek furcsasága. Egykor már hajnalban ébredtem; nyugtalanul figyeltem a redőny réseit feszegető fényt, vártam, hogy fölkelhessek. A reggeli teánál csak néhány kényszeredett szót váltottam feleségemmel; alattomban egyre azt lestem, mikor maradok végre magamra, hogy a szükséges fürdőszobai teendők elvégzése után a konokul várakozó és minduntalan ellenszegülő papirosra vethessem magam. Mostanában pedig, valami különös kényszerből, mintha csak

mentegetőznék, a reggelinél szóval tartom a feleségemet; örül a változásnak, nem sejtí az okát; és amikor elmegy, azon kapom magam, hogy gondolataim szorongva követik...”

E ponton az öreg úgy hallotta, mintha megszólalt volna a telefon; ámde – meglazítva az egyik olvadékony viaszgömböt – meggyőződött róla, hogy csupán Oglütz, valamint a Hazugság Szurdokának zajai csapdosnak körülötte, talán csak a megszokottnál némileg magasabb frekvenciában: e csöpp zavarral magyarázzuk, hogy keresgélne kellett a folytatást, s hogy – miként ezt a folytonossági hiány is mutatja – a szöveg e pontján néhány sort átugorhatott:

„...Érzem, hogy mindenféle csapdák nyílnak meg a lábam alatt, hibát hibára halmozok; minden észleletem, minden, ami körülvesz, arra szolgál csupán, hogy ellenem támadjon, kétségbe vonjon, aláaknázza valószínűségemet.

Gondolkodom, mikor kezdődtek ezek a kellemetlenségek. Nem tudom, miért: úgy látszik, megnyugtatóan hat az emberre, ha kezdetet talál, valamilyen, akár tetszőleges támpontot az időben, amit azután oknak nevezhet ki. Ha úgy véljük, hogy megtaláltuk az okát, minden baj ésszerűnek látszik. Azt gondolom, sosem hittem igazán a létezésemben. Erre – mint fentebb már céloztam rá – meg is volt minden alapos, mondhatni objektív okom. Regényírás közben azután ez a fogyatékságom remekül kamatozott: minthogy úgyszólván a munkám eszközévé vált, felörlődött a napi tevékenységem során, s miután kifárasztott, hogy szavakká alakítsam, nem foglalkoztatott többé. A baj akkor kezdődött újra, amikor a regényemet befejeztem. Még emlékszem, hogyan írtam le az utolsó lapokat. Három és fél hónapja történt, ígéretes májusi délután volt. Éreztem, hogy kezemben tartom a befejezést. Minden a feleségemtől függött. Úgy volt, hogy estefelé meglátogatja egyik barátnőjét. Ebéd közben feszülten figyeltem: ha netalán fáradt, ha netalán nincs kedve... Szerencsém volt, egyedül maradtam. Hirtelen hasmenés hátráltatott benne, hogy azon nyomban nekiessek a papirosnak. Ezt a bosszantó tünetet a motus animi continuusnak kellett tulajdonítanom, amely – mint Cicerótól tudjuk – az ékesszólás veleje. Nem más ez a szellem egy bizonyos izgalmi állapotánál, amely azonban – nálam legalábbis – az egész szervezetre, alkalmasint bélrendszerre is kihat. Végre mégis az asztalhoz ülhettem; azután olyan gyorsan készültem el a szöveggel, amilyen gyorsan csak a tollamat futtatni bírtam. Leírtam az utolsó mondatot is: elkészültem. Aztán még napokig próbáltam piszmogni vele, itt-ott belefirkálni valamit, egy-egy szót kijavítani, másokat törölni. Aztán nem volt tovább: kész, vége. Némileg bárgyú érzés fogott el. Hirtelen összeomlott valami, amivel hosszú évek során egészen jól elszórakoztam, úgy látszik. Erre is csak utóbb ébredtem rá. Addig azt hittem, dolgozom, s az ennek megfelelő, kényszeredett dühvel láttam neki nap nap után. Most hát kifogytam belőle. Napi szorgoskodásom ezzé a papírhalommá lényegült át. Itt maradtam üres kézzel, kifosztva. Egyszerre szemben találtam magam az anyagtalan és alaktalan rémmel: az idővel. Rám tátotta ostobán ásitó pofáját, s nem volt mit a torkába tömnöm.”

– Dolgoztál? – kérdezte a felesége az öregtől, miután hazaérkezett a bisztróból, ahol felszolgálói minőségben kereste meg kenyerét (és olykor az öregét is) (ha a sors éppen úgy hozta) (és bizony nem egyszer hozta úgy).

– Hogyne – felelte az öreg.

– Haladtál valamit?

– Löktem rajta egyet – mondta az öreg.

– Mit akarsz ebédelni?

– Nem tudom, mi a választék.

A felesége megmondta.

– Mindegy – döntött az öreg.

Valamivel később az öreg meg a felesége az iratszekrény előtt ült és ebédel (tekintetbe véve természetesen a már érintett körülményeket) (minélfogva tehát, ha azt mondjuk, hogy az öreg meg a felesége az iratszekrény előtt ült és ebédel, ez úgy értendő, hogy bár az iratszekrénnel szemközt, ám valójában az asztal – pontosabban *az* asztal, a lakás egyetlen tulajdonképpen asztala – előtt ültek) (és ebédeltek).

Ebéd közben az öreg felesége el szokta mesélni, mi történt vele aznap a bisztróban.

Nemsokára lejár lesz: a vezetők hiánytól tartanak (nem alaptalanul, mivel túl sokat lopnak) (és szerfölött szakszerűtlenül, kiváltképp az Öregasszony) (hivatalos címén: a csúcsvezető) (noha a személyzet némely tagja sem kivétel) (ám bár hol adódik annyi lehetőségük, mint a vezetőknek) (kiváltképp az Öregasszonynak – hivatalos címén: a csúcsvezetőnek –, aki az egész hiányt a folyó sörön, de még inkább a közétkezésen akarja behozni) (amit a felszolgálói szaknyelv „csuminak” keresztelt el) (a csumin tehát, amit főként gyerekek fogyasztanak, akiket szülei – mivelhogy főzni nem akarnak, vagy talán nem is áll módjukban – a bisztróban a közétkezésre, vagyis a szaknyelv szerint a csumira, hetente befizetnek) (jóllehet – s ezt az öreg felesége sosem mulasztotta el megállapítani – még egyetlen szülővel sem találkozott, aki ellenőrizte volna, hogy mit eszik, s hogy eszik-e egyáltalán a gyerekük) (noha a gyerekek mindazonáltal mégiscsak gyarapodnak, s idővel kétségtelenül felnőttekké válnak, akik tán előfizetéses ebédre ítélik majd gyermekeiket, minthogy nem lesz idejük a háztartással bibelődni) (az élet rendje szerint, amit egy jelentékeny, bár módfelett kétes elme az örök visszatérésnek nevezett) (s jegyezzük meg, hogy mint annyi sok másban, ebben sem volt igaza): egyszóval, ami a kilátásba helyezett leltárt illeti, máris homályos célzások és nyílt gyanúsítások hangzanak el.

– Azonkívül – tette hozzá az öreg felesége – vér folyik a beosztás körül.

Az öreg felesége ugyanis mindig délelőtt dolgozott.

Holott a bisztró késő estig tartott nyitva (mely késő esti órákban a bisztrót az ily késő esti órákra már rendkívül nagyvonalúvá vált, könnyű kezű vendégsereg népesítette be).

Az egyenlő esélyek – egyszersmind a törvénybe iktatott munkajog – méltányos játékszabályai szerint a bisztró alkalmazottai egyképpen osztoztak a délelőtti s déli órák közétkezési (a szaknyelv szerint csumizó) és szűkmarkúan kiszámított idejű, meg a késő esti óráknak az ily késő esti órákra már rendkívül nagyvonalúvá vált, könnyű kezű vendégein.

Mégis, az öreg felesége – a saját, aláírással is megerősített kívánságára – mindig csak délelőtt dolgozott (hogy a huszonnyolc négyzetméterben az öreg is dolgozhasson délelőtt) (valamint, mert nem szenvedhette a késő esti órák ugyan rendkívül nagyvonalú és könnyű kezű, egyúttal azonban többnyire az elhülyülésig vagy a botrányokozásig részeg vendégeit).

Így azután az egyenlő esélyek – egyszersmind a törvénybe iktatott munkajog – méltányos játékszabályai szerint az öreg feleségét is megillető késő esti szolgálati órák (s velük a korántsem figyelmen kívül hagyható előnyök) úgyszólván automatikusan egy bizonyos Bodáné nevű kolléganőre származtattak át; s alighanem e hosszú folyamattal, továbbá talán az emberi természetnek a méltányos játékszabályoknál (egyszersmind a törvénybe iktatott munkajognál) egy bizonyára – hogy így mondjuk – ösztönösebb joggyakorlás iránti erősebb hajlamával magyarázható, hogy ez a bizonyos Bodáné (Ilona keresztnevű) kolléganő a reá átszármaztatott előnyöket immáron réges régen nem a reá átszármaztatott előnyöknek, hanem az őt megillető jogoknak tekintette.

Mindennek tekintetbe vételével kell tehát felbecsülni azt a hatást, amit az öreg feleségének a mai napon elhangzott bejelentése kiváltott, miszerint a jövőben ő is dolgozni kíván majd esténként.

– Miért? – kérdezte az öreg.

– Azért, mert így alig keresek valamit, és most te sem fogsz keresni, mert könyvet kell írnod.

– Az igaz – mondta az öreg.

Este így szólt az öreg:

– Elmegyek, járok egyet.

– Ne maradj túl soká – mondta a felesége.

– Jó. Gondolkodom egy kicsit.

– Még akartam neked mondani valamit.

– Nos? – állt meg az öreg.

– Most hirtelen nem jut az eszembe.

– Legközelebb írd fel magadnak, hogy el ne felejtsem.

– Jó volna valahová elutazni.

– Hát az bizony jó volna – bólintott az öreg.

Hazatérve a sétájából (gondolkodóséta – így hívta az öreg), megkérdezte:

- Nem keresett senki?
- Ki keresett volna?
- Igaz – hagyta rá az öreg.

„Hogy azt a félfülű, bárcabitorló, oráni táncos anyukádat...” – mondta lassan és mintegy magyarázóan tagolva az öreg, miközben az ujjai közt megpuhított gyurmát gondosan megformázva a fülébe gyömködté, mintegy hatályon kívül helyezve ezzel Oglützöt, a Hazugság Szurdokát – mondhatni az egész világot:

„...Igen, ha következetes vagyok, talán sosem fejezem be a regényemet. De ha már mégis befejeztem, nem volt következetes dolog meglepődnöm azon, hogy készen áll. Márpedig így történt. Nem azt állítom, hogy nem tudtam: ha regényt írok, abból előbb-utóbb regény lesz, hisz hosszú éveken keresztül egyébre sem törekedtem, mint hogy kész legyen. Tudni tudtam tehát, hogy is ne tudtam volna: csakhogy elfelejtettem felkészülni rá. Túlságosan elfoglalt a regényírás ahhoz, hogy következményeivel is számot vessek. Most aztán itt feküdt előttem ez a több mint kétszázötven papiroslap, s ez a köteg, ez a tárgy bizonyos cselekvéseket követelt tőlem. Fogalmam sincs, hogyan kell kiadni egy regényt; tökéletesen járatlan vagyok ebben a szakmában, senkit sem ismerek, prózai írásművem – ahogyan mondani szokás – még sosem jelent meg. Mindenekelőtt legépeltettem, majd pedig bepréseltem egyetlen, nyomókapcsos dossziémba, amelyre nem teljesen kifogásolhatatlan módon tettem szert egy anyámnál ejtett látogatásom során ama reprezentatív külkereskedelmi vállalatnál, ahol az idős hölgy, nyugdíját pótlendő, napi négy órán át gyors- és gépír. Azután, hónom alatt a dossziéval, fölkerestem egy kiadót, amelyről tudom, hogy – úgymond – mai magyar szerzők regényeinek kiadásával is foglalkozik. Bekopogtam egy Titkárság feliratú ajtón, s az itt működő hölgyek egyikétől, akit az illetékességnek az a titokzatos aurája lengett körül, amit annyira nehéz meghatározni, megtudakoltam: itt hagyhatnék-e egy regényt. Igenlő válasza után átadtam neki a dossziét, s még láttam, amint egy hátulsó asztalon tornyosuló több más dosszié közé helyezi. Azután pedig egyenesen a római-parti strandra mentem...”

– Istenem! – mondta az öreg.

„...a római-parti strandra mentem, mivel azt reméltem s nem is csalatkoztam –, hogy a bárnapos, de hűvös és szeles időjárás a strandok dagonyázó tömegeit ma távol tartja, és ott a hideg vízben lomha, hosszú túratempókkal ezer métert úsztam.”

– Istenem! – mondta az öreg.

„...Később, jó két hónap múlva egy pasasnál ültem, aki ennek a kiadónak a nem tudom, mi je. Egy héttel ezelőtt jártam már nála, minthogy a titkársági hölgy szavai szerint, »tőle kaphatja meg a regényére vonatkozó felvilágosításokat«. Ám a pasas még se rólam, se a regényemről nem hallott.

– Mikor adta be? – kérdezte.

– Két hónapja.

– Két hónap még nem nagy idő – biztatott. Szürkés arcú, sovány, hajsztolt, neurotikus külsejű pasas volt, foncsoros fényvédő szemüveggel. Asztalán papírhalmok, könyvek, előjegyzési naptár, írógép, egy javításokkal teleírkált kéziratköteg – láthatóan regény. Sietve menekültem. Legszívesebben egyenest a római-parti strandra mentem volna...”

– Istenem! – mondta az öreg.

„...de immár kánikulai főszezon lévén, úszásra semmi reményem sem lehetett.

Legközelebb közlékenyebbnek mutatkozott. Tud már rólam és a regényemről, bár ő maga még nem olvasta, mondta. Hellyel kínált. A fasizmus – fordult felém írógépe mellől, amelyben egy cégjelzéses levélpapírt láttam belefűzve – nagy és iszonyatos téma, amelyről már...”

– Aha! – mondta fennhangon az öreg, miközben izgatottan kezdett turkálni a dossziében, mígnem a papirosai halmazában egy cégjelzéses levélpapírosra bukkant.

Rendes, közönséges üzleti levél volt, dátummal (1973. VII. 27.), ügyintézővel (kitöltetlen), tárggyal (megjelöletlen), iktatószámmal (482/73), megszólítás nélkül:

„Kéziratát kiadónk lektorai elolvasták – kezdte olvasni a levelet az öreg –, egybehangzó véleményük alapján... Úgy véljük, élményanyagának művészi megfogalmazása nem sikerült, pedig a téma iszonyatos és megrázó. Hogy mégsem válik... főhőse enyhén szólva furcsa... Azt még érthetőnek találjuk, hogy kamasz hőse nem fogja fel azonnal, mi is történik körülötte (a munkaszolgálatosok behívása, a sárga csillag kötelező viselete stb.), de azt már nem tudjuk megmagyarázni, hogy a koncentrációs táborba érve miért látja... A rosszízű mondatok tovább folytatódnak... Elhihetetlen az is, hogy a krematóriumok látványa... »egyfajta diáksíny érzését« keltik benne, hiszen tudja, hogy megsemmisítő táborban van, pusztán zsidó volta elég ahhoz, hogy meggyilkolják. Magatartása, visszás megjegyzései... s bosszankodva... a regény befejezését is, hiszen a regény főhőseinek eddigi magatartása... nem ad alapot arra, hogy erkölcsileg ítélkezzék...”

– Aha! – jegyezte meg fennhangon az öreg.

Az öreg most az iratszekrény előtt ült és gondolkodott.

„El kéne olvasni még egyszer azt a könyvet” – gondolta.

„Ámbár – folytatta a gondolkodást – minek? Semmi kedvem koncentrációs táborról olvasni.”

„Nagy marhaság volt elővennem a papirosaimat” – tette hozzá (gondolatban).

Minélfogva az öreg az iratszekrény előtt ült és ismét olvasott:

„...nagy és iszonyatos téma... amelyben egy cégjelzéses levélpapírt... fordult felém írógépe mellől, amelyben egy cégjelzéses levélpapírt láttam belefűzve – nagy és iszonyatos téma, amelyről már sokan és sokat írtak. Mindamellet, tette hozzá mintegy megnyugtatóan, korántsem állítaná, hogy a téma teljesen ki van merítve. Azután felvilágosított, hogy kiadójuk munkarendje szerint három lektornak kell elolvasnia egy kéziratot, »mielőtt döntenének a sorsáról«. Egy kicsit titokzatoskodott: nem szokásuk a szerzőt beavatni a kiadó ügyeibe, de nem tartja kizártnak, hogy az én regényem harmadik lektora esetleg ő maga lesz. Elhallgatott.

– Nem keserű kissé? – kérdezte aztán hirtelen.

– Micsoda?

– A regénye.

– De igen – feleltem.

Láthatóan zavarba hozta a válaszom:

– Ne vegye kézpénznek, amit mondtam: ez nem vélemény, hiszen még nem olvastam a regényét – magyarázta.

Most viszont én jöttem zavarba: a jelek szerint tehát, amennyiben regényemet netalán keserűnek érezné, valószínűleg nem nyerné el a tetszését. Ez viszont nyilvánvalóan hibapontot jelentene, és hátráltatná a kiadását. Akkor láttam csak, hogy egy hivatásos humanistával ülök szemben: márpedig a hivatásos humanisták szeretnék azt hinni, hogy Auschwitz csak azokkal történt meg, akikkel akkor és ott történetesen megtörtént, s hogy másokkal viszont, akikkel akkor és ott történetesen nem történt meg, a többséggel, az emberrel – az Emberrel! – általában semmi sem történt. Vagyis ez a kiadói ember azt szeretné olvasni a regényemben, hogy annak ellenére, sőt *éppen* annak ellenére, hogy velem történetesen ott és akkor is megtörtént – Auschwitz engem mégsem mocskolt be. Csakhogy bemocskolt. Másképpen lettem mocskos, igaz, mint azok, akik odavittek, de mocskos lettem mégis: szerintem ez alapvető kérdés. El kell ismernem azonban, hogy is ne kellene: félő, hogy ilyenformán az is belekeveredik kissé ebbe a mocskba, aki a regényemet jószándékúan kézbe veszi és gyanútlanul olvasni kezdi.

Nagyon is megértem tehát, ha egy hivatásos humanistát ingerelne a regényem. Engem is ingerelnek a hivatásos humanisták, mert vágyakozásukkal a megsemmisítésemre törnek: érvényteleníteni akarják a tapasztalataimat. Csakhogy ezekkel a tapasztalatokkal történt valami, aminek révén – megrökönyödötten észleltem – most egyszerre a hátrányomra fordultak: időközben ugyanis – hogy, hogy nem – megmásíthatatlan izlésbeli állásfoglalássá alakultak bennem. Nézetkülönbségünk ezzel az emberrel tisztán a személyes és az egymáséól különböző meggyőződésünkből adódott: de

mindent elrontott, hogy – jelképesen legalábbis – itt feküdt közöttünk a regényem. Úgy éreztem, hogy személyes nézeteim, amelyeket regényem teljes mértékben kiszolgált, ügyem szempontjából kezdenek baljós tényezőkné mutatkozni. Ráadásul ehhez az ügýhöz, mely történetesen ennek a regénynek a tárgyi formáját öltötte, bizony kevésbé emelkedett, de korántsem elhanyagolható egyéb tényezők is tapadnak – így pénzbeli kilátások...”

– Hehe – derült az öreg.

„...a jövőm kérdése, a társadalmi státusom, hogy így mondjam.”

– Hehehe – mulatott az öreg.

„...Hirtelen eléggé különös és – előrelátásom híján – meglepő helyzetben találtam magam: foglya lettem ennek a kétszázötven oldalnyi papiroskötegnek, amit én magam állítottam elő.”

– Hát igen – mondta fennhangon az öreg.

„...én magam állítottam elő.”

– Hát igen – mondta még egyszer az öreg.

„...Nem hinném, hogy már akkor tisztán láttam volna, ami még...”

Telefon.

Az öregnek ezúttal semmi kétsége sem volt. Mégsem állt fel mindjárt, csupán meglazította egyik fülében az olvadékony viaszgömböt.

Csakugyan.

– Dehogy zavar – mondta az öreg (már a telefonba).

Az öreg a szoba délkeleti sarkában, a cserépkályhától kissé északnyugatra, az I. o. speciális, többrétegű, enyvezett, I. o. kemény lombos fűrészáru (mini gyermekasztal) (funkcionális rendeltetését tekintve azonban inkább afféle dohányzóasztalka) mellett állt és telefonált.

...és mindjárt magára gondoltam – hallott egy tompa női hangot a meglazított viaszgömbön keresztül. – Éppen magának való könyv: csak tizenöt ív, és hat hónap határidőt kap rá. De ha nagyon akarja, két hónapot késhet.

Az öreg ugyanis fordítást is vállalt.

Németből fordított (az idegen nyelvek közül ugyanis aránylag még németül nem tud a legjobban – szokta mondani az öreg).

A fordítás kevés pénz, de biztos pénz (szokta mondani az öreg).

Jelenleg azonban könyvet kellett volna írnia.

Másrészt – igaz – pénzt is kellett volna keresnie (ha kevés pénzt is, de biztosat).

Emellett, egy fia ötlet nem sok, megírandó könyvéhez az öregnek annyija sem volt.

Ha elvállalja a fordítást, egy csapásra két legyet üthet: pénzt kereshet (ha kevés pénzt is, de biztosat), s könyvet sem kell írnia. (Átmenetileg.)

– Persze, hogyan – mondta a telefonba.

– Akkor küldöm a könyvet és a szerződést – hallotta a tompa női hangot a meglazított viaszgömbön keresztül.

– Persze, hogyan. Köszönöm – hallotta a saját, tompa hangját (a meglazított viaszgömbön keresztül).

„Nagy marhaság volt elvállalni” – gondolta aztán (ismét a fülébe gyömködve a viaszgömböt).

„De hát most már elvállaltam” – tette hozzá aztán (gondolatban) (mint akinek nincs több választása) (noha választásunk mindig van) (akkor is, amikor nincsen) (és mindig önmagunkat választjuk – miként ez egy francia antológiában olvasható) (melyet az öreg a szoba délkeleti sarkát elfoglaló cserépkályhától északra álló karosszék fölötti fali könyvespolcon tartott) (de akkor ki az, aki választ bennünk – kérdezhethné az ember) (méltán).

„...és – előrelátásom híján... Hirtelen eléggé különös és – előrelátásom híján – meglepő helyzetben találtam magam: foglya lettem ennek a kétszázötven oldalnyi papiroskötegnek, amit én magam állítottam elő.”

– Hát igen – mondta az öreg.

„...Nem hinném, hogy már akkor tisztán láttam volna, ami még ma sem egészen világos előttem: hogy miféle csapdába, miféle elképesztő kalandba bonyolódtam. Ha jól emlékszem, beértem egy futó balsejtelemmel. Úgy látszik, olyan a természetem, hogy egyik fogságból úgy tudok csak szabadulni, ha azon nyomban egy másikba vetem magam. Alighogy a regényemet befejeztem, máris újabb írnivalón kezdtem törni a fejem. Ma már legalább sejtem, mire volt jó mindez: hogy elkerüljem a közvetlenül fenyegető másnap gondját. Ha sikerül újabb házi feladattal ellátnom magam, időm folyását és a benne előforduló történéseket ismét összetéveszthetem az akaratommal, melyet célok igájába fogtam: így azután megint kitarulhatott előttem a végtelen, holott csak fénytöréseket idéztem elő a tényleges perspektívában.

De még nem tudtam, mit írnak. Ezt önmagában véve is gyanús tünetnek találhattam volna. Az igazat megvallva egyetlen számba jöhető leckében sem sikerült észrevennem azt a fontosságot, azt a mondhatni minden józan megfontolást elsőprő szükségességet, mint annak idején a regényemben; azt azonban, némi sajnálkozással bár, de immár végképp magam mögött tudtam.

Végül is egy jelentéktelen közúti incidens adta meg az indítékot. Mindig is híve voltam a hosszabb gyalogjárásoknak, melyek során rendezhetem eszméimet. A derűs, meditatív környezetet tüntetem ki ilyenkor, Duna-partot, budai dombtetőket, ahol kedvtelve engedek egy-egy váratlanul megnyíló panoráma megtorpanásra készítő csábításának. Elöttem kéklő távlat: a beépített pesti lapály; egy-egy kiemelkedő toronyépület, egy-egy kupola, egy-egy felfénylő tető vagy ablaksor, közbül a folyó csillámló szalagja, fölötte a hidak íveivel. Hátam mögött tömör, szürkészöld hegyoldal, villák, dobozépületek, békés otthonok mosolya, televíziótorony. Aznap, emlékszem, párás, fullasztó meleg volt, a fehér égből gonoszul tűzött tarkómra a nap. Mire egy gypsávval kettéosztott autópálya tetejére értem, fürödtem a verítékben. A hőségától, tompa fejfájásomból és döntésképtelenségemből származó feszült ingerültségemet az út folyamán ezer apróság csigázta szinte pattanásig: egy mentőautó hirtelen felvilljogó szirénája a fülem mellett; egy kerítés mentén váratlanul a rácsozathoz vágódó kutya megmagyarázhatatlan gyűlöletkitörése, eszelős, hörgő, acsarkodó csaholása, mely szakadatlanul kísérte lépteimet; egy félnótás külsejű pasas, szalmakalapban, rövid ujjú ingben, nyakából bőrszíjon a hasára ereszkedő és egy korszerű radarkémhájó valamennyi szerelékével rendelkezni látszó táskarádió, melynek recsegő üvöltésétől sehogy sem szabadulhattam; egy elcsörtető teherautó sűrű, fekete szennypermete, amelyben könnyezve, prüszkölve fuldokoltam – egyszóval csupa jelentéktelen benyomás tulajdonképpen, melyek azonban halmazatban és némi lelki zavarral párosultan a nagyvárosokban az embereket kiszámíthatatlan excesszusokra, egyéni perverziókra, anarchisztikus gondolatokra, bombák elhajítására ragadtatják. Éppen átvágtam rézsút az úton – teljesen szabálytalanul, ami azt illeti. Hallottam, hogy sarkamban egy autóbusz, de annyi bántalom után, amikben mind én húztam a rövidebbet, ezúttal valami furcsa makacsság fogott el: le vagy szarva, kerülj ki, vagy gázolj szépen el – gondoltam. Dudaszó, fékcsikorgás: akkorát ugrottam, mint egy szöcske, amikor el akarják tiporni. A sofőrfulke kinyíló ajtajából átkok zápora zúdult a fejemre. Visszaordítottam. A közönyös levegőt szennyes szavak meddő hangzavarával töltöttük meg. Azt hiszem, mindkettőnknek jólesett: kiokádhattuk felgyülemlett, személytelen mérgeinket.

Miután magamra maradtam az útszélen, derűs elégtétellel állapítottam meg, hogy csaló vagyok: hiszen azért mertem csak vállalni a kockázatot, mert tökéletesen megbíztam a sofőrben.

Persze, el is gázolhatott volna – mondjuk, műhibából. Ám tisztában vagyok vele, hogy a buszsofőrök kitűnően vezetnek. Elgázolhatott volna továbbá azért is, mert a törvény neki adott volna igazat: én mentem át szabálytalanul. De jól tudom, anélkül hogy ezt a buszsofőrt személyesen is ismerném: bizonyos körülmények között nem szívesen gyilkolnak az emberek. Áthajtani egy puha testen – ez tankok kiváltsága. Más dolog a gyilkosság, és megint más a tömegmészárlás. Így jutott eszembe ismét egy régebbi elgondolásom: az erőszak esztétikai közvetíthetőségéről szóló, lehetőleg nem túlmeretezett traktátus terve.”

– Na igen – bólintott az öreg.

„Nagy marhaság volt...”

„...az erőszak esztétikai közvetíthetőségéről szóló, lehetőleg nem túlméretezett...”

– Szentséges Isten!

„Járni kéne egyet.”

„El is megyek” – rakta vissza az iratszekrénybe a szürke dossziét s rá a mintegy nehezékül szolgáló, úgyszintén szürke – noha sötétebb szürke – kődarabot az öreg.

Egyszersmind az iratszekrény kettővel lejjebbi rekeszének előteréből kivette a henger formájú üvegkapszulát, majd fülében meglazította az olvadékony viaszgömböket.

Oglütz.

„Hogy azt a...” – kezdte az öreg.

„Nem érdemes, úgyis elmegyek” – gondolta aztán. A megkínzásat különféle stációin az öreg is áthaladt azon az átmeneti állapoton, amikor az ember még univerzális elméletek felállításával próbál fölébe kerekedni helyzetének. Így egy időben megállapította: Oglütz (s talán e megállapításától számítható, hogy Oglützt az öreg Oglütznek hívta) a létezés egy új minőségét valósítja meg, nevezetesen a nézői (illetve hallgatói) (illetve hallgatónézői) létet (mely gyökeresen különbözik például a) (manapság amúgy is oly kevésbé megvalósítható) (műélvezői létől, amennyiben Oglütz, úgy prózában, mint muzsikában kizárólag az – úgymond – szórakoztató termékeket, rejtvényt-, gála-, riportműsorokat, reklámot, játék-, esetleg állat- vagy természetfilmeket nézett) (illetve hallgatott) (illetve nézett és hallgatott); s bár kérdéses, hogy a létezésnek ez a minősége vajon minden tekintetben kielégítő-e, az nem kétséges azonban, hogy szerfölött kényelmes: mert ahelyett, hogy élnünk kellene a sokrétű életet, az állandóan ott zajlik előttünk – igaz, egy képernyőn, s csak mulatnunk vagy bosszankodnunk lehet rajta, befolyásolni, irányítani, beleszólni, következményeit vállalni nem tudjuk; ámde ennyiben – és éppenséggel ennyiben (s nem abban, ami a képernyőn történik) – nem hasonlít-e némelyikünk való életéhez, s végső soron (s nem minden nosztalgia nélkül) az öreg a vegytiszta nézői (illetve hallgatói) (illetve hallgatónézői) létet is el tudta volna képzelni, mégpedig úgy, hogy valaki évtizedeket tölt el a képernyője előtt, s amikor a halál elszólítja onnan, utolsó pillanataiban nem kételkedik benne, hogy színes, mozgalmas és változatos élet áll mögötte...

– Dolgoztál?

– Hogyne.

– Haladtál valamit?

– Löktem rajta egyet.

– Még akartam neked mondani valamit.

– Legközelebb írd fel magadnak, hogy el ne felejtse.

– Jó volna valahová elutazni.

– Nem keresett senki?

– Ki keresett volna?

– Igaz.

„...Voltaképpen – ebből indultam ki – mindig is bosszantott a vér, a kék és a démon együttes képze, ahogy ezzel némelyik műalkotásban találkozhatunk. Tapasztalataimmal sehogy sem vág egybe valamiféle rendkívüli, az emberi természettel általánosságban össze nem egyeztethető, folyamatos boszorkányszombat, mondhatni, ünnepi jelleggel felruházott képe, amivel ezek a műalkotások némely történelmi korszakok és események kapcsán szolgálnak. A gyilkosság – bizonyos fokon, bizonyos időtartamon át és bizonyos mennyiségen felül – végül is fárasztó, rendszeres és gyötrelmes munka, amelynek napi folyamatosságáért nem a résztvevők kedvtelése vagy kedvetlensége, fellángoló buzgalma vagy beálló csömöre, lelkesedése vagy viszolygása: egyszóval nem az egyes személyek pillanatnyi hangulata, még csak nem is a lelki alkata, hanem a szervezettség szavatol, egy futószalag, egy zárt gépezet működése, amely lélegzetnyi időt sem engedélyez. Másfelől – semmi kétség – akkor lőttek a tragikus ábrázolásnak. Hol maradnának a nagyszabású, a kivételes, az elborzasztó mivoltukban is

rendkívüli személyiségek? III. Richárd fogadalmat tesz rá, hogy gazember lesz; egy totalitárius rendszer tömeggyilkosai azonban a közjóra esküsznek fel.

Másrészt – elmélkedtem tovább – ott a pusztá tények szenvedély nélküli, hűvös és tárgyyszerű közvetítése. Csakhogy ez sem hoz igazán tárgyunk közelébe. A tényekkel – bármennyire fontosak is egyébiránt – az a baj, hogy túl sok van belőlük, és hamar felőrlik a fantáziát. Ahelyett, hogy megbarátkoznánk velük és elvegyülnénk világukban – ami végül is az esztétikai közvetítés elengedhetetlen követelménye –, egyre idegenebbül meredünk rájuk. Halmazatban a gyilkosság képei éppolyan gyilkosan unalmasak és csüggesztően fárasztóak, mint a vele járó munka maga. Hogyan is lehet esztétikum tárgya a borzalom, ha nincs benne semmi eredeti? Példaszerű halál helyett a tények csupán hullahegyekkel szolgálhatnak.

Épp azokban a napokban olvastam 340 holland zsidó haláláról a mauthauseni kőtörőben. Amikor a szállítmány megérkezett, Ernstberger parancsnokhelyettes Glas politikai fogoly, barakkírnok értésére adta: az a parancs, hogy hat hétnél tovább nem maradhatnak életben. Glas ellenvetéseket tett: harminc botütésre ítélték, majd leváltották egy bűnöző funkcióssal. Másnap a holland zsidókat lehajtották a kőfejtőbe. A mélységbe vezető 148 kőlépcső helyett a meredek kőgörgöteg csupasz kőtörzslaszain kellett alászállniuk. Ott a mélyben a vállukra deszkát, a deszkára pedig túlméretezett kőtömböket raktak: ezeket futólépésben kellett, ezúttal mégiscsak a 148 lépcsőfokon, a magasba szállítaniuk. A kőtömbök már az első lépcsőfokoknál lecsúsztak a deszkákról és összezúzták a mögöttük törtető lábát. A balesetért verés járt. Már ezen az első napon a holland zsidók közül többen a kőfejtőbe vetették magukat a meredély széléről. Később 9-12 ember egyszerre, kézenfogva ugrott le a szakadékba. A kőfejtő polgári alkalmazottai panaszt emeltek az SS-nél: a sziklára tapadó hús- és agyvelőfoszlányok – kifogásolták – »szörnyű látványt nyújtanak«. Egy munkacsoport erős vízsugárral megtisztította a köveket: attól kezdve funkcióss foglyok álltak őrt, és a kihágókat példás megtorlásban részesítették. Elmondható, hogy a halál vágyát itt halállal büntették. S aki nem akart közülük meghalni, azokat is megölték. Hat hét helyett három alatt végeztek velük.

Azzal az érzéssel csuktam be és tettem félre a könyvet, hogy ez a tény, amelyre találomra bukkantam rá a 400 oldalra rúgó további tények között (amelyek még mindig csak szerény töredékei a ki tudja, hány tízezer oldalt kitevő tények teljes listájának): hogy tehát ez a 340 kőhalál például méltán helyet találhatna az emberi képzelet jelképei között – egyetlen feltétellel: ha nem történt volna meg. De mivel megtörtént, még elképzelni is nehéz. Ahelyett, hogy a képzelet játékszerévé válna, súlyos és mozdíthatatlan tehernek bizonyul, akár maguk a mauthauseni kőkoloncok: az emberek nem akarnak összezúzódní rajtuk. Másrészt viszont így elmaradunk a kor mögött: leéljük életünket anélkül, hogy korunk tapasztalataival gyarapítanánk. De talán – elmélkedtem – e tapasztalatok monomániás egyhangúsága az, amellyel hasztalan birkózik a képzelet. Akkoriban olvastam A nagy utazás című regényt, és találkoztam benne Sigriddel, a szép, szőke fotómodellel, aki, olvasom a könyvben, mintha

»csak azért teremtdött volna, hogy feledtesse Ilse Koch arcát és testét, zömök és egyenes, kemény és egyenes lábain merev egyenesen feszülő testét, durva és tiszta, kétségtelenül germán jellegű arcát, s Sigrid szemére emlékeztető világos szemét (de sem a fényképek, sem az akkor felvett és azóta felújított híradók nem árulják el, hogy Ilse Koch világos színű szeme zöld volt-e, akár Sigridé, vagy világoskék vagy acélszürke, igen, leginkább acélszürke), Ilse Koch szemét, mellyel meztelen törzsét, meztelen karját vette szemügyre a deportáltnak, akit néhány órával azelőtt szeretőül választott, tekintetét, amely már fel is hasította a fehér és egészségtelen bőrt a tetoválás vonzó vonala szerint, tekintetét, mely elképzelte már, hogy milyen szép hatása lesz ezeknek a kékes vonaloknak, virágoknak vagy vitorlás hajóknak, kigyóknak, tengeri algáknak, hosszú női sörényeknek, szélrózsáknak, tengeri hullámoknak, ezeknek a vitorlás hajóknak, újra s újra a sivító sirályok kibontott szárnyára emlékeztető vitorlás hajóknak, milyen szépen fognak hatni a pergamenszerű bőrön, mely valamilyen vegyi kikészítés következtében elefántcsontszínű árnyalatot kap majd, ilyen lámpaernyő fed minden lámpát a szalonban, ahová, ha beköszöntött az este, Ilse Koch mosolyogva bevezette a gyönyörű eszközeül választott deportáltat, kétszeres értelemben is annak választotta, először a gyönyörű aktusa révén, másodszor pergamenszerű bőrének sokkal tartósabb gyönyöréért, amit megfelelően kikészítenek, elefántcsontszínűre árnyalnak, s a tetoválás kékes vonalának csíkozása utánozhatatlan bélyeget ad a lámpaernyőnek, a szalonban, ahol egy díványon heverve fogadja a Waffen-SS tisztjeit és férjét, táborparancsnokot, hogy meghallgassák valamelyik tisztet, amint elzongorázik egy románcot vagy valami komolyabbat, igazi zongoradarabot, egy Beethoven-művet talán« –

Abbahagytam az olvasást. Íme, a vér, a kék és a démon, egyetlen alakba, sőt egyetlen mondatba sűrítve. Mialatt olvasom, máris végleges formákat kínál: minden fáradság nélkül beilleszthetem történelmi képzeletem készen álló eszköztárába. Egy buchenwaldi Lucrezia Borgia; egy Dosztojevskij tollára méltó nagy bűnös, aki leszámolt Istennel; egy női példány Nietzsche pompás, zsákmányra és győzelemre sóvár szöke bestiáinak seregletéből, akik »*vissza*«-térnek a ragadozó-lelkiismeret ártatlanságához...»

Igen, igen: gondolatainkat még mindig galamb-lelkiismeretű értelmiségi képzelgések tartják fogva, egy kiegyensúlyozottabb korban az elvetemültség merész nagyságáról alkotott együgyű víziók, melyek azonban sosem foglalkoztak kellőképp a részletekkel. Van itt valami áthidalhatatlan aránytalanság: egyfelől az ittasult szónoklatok a hajnalpírhoz, minden érték átértékelése és az emelkedett immoralitás – másfelől egy szerelvénnyé emberrakomány, amelyet – és pedig alkalmasint zökkenőmentesen – mielőbb el kell tüntetni a mindig szűk kapacitású gázkamrákban. Mi dolga itt a tépett és elrugaskodott szellemi erőfeszítésnek? Túl magányos, túl finnyás, túl szenvedő, túlságosan is nem átlagos, nem bandaszerű, nem testületi – túlságosan is *immorális*: márpedig ide morál kell, egyszerű, érthető, jól használható *munkamorál*. »Helyesnek tartja-e Globocnik úr – tette fel Globocnik SS-Gruppenführernek a nagyon is gyakorlatias kérdést dr. Linden miniszteri tanácsos –, hogy a holttesteket elássák, ahelyett, hogy elégetnék? Jöhet utánunk egy nemzedék, amely nem ért meg mindent!« Amire Globocnik: »Uraim, ha az utánunk következő nemzedék oly gyáva és elpuhult lenne, hogy nem értené meg nagy feladatunkat, akkor természetesen az egész nemzetiszocializmus felesleges volt. Én, ellenkezőleg, azon a nézeten vagyok, hogy bronztablákat kellene a földbe elásni, amelyeken az állna, hogy megvolt a bátorságunk e gigantikus és szükséges mű megvalósítására.«

Igen – szóttem tovább gondolataimat –, talán itt lappang valahol a démon: nem abban, hogy az ember gyilkol, hanem hogy nélkülözhetetlen erényeit a gyilkosság világrendjére is kiterjeszti. Levettem könyvespolcomról egy dokumentumgyűjteményt és fellapoztam benne Ilse Koch fényképét. Ez az átlagos, egykor talán némi női vonzerővel felvértezett, ez alkalommal mindenestre mogorva, téstás bőrrű malacarc sehogyan sem tudott meggyőzni róla, hogy egy végtelenségében is nagy formátumú személyiséget szemlélek, aki túlemelkedett jón és rosszon, s akinek élete a minden erkölcsiséggel szembeszegezett szakadatlan, megátalkodott kihívás jegyében zajlott. Aminthogy Ilse Koch valójában nem is állt szemben az erkölcsi renddel – éppen ellenkezőleg, azt ő maga képviselte; s ez nagy különbség. A dokumentumkönyvben nem találtam bizonyítékát sem annak, hogy a zenét – kiváltképp Beethovent – különösebben kedvelte volna, sem pedig annak, hogy rabokkal adta volna össze magát. Szeretőit a tisztikarból válogatta – dr. Hoven tábororvost, a »szép Valdemárt«, valamint Hauptsturmführer Florstedtet –, amint ez logikájának megfelelt. Találékonyságának megnyilatkozásai az érvényben lévő szokásokra korlátozódtak. A zsugorított koponyák, a cserzett emberbőrből készült dísztárgyak számos tiszti villát és irodai íróasztalt ékesítettek Buchenwaldban – Ilse Koch is birtokolt belőlük néhányat. Lehet, hogy többet, mint mások: ám ez járt neki – végre is ő volt a parancsnokné, a »Kommandeuse«. Általában mindenből többet birtokolt a beosztottak feleségeinél: nagyobb villát, gazdagabb háztartást, több előjogot. Fantáziája – melyet pár éve még mint egy dohány- és szivarkaárugyár gyorsírónöje, ki tudná, miféle olvasmányokon hízlalt – odáig ragadtatta, hogy megfürdjön Madeira borban, s hogy egy négyezer négyzetméteres lovardát építtessen fel magának; ám mindez még korántsem a magányos erkölcsi lázadó bélyegét hordozza. Aligha fordult meg fejében valaha is a gondolat, hogy ha Isten nincs, akkor minden megengedett; ellenkezőleg, mindennek felett istenre volt szüksége – mégpedig olyan istenre, aki parancsolatokba foglalja mindazt, amit neki megenged. Kétségtelen: az erkölcsi világrend, amit Buchenwald kínált, a gyilkosság volt; de világrend volt, és neki megfelelt. Logikáját sosem lépte át: ahol a gyilkosság közhely, gyilkossá ott az ember nem lázadásból, hanem ügybuzgalomból lesz. Ölni éppoly erény lehet, mint nem ölni. Oly sok hullá, annyi tortúra látványa némelykor bizonyára a felajzott létezés, egyszersmind a hála és a szolgálói gőg egy-egy kivételes pillanatával ajándékozta meg.

De nem ez volt-e a *szerpe*? – rágódtam tovább. Nem lehetséges-e, hogy egy eleve meghatározott helyzet – a táborparancsnok feleségének helyzete – úgyszólván eleve meghatározott érzésekkel és eleve megtehető tettekkel jár? Hogy ugyanezt a helyzetet – talán némi ráhagyással erre és arra –, de lényegében *bárki* más is hasonló érzésekkel és cselekedetekkel tölthette volna csak be – vagy pedig hirtelen egy más – szintén készen álló – helyzetben találja magát, mint például Glas politikai funkció

fogoly, aki nem volt hajlandó betölteni helyzetét 340 kőhalálban, és ezért büntetőkommandóba került? Egy helyzet létrehozta Buchenwaldot; Buchenwald – számos egyéb helyzet között – létrehozta a táborparancsnok feleségének helyzetét; ez a helyzet létrehozta Ilse Kochot, aki – hogy így mondjuk – életet adott ennek a helyzetnek, és ezáltal ő is létrehozta Buchenwaldot, amely nélküle többé immár nem képzelhető el. Hány helyzet volt még, egyedül csak Buchenwald totalitárius világában? Alig merem feltenni a bennem lappangó, elháríthatatlannak tűnő kérdést: kiknek a keze munkái voltak végezetül is a koponyákból készült íróasztal nehezekek, a cserzett emberbőrből való lámpaernyők és könyvborítók?...

Félreraktam Ilse Koch fényképét: sosem fogom megtudni, mit gondolt ő maga a saját, »Kommandeuse«-i életéről. Minthogy hallgatott róla, kívül rekesztette magát a közvetíthetőségen. Nem fogok megismerni mindennapos élményével, szürke hétköznapijaival a gyilkosság robotosai közt. Nem tudom kideríteni, hogy érzelmi egyenlegében a kék vagy az unalom, a teljesült becsvágy vagy a bosszantó, kis kielégületlenségek jutottak-e végezetül is túlsúlyra, nem tudom megfejtetni merőben személyes neurózisát, kényszeres pszichózisát – egyszerűen személyisége titkát. Tekinthesem közönséges szadistának, aki otthonára lelt Buchenwaldban és végre szabadjára engedhette förtelmes ösztöneit. De gondolhatom azt is, ha úgy tetszik, hogy bonyolultabb lélek volt: váratlan és felfoghatatlan helyzetét talán csak még váratlanabb és még felfoghatatlanabb gesztusokkal próbálta berendezni, pusztán csak, hogy a saját számára meggyőzőbbé, lakhatóbbá tegye, s hogy nap mint nap bizonyítva lássa: mennyire élhető az élehetetlen, mennyire természetes a hihetetlen...

Mindez azonban cseppet sem fontos: Ilse Koch elfér egy középarányosban, amely közte és a helyzete közt vonható meg, egy képletben, amelyben ő maga akár nincs is jelen. Igen: alakja úgy válik csak közvetíthetővé, ha elvonatkoztatjuk, ha tőle magától úgyszólván eltekintünk. Mennél jelentékenyebbnek képzelnénk, annál inkább lefokoznánk azt, ami körülvette: gyilkosságra berendezett világának valódiságát; mert a lényegét, amit neki tulajdonítanánk, csakis abból vonhatnánk el.

Talán ez – gondoltam –, ez a lényegnélküliség: ez a tragédia. Csakhogy másfelől ezen szenved hajótörést minden közvetítés, amely ragaszkodik a reprezentatív alakokhoz. Mert a tragikus alakok a sors világában élnek, s a tragédia távlatát az örökkévalóság; a totalitárius erőszakrendszerek világa ellenben a helyzetek körülhatárolt és meghaladhatatlan világa, távlatuk pedig az a történelmi idő csupán, ameddig éppen tartanak. Hogyan is volna hát közvetíthető ez a tapasztalat, amely éppenséggel tapasztalattá lényegülni nem tud és nem is akar, mert helyzeteinek – ezeknek az egyszerre túlfutó elvont és túlfutó konkrét helyzeteknek – a lényege a lényegtelen és mindenkor helyettesíthető személyiség, amelynek e helyzethez képest sem kezdete, sem folytatása és semmiféle analógiája nincsen – s amely tehát az értelemhez képest valószínűtlen? Talán – tűnődtem – egy szerkezetet kellene konstruálni, egy forgó gépezetet, egy csapdát; járataiban, labirintikusnak tetsző, ám mindig egyirányú pályáin egyetlen mechanikus erőből űzve rohannak szakadatlanul a fogságába került figurák, akár az elektronikus egerek. Minden inog, zörög, mindnyájan egymást tiporják, mígnem a gép egyszerre szétpattan: akkor, némi meghökkent, kába csodálkozás után, valamennyien szerteszaladnak. De hátra még a titok, a gép működési elvének megfejtése, amely túl egyszerű és túl megalázó ahhoz, hogy meghallgassák: hogy ugyanis az őket hajszoló erőhöz a gépezet a saját rohanásukból származó energiát használta fel...

De abbahagyom, mielőtt még – ahogyan mondani szokás – elragadna a tollam. Miért is turkálók ezekben a rég félretett füzetekben, ezeken a számarfüles cédulákon felhalmozott, egyébként imponáló tömegű anyagban, miért másolom ki ennek a soha el nem készült dolgozatnak a csontvázát? Tünetként, akkori állapotom jellemzésére. Hiszen éppen csak elgondolkodtam ezeken a dolgokon; ámde közhírré tenni azt a pusztán tény, hogy gondolkodom: ez addig még sosem fordult meg a fejemben. Regényemet nyilván valamilyen meggyőződésből írtam, de nem akartam meggyőzni vele semmiről senkit. Vigjátékaimat minden meggyőződés nélkül írtam, de pénzt kaptam értük. Mármint azonban egy elméleti munka: dolgok fölé hajolni, róluk a megismerő fölényével véleményt alkotni és e véleménnyel magabiztosan a színre lépni – ehhez már a mások meggyőzéséhez szükséges meggyőződéstöbblettel is rendelkezni kellett. Így hát azt kell gondolnom, hogy a regényem befejezése után valamiféle változás zajlott le bennem; vagy legalábbis, hogy megvolt bennem a hajlam egy ilyenféle változásra.

Igen: célomat gondosan leplezve, apránként, ravaszul és alattomosan fogtam hozzá, hogy végérvényesen berendezkedjem egy téveszmére. Végül is találhatnék indokot rá, ha meggondolom. Nyilvánvaló, hogy pótolhatatlan éveimet elnyelő, immár helyrehozhatatlan tettemből: egy regény megírásából valamilyen szükséges következményt óhajtottam kovácsolni – miközben elfeledkeztem róla, hogy magát e regényt talán éppen a bizonytalanságaim hozatták velem létre. Az az érzésem, hogy – titokban legalábbis – sorsomat már-már egy író sorsaként kezdtem mérlegelni; ha nyíltan nem is vettem vele számot, gondolataimat alighanem már-már valami olyan tulajdonsággal kezdtem felruházni, ami magammal szemben a közlésük, másokkal szemben pedig a meghallgatásuk feltétlen igényét támasztja.

Ki tudná, hová vezetett volna mindez. Azokban a napokban talán készek éreztem volna magamat arra, hogy jövődő életemet a közszemlére bocsátandó gondolatok kiapadhatatlan forrásának tekintsem; hogy tűnődéseim eredményét azon nyomban papirosra vessem; hogy e diadalmas tettem másodpéldányaival szerkesztőségeket és kiadóhivatalokat keressek fel, s hogy az emberek arcán, netalán az életvitelükben azután a hatásuk okozta változásokat lessem. A jelentékeny megnyilatkozások, az avatott nézetek és a megfellebbezhetetlen vélemények süketítő harsonaszava közepette magam is befűjtam volna a saját kis játéktrombitámba. A tükörsima papirosra rászabadult kezem fékezhetetlen őrültként futkározott volna golyóstollam korcsolyáján. Írtam volna, mintha valami katasztrófát akarnék elkerülni – azt a katasztrófát nyilván, hogy nem írok. Írtam volna tehát, nehogy, Isten ments,, ne írjak; írtam volna, hogy minden percben magam alá gyűrjem az időt, s hogy elfelejtsem, mi vagyok: meghatározottságok végterméke, véletlenek hajótöröttje, egy biológiai elektronika kiszolgáltatottja, jellemem kellenetlen meglepettje.”

Az öreg az iratszekrény előtt ült és nem csinált semmit.

Nem gondolkodott.

Nem is olvasott.

„Nagy marhaság volt elővennem ezeket a papirosokat” – gondolta aztán.

„...Ebben a tekintetben – mindenesetre csakis ebben az egy tekintetben – szerencsés pillanatban érkezett az a levél, amelyet két nappal a kiadói embernél tett utolsó látogatásom után kaptam.”

– Aha! – mondta az öreg, kezébe véve az egy ízben már kezébe vett s töredékesen átfutott rendes, közönséges üzleti levelet (cégjelzéssel, dátummal – 1973. VII. 27. –, ügyintézővel – kitöltetlen –, tárggyal – megjelölten –, iktatószámmal – 482/73. –, megszólítás nélkül), s amelyet most teljes terjedelmében – mintegy a vállá fölé hajolva – magunk is elolvashatunk:

„Kéziratát kiadónk lektorai elolvasták, egybehangzó véleményük alapján regénye kiadására nem vállalkozhatunk.

Úgy véljük, élményanyagának művészi megfogalmazása nem sikerült, pedig a téma iszonyatos és megrázó. Hogy mégsem válik az olvasó számára megrendítő élménnyé a regény, elsősorban főhőse enyhén szólva furcsa reakcióin múlik. Azt még érthetőnek találjuk, hogy kamasz hőse nem fogja fel azonnal, mi is történik körülötte (a munkaszolgálatosok behívása, a sárga csillag kötelező viselete stb.), de azt már nem tudjuk megmagyarázni, hogy a koncentrációtáborba érve miért látja »gyanúsna«, a kopaszra nyírt foglyokat. A rosszízű mondatok tovább folytatódnak: »az arcuk sem volt épp igen bizalomgerjesztő: szétálló fülek, előre meredő orrok, beesett, apró, ravasz fényű szemek. Csakugyan zsidóknak látszottak minden tekintetben.«

Elhihetetlen az is, hogy a krematóriumok látványa »bizonyos tréfák«, »egyfajta diákcsíny érzését« keltik benne, hiszen tudja, hogy megsemmisítő táborban van, pusztán zsidó volta elég ahhoz, hogy meggyilkolják. Magatartása, visszás megjegyzései taszítják és sértik az olvasót, s bosszankodva olvassa a regény befejezését is, hiszen a regény főhőisének eddigi magatartása, részvétlensége nem ad alapot arra, hogy erkölcsileg ítélkezzen, felelősségre vonjon (pl. a házukban lakó zsidó családnak tett szemrehányásai). Szólnunk kell még a stílusról is. Mondatainak nagy része ügyetlen, körülményesen fogalmazott, sajnos gyakoriak az ilyenfajta fordulatok: »...nagyjában-egészében valóban...«; »igen természetesen, s kissé emellett...«

Kéziratát ezért visszajuttatjuk Önnek.

Üdvözlettel.”

„...Ez a levél legalább megajándékozott egy érzelmgazdag délelőttel: még ma is némi nosztalgiával emlékszem rá vissza. Ha kissé meghökkent is voltam, nem jobban, mint ahogyan mégiscsak meghökken az ember, amikor beleüti a fejét abba a falkiszögellésbe, amelyről pedig réges-rég megállapította már, hogy túl alacsony, s hogy előbb-utóbb kétségkívül belé fogja ütni a fejét. Legalább némi szenvedéllyel és éleslátással, akár a harag, az igazságtalanság éleslátásával – mindenestre a tárgyhoz méltó érzelmmel és értelemmel találkozni!

Aztán, úgy emlékszem, módfelett mulattatott például az a gesztus, az a magabiztos, határozott taglejtés, amivel még magam előtt is problematikus és korántsem tisztázott indíttatású vállalkozásom célját mintegy kisajátítják, hogy azután nyomban meg is semmisítsék; e levél feltevése szerint ugyanis, ha jól figyeltem, kizárólag azért írtam volna meg regényemet, hogy végül egy kiadói hivatalszobába jusson, ahol az efféle árucikkekről döntések születnek. E képtelen arányvesztés komikuma még rekeszizmomat is megremegtette. Hisz nem lehet tagadnom: regényemet végül odavittem a kiadóhoz. De ez egy eseménysor ideiglenes nyugvópontját jelentette csupán, amelyet azóta máris túlhaladott az idő és a benne zajló további események – például ez a számomra kikézbcsített levél. No és? – kérdelem én: ezzel talán töröltetett az, amit végbevittem? Ellenkezőleg: megpecsételtetett; mert – s ez az alapvető körülmény nem került el résen álló figyelmemet – e félresöprő mozdulat egyszersmind az első tényleges, mondhatni hiteles bizonyága is a regényem valóságos létezésének. Igen, elmondhattam magamnak, hogy a formátlanul mögöttem álló idő éppen e levél fényében nyerte el határozott körvonalait; hogy helyzetemet ez ideig még sosem láttam ily egyszerűnek, voltaképp egyetlen világos mondatba foglalhatónak: írtam egy regényt, amelyet – feltehetően hozzáértés és bátorság híján, valamint nyilvánvaló rosszakaratból és ostobaságból – visszautasítottak.

Talán, sőt, ma már tudom: biztos, hogy hibáztam, amikor megtorp...

Csengettek?

Az öreg meglazította egyik fülében az olvadékony viaszgömböt.

– Már másodszor csengetek! – méltatlankodott az öreg anyja, miközben előrehaladott korát meghazudtolóan fürge (és némiképpen harcias) lépteivel átszelte a kelet-nyugati hosszirányú előszobát, majd a katedrál üvegű ajtó mellőzésével (mely ajtó az előszoba levegőtlenisége miatt most is mint mindig – nyitva állott) máris az iratszekrény előtt termett (tekintetbe véve természetesen a már ismert körülményeket) (melyeket ezúttal tehát fölösleges volna újra ismertetnünk) (így éppen csak leszögezzük: ha azt mondjuk, hogy az öreg anyja az iratszekrény előtt termett, ez úgy értendő, hogy bár az iratszekrényrel szemközt, ám valójában az asztal – pontosabban az asztal, a lakás egyetlen tulajdonképpen asztala – előtt termett) és (utcai szemüvegét villámgyors mozdulattal felcserélve olvasó szemüvegével) olvasott.

Az öreg nem szerette, ha beleolvasnak a kézírataiba.

– Nem szeretem – mondta –, ha beleolvasnak a kézírataimba.

– Miért – kérdezte az öreg anyja –, titok?

– Hát tulajdonképpen... – vakarta fejét az öreg.

– Látom, megint a privát ügyeiddel foglalkozol – mondta az anyja.

– Igen – ismerte be az öreg.

– Visszautasították a regényedet? – kérdezte, kétségkívül több szigorúsággal, mint kárörömmel, az anyja.

– Még meg sem írtam – mormogta az öreg.

– De itt azt olvasom, hogy írtál egy regényt, amit visszautasítottak!

– Az egy másik regény volt. Nem volna kényelmesebb a karosszékből? – próbálkozott az öreg.

– És ez itt micsoda? – emelte fel a szürke dosszié szegélyéről a mintegy nehezkül szolgáló, úgyszintén szürke (noha sötétebb szürke) kődarabot az öreg anyja.

– Egy kődarab – mondta az öreg.

– Azt én is látom. Nem vagyok még szenilis, hálstennek. De mire kell ez neked?

– Kelleni éppen nem kell – dörmögte az öreg.

– Hát akkor mire való?

– Nem tudom – mondta az öreg. – Van.

Az öreg anyja a cserépkályhától északra eső karosszékben ült, az I. o. speciális több rétegű enyvezett, I. o. kemény lombos fűrészáru (mini gyermekasztal) (funkcionális rendeltetését tekintve azonban inkább afféle dohányzóasztalka) mögött:

– Bizonyos dolgokat – mondta – sosem tudtam megérteni nálad.

– Nem kérsz egy kávé? – próbálkozott az öreg.

– De kérek. Például – hordozta körül tekintetét a szoba délnyugati sarkában álló egykori ágyneműtartó-aljazatból előállított könyvszekrényből keletkezett könyv- és iratszekrény-kentaúrtól (ha szabad ilyen fogalom- és képzavarba bocsátkoznunk) egészen a szoba északkeleti sarkát elfoglaló (viszonylag) korszerű heverőig az anyja –: képes vagy lemondani minden igényedről, csak azért, hogy ne kelljen dolgoznod.

– De hiszen dolgozom – magyarázkodott az öreg (ámbar nem egészen felhőtlen lelkiismerettel) (hiszen már rég hozzá kellett volna látnia, hogy megírjon egy könyvet, ha már ez volt a foglalkozása) (illetőleg – hogy pontosabbak legyünk – úgy alakult, hogy ez lett a foglalkozása) (minthogy egyéb foglalkozása nem volt).

– Nem úgy értem – mondta az anyja. – De miért nem mész valami állásba? Attól még nyugodtan írogathatnál.

– Nem értek semmihez; elfelejtettél kitaníttatni velem valami jól jövedelmező mesterséget.

– Humorod, az van – mondta az anyja.

– Egy időben abból éltem – emlékeztette az öreg.

– Miért nem írsz most is inkább vígjátékokat? – kérdezte az anyja.

– Mert nem akarom, hogy az emberek nevéssenek. Irigylem tőlük.

„Ki kellene már cserélni ezt a tömítőgumit” – gondolta kávéfőzés közben az öreg.

– Meg sem kérdezed, hogy miért jöttem? – kérdezte az anyja.

Csakugyan: az öreg anyja nem szokott eljönni az öreghez, inkább ő szokta meglátogatni az anyját (mégpedig heti egy alkalommal, vasárnap este 7 és fél 10 között) (e heti intervallumok pedig napi telefonbeszélgetésekkel töltettek ki, melyek során az öreg anyja hogylétéről, valamint a vele) (illetőleg a személyes tulajdonaival vagy használati tárgyaival) (megesett fontos vagy kevésbé fontos) (ám mindenképpen jelentős) (eseményekről értesülhetett) (mely jelentőségüket e mindenkor események azáltal nyerték el, hogy épp vele) (illetőleg személyes tulajdonaival vagy használati tárgyaival) (így bojlerrel, fali kárpittal, konyhai vízcsappal stb.) (estek meg).

– Szóval – folytatta az öreg anyja –, végre komoly ajánlatot kaptam a hirdetésemre.

Az öreg anyja ugyanis – miként ez fentebbi közléséből is látható – egy hirdetést tett közzé.

A hirdetés révén egy szoba (ámde nagy szoba, zöldövezetben és teljes komforttal) helyzetetett kilátásba, eltartási szerződés ellenében.

Az öreg anyja ugyanis nyugdíjából tartotta fenn (illetőleg – hogy pontosabbak legyünk – nyugdíjából nem tudta fenntartani) magát.

Nyugdíját pótlendő, az idős hölgy napi négy órán át gyors- és gépírt egy reprezentatív külkereskedelmi vállalatnál.

Mármint az idők múltával azonban nem csupán az öreg, de az öreg anyja is öreg lett (noha lassabban, kevésbé és vonakodóbban, mint az öreg) (ám szimptomatikus jegyeit mégiscsak tudomásul kellett vennie) (így a hátfájást például, gépírás közben) (amit ennél fogva – mármint a gépírást – abba is hagyott).

Mindazonáltal a tény – hogy ugyanis az öreg anyjának (nyugdíját pótlendő) havi kétezer forint pluszra volt szüksége – változatlanul fennállott.

Hanem az öregnek nem volt havi kétezer forint plusza (sőt olykor mínusza volt).

Így tehát hirdetés útján egy szoba helyzetetett kilátásba, eltartási szerződés ellenében (mégpedig nagy szoba, zöldövezetben és teljes komforttal) (vagyis az a lakás, ahová az öreg – közvetlen családtag jogán – állandóan volt bejelentve, de ahol soha, még ideiglenesen sem lakott) (s ahonnan így most abba a lakásba kellett átjelentkeznie tehát, ahol házastársi jogon ideiglenesen bejelentve, de évtizedek óta állandóan lakott) (átengedve helyét az eltartónak, aki – eltartói jogon – állandóan bejelentve ugyan, de – meggyegyzéses alapon – még ideiglenesen sem fog az öreg anyjának lakásában lakni) (jelenlegi – s igényeit feltehetően nem kielégítő lakhelyén türelmesen várakozva az idős hölgy remélhetően az emberi élet legvégső határáig terjedő, ám végül mégiscsak kikerülhetetlen...) (egyszóval, hogy a végül ki nem kerülhető esemény következtében megüresendő lakás majd reá szálljon) (ami mindkettejük – eltartó és eltartott – számára) (a várható költségek és a tekintetbe vehető esztendők alapos mérlegelésével) (a végső eredményt szem előtt tartva emberi számítás szerint mégiscsak méltányos, ésszerű és kölcsönösen kifizetődő ügyletnek bizonyulhat majd).

– Szóval el kell intézned a kijelentkezést – mondta az anyja.

– Jó – mondta az öreg.

– De minél hamarabb; nem úgy, ahogy az ügyeidet általában intézni szoktad – tette hozzá az anyja.

– Jó – mondta az öreg.

– Nem kívánhatod tőlem, hogy öreg napjaimra nélkülözzek.

– Isten őrizz – mondta az öreg.

– Nem én tehetek róla – folytatta az anyja. – Másképpen kellett volna berendezned az életedet.

– Ez kétségtelen – ismerte el az öreg.

– Én rátok akartam hagyni a lakást.

– Ne törődj vele, mama – mondta az öreg. – Ízlett a kávé?

– A te kávéid nekem mindig túl erősek.

„No, a mai napomnak már lőttek” – gondolta az öreg, miután elment az anyja.

„Ki kellene cserélnem a kávéfőzőpépben a gumit” – folytatta a gondolkodást.

„De hol a fenében is vannak a gumik?” – gondolta aztán (miután rendes helyükön) (vagyis azon a helyen, amit a gumik rendes helyének képzelt) (nem talált).

Így történt, hogy az öreg az iratszekrény előtt állt és kezében egy lapos, négyzet alakú fadarabot tartott.

Ez a kb. 7x7 centiméteres, egyik oldalán nyers, a másikon fehér mázolások többszörös (az idők folyamán megsárgult) rétegével borított fadarab az öreg két papírdobozának egyikéből került elő, melyekben vegyes (szükséges és szükségtelen) tárgyakat tartott, s amely tárgyak között – így képzelte – esetleg a kávéfőzőgéphez szükséges tömítőgumik is akadhatnak.

Helyettük azonban az egykori – az öreg feleségének állhatatos ellenszenvével hosszú időn keresztül eredményesen dacoló – két egyenlőtlen méretű, otromba előszobaszekrény egyikének megmaradt, eredeti darabjára bukkant (mely a rajta látható viaszpecsét miatt érdemel említést) (amely viaszpecsét feliratát ugyan már csaknem olvashatatlaná tette az évek során meg-megismétlődő mázolások sárgásfehér festékrétege).

„Hiába mondtam, hogy a viaszpecsétet kíméljék meg!” – bosszankodott az öreg (gondolatban).

Minélfogva történetünk e pillanatában – amikor az öreg az iratszekrény előtt állt és kezében egy fadarabot tartott (mely a rajta látható viaszpecsét miatt érdemel említést) – a kör alakban elhelyezkedő betűcsoportozatból csupán az ÁLL, az előtte látható pont formájú kitüremkedés, a ZÁ, valamint – távolabb – némi jóindulattal még a MI töredékek voltak kivehetők az eredeti feliratból (ÁLLAMVÉDELMI HATÓSÁG • ZÁROLVA), mely felirat – miként értelme is mutatja – az előszobaszekrény ajtaját volt hívva zár alatt tartani (nem zárva ki azonban, hogy az előszobaszekrény hátoldalát képező furnérlemez azért ne volna fölfeszíthető) (ami egyébiránt meg is történt) (mert – függetlenül a későbbi, immár nyilvánvaló bizonyítékoktól – mi egyéb is magyarázhatta volna, hogy amikor egy nyári estén az öreg felesége) (aki akkor még nem volt az öreg felesége) (s az öreg sem volt

még öreg) (sőt, ők ketten még nem is ismerték egymást) (egyszóval ezen a nyárias estén az öreg leendő felesége hiába próbálgatta saját kulcsával a saját lakásának ajtaját kinyitni, s így – mivel odabent fényt látott – csöngetni kényszerült) (mi egyéb is magyarázhatná tehát, hogy az az ismeretlen, alacsony, zömök, némiképpen malac képű nő, aki a csengetésre ajtót nyitott, az ő – az öreg leendő felesége – megrövidített és saját testére igazított pongyoláját viselte, mely tény az öreg leendő feleségének az alatt a kurta perc alatt sem kerülte el a figyelmét, míg az ismeretlen nőnek bemutatkozott, aki azután egy felháborodott felkiáltás) („Micsoda?! Hát maga még él?!”) (után azonnal bevágta előtte az ajtót) (minek következtében – nem maradt más hátra – az öreg felesége) (aki akkor még nem volt az öreg felesége) (sőt megismerni is csak valamivel később ismerték meg egymást) (szembe kerülve az utcán eltöltendő nyáráj) (s a még bizonytalanabb másnap) (cseppet sem kedvverítő kilátásaival, csakhamar ugyanoda tért vissza, ahonnan a lakására elindult) (vagyis az Államvédelmi Hatóságra) (ahol az őt előzőleg – a hivatalos papiros kíséretében – szabadító tisztet arra volt kénytelen kérni, hogy adjon neki éji szállást, ha máshol nem, hát a régi cellában, ahol még bizonyára a régi priccs és a régi pokróc várja) (mely kívánság teljesítése azonban lehetetlennek bizonyult, miután már egyszer – a hivatalos papiros kíséretében – szabadították) (s így a tiszt a szoba sarkában álló bőrfotel tudta csak felkínálni, miközben ő maga – a tiszt – egész éjszaka szabadított – a hivatalos papirosok kíséretében –, reggel pedig) (az egész éjszakai szabadítástól elnyűtten, kiszikkadtan, soványan és dohányсыárgán) (akár töméntelen cigarettacsutkáinak egyike, melyek az éjszakai szabadítások folyamán már kicsordultak a hamutáliból) (elindult vele az illetékes tanácsi lakáshivatalba, kiderítendő, hogy miképpen utalhattak ki egy olyan lakást, amelyet az Államvédelmi Hatóság zárolt) (s amely tény tehát már önmagában véve is *államtitokként* lett volna kezelendő) (következésképpen nem csupán az eljárás jogtalansága, de már a cím kiszivárogtatása mögött is kétségkívül megvesztegetési bűncselekmény volt gyanítható) (noha végül erre sosem derült fény) (és a lakás is csak egy évi pereskedés után került vissza az öreg feleségének jogos tulajdonába) (akit most már fenntartás nélkül mondhatunk az öreg feleségének, mert) (ha ugyan az öreg akkor még nem is volt öreg) (és a felesége sem volt még a felesége) (de legalább már ismerték egymást) (sőt közös háztartásban éltek) (amennyiben háztartásuk háztartásnak volt nevezhető, persze).

Ez volt az oka tehát annak, hogy még ma – történetünk e késői időpontjában – is bosszankodott az öreg, amiért – minden előzetes intelme ellenére – a viaszpecsétet (melyet a kezében lévő fadarab őrzött) mégsem kímélték meg.

„Elvégre az emlék az emlék” – bosszankodott tovább.

„Úgysem maradt más az egészből, csak ez a fadarab” – folytatta a bosszankodást.

„Elégge kínos volt” – derült fel egyszerre az arca (mintegy valamely emlék hatására) (mely emlék nyilvánvalóan azzal a humoros) (bár eléggé kínos) (noha e két elem még korántsem zárja ki egymást) (sőt egyidejű jelenlétük minden igazi mulatság sava-borsa) (feltéve, ha képesek vagyunk értékelni egy eléggé kínos pillanat humorát) (például amikor kiderül, hogy életünknek egy olyannyira meghatározónak tartott eseményéről voltaképpen semmiféle tárgyi bizonyítékunk nincsen, és így csupán az igazolhatatlan emlékeinkben létezik) (egyszóval az öreg földerülő arca nyilvánvalóan ezzel az egyidejűleg humoros és eléggé kínos pillanattal állott kapcsolatban).

Az öregnek ugyanis évekkal később – és évekkal (sok évvel) ezelőtt – az az ötlete támadt, hogy a felesége mindenesetre (s ez a szó itt a szó szoros értelmében értendő, vagyis olyan esetre, amely merő feltevés csupán, ámde nem árt, ha mégis felkészülünk rá) (ha logikailag helytálló, hogy felkészülhetünk valamire, amiről sejtelmünk sincsen), mindenesetre tehát folyamodjon rehabilitációért (amiként ez illő és szokásos) (ha nem akarjuk, hogy megbüntetésünk pusztá tényét a saját bűnünkül róják fel).

Kiszállt egy nyomozótiszt.

Bemutatkozott.

Leült (nem a cserépkályhától északra, ill. nyugatra álló karosszékek egyikébe) (minthogy e karosszékek akkor még nem léteztek) (hanem föltehetően abba a fonott karosszékbe – a fakeretnél felszakadozott fonatokkal –, amely, két további, úgyszintén felszakadozott fonatú s támlátlan ülőkével, egy máztalan koloniál asztallal, két *rekamiéval*) (az egyiknek közepe az alélt rugózat helyén könyvekkel kibéelve) (valamint a szőnyegneműt képviselő két pokróccal a földön a lakás akkori berendezését képezte).

Kérte a szabadítólevelet.

Ekkor került sor a fentebb már említett, egyidejűleg humoros és eléggé kínos epizódra, amelyet az öreg (aki akkor még nem volt öreg) meg a felesége tanácstalan pillantásai, fiókok kapkodó kihúzgálása, fehérműk alatti izgatott kurkászás jellemzett, míg ki nem derült, hogy a szabadítás (s főként az azt megelőző őrizetbevétel) egyetlen hiteles tárgyi bizonyítéka – nevezetesen a szabadítólevél – valamelyik albérletben (vagy tán az albérletekből albérletekbe vezető útvonalak valamelyikén) minden jel szerint elkallódott.

Semmi baj – mondta a nyomozó (nagydarab, jó szándékú, ballonkabátos ember) –, majd ő utánajár az ügynek, felkutatja az aktákat.

Néhány nap múlva (nagydarab, jó szándékú, ballonkabátos ember) meg is jelent: megtalálta az aktákat.

Leült.

Zavarban volt.

– Asszonyom – mondta –, de hiszen ön ártatlan volt.

– Persze – helyeselt az (akkor még nem öreg) öreg felesége.

– Még csak kihallgatási jegyzőkönyve sincsen – folytatta a nyomozó –, csak a vizsgálati fogság állandó meghosszabbítása. Ön ellen nem emeltek vádat.

– Nem – helyeselt az (akkor még nem öreg) öreg felesége.

– Hogy úgy mondjam... Szóval hamis vádat sem.

– Nem.

– Ítéletről nem is beszélve.

– Nem.

– Hát ez itt a baj, asszonyom – csüggedt el a nyomozó (nagydarab, jó szándékú, ballonkabátos ember). – Mert ugyebár... Hogy is mondjam csak... Mi csak akkor tudunk rehabilitálni, ha eljárás, ítélethozatal, de legalábbis vádemelés történt. De hát az ön esetében... Tessék jól megérteni engem... Hiszen az ön okmányjaiban mindennek semmi nyoma, következményeit nem viseli, priuszként nem terheli... Szóval egyszerűen nincs mit rehabilitálni.

– És az az egy év? – kérdezte az (akkor még nem öreg) öreg felesége.

A nyomozó széttárta a karját, szemét lesütötte: látszott rajta, hogy lelkiismereti kérdésnek tekinti az ügyet.

Kis ideig elüldögélt még a fakeretnél felszakadozott fonatú, fonott karosszékekben.

„Alig tudtuk megvigasztalni” – derült az emléken az öreg (gondolatban).

„...ily egyszerűnek, voltaképp egyetlen világos mondatba... hogy helyzetemet ez ideig még sosem láttam ily egyszerűnek, voltaképp egyetlen világos mondatba foglalhatónak: írtam egy regényt, amelyet – feltehetően hozzáértés és bátorság híján, valamint nyilvánvaló rosszakaratból és ostobaságból – visszautasítottak.

Talán – sőt, ma már tudom: biztos, hogy hibáztam, amikor megtorpantam ennél a megállapításnál. Tovább kellett volna mennem, egy minden visszautat eltorlaszoló végső következtetésig. Ha akkor megragadom és magamra öltöm a helyzetben rejlő szerepet, sosem jutottam volna odáig, ahol ma tartok. Hiszen írónak nincs ékeesebb koronája a kor iránta tanúsított vakságánál; még egy ékkő rajta, ha ez a vakság elnémitással párosul. De hát, habár megírtam egy regényt, miközben a magam számára még csak elképzelni sem bírtam volna semmi egyéb foglalatosságot: valójában sosem gondoltam rá, hogy ez a foglalkozásom. Noha ez a regény mindennél szükségesebb volt számomra, sosem sikerült meggyőződnöm magam arról, hogy én szükséges vagyok. Úgy látszik, nem léphetem át természetem határait, természetem pedig mérsékelt, akár az égőv, amely alatt élek. Érzelseim visszariadtak a kudarc vészes dicsőségétől. Annál is inkább, mert ennek helyét más foglalta el, egy olyan érzés, amely jóval határozottabbnak bizonyult minden, tisztán elvont természetű nekibuzdulásnál: a bűntudat, amikor feleségemnek is megmutattam a levelet.”

„Ezt talán nem kellene...” – húzódozott az öreg.

„...Ez a fordulat oly váratlanul ért, hogy magam is meglepődtem. Nem tudtam eldönteni, honnan ered: azért érzek-e büntudatot, mert a regényemet visszautasították, vagy pedig egyáltalában, mert regényt írtam; vagyis, hogy pontosabb legyek, hogy vajon akkor is büntudatot éreznék-e, ha a kiadó történetesen a regényem elfogadásáról értesít? – Nem tudom, és most már sosem fog kiderülni; de meghökkenten éreztem, hogy agyam valamelyik hátulsó zugában alattomos munkálatok folynak: mintegy hadállások épülnek ki, melyek mögött szerteágazó érvek összpontosulnak, hogy adott időpontban rohamra induljanak. De feleségem szótlan önuralommal... Ismerem kis, hallgatag mosolyát... Nem hangzott el megkönnyebbítő szemrehányás, ami... S éreztem, miként enyészik el a világ valamennyi regényének, kiadójának, továbbá az én önigazolásomnak a fontossága. Mélyen meg voltam sértve: az ebédet mogorva hangulatban költöttem el.

Talán már akkor megsejtettem, mit vesztettem. Ma már – nagyobb távlat birtokában – pontosabban is fel tudom mérni: nemcsak az igazamat, de a kényelmemet is. Mondom: azon múlt minden, hogy megragadom, vagy pedig elvetem-e a helyzetben rejlő szerepet. Ha elvetem, egyszersmind a végzetet is elvetettem ezzel, hogy tért nyissak az időnek és a szakadatlan csodálkozásnak. Míg végzetem velem volt – vagyis amíg a regényemet írtam – effajta gondokat nem ismertem. Aki a végzet bűvöletében él, megszabadult az időtől. Persze az idő akkor is telik-múlik, de tartama lényegtelen: arra szolgál csupán, hogy beteljesítse a végzetet. Az ember számára nem sok esély marad: mindössze tudni kell tönkremenni és várakozni. Én tudtam. Miután pedig a levelet megkaptam, csak még egyszerűbbé vált volna a dolgom: az idő betelt – ha úgy tetszik, többé semmi tennivalóm. A végzet – hisz ez épp a természete – megfosztott volna minden érdemleges, tehát megfontolható jövőtől. Megrekesztett volna a pillanatban, belémerített volna a kudarcba, akár egy szurokkal telt üstbe: megfővök benne, vagy kövületté dermedek – alapjában mindegy. De nem voltam eléggé körültekintő. Így azután annyi történt csupán, hogy diszkréten összedőlt egy elképzelés: ez az elképzelés – én magam, mint teremtető képzeletem terméke, hogy így mondjam – nem létezik többé; ennyi az egész.

Pedig nem így terveztem. Ó, a tervem igazán egyszerű volt, nem láttam benne semmi ésszerűtlent. Ha már visszanyertem szabadságomat, magam kívánok a regényem fölött ítélkezni, eldönteni, hogy milyen is valójában, jó-e, vagy rossz – így gondolkodtam. A műveletnél mi sem látszott megvalósíthatóbbnak. Másnap reggel, amint a feleségem elindult a munkájába, elővettem és magam elé raktam a nyomókapcsos dossziét, majd derűsen készséges és némileg ünnepélyes várakozásokkal telten felnyitottam a fedelét, hogy elolvassam a regényemet. Körülbelül másfél órányi elszánt küzdelem után be kellett látnom, hogy lehetetlen feladatra vállalkoztam. Eleinte még örültem egy-egy jól ülő mondatnak, egy-egy találó jelzőnek. De csakhamar azon kaptam magam, hogy el-elkalandozik a tekintetem, hogy minduntalan vissza kell lapoznom, mert értelmüktől megfosztott, üressé silányított oldalakat űröl csak a szemem. Korholtam magam, megpróbáltam összpontosítani a figyelmemet; majd ellenkezőleg, lazítottam, kávéfőztem, szünetet iktattam be. De semmi sem segített: leküzdhetetlen ásitási rohamok fogtak el. Be kellett vallanom, hogy unatkozom: minden sornál előre tudtam, mit hoz majd a következő, minden fordulatot előre láttam, minden bekezdést, minden mondatot, sőt minden szót előre ismertem már, és a gondolatmenet sem tartogatott számomra semmi újat, semmi meglepőt. Így nem lehet regényt olvasni.

Azóta sokat törtem már a fejem ezen a jelenségen. Csapdába estem, nem kétséges. Hogy tárgyilagosan megítélhessem, regényemet idegen szemmel kellett látnom: megpróbáltam tehát valaki másnak a szemével elolvasni – nem gondolva rá, hogy ez a másik, ez a képzelt tekintet is csak az én tekintetem. Csalni próbáltam – nem sikerült. Úgy látszik, nem ugorhatom át önmagam, hogy azután megfelelő távolságból higgadtan szemügyre vegyem a túlparton hagyott árnyékomat. Sosem fogom megtudni tehát, hogy jó-e a regényem, vagy rossz. Rendben van, belenyugszom. Valójában – rájöttem közben – nem is érdekel. Olyan, amilyen, s azért ilyen, mert másmilyen nem lehet – ha többet nem is, ennyit azért, mialatt elolvastam, megértettem; ilyen, s e minőségében kész, befejezett tárgy, amelyen változtatni többé nem tudok, s valószínűleg nem is lehetséges.

De – és ez itt a nagy bökkenő – miért nem az *enyém* többé ez a tárgy? Vagyis, ha már idegen szemmel nem vagyok képes rá – miért nem tudom hát a *saját* szememmel elolvasni a *saját* regényemet? Például a regény lapjain egy vonat haladt Auschwitz felé. Az egyik marhavagonban ott kuporgott az elbeszélés alanya, egy tizennégy és fél éves fiú. Most feláll, s a tömegben helyet szorít magának az ablaknyílásnál. A látóhatár peremén, rőten, baljóslatúan, éppen akkor emelkedik fel a nyári nap.

Olvasás közben pontosan emlékeztem, mennyi nehézséget és fejtörést okozott ez, valamint a rákövetkező részlet. Kezem alatt, a papiroson, sehogy sem akartak kibontakozni ennek a rekkenő nyári reggelnek az eseményei. Idebenn a szobában, ahol a szöveggel bajlódtam, szokatlanul sötét volt, az asztal mellől ködös decemberi délelőttre láttam. Valami forgalmi zavar lehetett az utcán, ablakom alatt szakadatlanul villamosok csörömpöltek. Egyszerre csak, meglepő hirtelenséggel, összeálltak a mondatok, és lehetővé tették, hogy a vonat megérkezzen, s hogy az elbeszélés alanya – a tizennégy és fél éves fiú – a marhavagon füledt homályából végre kiugorhasson a napfényben izzó auschwitzi rámpára. – Mialatt most ezt a részletet olvastam, ezek az emlékek keltek életre bennem, s egyúttal azt is megállapítottam, hogy a mondatok az általam elképzelt szerves rendben illeszkednek egymás mellé; igenám, de miért nem az kelt bennem életre, ami a mondatok *előtt* volt, maga a nyers történet, ez az egykor valóságos auschwitzi délelőtt? Miként történhetett, hogy ezek a mondatok az én számomra csupán *képzeletbeli* történetet tartalmaztak, egy képzeletbeli marhavagont, egy képzeletbeli Auschwitzot és egy képzeletbeli tizennégy és fél éves fiút – holott ez a tizennégy és fél éves fiú valaha én magam voltam?

Mi történt hát itt? Mi az, amit kiadónk lektorai úgy hívtak, hogy: »élményanyagának művészi megfogalmazása«? Igen: mi történt »élményanyaggal«, hová tűnt a papirosról és énbelőlem? Pedig egykor megvolt: kétszer is megesett velem, egyszer – valószínűtlenül – a valóságban, másodszor – sokkal valóságosabban – később, amikor visszaemlékeztem rá. A két időpont között téli álmát aludta. Abban a bizonyos pillanatban, amikor megtudtam, hogy regényt kell írnom, eszembe se jutott. Különféle regényekkel bajlódtam, hogy azután sorra-rendre elvessem őket: egyik sem bizonyult a számomra lehetséges regénynek. Azután egyszerre csak felbukkant bennem, valahonnan a homályból, akár egy ötlet. Hirtelen olyan anyag birtokába kerültem, amely végre határozott valóságot kínált izgatott, de addig folyton széteső víziómnak, s amely, sűrűn, puhán, formátlanul, máris erjedni és dagadni kezdett bennem, mint a kelesztett tészta. Különös mámor kerített hatalmába; kettős életet éltem: jelenemet – amúgy félgőzzel, ímmel-ámmal – és koncentrációs táborbeli múltamat – a jelen metsző valóságával. Szinte megijesztett az a készség, amivel elmerültem benne: ma sem tudnám okát adni a vele járó, sajátosos kéjérzetnek. Nem tudom, az emlékezés maga jár-e ezzel a gyönyörűséggel – egészen függetlenül a tárgytól, mert hiszen nem mondhatnám, hogy koncentrációs táborban lenni csupa gyönyörűség; de tény, hogy a legcsekélyebb benyomás elég volt akkoriban, hogy visszarepítsen múltamba. Auschwitz itt volt bennem, a gyomromban, mint egy megemésztetlen gombóc: fűszerei a legváratlanabb pillanatokban böfögtek fel. Elegendő volt megpillantanom egy vigasztalan tájat, egy kopár iparvidéket, egy napverte utat, egy kezdődő építkezés betoncövekeit, beszívnom a szurok és a deszkaváz nyers szagát, hogy újabb és újabb részletek, adalékok, hangulatok buzogjanak föl bennem, mintegy a jelenvalóság erejével. Egy időben minden reggel az auschwitzi blokkudvaron ébredtem. Időbe telt, amíg rájöttem: egy állandó szaglászervi inger váltja ki bennem ezt a képzetet. Néhány nappal azelőtt tíz órasíjat vásároltam. Karórámát mindig közvetlenül a fekhelyem mellett tartom, egy alacsony polcon. Valószínűleg a cserzésből és a további kiképzésből maradt a szíjon az a jellegzetes szag, amely a klórra és a távoli hullabúzra emlékeztetett. Később aztán a szíjat ajzószernek is használtam: ha emlékeim kornyadoztak, ha agyam zugaiban tunyán meglapultak, vele csalogattam elő őket a rejtekükről – úgyszólván tönkreszagoltam. De semmi eszköztől és semmilyen fáradalomtól vissza nem riadtam: megvívтам harcomat az idővel, és kikényszerítenem a jussomat. Elteltem a saját életemmel. Gazdag voltam, súlyos, érett, valamilyen átalakulás küszöbén álltam. Úgy éreztem magam, akár egy vadkörtefa, amely őszibarackot kívánna teremni.

Csak hogy minél elevenebbek voltak emlékeim, annál siralmasabban festettek a papiroson. Amíg emlékeztem, nem tudtam regényt írni; amint pedig elkezdtem regényt írni, megszűntem emlékezni. Nem mint hogyha emlékeim hirtelen elvesztek volna: csak megváltoztak. Átalakultak bennem valamilyen ládafia tartalmává, ahová az általam szükségesnek látott időközökben be-benyúltam egy-egy felváltható bankóért. Válogattam köztük: erre szükségem volt, arra meg nem. Életem tényei, úgynevezett »élményanyagom« már csak zavart, korlátozta, nehezítette munkámat – annak a regénynek a létrehozatalát, aminek eredetileg a létfeltételül szolgált, s amelyből az mindvégig táplálkozott. Munkám – a regényírás – voltaképpen másból sem állt, mint élményeim következetes elsorvasztásából, egy olyan művi – ha úgy tetszik: művészi – formula érdekében, amelyet a papiroson – s kizárólag a papiroson – élményeim megfelelőjének ítélttem. De hát ahhoz, hogy megírhasam, regényemet

annak kellett tekintenem, ami minden regény, általában véve: elvont jelekből álló képződménynek, műtárgynak. Anélkül, hogy észrevettem volna, nekifutottam és szökkentem egy nagyot, s a személyesből egyetlen ugrással a tárgyiban, az általánosban termettem; most azután hökkenten nézek körül. Pedig nincs min csodálkoznom: ma már tudom, hogy amint belefogtam a regényem írásába, máris elvégeztem ezt az ugrást. Hiába próbálok visszakullogni a szándékhoz, hiába, hogy eredeti becsvágyam csakis erre a regényre irányult, semmi rajta kívül esőre nem kancsalított, és e kézirat lapjain nem terjedt túl: – egy regény már pusztán a természeténél fogva – csakis akkor mondható regénynek, ha közvetít valamit: Én is közvetíteni akartam, nem mást – különben nem írtam volna regényt. Közvetíteni, a magam módján, a magam eszméi szerint, közvetíteni a számomra lehetséges anyagot, az én anyagomat, önmagamot – hiszen terhétől túlfeszítve és elnehezülten, akár egy duzzadt tőgy a megkönnyebbítő fejésre, már csakis a közvetítésre sóvárogtam... Csakhogy valamire – talán természetszerűen – nem gondoltam: önmagunk számára sohasem közvetíthetjük önmagunkat. *Engem* nem a regénybeli vonatom vitt Auschwitz felé, hanem a valóságos.

Úgy van: csupán ezzel a csekélységgel nem számoltam. Miközben visszavonultam magán, sőt legmagánabb életembe (»privát ügyeimbe« – ahogy anyám szokta mondani); miközben annak érdekében, hogy nyugodtan vájkálhassak saját tudatvilágomban, mindentől és mindenki mástól elzárkóztam; miközben mindent elkövettem, hogy magányos buzgólkodásomban senki más ne zavarhasson: ezenkívül, gyanútlanul és lelkes szorgalommal, írni kezdtem – másoknak. Mert, ma már világosan látom, regényt írni annyit jelent, mint másoknak írni – azoknak egyebek közt, akik visszautasítják.

Csakhogy ebbe a gondolatba nem tudok beletörődni. Ha ez lett volna a célom, nagy baklövést követtem el: akkor mást kellett volna írnom, hasznavehetőbb árucikket, például vígiátéket. De hát nem ez volt, váltig állítom; ezzel csak a kivitelezés során vált, úgyszólván a tudtom és a beleegyezésem nélkül, sőt anélkül, hogy egyáltalán észrevettem volna. Mit törődtem én azokkal a másokkal, akiknek talán a regényemet írtam, de akik regényírás közben még csak eszembe se jutottak! Miféle véletlen, és még véletlennek is miféle előre nem látható, mit sem igazoló, csaknem ostoba véletlen volna az, ha közös ügyeink – az én regényem és az ő szórakozásuk – történetesen egybecsengenének?!... És bármily képtelenség, gyakorlatilag – pusztán gyakorlatilag – mégiscsak erre törekedtem; és most azt kell mondanom tehát, hogy nem értem el célomat – a célt, ami sosem volt a célom. De mi volt hát akkor a célom, vállalkozásom eredeti értelme? Bizony, nem emlékszem; talán, meglehet, soha nem is gondoltam rá; és megtudni most már sosem fogom, mert ez az értelem a vállalkozás folyamatában valahol – ki is tudná, hol – elkallódott.

Felállok az asztal mellől. Lábam már úgyszólván önkéntelenül, automatikus beidegzettséggel útnak indít a lakásban. Végigmegyek a szobán, a tárt ajtón keresztül tovább, az előszobába, jobb vállammal nekiütődöm a fürdőszoba nyitott ajtajának, elérem a lakás végét. Itt sarkon fordulok, megkerülöm a fürdőszoba nyitott ajtaját, jobb vállammal nekiütődöm az előszobaszekrénynek, átlépek a szobába, elérek az ablakig, fordulat. Egy hossz kb. hét méter. Áránylag lakályos ketrec. Fel-alá, fel-alá; fordulat az ajtónál, fordulat az ablaknál. Az ürgének, a regényírónak, annak a pasasnak, akivel egykor – még pár hónapja is – azonos voltam, rendes szokása volt ez. Ilyenkor támadtak legfigyelemreméltóbb gondolatai. *Nekem* nincs min gondolkodnom. De lassacskán mégis kialakul bennem valami. Ha elválasztom a séta okozta könnyű szédüléstől és a többi esetleges benyomástól, körülhatárolható érzésre bukkanok. Azt hiszem, a helyzetem ölt benne testet. Nehéz volna szavakba öntenem – hisz épp ez az: szavakon kívüli terekben helyezkedik el. Állításba nem foglalható, ám pusztán tagadásba sem. Nem mondhatom például, hogy nem vagyok – hiszen ez nem igaz. Állapotomat, hogy ne mondjam: tevékenységemet olyan szóval tudnám csak kifejezni, ami nem létezik. Megközelíthetném, ha például azt mondhatnám: nincsek. Igen, ez az ige, miközben magában foglalná létezésemet, egyszersmind e létezés nemleges minőségét is jelölhetné – ha, mint mondom, volna ilyen ige. De nincs. Némi mélabúval elmondhatnám tehát: elvesztettem az igémet.

Megelégelem a sétát: leülök. Mélyen behúzódok, befészkelem magam a karosszékbe. Kuporgó tartást veszek fel, akár egy brobdingnagi anyaméhben. Talán abban reménykedem, hogy sosem kell előbukkannom innen, sosem kell a világra jönnöm. Minek is? Meg azután kissé félek is még attól az ismeretlentől, aki végül majd mégiscsak fel fog tápáskodni innen. Bizonyos értelemben másvalaki lesz, mint az, akihez ez ideig hozzászóltam. Nem is lehet másként, hiszen az elvégezte művét, betöltötte

rendeltetését: csődbe juttatott. Személyemet tárggyá változtatta, makacs titkomat általánossággá hígította, kimondhatatlan valómat jelekké párolta – átplántált egy regénybe, amelyet nem tudok elolvasni: idegen nekem, mint ahogyan elidegenítette tőlem azt a nyersanyagot is – a saját életem egy hasonlíthatatlanul fontos darabját, amelyből keletkezett. Hiányozni fog, s talán... miért is tagadnám, talán hiányozni fog az is, aki mindezt végbevitte. Igen, a karosszékben ülve egyszerre meghökkentő érzés jár át: valami visszavonhatatlan történés fagyos és kietlen érzése, olyasmi, mint amikor egy nagy mulatság után az utolsó vendég is elmegy. Magamra maradtam. *Valaki*, szinte fizikai űrt hagyva testemben, eltávozott, s kaján vigyorral épp most int végső búcsút a szoba legtávolabbi sarkából. Tehetetlenül bámulok utána, visszatartani nincs erőm. De nem is akarom: valamilyen gyöngéd, de eltökélt haragot érzek iránta – menjen a francba, becsapott...”

– Be – mondta az öreg –, be, a marha.

– Dolgoztál?

– Hogyne.

Új fejlemény a bizstróban: az Öregasszony – hivatalos címén: a csúcsvezető – váratlanul a söntéspulthoz rontott és lekapta a blokkokat a szűrőszegről (az öreg feleségét ellenőrzendő) (hogy tudniillik a tálcáján lévő valamennyi tételről leadta-e a blokkot) (mint hogyha – mondjuk – nem mindig szokta volna) (ami egy ily feltevés harsány) (és éppoly tehetetlen) (demonstrációjánál végezetül is nem bizonyulhatott többnek, minthogy az öreg felesége ezúttal is) (mint mindig) (leadta).

– Ha én lopni akarnék – méltatlankodott az öreg felesége –, akkor aztán kapkodhatná utánam a blokkokat. A fél konyhát kivinném az orra előtt, anélkül hogy észrevenné.

– Az biztos – helyeselt az öreg. – És miért nem teszed? – tudakolta aztán, mintegy szórakozottan, a levesét kanalazva.

– Nem is tudom; mert hülye vagyok – mondta a felesége.

Különben (mondta a felesége) láthatóan ez az egyetlen eredménye a minapi bejelentésének (miszerint ezentúl ő is dolgozni kíván majd esténként); s ha talán lelhető is némi magyarázat arra a sajátságos (ámbar ettől még korántsem logikus) logikára, melynek folyományaképpen a Bodáné – Ilona keresztnévű – kolléganő köszönés helyett mostanában elfordítja a fejét, nehezebben (sőt tulajdonképp egyáltalán) nem érthető, hogy az Öregasszony – hivatalos címén: a csúcsvezető – vajon miért osztozik vele e sérelmében (hacsak a rejtély nyitja nem ama viharos órák zűrzavarában keresendő, amikor a csapos számára az Öregasszony sürgős csapolni- s egyéb tenni-venni valót talál a pincében) (mindig épp az esti csúcsforgalom idején) (s amikor, látható áldozatkészséggel és semmi fáradalomtól vissza nem riadva, fehér köpenyében ő maga áll be a csapba) (mint hajóskapitány az orkán cibálta kormány mellé) (s amikor tehát, akárcsak a többi kolléga és kolléganő, a kimért áruért a Bodáné nevezetű is egyenesen az ő kezébe adja le a blokkot) (ha ugyan leadja) (mely tényről maradéktalanul meggyőződni mindenestre csupán úgy lehetne, ha az ember a szűrőszegről hamarjában lekarná a blokkokat) (ami azonban az Öregasszony – hivatalos címén: a csúcsvezető – kizárólagos joga).

– Akkor ezért van hiány – jegyezte meg (éleselméjűen) az öreg –: lopnak.

– Még az is lehet – mondta a felesége.

– Elmegyek, járok egyet – mondta később az öreg.

Az öreg az iratszekrény előtt ült.

Reggel volt.

(Megint.)

Fordított.

Németből fordított (az idegen nyelvek közül ugyanis aránylag még németül nem tud a legjobban – szokta mondani az öreg).

antwortete nicht – olvasta az öreg a könyvben (amelyből fordított).

nem felelt – kopogtatta az öreg az írógépbe fűzött papírlapra (amelyre fordított).

– Az isten...! – nyúlt, helyéről félig felemelkedve, az iratszekrény felé az öreg.

„...azt a fűzfán fűtyülő, kaporszakállas, neandervölgyi ősanýádat” – gyömködté fülébe a gondosan megformázott gyurmát (az öreg).

„Ki kellene cserélni már ezt a földugót” – gondolta az öreg.

„Öreg” – folytatta a gondolkodást (az öreg).

„Kiszáradt” – gondolkodott tovább.

„Nyomja a fülemet” – igazgatta fülében a gyurmát.

„Ha viszont nem nyomja, akkor meg mindent hallok” – bosszankodott.

„No így, talán...” – hagyta abba az igazgatást az öreg.

Az öreg az iratszekrény előtt ült, és hallgatta, hogy hall-e valamit.

Nem hallott. (Aránylag.)

„Kitűnő” – derült fel az arca.

„Gyerünk, gyerünk, így nem élünk meg” – komorodott el az arca.

A fordítás kevés pénz, de biztos pénz (szokta mondani az öreg).

Ha fordít, egy csapásra két legyet üthet: pénzt kereshet (ha kevés pénzt is, de biztosat), s könyvet sem kell írnia. (Átmenetileg.)

Különben is: egy fia ötlet nem sok, megírandó könyvéhez az öregnek annyija sem volt.

...antwortete nicht.

...nem felelt.

„Stimmel” – helyeselt az öreg.

A papirosait napok óta nem látta már. Nem is akarta látni őket.

El is rejtette az iratszekrény legmélyére, nehogy valamiképp a szeme elé kerüljenek.

Sein Blick hing an dem Daumen, wie festgesogen.

„Festgesogen” – vakarta fejét az öreg.

Der Blutfleck unter dem Daumennagel hatte sich jetzt deutlich vorwärts bewegt. Er war von Nagelbett abgelöst, ein schmaler Streifen sauberes neues Nagelhorn hatte sich hindreingeschoben.

– Mi a túró az a Nagelhorn? – nyúlt volna a szótárért az öreg (ha tudta volna, melyik szótárért nyúljon, minthogy két szótára is volt) (pontosabban három) (mégpedig az írógépe jobb oldalán kínákozó KÉZISZÓTÁR, amelyért úgyszólván a kezét sem kellett kinyújtania) (csakhogy többnyire hiányzott belőle az éppen keresett szó) (továbbá a NAGYSZÓTÁR, amelyben végül többnyire mindig megtalálta) (s így a tisztán gazdaságossági szempont azt kívánta volna tőle, hogy mindjárt az utóbbiért nyúljon) (csakhogy ez meg felsőtestétől igényelt egy kényelmetlen fordulatot, tekintve, hogy e kétkötetes, legalább 5 kg összsúlyt nyomó szótárkolosszus, a lefordítandó könyv, a tiszta, ill. már telefordított papírkötegek, az írógép, valamint a KÉZISZÓTÁR mellett immár nem találván helyet az asztalon) (hogy egészen pontosak legyünk: *az* asztalon, a lakás egyetlen tulajdonképpeni asztalán) (a szoba délkeleti sarkából az öreg széke mellé állított, s a funkcionális rendeltetését tekintve a fordítás idejére ekként módosított I. o. speciális, többretegű, enyvezett, I. o. kemény lombos fűrészárun nyert elhelyezést) (minélfogva egy-egy szóért az öreg többnyire mind a két szótárát felütötte) (ha ugyan nem mind a hármat) (miként most is, amikor a Nagelhorn-t először – reménytelen – a KÉZISZÓTÁR-ban, majd – bosszúsabban – a NAGYSZÓTÁR első, A–L kötetében keresgélte, hogy azután – végképp felbőszülten – a második, M–Z kötetet vegye kézbe; s csak melleleg jegyezzük meg, hogy végezetül egyikben sem bukkant rá) (ami az öreg felháborította ugyan, ám elkéséríteni mégsem tudta, hiszen a szó jelentése teljesen nyilvánvaló volt) (ha kissé elgondolkodott rajta) (ami azonban az öregnek – a végső szükség bekövetkeztéig – nem jutott eszébe) (kiváltképp fordítás közben nem).

Sein Blick hing... – olvasta az öreg.

Tekintete – kopogtatta az öreg – *hüvelykujjára tapadt, mintha*

„Festgesogen” – vakarta fejét az öreg.

el sem tudna mozdulni onnan.

„Nem valami leleményes” – vakarta fejét az öreg.

„Azonkívül nem is pontos” – vakarta tovább.

„Tekintete hüvelykujján függött, akárha rátapadt volna – latolgatta az öreg –: így talán pontosabb lenne.”

„Ámbár képileg zavaros” – latolgatott tovább. „Viszont expresszívebb – habozott –; bár kissé erőltetett” – állapította meg.

„Különben is, most már le van írva.”

„Ki kellene törölni és átgépelni.”

„Nem éri meg.”

Der Blutfleck...

A véraláfutás láthatóan feljebb húzódott. Most már elhagyta a körömágyat és nyomán vadonatúj, tiszta félholdacska friss, keskeny csíkjá bukkant elő a köröm tövében.

„Megjárja” – latolgatta az öreg.

„Kissé szószátyárabb az eredetnél” – latolgatta tovább.

„Node a német nyelv tömör tud lenni” – folytatta a latolgatást.

„Azonkívül terjedelemre fizetnek” – zárta latolgatásait az öreg.

Die Natur. Etwas von mir, repariert sich. Langsames Wachstum, unbeirrbar. Löst sich ab, wie die Zeit, wie Nichtmehrwissen. Was vorher wichtig war – schon wieder vergessen. Ebenso: leere Zukunft – das auch. Zukunft: was niemand sich vorstellen kann (wie mit dem Wetter) und was doch kommt.

„Ez legalább könnyű” – vidult fel az öreg. „Nincs szükségem szótárra” – állapította meg (mintegy kárörvendve).

A természet – kopogott serényen. – Valami énbőlőlem, valami, ami az én részem, ismét helyreáll. Lassú, tántoríthatatlan haladás. Eloldódik, mint az idő, mint a feledés, a soha-többé-nemtudás. Egykor fontos volt – mára feledésbe merült. Miként az üres jövő – az is. Jövő: az, amit senki sem tud elképzelni (akárcsak az időjárás), ámde mégis bekövetkezik.

„Nem is rossz szöveg” – lelkesedett az öreg.

„A regény se az.”

„Profimunka” – irigykedett.

„Így kell regényt írni – irigykedett tovább –: másodlagos anyag, tárgyas megformálás, jólfésült technika, három lépés hátra, semmi önéletrajz, semmi személyes, a szerző nem is létezik.”

„Közérdekű probléma, biztos jövedelem” – fokozódott irigysége.

Miként az üres jövő

amit senki sem tud elképzelni

mégis bekövetkezik.

Az öreg tekintete a szövegen függött, akárha rátapadt volna.

– Megálljunk csak! – ugrott fel helyéről az öreg, minden látható (vagyis külső) indíték nélkül (hacsak valamilyen nem látható) (vagyis belső) (nem készítette erre) (például, hogy valami hirtelen az eszébe jutott), és kapott le a szoba északkeleti sarkát elfoglaló heverő fölötti fali könyvespolcra egy nem túlságosan testes, zöld félvászon borítású kötetkét (ugyanazt, amelyet az utóbbi időkben) (miként erről a maga helyén beszámoltunk) (gyakorta és sok haszonnal forgatott, kiváltképp hálás elégtétellel adózván bizonyos soroknak a kötetke 259. oldalán) (melyeknek idézését a megfelelő helyen úgyszintén nem mulasztottuk el, ismétlése tehát felesleges volna) (annál is feleslegesebb, mert történetünk e pillanatában az öreg) (szélsebesen lapozgatva) (nyilvánvalóan valami mást keresett benne, nyilvánvalóan egy másik oldalon) (hogy melyiken, azt nyilvánvalóan ő maga sem tudta).

„És ma is nehezemre esik az írás, mert sok levelet kellett már írnom, úgyhogy fáradt a kezem” – olvasta az öreg.

„A jövő, kedves Kappus úr, szilárdan áll, mi ellenben a véghetetlen térben mozgunk.”

„Ez az” – örült meg az öreg.

„Mint ahogy az ember sokáig tévesen ítélte meg a nap mozgását, úgy csalódik még most is az eljövendő mozgására nézve” – olvasott az öreg tovább (vagyis – pontosabban – visszább) (minthogy az utóbbi sor a megelőző előtt állt).

„nyilván most költözött beléjük, mert esküdni mernének rá – ” olvasott az öreg tovább (vagyis – pontosabban visszább).

„zavart félelmükben”

„És ez szükséges.”

– Úgy van – mondta az öreg.

„Szükséges – és egyre inkább effelé tart majd fejlődésünk –, hogy semmi se történjék velünk, ami idegen, hanem csak az, ami régóta hozzánk tartozik. Oly sokféle mozgatóerőt kellett már átértékelnünk, majd csak felismerjük hát lassanként azt is, hogy amit mi sorsnak nevezünk, az az emberből indul ki, s nem kívülről hat rá. Csakhogy a legtöbben, amíg sorsuk bennük élt, nem szívták fel magukba, nem alakították át, és így fel sem ismerhették azt, ami belőlük eredt; olyannyira idegen volt számukra, hogy zavart félelmükben azt hitték: nyilván most költözött beléjük, mert esküdni mernének rá, hogy azelőtt semmi hasonlót sem találtak önmagukban. Mint ahogy az ember sokáig tévesen ítélte meg a nap mozgását, úgy csalódik még most is az eljövendő mozgására nézve. A jövő, kedves Kappus úr, szilárdan áll, mi ellenben a véghetetlen térben mozgunk.”

Az öreg szilárdan állt, kezében a könyvvel. Bizonyos idő múltán mégis megmozdult (ha nem is a véghetetlen térben, de legalább hogy a könyvet a helyére) (a szoba északkeleti sarkát elfoglaló heverő fölötti fali könyvespolcra) (visszategye).

„Félek – gondolta közben –, hogy megint elő fogom venni a papirosaimat.”

„Nagy marhaság lenne” – gondolkodott tovább, már a tárt ajtajú iratszekrény előtt állva, melynek felső rekeszében (ahonnan az írógépet a fordításhoz korábban már kirámolta) néhány dosszié – köztük az „Ötletek, vázlatok, töredékek” címfeliratú –, továbbá két papírdoboz volt látható, melyek vegyes tárgyakat tartalmaztak (szükségessé és szükségtelent), mögöttük pedig egy szürke dosszié, s ezen, mintegy nehezékkül, egy úgyszintén szürke – noha sötétebb szürke – kódarab volt (nem látható).

„Még meggondolhatom” – folytatta a gondolkodást (mintha tényleg meggondolhatta volna) (vagyis, mint akinek még van választása) (ám, mint aki közben jól tudja, hogy nincsen) (akkor sem, ha választásunk mindig van) (és ha mindig önmagunkat választjuk is – az egy ízben már említett francia antológia szavai szerint) (melyet az öreg a szoba délkeleti sarkát elfoglaló cserépkályhától északra álló karosszék fölötti fali könyvespolcon tartott) (hisz ebből áll szabadságunk) (ámbar – kérdezhetné az ember – miként mondható az ily választás szabadságnak) (amennyiben tudniillik önmagunkon kívül nincs más választásunk).

Minélfogva az öreg hamarosan ismét a papirosai közt lapozgatott, mégpedig ezúttal a szoba északnyugati sarkát elfoglaló heverőn ülve – részint talán e foglalatossága ideiglenességét, fontosabb munkájának csupán egy röpke, időszakos felfüggesztését hangsúlyozandó, részint pedig, mert rendes helyét az iratszekrény előtt (pontosabban az asztalnál) (még pontosabban: az asztalnál, a lakás egyetlen tulajdonképpeni asztalánál) nem foglalhatta el, lévén az (mármint az asztal) még fontosabb munkájának tartozékaival (a lefordítandó könyvvel, a tiszta, ill. már telefordított papírkötegekkel, az írógéppel, valamint a KÉZISZÓTÁRRAL) elborítva:

„...Ez a fordulat... kben ülve... visszavonha... Magamra maradtam... kifosztva... Múltam nélkül, végzet nélkül, melengető téveszmék nélkül, mindenemből kifosztva nézek tehát elébe annak, ami előttem áll. Puffadt, szürke, áthatolhatatlan gomolyt látok, érzem, hogy keresztül kell vágnom magam rajta, ám azt sem tudom, merre induljak el. Sebj, nem mozdulok hát, majd elébem jön ő, keresztülvágja magát rajtam, és tovább megy, engem maga mögött hagyva. Az idő ez, úgy hívják: a jövő. Néha szorongva kémlelem, máskor bizakodva várom, mint ködös időben a napsütést. Holott jól tudom, káprázat az egész, és most is csak áltatom magam, menekülök, ugyanúgy, mint amikor a céljaim röppentyűjén vettem magam a végtelenbe: nem a jövő vár rám, csak a következő pillanat, hisz jövő nincs, nem más az, mint az egyre folytatódó, mindenkori jelen. Egyetlen percet sem lehet kihagyni, legföljebb az elbeszélésekben. Jövőm prognózisa – ez jelenem minősége. Igen, az időjárás én vagyok; s éppen ebben – önmagamban – vagyok a legkevésbé biztos.

Hiszen, ha azt mondhatnám, tévedtem! Csakhogy nem tudom, nem én magam vagyok-e tévedés. – Lábam nem csak a lakásban – szokott meditatív útjaimra is el-elindít olykor. A természettel foglalkozom – mi egyebet is tehetnék; komor elégtétellel szemlélem őszi pusztulását, mélyen magamba szippantom enyészetének pezsdítő szagát. Épp a domboldalon ereszkedtem lefelé a minap: akkor láttam meg a két öreget. Egy kőfal tövében álltak, arcukat a bágyadt meleg felé fordították: napoztak. Úgy odasimultak a bizonyára langyos kőhöz, hogy ezt a szürke falból előmeredő két szürke fejet is először köveknek, a fal szokatlanul élethű domborműveinek hittem. Csak közelebb érve láttam aztán, hogy élnek. Hosszú kosfej volt az egyik, olvadó kocsonyához hasonló szeme és birkaorrának hegye vörös; a másik arc valamivel kerekébb, de szegletes, szürke bajusza alatt fölfelé kanyarodó, félmosolyra húzódó szája ennek is némi faun jelleget adott. Nem tudom, miért ragadták meg annyira a figyelmemet. Valamilyen meghatározhatatlan, de teljesen egyforma kifejezést véltem észrevenni mindkét arcon: valamilyen szándéktalan kifejezést, ami nem a pillanathoz, nem is a szavaikhoz kötődött – bármiről is beszélhettek –, hanem valahonnan mélyebbről, mintegy a létezésük odalent csörgedező csatornájából fakadt. Amikor elmentem mellettük, elhallgattak, mintha valami titkuk – nem, ellenkezőleg, mintha valami mondandójuk volna, s éppen ez, amit eltitkolnak, de már az arcukra költözött, akár egy vereség romhalmaza, s amit kénytelen-kelletlen most az embertársaik elé tárnak, félig-meddig intelemként, félig-meddig gyengeségből, némileg kajánul, mindenképp illetlenül, ám egy kevés figyelemért esdekelve. – Igen, ha a halál képtelenség, hogyan lehetne értelmes az élet? Ha a halál értelmes, mire való élni? Hol veszítettem el üdvözítő személytelenségemet? Miért írtam meg egy regényt, és főként, igen, és főként miért vettem belé minden bizalmamat? Ha ezt megfejtethném...

Szabályos időközönként meglátogatom anyámat. Olykor történeteket hallok tőle egy fiatal nőről, akinek volt egy kisfia. Többnyire udvariasan hallgatok ilyenkor, diszkréten leplezve unalmamat. Mostanában mégis azon kapom magam, hogy figyelek rá, sőt lesem a szavát: úgy hallgatom, mintha egyre azt várnám, hogy hirtelen leleplez egy titkot. Végre is ez a gyerek egykor én voltam. A gyerek – tartja a mondás – a felnőtt apja. Hátha rajtakapom valamin ezt az alattomos, minden adottsághoz renyhe készséggel idomuló kölyköt, egy szón, egy tetten, akármin, ami eljövendő cselekedetére – egy könyv megírására – utal. Igen, itt tartok már, ha úgy tetszik, idáig züllöttem: bármivel beévném, születésem csillagállásával, DNS-molekulám perdöntő kódjével, vércsoportom rejtelmeket rejtő titkával; bármivel, mondom, amire rábólinthatnék vagy amibe jobb híján legalább beletörődhetnék: így kellett történnie, erre születtem – mintha nem tudnám, hogy semmire sem születünk, de ha sikerül elég soká életben maradnunk, végül nem kerülhetjük el, hogy valamivé ne váljunk.

Leemelek a polcról egy könyvet. A kötet dohos szagot lehel – egy bevégzett mű és egy beteljesült élet egyetlen áthagyományozható nyomát a légtérben: könyvszagot. »1749 augusztus 28-án délben, a tízenkét órai harangszóval jöttem a világra, Frankfurt am Mainban – olvasom. – A konstelláció szerencsés volt: a Nap a Szűz jegyében állott és éppen tetőzött; Jupiter és Vénusz baráti arcával fordult felé, Merkúr sem ellenségesen, míg Mars és Szaturnusz semleges maradt; csak a Hold...« – Hát igen; megszületni így kell; a pillanat embereként – a pillanaténak, amelyben ki tudná, hányan is születtek meg még ezen a földgolyón. Csakhogy a többiek nem hagytak maguk után könyvszagot: így tehát nem számítanak. A szerencsés pillanatot a kozmikus rendezkedés egyetlen születés számára készítette elő. A lángelme, a nagy alkotó így lép a földre, akár a mitikus hős. Egy betöltetlen hely kívánczik utána sóvárogva, eljövetele régóta esedékes, hogy szinte nyög belé a föld. Most már csak a legkedvezőbb konstellációt kell kivárni, amely a születés nehézségein éppúgy átsegíti majd, akárcsak a bizonytalan kezdeteken s a tétovaság évein, míg csak egy ragyogó pillanatban be nem lép a felismertség birodalmába. A pálya csúcсарól visszatekintve azután életében nincs helye többé semmi esetlegességnek, mint ahogy maga az élete is a formát öltött szükségesség. Minden tette, minden gondolata fontos, mert a Gondviselés motívumait hordozzák, valamennyi megnyilatkozása egy példaszerű fejlődés szimbolikus jegyeivel terhes. »A költőnek – mondja majd később – legyen származása, tudnia kell, honnan ered.«

Azt hiszem, igaza van: tényleg ez a legfontosabb. Nos hát, az én világra jövetelemkor a Nap az addig ismert legnagyobb gazdasági világválság jegyében állott, az Empire State Buildingtől az egykori Ferenc József-híd turulmadaráig a földkerekség valamennyi kimagasló pontjáról nyakra-főre ugráltak vízbe, szakadékba, kövezetre – ki hová tudott – az emberek; egy Hitler Adolf nevű pártvezér roppant barátságtalan arccal fordult felém *Mein Kampf* című művének lapjai közül, a *numerus clausus*nak nevezett első magyar zsidótörvény konstellációm zenitjén állott, mielőtt helyét elfoglalta volna a többi.

Valamennyi földi jel (az égiekől mit sem tudok) születésem fölöslegességéről, mi több: ésszerűtlenségéről tanúskodott. Ráadásul szüleim számára is csak nyűgnek érkeztem: éppen válni készülődtek. Egy olyan pár szeretkezésének dologiséga vagyok, akik nem is szerették egymást; talán egy engedékeny éjszaka gyümölcse. Hipp-hopp, egyszerre csak itt voltam, a természet kegyelméből, mielőtt még bármelyikünk jobban is megfontolhatta volna. Egészséges gyermek voltam, kinőttek fogacskáim, elkezdtem gagyogni, értelmem nyiladozott: kezdtem belenőni szétburjánzó dologiságaimba. Közös fiacskája voltam apukámnak, anyukámnak, akiknek egymáshoz semmi közük sem volt immár; növendéke egy magánintézetnek, ahová – míg valóperüket bonyolították – őrizetbe adtak; tanulója az iskolának, apró polgára az államnak. »Hiszek egy Istenben, hiszek egy Hazában, hiszek Magyarország feltámadásában« imádkoztam a tanórák kezdetekor. »Csonka-Magyarország nem ország, egész Magyarország mennyország« – olvastam a vérző festékkel körvonalazott térkép feliratát a falon. »Navigare necesse est, vivere non est necesse« – bifláztam a latinórákon. »Sömá jiszoél, adonáj elohénu, ádonáj ehod« – tanultam a hittanórán. Mindenfelől bekerítettek, birtokba vették tudatomat: neveltek. Hol szerető szóval, hol szigorú intelmekkel lassacskán megérleltek rá, hogy kiirtsanak. Sosem tiltakoztam, iparkodtam megtenni, ami tőlem telt: bágyadt jóakarattal ájultam bele jólneveltségi neurózisomba. Egy szerényen igyekvő, nem mindig kifogástalan előmenetelű tagja voltam az életem ellen szőtt hallgatag összeesküvésnek.

Elég; kár az eredetemet kutatnom: nincsen. Belecsöppentem egy folyamatba, amit a velem született csalóka időérzék folytán kezdetnek hittem. Van egy-két anekdotám és néhány személyes emlékem, mint mindenkinek. Mit jelent ez? Kellő hőfokon nyomtalanul beolvad a közös masszába, egyesül a kimeríthetetlen anyaggal, amit a közkórházakban állítanak elő és a tömegsírokban, szerencsésebb esetben a termelésben tüntetnek el. Eredetemet fürkészsze csupán egy tömött, véget sehol nem érő sort látok: századom menetel; kábító nyájmelegben, elvakultan, hol támolyogva, hol neki-nekiiramodva, ott botladozom én is. Egy bizonyos pillanatban – miért, miért nem – kiálltam a sorból: nem léptem tovább. Leültem az árokpartra, és pillantásom hirtelen a mögöttem álló útszakaszra esett. – Ez volna, amit az irodalmárok »tehetségnek« hívnak? Aligha hinném. Egyetlen tettemben, szavamban, megnyilatkozásomban sem adtam soha semmi jelét bármiféle tehetségnek vagy eredetiségnek – hacsak abban nem, hogy életben maradtam. Nem álmodtam bele magam kitalált történetekbe; még azzal sem tudtam mit kezdeni, ami megesett velem. Egyszer sem csengett fülemben az elhívás parancsszava, tapasztalataim összessége csak fölöslegességemről tudott meggyőzni, fontosságomról sosem. Nincs birtokomban a megváltó szó; nem érdekelt a tökéletesség, sem a szépség, amelyről azt sem tudom, hogy micsoda. A dicsőség gondolatát aggkori önfertőzésnek tartom, a halhatatlanságét egyszerűen csak nevetségesnek. Nem azért fogtam bele regényembe, hogy hitelesített foglalkozásom legyen. Ha művész volnék, szórakoztatnám vagy tanítanám az embereket; a művem érdekelné, és nem az, hogy miért állítottam elő egy művet.

Ha mindezt lehántom, makacs szenvedélyemre végül csak egyetlen magyarázatot találok: talán azért kezdtem írni, hogy bosszút álljak a világon. Hogy bosszút álljak, és hogy elnyerjem tőle, amiből kirekesztett. Mellékvesém, amelyet Auschwitzból is épen mentettem ki, talán túl sok adrenalint termel. Miért is ne? Végül is az ábrázolásban olyan hatalom rejlik, amelyben egy pillanatra elcsitulhat az agressziós ösztön és létrehozhatja a kiegyenlítődést, az átmeneti békét. Talán ezt akartam, igen: csak képzeletben ugyan és művi eszközökkel, de hatalmamba keríteni a valóságot, amely – nagyon is valószerűen – a hatalmában tart; alannyá változtatni örökös tárgyiségomat, névadónak lenni megnevezett helyett. Regényem nem más, mint válasz a világra – a válasz egyetlen módja, úgy látszik, ami tőlem telik. Kinek is címezhettem volna ezt a választ, ha – miként tudjuk – az isten meghalt? A semminek, ismeretlen embertársaimnak, a világnak. Nem imádság lett belőle, hanem regény.

De ne túlozzunk: ez már irodalom. Végül még kiderül, hogy csakugyan van némi tehetségem az íráshoz: mit sem röstellenék jobban. Hisz nem azért kezdtem el írni, mert tehetséges vagyok, ellenkezőleg: amikor úgy határoztam, hogy regényt írok, melleleg azt is elhatároztam nyilván, hogy tehetséges leszek. Szükségem volt rá, el kellett végeznem a munkám. Arra kellett törekednem, hogy jó könyvet írjak – nem hiúságból, hanem a dolog természeténél fogva, hogy így mondjam. Nem tehettem mást: a válaszadás szükséglete valami rejtelmes úton-módon szabadsággá sűrűsödött össze bennem, akár a nagy nyomás alatt hevített gáz. Mit is kezddhettem volna ezzel a formátlan és tűrhetetlen érzéssel? A szabadság némelykor tisztára szakértelem kérdésévé válik. Hiszen egy rossz regény is lehet szabadság

– csak az épp nem tud megnyilatkozni, s ezt éppen a könyv gátolja meg. Ma már legalább tudom: hiába rángatom az írói sors kötőfékjét, ördögi iróniája fogva tart. Bármilyen is volt eredeti indítékom, e magánügylet jellegét azzal tudom csak igazolni, ha egyúttal másoknak is kínálok valamit. Ütésre felemelt, sérelmes kezemben egyszerre csak egy regényt találtam, amelyet mély meghajlással megpróbáltam ünnepi ajándékkul mindenki karácsonyfája alá odatenni.

Így történt hát. Annyira híján minden bizonyosságnak, valahogy meg kellett magam győzőnöm róla: mégiscsak létezem. A tartósított gyilkossági kísérletekre – a valóságosakra és a jelképesekre – hol neuraszténias apátiával, hol agresszióval válaszoltam. Viszonylag – hisz értelmes lény volnék – hamar felismertem azonban, hogy sérülékenyebb vagyok a kívüllátnál. Gyengeségből és tehetetlenségből, továbbá némi kétségbeesésből és holmi bizonytalan reménységből végül is írni kezdtem. Kész, vége: íme, a válasz kérdésekre. És ezzel be is fejezhetném ezeket a jegyzeteket.

Csakhogy még berzenkedik bennem valami a befejezés ellen. A feljegyzéseim véget érnek, én azonban folytatódok: elfogynak a betűk, s megint csak tanácstalanul állok majd az egymásra következőpillanatokkal, órákkal, napokkal szemközt. Lám, megint csak ugyanazt a terápiát választottam, s megint csak ugyanazzal az eredménnyel, mint amikor regényírásba fogtam. Nem mintha megoldást keresnék – az életre, ezt jól tudom, nincs megoldás –, de keveslem a tünetek pusztá leltárba foglalását. A látélet mit sem segít rajtam: én vagyok a beteg, a fájdalom érdekel. Nem a diagnózis. hanem a folyamat, az eleven betegség. »Részleteket, főként részleteket« – ahogyan Ivan Kararnazov, a felbújtó faggatja Szmergyakovot, a gyilkost. Csak nem befejezni, hiszen sosem ér véget semmi: folytatni kell, írni tovább, igen, bizalmasan és émelyítő közlékenységgel, úgy, ahogyan két gyilkos beszélget. Holott mondandóm oly siváran tárgyyszerű, mint amilyen lélektelenné egyszerűsödött a gyilkosság: még egy statisztikai tény, amely éppoly fölös...”

Telef...?

„...leges, mint egy könyv megírása...”

– Az isten bb...!

– Már azt hittem, nem vagy otthon! – hatolt, mint lézersugár a főtt krumplibba (mely hasonlat ugyan sem szemléletesen, sem logikailag nemigen mondható találónak) (mert ugyan miért is hatolna lézersugár a főtt krumplibba?) (ámde az öregnek hamarjában ez jutott eszébe, s nincs jogunk helyette valami jobbat) (hát még netalán rosszabbat) (kitalálni) (amennyiben persze továbbra is hű krónikásai akarunk maradni történetének) (márpedig mi egyéb is lehetne a célunk?), az olvadékonny viaszgömbbe az öreg anyjának szemrehányó hangja.

– Hát hol volnék? – bosszankodott az öreg.

– Lehet azt nálad tudni?!... Képzeld el, mi történt: összetört az a kis üvegpohar, amin a kaktuszaimat tartom, a cserepek is leestek, az egyik össze is tört és kiborult belőle a föld a földre. Most mit csináljak?!

– Söpörd össze – indítványozta az öreg.

– Ötletem nekem is vannak! – hasított a következő lézersugár az öreg koponyájába. – Azt akarom tudni, hogy honnan szerezzek most egy új üvegpohart?!

– Egy üvegestől – kockáztatta meg az öreg.

– Egy üvegestől! Mintha csak úgy hemzsegnének a környéken az üvegesek!... Nem tudsz nekem egy jó üvegest?

– Nem – mondta az öreg.

– Persze hogy nem. Mit tudsz te?!

– Hát ami azt illeti, azért... – méltatlankodott az öreg.

– Meg sem kérdezted, hogyan történt a baleset?!

– Dehogynem – tüsténkedett az öreg.

– Le akartam törölni a fölötte lógó képről a port, és olyan szerencsétlenül álltam fel a székre, hogy a pongyolám beakadt az üvegpohar sarkába. Azt hiszem, el is szakadt... Még meg sem néztem...

– A te korodban az ember már ne ugráljon a székeken – tanácsolta az öreg.

– Ne mondd! – robbant fel egy kézigránát az öreg fülkagylójában. – Magamtól is jól tudnám, hogy mit kell az én koromban csinálni... De amióta a hátfájásom miatt nem tudok bejárni a hivatalba, csak egyszer egy héten telik takarítónőre! Téged pedig hiába kérnék meg rá, hogy gyere át port törölni!

– Hát ez valószínű – ismerte el az öreg.

– Na látod! Elintézted a kijelentkezést?

– Nem – rémült meg az öreg.

– Merthogy olyan sok dolgod volt egész héten, igaz?

– Volt éppen elég – bőszült fel az öreg. – Határidős munkám van: fordítok.

– Egyre lejjebb csúszol: először szindarabokat írtál, aztán regényt, most meg már fordítasz.

– Hamarosan gépirónő leszek – bosszankodott az öreg.

– Hogy mi leszel, az a te dolgod. Mindenesetre sok időd nincs már, hogy eldöntsd. Te sem fiatalodsz.

– Még szép – dörmögte az öreg.

– De a kijelentkezést a legrövidebb időn belül el kell intézned, hogy megköthessem az eltartási szerződést.

– Jó – mondta az öreg.

– Ezt már ismerem, hogy „jó”. Mindent az utolsó percre halogatsz. Ennek köszönheted, hogy ma ott tartasz, ahol tartasz – búcsúzott az öregtől az anyja.

„Mára lőttek” – gondolta az öreg.

„Abba kéne hagyni” – gondolkodott tovább.

„Úgy értem, az egészet” – folytatta a gondolkodást.

„...Abbahagytam ezt az egészet...”

– Na ugye – derült fel (némelyest) az öreg.

„...elhatároztam, hogy járok egyet...”

– Nagyon bölcs – helyeselt az öreg.

„...így kerültem a Margitszigetre...”

– Marhaság – fancsalodott el az öreg.

„...A bágyadt susogással hulldogáló lombok alatt kit látok a kertvendéglő egyik asztalánál? Akármilyenek, ha nem Sas Árpád az, egy pasassal...”

– Pech – dünnyögte az öreg.

„...két tarka hímpapagáj a vadgesztenyék alatt, két színes ing, két jelentékeny, kidolgozott fej. Nagy ívben készültem elkanyarodni...”

– Hehe – vidult az öreg.

„...de késő volt: Sas Árpád már észrevett...”

– Naná – kárörvendett az öreg.

„...sürgető mozdulattal invitált az asztalhoz:

– Á, az élet császára! Jöjjön, jöjjön, főhercegem, pont magára várunk!

– Nem mennél a francba? – kérdeztem tőle, a legbarátibb modoromban, miközben átléptem a kerítést képező virágállványokon. Nem felelt: kissé ünnepélyesen a másik pasasra sandított, aki a jöttömre már fölemelkedett az asztal mellől, és szélesen vigyorgott. Nyurga pasas volt, hosszúra eresztett, már mákosodó hajjal, kerek szemüveggel, tömött, sötét bajusza és apró szakála közül elősárgálló lófogai láttán rég leülepedett emlékfoszlányok kezdtek lomhán kavarni bennem, mint zacc a kávécsésze alján.

– Ná? Ná? – kérdezte, némileg idegenes kiejtéssel.

Ördög és pokol! – ahogyan Verne Gyulánál mondják az angol hajóskapitányok:

– Mynheer Van de Gruyn, a holland kakaóültetvényes! – rikkantottam.

– Marha! – röhögött Gerendás, született Grün. – Tizenhét év alatt semmit sem változtál! – Hát ezen lehetett volna vitatkozni. De ez nem volt rá a megfelelő pillanat. Ehelyett különféle hangokat adtam ki magamból, az örömteli álmélkodástól a pajtáskodó közvetlenkedésig. Rögtön beletaláltam a szerepembe, akár egy rég elhajított és váratlanul újra föllelt papucsba. Eljátszottam önmagam, pontosabban a régi jócimborát, akinek a képmása Gerendásban élt. Isten tudja, ki volt az; Isten tudja, mi ösztökélt, hogy igyekezzek hű maradni egy régi fotográfiához, ami valószínűleg már annak idején sem volt pontos: örök félelmünk talán, hogy végezetül végképp elenyészik a képünk.

Szerencsére nem voltam tájékozatlan. Sas, akivel hébe-hóba – utcán, moziban, egy-egy bridzspartinál, de főként a római-parti strandon – össze-összefutok, mindig beszámolt: Grünnek sikere volt a holland televízióban; Grün egyre-másra jelenteti meg humoros történeteit; Grünnek megfilmesítették egy forgatókönyvét, nyugatnémet produkcióban; londoni útjáról hazatérőben Sas megállt Grünnél, akinek villája van Amszterdam egyik elővárosában, és kertjében tulipánokat nevelget. Sas arra ilyenkor egyszerre volt elégedett és maliciózus: elégedettsége Grünnek, maliciája önmagának, és persze nem kevésbé nekem szólt. Sas metafizikus világképet dolgozott ki magának, amelyből azonban kivonta a metafizikát, minthogy isten helyett a fogyasztható javakban hisz. Eszerint ő maga a siralomvölgyében él – mindenestre a szabad akaratából: erre ítélte magát, valószínűleg kishitűségből, ám megnyugvással tölti el, hogy – ha játszott lehetőségként is – de létezik egy fénylőbb másvilág, ahová olykor ki-kiruccan, ha csak lehet, államköltségen.

– Te persze sosem utazol – szokta a szememre hányni.

– Nem én – felelem neki, az igazsághoz híven.

– Miért nem? – érdeklődik.

– Önmagam elől úgysem tudok elutazni – mondom neki ilyenkor.

Vagy: – A világot egy börtöncellában is meg lehet ismerni; sőt, ott a legjobban.

Megint máskor: – Nem szeretem, ha a világot, amelyből ki vagyunk rekesztve, folyton úgy mutogatják, mintha a miénk volna.

– Flamandul beszélsz – mondja ő. – Azért mondok flamandot, mert ez az egyetlen nyelv, amelyből egy szót sem értek. – De látom, hogy bosszankodik, és ennyi elég nekem. Egyébként Sas egy képes hetilap rovatvezetője, mint fordító a nagy nyugati nyelveket, mint tárca- és belső vezércikkíró pedig a nemzeti vonalat képviseli, diszkréten, ravaszul, érzelmesen és művelten. Említette, hogy Grün jönni fog és engem is látni kíván, mint egykori életének egyik relikviáját. Épp most tanakodtak rajta, hogy fölhívják telefonon.

A nagy örömről rendeltem egy feketét. Aztán fölvettem egy sor kérdést, melyekről úgy gondoltam, hogy ilyenkor fölteszi az ember. Mynheer Gruyn szerénykedett: egyet s mást kétségkívül elért, ám még nem igazán befutott ember. Sas erre kurta röhejt hallatott. Család? Van: feleség és egy ötéves kislány.

– Hát nem elmondtam? – kérdezte Sas.

– Dehogynem, csak kontrollállak – próbáltam kívágni magam. Aggódva éreztem, hogy kezdek kifogyni a kérdésekből. Szerencsére most Grün következett: azt hallja Sastól, hogy sikeres vígjátékokat írok; nos, szeretné megnézni az egyiket.

– Most nincsenek műsoron – szabadkoztam.

Jó, akkor elolvasná őket, mondta.

– Nem érdemes – beszéltem le. – Rosszak. Grün ezen hosszasan röhögött, csontos kezével alaposan hátba is vágott nyilván azt hitte, viccelek.

– Ez semmit sem változott – hörögte boldogan.

– A Sárga-tengertől az Elbáig senki így nem rendezte be az életét – büszkélkedett velem Sas, atyai mosollyal.

– Neked legyen mondva – ajánlottam föl, nem kevésbé jószágosan.

– Édesapám – komolyodott el Gerendás –, a jó vígjátéknak nálunk, Nyugaton nagy piaca van.

Akkor láttam csak, hogy egy félreértési bohózat kellős közepén ülök.

– Nem írok már vígjátékokat – mondtam.

– Hát? – érdeklődött Mynheer Peeperkorn. Az ördög tudja, mi ütött belém: úgy látszik, egyszerre kedvem kerekedett hozzá, hogy megnyilatkozzam. Talán tanácsstalanságomban tettem: végezetül is kollégák közt ültem. De lehet, futólag eszembe ötlött a goethei jó tanács is, miszerint, költői műveinket a kopástól megőrzendő, méltányos, ha jó szándékú hozzáértőkkel elbeszélgetünk a keletkezésükről, így adván nekik történeti értéket.

– Írtam egy regényt – jelentettem ki szerényen.

– Á! – lelkesedett Van de Gruyn.

– És nekem egy szót sem szóltál róla?! – nézett rám Sas, sértődötten.

– Mikor fog megjelenni? – tapintott rá a praktikus oldalra Gerendás.

– Épp ez az: nem fog megjelenni – mondtam.

– Hogyhogy?

– A kiadó visszautasította.

– Á, já, úgy – jegyezte meg kissé idegenes kiejtéssel Mynheer Gruyn, miközben arcán tartózkodó kifejezés jelent meg.

Sas viszont annál élénkebbnek látszott: melyik kiadó utasította vissza, és miért – akarta tudni. Azt feleltem, hogy az okot nem tudom, de kaptam egy ostoba levelet, amelyből nyilvánvaló, hogy a regényt vagy félreértették, vagy nem akarják megérteni, mert – magyaráztam – úgy tűnik, hogy valamennyi találatát esetlegességnek, a vakmerőségeit ügyefogyottságoknak, egész következetességét pedig eltévelyedésnek nézik.

– Miről szól a regény? – kérdezte Sas.

Miért, miért nem, de mi tagadás: zavarba jöttem.

– Amiről – mondtam óvatosan – minden regény: az életről.

Csak hogy Sastól korántsem lehetett ilyen olcsón megszabadulni:

– Hagyjuk most a tőled megszokott magasröptű filozófiai fejtegetéseket – intett le. – Azt kérdeztem, hogy a te konkrét regényed konkrétan miről szól. Ma játszódik?

– Nem – mondtam.

– Hát mikor?

– Úgy... a háború idején.

– Hol?

– Auschwitzban – leheltem.

Kis csend.

– Persze – jegyezte meg Van de Gruyn vonakodó részvétellel, mint aki egy félig gyógyult leprással beszélget –, te Auschwitzban voltál.

– Igen – mondtam.

– Neked elment az eszed – tért magához első megrökönyödéséből Sas. – Regényt írni Auschwitzról?! Ma?! Ki fogja azt elolvasni?!

– Senki – mondtam –, mert nem adják ki.

– Talán – kérdezte – azt vártad, hogy majd a nyakadba borulnak?

– Miért ne? Egy jó regény – mondtam.

– Jó? Mi az, hogy jó?

– Mi volna? – hebegtem. – Jó, az jó. Önmagában nyugvó izé... Szóval... Jó, an und für sich, hogy úgy mondjam.

– An und für sich – tekintett Sas, mintegy a szavaimat tolmácsolva Gerendásra, majd lassan ismét felém fordította elegáns, keskeny, hegyes orrú fejét, mely félig lehunyt pilláival, a vörhenyes arcát keretező sárgás oldalszakállával szomorú, sokat tapasztalt álmos rókára emlékeztetett. – An und für

sich – ismételte szelíden. – De *kinek* jó? Mit lehet kezdeni vele?!... Hol élsz te, melyik bolygón? – érdeklődött egyre bánatosabban. – A kutya sem ismeri a nevedet a szakmában, és erre te fogod magad és beállítasz egy regénnyel, ráadásul egy ilyen témával...

– Ez a Sas – próbálta Mynheer Gruyn elsimítani a dolgokat – semmit sem változott. Mindig ilyen... hogy is mondják csak... azesz pónem volt – talált rá boldogan a keresett szóra. – Emlékszel, amikor...

De Sas most már nem lehetett megállítani; és tulajdonképpen engem sem.

– Szóval nekem nincs jogom jó regényt írni?! – hallottam a saját hangom mérges vakkantását.

– Pontosan így precíz – örült meg Sas. – Magam sem fogalmazhattam volna meg különkülön. Jó regényt, öregem, nem tőled várnak. Milyen előzetes bizonyítékod van neked arra, hogy jó regényt írhatasz?... Még ha, tegyük fel, tényleg jó volna: akkor is, mi rá a garancia? A szakember, öregem, nem fog csak úgy egyszerűen hinni a saját szemének! A nevedet nem ismeri – számlálta ujjain –, nem áll mögötted senki, a téma nincs a levegőben, senki sem akar veled adu ászt ütni: mit akarsz tulajdonképpen?

– És ha – kérdeztem – valaki, mondjuk, egy zseniális regényt nyújtana be?...

– Nyilván magadról beszélsz – vélekedett Sas.

– Tételezzük fel – egyeztem bele.

– Először is: zseniális regény nincsen – világosított fel Sas türelmesen. – Másodszor, ha mégis van, annál rosszabb. Ez egy kis ország; itt nem zsenikre van szükség, hanem tisztességes, dolgos állampolgárookra, akik...

– Jó, jó – szánt meg Van de Gruyn –, de ha már egyszer megcsinálta azt a regényt... Esetleg – kockáztatta meg óvatosan – ideadhatod... Még két hétig maradok, esetleg átfutnám...

– Kint vagyok vele a vízből! – mondtam. – Fordítsd le és adasd ki Hollandiában!

Mynheer Gruyn meghökkentnek látszott:

– Én – mondta – nem foglalkozok fordítással. Még nekem is szükségem van néha segítségre a nyelvben. – Izgalmában egyre rosszabbul beszélt magyarul. – Ez tisztára... hogy is mondják... absurdum!... Egyébként – tért lassacskán magához – a regénnyel nálunk, a Nyugaton sem könnyű: ott vannak a jó profik, ugyebár, akik tudják, hogy kell megcsinálni. Egy ilyen témát, hogy az üzlet is legyen, hát ahhoz már kell valami! Az Anna Frankkal a hollandok ezt a témát már izé...

– Letudták – siettem a segítségére.

– Na nem egészen, de ha nem tudsz valami újat... valamit hozzátenni... És nálunk, a Nyugaton sem egy jó ajánlólevél egy regénynek, ha egyik kiadó már visszaadta... Hacsak nem – jelent meg némi tétova tűnődés az arcán – a szerző személyisége olyan esetleg, hogy...

– Nem fogom lecsukni magamat azért, hogy nálatok rövidlejáratú szenzáció legyek! – mondtam.

– Ebben ne is reménykedj! – sietett megnyugtani Sas. Manapság nem olyan könnyű minálunk börtönbe kerülni egy könyvért!

– Bezzeg a régi szép időkben! – röhögött felszabadultan Mynheer Gruyn. – Emlékeztek, amikor...

– Ma sokkal civilizáltabban zajlanak nálunk az ilyen dolgok – folytatta Sas zavartalanul.

– Igen, mindenkitől ezt hallom – kapott a szón a Mynheer. – Nagyon szépen fejlődtek: a kirakatok csinosak, az emberek jól vannak öltözve... De hol a sok régi, klassz pesti nő?!

– Itt vannak – mondta Sas –, csak nem veszed őket észre: te sem vagy már az a tizenhét évvel ezelőtti nyalka huszártiszt, öregem...

Egyszóval az ügyem kezdett végre lejárni, mint egy unt hanglemez. Sas ellátott még néhány jótanáccsal: írjak novellákat, próbáljak betörni az irodalmi lapokhoz; így lassacskán megszokják, sőt talán még emlegetni is kezdik majd a nevemet. Akkor aztán csatlakozzam egy irodalmi csoportosuláshoz: mindegy, hogy melyikhez – mondta –, az ilyesmi amúgy is kiszámíthatatlan.

– Egy irodalmi csoportosulás – oktatott türelmesen – olyan, mint egy hullám; hol a magasba csap, hol lebukik, de hordalékát mindig magával hurcolja, akár a hátán, akár a völgyében, és végül mindig elsodorja valamilyen kikötőbe. – Írók példáját említette, akik így jutottak révbe, ki lassan, ki hamarabb. Némelyek közben kihullanak a sorból, öngyilkosok lesznek, elhagyják a pályát vagy idegklinikára kerülnek; mások viszont boldogulnak, húsz-harminc év múltán kiderül róluk, hogy nagy írók, és pedig ugyanazon műveik révén, amelyeket eddig a kutyába se vettek: ettől fogva azután – ha még mindig élnek – becézik, ünneplik, kényeztetik őket, és ezen éppúgy nem lehet változtatni, mint a korábbi mellőztetésükön.

– Vagy – folytatta – bele kell trafálni a közepébe. Vagyis – mondta – ki kell szemelni azt a problémát, amely az adott pillanatban – úgymond – épp a felszínen van: ez esetben megtörténhet, hogy egy addig ismeretlen nevű író is felkapnak, mert – mondta Sas – valaki, vagy valakik számára épp kapóra jön a könyve, s felhasználható érvül vagy ellenérvül, botránykőnek vagy lobogónak.

A Mynheer is elmondta, hogy náluk, a Nyugaton sincs ez sokkal különbül, ámbár ott kétségkívül szabad az érvényesülés piaca. Node mit ki nem kell találni, hogy ez a piac azután meg is nyíljon az ostromlók előtt! Van, aki meztelenre vetkőzik a királynő fogadásán; mások sebességi rekordokat állítanak fel, szakadatlanul válnak és újra nőülnek, gyanús szektákhoz csatlakoznak, vagy kábítószeres mérgezéssel a kórházba vitetik magukat, hogy legalább ezen a módon forgassák a nevüket az újságokban. Ő maga – Mynheer Van de Gruyn – is torkig van már a humoros történetekkel, az állandó önismételgetéssel. Van egy komoly regénytémája. Be is jelentette az ügynökének. Mármint az ügynök nem emelt semmilyen kifogást ellene, mindössze két szerződést rakott eléje. Egyet a szokott humoros történetekre, de a szokott honoráriumot egy harmadnyi összeggel megtetévezve; egy másikat pedig egy regényre, éhbérért, és ráadásul azzal a kikötéssel, hogy az elkészült kézirat első felének bemutatásakor az ügynökségnek jogában áll még ezt a szálnalmas szerződést is felbontania.

– Nem mondom, hogy egyszer majd nem írom alá; de most még nem engedhetem meg magamnak.

– Így van ez – jegyezte meg Sas Árpád –: az ember nem mindig azt csinálja, amit szeretne.

– Vagy pedig meg kell fizetni az árát – tette hozzá a Mynheer. Már régóta nem is hozzám beszéltek. Egy balek ült köztük, akinek a feje fölött két tapasztalt, okos ember kellemesen megértette egymást.

De már én se nagyon figyeltem rájuk. A vendéglőterasz megtelt, az őszi napsütés éppoly bágyadtnak és szórakozottnak tetszett, akár az én szertekalandozó figyelmem. Sas és Gerendás társalgásának neszeibe más hangfoszlányok is belévegyültek. Koccantak a tányérok, odakint az úton olykor eldörgött egy-egy autóbusz. Balra d'Artagnan bajuszú, korosabb pasas ült, elszántan vidám mintájú nyakkendővel, vele szemben jó karban tartott, igyekvő mosolyú hölgy.

– I like some pictures – mondta a pasas, mélyértelmű pillantással, kezében kolbászos szendvicset tartva.

– Ej lájk dzö mjuzik – mondta a hölgy, e közlés tartalmát messze meghaladó mosollyal, kerékbe tört angolsággal.

– Ahogy én emlékszem, két csomag volt egybe kötve – ütötte meg fületem egy kaffogó hang. Apró öregember volt, néhány felcicomázott öregasszony körében: hatalmas füleivel, fonnyadt arcával és a feje tetején tarajja összesodródott, ritka hajával dühös huszármajomra hasonlított.

Csak futólag hallottam közben, hogy a jövő tavaszra Sas meghívatta magát Amszterdamba.

– Lehet, hogy pont nem leszek otthon – mondta a Mynheer. – Valamikor a tavasszal át kell repülnöm Amerikába. De az egyik vendégszoba természetesen...

A d'Artagnan-bajusz megmártózott egy pohár sör fehér habfürdőjében.

Az öregasszonyok asztalánál élénk, rikácsoló hangzavar támadt:

– Te mindent jobban tudsz! – rikoltotta az egyik, kivörösödve, a felháborodástól remegő fejjel.

– Igenis, én mindent pontosan tudok! – kaffantotta az öreg kanvezér. A vénasszonyok hirtelen megjuhászodtak: csend lett. Az öreg nagyot horkantva nézett szét közöttük, alsó műfogsora fenyegetően felugrott, majd ismét visszakerült a helyére.

A mi asztalunknál közben Sas kis angol kocsija került szóba, amelyhez alkalmasint pótalkatrész kellene. A továbbiak folyamán felmerült, hogy megpróbálná lefordítani és elhelyezni Gerendás egyik politikamentes humoros kötetét:

– Legalább megtanulok hollandul: norvégból már fordítottam. Ha megakadok, majd segítesz – mondta vidáman.

Szénéztem: körülöttem csak úgy fortyogott, bugyogott minden, szavak cirpeltek mindenfelé, mint láthatatlan távirópóznák láthatatlan sürgönydrótjain, ötletek, ajánlatok, tervek és remények pattantak át egyik fejből a másikba, mint villogó elektromos kisülések. Igen, ebből a nagy, általános termelésből és fogyasztásból, a világnak ebből a gigantikus anyagcseréjéből én valahogy kimaradtam; és e pillanatban megértettem, hogy ezzel dőlt el a sorsom. Nem fogyasztok, és nem vagyok fogyasztható.

– Mennem kell – álltam fel.

Nem nagyon tartóztattak.”

„Most itthon ülök.”

„Vége” – hökkent meg az öreg.

„Nincs tovább.”

„Pedig azután mégis kiadták.”

„Két év múlva.”

„4900 példány.”

„18 000 forint.”

– Dolgoztál?

– Hogyne.

– Haladtál valamit?

– Löktem rajta egyet.

– Mit akarsz ebédelni?

– Nem tudom, mi a választék.

A felesége megmondta.

– Mindegy – döntött az öreg.

Végkifejlet a bisztróban: folyik a találgatás, hogy ki megy, és hogy ki marad – mesélte az öreg felesége.

Lezajlott ugyanis a leltár: nem hiány volt, hanem többlet (ami általában ugyan dicsérendő, egy bizonyos többleten felüli többlet azonban már legalábbis korholandó) (minthogy ekkora többlet másból, mint a fogyasztók huzamos időn át űzött rendszeres megkárosításából előállni nem tud).

Az Öregasszony – hivatalos címén: a volt csúcsvezető – sürgősen beadta már amúgy is régóta esedékes nyugdíjkérelmét, amelyet a Vállalat haladéktalanul elfogadott (az általános méltányosság szellemében) (valamint a tágabb nyilvánosság kiküszöbölhetőségének reményében) (ami – mármint a tágabb nyilvánosság – kétségkívül nagyobb kárt okozna a Vállalatnak, mint egy bizonyos többleten felüli többlet) (ami – mármint a többlet – végső soron mégiscsak haszon) (csupán tudni kell elkönyvelni) (persze).

Mármost az ily korántsem ritka esetek (amikor tudniillik egy csúcsvezető megbukik) rendszeres következménye, hogy a személyzet is más üzletekbe – többnyire rosszabbakba, elvértve hasonlókba, kivételképpen jobbakba – helyeztetik át (noha e személyzet java része) (a törvénybe iktatott munkajog világos szavai szerint) (a leltárért nem felelős, sőt annak alakulásáról még csak tudomása sem lehet) (ámde a bűn árnyéka hosszú s mindenkire rávetül) (kivált arra, aki nem követett el semmit).

Így tehát, amennyire nem titok, éppoly kevésbé meglepő, hogy a szenvtelen arcú, kevés beszédű, magas, szőke hölgy – hivatalos címén: az új csúcsvezető – a diszkrét cseresznyepálinkával elegy parfümillet fellegeibe burkolózva, a szája sarkában az állandóan ott fityegő cigarettával, máris készíti a feketelistát az irodában; annál kevésbé titok ez, mivel többek, így az öreg feleségének jelenlétében is, ő maga jelentette ki, hogy „tolvaj személyzettel nem működik együtt”; minél fogva tehát minden

bizonytalan, csupán az bizonyos, hogy a Bodáné (Ilona keresztnévű kolléganő) marad – akár a személyes rokonszenv kiszámíthatatlansága, akár valami kiszámíthatóbb tényező jóvoltából (például a – hivatalos címén – új csúcsvezető előrelátásából, miszerint a sors idővel úgy hozhatja, hogy neki) (a – hivatalos címén – új csúcsvezetőnek) (is keletkezhet többlete, mely esetben) (s talán épp az esti csúcsforgalom idején) (fehér köpenyében ő maga áll majd be a csapba) (ama – egyébként korántsem feltétlenül szükségszerű – rend szellemében, melyet a főttebb már idézett baljós elme az örök visszatérésnek mondott) (s amelyre természetesen) (legalábbis így reméljük) (mindig rácsafol az élet).

– Most aztán leshetem, hogy hová kerülök – zárta szavait (mintegy konklúzióképpen) az öreg felesége.

– Ja igen – mondta később az öreg – telefonált az anyám.

– Mit akart? – kérdezte a felesége.

Az öreg vázolta.

– Egy esetleges lakáscserére akkor többé semmi reményünk – mondta a felesége.

– Hát bizony nem sok – mondta az öreg. – Pillanatnyilag – tette hozzá (sietősen).

– Ebben a lukban fogjuk leélni az egész életünket mondta a felesége.

– Mit csináljak? – mondta az öreg. – Elmegyek, járok egyet – mondta még ezenkívül (később).

Másnap reggel az öreg felesége a szoba északnyugati sarkát elfoglaló heverő szélén ült, hálóingben, papucsban, borzasan, és a hirtelen ébredéstől kissé még bizonytalan tekintettel így szólt:

– Furcsát álmodtam.

– Minden részletére nem is tudok pontosan visszaemlékezni – folytatta.

– Szóval az a lényeg, hogy valami hatalmas vendéglátóipari kombinátban dolgoztam. Hat emelete volt és vörös téglafala, mint egy – várj csak... mint egy börtönnek. Hát persze. Nagy zene szólt minden emeletről, főleg cigányzene. Én a tetőteraszra voltam beosztva. Zsúfolva voltunk. Hordtam a tálakat, a nehéz jénaikat, a tizenkét üveg sör le nem került a tálcámról. A konyha a földszinten volt: onnan kellett felhordanunk mindent, személyzet meg alig. El voltunk úszva, az asztalok mellől üvöltve követelődtek az emberek; a hamutálak tele csikkel, a zsírpecsétes abroszokról a földre csöpögött a sok kilötyögtetett ital. Olyan furcsa, vörös fény volt, mint nyári alkonyatkor néha. Szaladgáltam vendégtől vendéghez, csurgott rólam a víz, de közben éreztem, hogy énnekem valahogy már semmi közöm az egészhez.

– A Bodáné csörtetett el mellettem, valami magyaros jelmezben. Piros mellény volt rajta, a fején párta, hatalmas fenekén nemzeti színű szoknya. Akkorá tálat vitt, hogy majd összerogyott alatta. „És télen, a hóviharban hogyan csináljátok ezt” – kérdi tőlem lihegve. „Ez már a ti gondotok” – mondtam neki. Akkor láttam csak, hogy a pártája félrecsúszott, majdnem a fülére, alóla dőlt a verejték és patakokban mosta le az arcáról a vörös meg a fekete festéket. Úgy elkezdtem nevetni, hogy le kellett ülnöm, a tálcámat pedig letettem a földre. A cipőmet is kifűztem – a szokott, magasszárú munkacipőmben voltam –, mert valami nagyon nyomta benne a lábamat. Hát egy tízforintos érme volt: a nagy rumliban csúszhatott be valahogy a cipőmbe. Erre rám ordít egy pasas: „Majd én rendet csinállok itt, beírom magát a panaszkönyvbe!” Tudtam, hogy ő a parancsnokhelyettes, csak azt nem tudtam, hogy milyen parancsnoknak miféle helyettese. Mondom neki: „Tehet nekem egy szívességet, uram: nekem már megvan a halálos ítéletem!” – és mutatom neki a papírt. Elvette, elolvasta, de olvasás közben olyan furcsán kidülledt a szeme, mintha ki akarna esni. „Az más!” – mondta aztán. Hirtelen felugrott, összevágta a bokáját, és úgy csinált, mintha tisztelegni akarna, de aztán csak legyintett. Közben rám is kacsintott, de valahogy inkább szomorúan.

– Erre meg valahonnan ott termett az új, szőke csúcsvezetőnő. Krétafehér arccal, a szája sarkában fityegő cigarettával a fülembe sziszegte: „Nem lehet lelépni! Nincs személyzetem, ezt a napot még végig kell csinálnod!” Még a cseresznyepálinka bűzét is éreztem a szájából; mint a valóságban. Mondom neki: „Te is megteheted nekem ugyanazt a szívességet: én már szabad vagyok, megvan az ítéletem!” Levettem magamról a kötényt, és a zsebemben csörgő pénzzel együtt odavágtam a lábához. Tudtam, hogy ezzel aztán vége a dalnak. Soha életemben nem éreztem még olyan könnyűnek

magam. Odaléptem a korláthoz. Láttam, hogy hatalmas tömeg tolong odalent: mind be akart jönni, enni meg inni, és a távolból is özönlöttek, hosszú, fekete sorokban, akár a hangyák. Már sötétedett. A lábam alatt úgy nyüzsgött és zsongott az egész épület, mint egy méhkas. Szólt a zene, ettek-ittak, itt-ott már berúgtak és részegen gajdoltak. A személyzet esztelenül rohangált közöttük: gyorsan letették az ételt meg az italt, azután le a lépcsőn, a láthatatlan konyhába. Onnan meg egyre dőlt az étel, és az volt ebben a legfurcsább, hogy közben tudtam: nincs konyhaszemélyzet, és az egész csak addig tart, amíg a főnökök felfőzik a többletet...

– Nem tudom elmondani úgy, ahogy szeretném...

– Sok részletre már nem is emlékszem...

– Öltöznöm is kell már: a végén még elkések...

– Tulajdonképpen rossz álom volt, de nem olyan rossz, mint felébredni – zárta szavait (mintegy konklúzióképpen) az öreg felesége.

Kicsit később az öreg az iratszekrény előtt állt és azon gondolkodott, hogy ma nem gondolkodik.

E tervét megvalósítandó (ha ugyan szabad egy negatív célkitűzést tervnek, megtörténtét pedig megvalósításnak mondanunk) (egy olyan célkitűzést ráadásul, amelyhez az öregnek semmi különösebb erőfeszítésre szüksége nem volt, minthogy) (miként talán már említettük) (olyan nagy rutinra tett már szert a gondolkodásban, hogy olyankor is képes volt a gondolkodás látszatát kelteni, amikor pedig nem is gondolkodott, noha esetleg ő maga is úgy képzelte, hogy gondolkodik), az iratszekrény alsó rekeszének jobb hátsó – északnyugati – sarkából egy drapp színű, ragyás felületű, feltehetően disznóbőrből készült tokot, amolyan dobozkat vett elő.

A drapp színű (ragyás felületű) dobozka külső (egyszersmind kétségtelenül a felső) oldalán a drappnál drappabb (mondhatni barna), domborított, kör alakú stilizált pecsét közepén a MEDICOR betűcsoportozat volt olvasható (egy gyógyszeripari vagy orvosi műszereket gyártó vállalat célszerű rövidítése talán) (ha ráhagyatkozhatunk a tiszta logikára, márpedig) (alkalmasabb támpont híján) (minthogy az öregnek még csak sejtelve sem volt arról, hogy e dobozka mikor, miért és miként került a birtokába) (aligha tehetünk mást), két belső rekesze pedig egy-egy pakli francia kártyát tartalmazott (egy kék és egy piros paklit, minden pakliban ötvenkét) (tehát összesen száznégyszáz) (piros, illetve kék kártyalapot) (mely kártyalapok mindegyike ott viselte hátoldalán a kéknél kékebb, illetve a pirosnál pirosabb stilizált pecsétet, közepükön a MEDICOR betűcsoportozattal) (mindig a megfelelő színben) (magától értetődően).

Az öreg a kék paklit emelte ki belőle (minthogy az volt a kevésbé használt).

Rövid kevergetés után az öreg négyszer tizenhárom (tehát összesen ötvenkét) kártyalapot terített – mégpedig egyes leosztásban és mindig jobbról balra – maga elé az asztalra (pontosabban *az* asztalra, a lakás egyetlen tulajdonképpeni asztalára).

E ténykedés arra vallott, hogy – bármilyen meglepő is – bridzsezni készült.

A bridzsezéshez ugyanis négy személy szükséges (nem több, és nem kevesebb).

A bridzs angol fejjáték – szokta mondani (gyengébbek kedvéért) az öreg.

Lényege, mondhatni specifikuma, hogy két szemközt ülő partner ellenfélként játszik a másik két szemközt ülő partner ellen (ezért is hívják bridzsnek) (angolosan bridge-nek) (ami magyarul hidat jelent) (noha e túlon túl egyszerű magyarázatot) (s vele a játék angol eredetét is) (a legújabb hazai kutatások) (egyetértésben a külhoniakkal) (kétségbe vonják).

Így tehát – mi egyebet is tehetett volna? – az öreg egymaga képviselte a hiányzó másik három személyt, vagyis az egész partit, szakszerűen szólva úgy a felvevő-, miként az ellenjátékot is; aminek kétségkívül megvoltak a maga előnyei – amennyiben például jelentősen csökkentek a partnerek közti megértési nehézségek –, hátrányul róható fel viszont, hogy az öreget feszélyezték a nyílt lapok; ennek tulajdonítható azután, hogy egy felvevőként bemondott, és egyébként simán teljesíthető négy kör játékot egy piros színű impassz helyett – amelynek sikerét már előre látta – inkább beszorításra alapozott, s fekete színben így végül el is bukott (noha mint ellenjátékos ezzel is jóelőre tisztában volt); minélfogva egyetlen eldöntendő kérdés maradt még csupán, nevezetesen az, hogy a bukott felvevő-,

vagy pedig a sikeres ellenjátékkal azonosuljon-e inkább (rövid habozás után az öreg a sikeres ellenjáték mellett döntött) (ámbar az is bosszantotta, hogy nem teljesítette a könnyen teljesíthető négy kört), mielőtt a pakli kártyát újra a dobozkába a dobozkat pedig a helyére (az iratszekrény alsó rekeszének jobb hátsó – északnyugati – sarkába) visszatette, az iratszekrényt bezárta, s a karját – immár dologtalanul – leengedte volna; miáltal végezetül is egy tulajdonképpen jól megalapozott, hagyományos, mondhatni már-már szertartásos helyzet jött egyszerre ismét létre, vagyis:

Az öreg az iratszekrény előtt állt. Gondolkodott. Reggel volt. (Aránylag: tízre járt.) Ilyen idő tájt az öreg mindig gondolkodni szokott.

Sok gondja-baja volt az öregnek, volt tehát min gondolkodnia.

Már rég hozzá kellett volna látnia, hogy megírjon egy könyvet – ez az igazság, nincs mit szépíteni rajta.

Akármilyen könyvet, csak könyv legyen (az öreg régóta tudta már, hogy teljesen mindegy, milyen könyvet ír: jót-e vagy rosszat – a lényegen ez semmit sem változtat).

Egy ingerült mozdulattal tehát (mint akinek most aztán már igazán nincs sok elvesztegethető ideje) az iratszekrény felső rekeszéből előkapta az „Ötletek, vázlatok, töredékek” címfelirattal ellátott dossziét, majd a sok cédula, irkalap és papírfecni közül úgyszólván találomra (mint akinek mindegy, mit húz: a pikk ászt-e vagy a treff kettést) (pontosabban talán: mint aki jól tudja, hogy sem a pikk ászt nem húzhatja, sem pedig a treff kettést, mivel ezt a paklit ő keverte) (ami a kezébe kerülhető lapok minőségét eleve eldönti már) (fenntartva a kissé jobb vagy a kissé rosszabb) (azért korántsem egylényegű) (esélyeit) (s ennyiben némi működési teret mindenesetre mégiscsak meghagyván a pillanat csillagállásának) egy, a szélein már némileg megsárgult noteszlapot rántott ki úgy körülbelül a cédulahalom közepe tájáról.

A (szélein már némileg megsárgult) noteszlapon zöld filctollal (amelyet egy ideje nem használt már) az alábbi feljegyzést (illetve ötletet, vázlatot vagy talán töredéket) olvasta:

„Köves kétszer adta be útlevelekérelmét, és háromszor utasították vissza; jóllehet nyilvánvalóan adminisztrációs hiba történhetett, Köves mégis jelképes értelmet látott az esetben, és ezzel végleg eldöntötte: most már mindenképp utazik.”

– Na tessék – mormogta az öreg.

– Ezt jól kifogtam. „Emlékszem.”

„Nem volt munkahelyi ajánlás.”

„Rég volt” – kalandozott el a tárgytól (gondolatban).

„De mi a fenét tudok én kezdeni ezzel?” – tért vissza ismét a tárgyra (gondolatban).

„Habár – gondolta aztán – nem is rossz ötlet.”

„Vannak benne érdekes elemek.”

„El lehetne indulni belőle.”

„Mindenből el lehet indulni.”

„Az a fontos, hová lyukadunk ki.”

„De hová lyukad ki Köves?”

Az öreg az iratszekrény előtt ült és gondolkodott (nyilvánvalóan az önmagához intézett kérdésen, amely) (miként főntebb idéztük) (úgy hangzott, hogy hová lyukad ki Köves).

„Hová lyukadhat ki egyáltalában Köves?” – intézte önmagához (s arcának lassanként felderülő kifejezésén úgy látszott: már-már a választ is sejtve) a következő kérdést az öreg.

Minélfogva elővette az írógépet (az iratszekrény legfelső rekeszéből) (amely rekeszben így csupán néhány dosszié, két papírdoboz, mögöttük egy szürke dosszié, azon pedig, mintegy nehezékkül, egy úgyszólván szürke – noha sötétebb szürke – kódarab maradt), s a belé csavart papiroslap tetejére, középre tördelve és csupa nagy betűvel (ahogyan az ember valamilyen címet) (mondjuk, egy könyvét) (szokott) (az általános szokás szerint) (leírni), az alábbiakat kopogtatta:

A KUDARC

– alája pedig, némi további gondolkodás után, odakopogtatta még:

ELSŐ FE

– Az isten bassza meg! – szakította itt egyszerre félbe a kopogtatást az öreg, miközben a helyéről félig felemelkedve az iratszekrény felé kapott.

„Hogy a rackajuhok öregapja döfné belé azt a hétszer csavart, szarukemény...” – mormolta lassan és mintegy magyarázóan tagolva az öreg, míg az ujjai közt megpuhított olvadékony viaszgyurmát gondosan megformázva a fülébe gyömködte, mintegy hatályon kívül helyezve ezzel Oglüztöt, a Hazugság Szurdokát – mondhatni az egész világot.

Első fejezet

Érkezés

Köves arra eszmélt, hogy zúg a füle; valószínűleg elaludt, csaknem elmulasztva a rendkívüli pillanatot, amikor a csillagfényes magasságból a földi éjszakába ereszkedtek. A repülőgép fordulatai közt minduntalan fölbillenő látóhatár szegélyein elszórt, pislá fények mutatkoztak; akár imbolygó hajókaravánnak is nézhette volna a sötét óceánon. Ám alattuk szárazföld volt; ilyen szálnalmas képet mutat tehát ez a város? Kövesnek otthona jutott eszébe, a másik város – Budapest –, amelyet elhagyott. S noha már tizenhat órája repült, most először érte utol, mint valami könnyű részegség, a távolság bizonyossága, amely a Duna meghitt kanyarulatától, a lámpafüzéres hidaktól, Buda magaslataitól és a Belváros fényugaras koszorújától elválasztja. Itt is megpillantott ugyan egy halványan csillámló szalagot odalent: alighanem valami folyóét; fölötte egy-egy gyéren kivilágított ívet – föltehetően hidakéit; s lejjebb ereszkedve azt is ki tudta már venni, hogy a folyam egyik oldalán a város egy lapályon terpedt széjjel, a másikon viszont hegy-dombos vidékre települt.

További megfigyeléseket Köves nem végezhetett. A gép földet ért, az ilyenkor szokásos kapkodás: a biztonsági öv kioldása, néhány gyors rántás meggyűrődött ruházatán, egy találón rövid búcsúzó angol útszomszédjának – az angol valami szupercég képviselőjében röpködött a föld körül, a repülésben szerzett tapasztaltságának Köves nagy hasznát látta az úton – kissé megzavarta Kövest, aki végül is életében most először kelt át világrészeken, s ráadásul az egyetlen kiszálló volt ezen a helyen. Emellett az út minden fáradalma is mintha most egyszerre szakadna rá: alig várta már, hogy elvegyék tőle a poggyászát – jóllehet az mindössze egyetlen bőröndből állt, amire szüksége lehet még, azt hírneves, jó módú barátja segítségével majd beszerzi utóbb, itt a helyszínen –, önmagát pedig az alkalmazottak gondoskodására bízta.

Hiába várakozott azonban; senki sem sietett elébe, a repülőtér sötét volt és teljesen elhagyottnak látszott. Mi történt itt?! Sztrájkolnak? Háború tört ki, és elsötétítették a repülőtérrel? Vagy egyszerű hanyagság, az idegenre bízzák, hogy kifürkésze az utat? Köves néhány tétova lépést tett abba az irányba, ahol a távolban szilárdabb körvonalakat sejtett a tekintete, feltehetően a repülőtéri épületét; hamarosan megcsúszott azonban – úgy látszik, a sötétben letévedt a betonról –, és ugyanakkor mintha hirtelen pofon vágta volna. Egy fényszóró kemény sugara volt; kíméletlenül épp az arcába irányították. Köves bosszúsán hunyorította össze a szemét. A fénysugár erre – mintha csak tudomásul vették volna méltatlankodását – sietve lejjebb siklott, s mintegy végigtapogatva a testét, a lába elé futott, ott néhány métert előre szaladt a talajon, majd ismét visszatért Köves lábára és azután újra elébe. Így akarnak utat mutatni neki? Mindenesetre különös eljárás; előzékenységnek éppúgy tekintheti, akár

parancsszónak: s miközben ezt fontolgatta, Köves azon kapta magát, hogy – kezében bőröndjével – máris az előtte táncoló fénycsóva nyomába indul.

Meglehetősen nagy utat kellett megtennie. A reflektorfény ugyan minden egyebet vaksötétbe borított körülötte, Köves úgy észlelte, hogy lába alatt gazos talaj és újabb kifutópályák váltakoznak. Ezek azonban már keskenyebbnek tűntek; talán alkalmasak sem lettek volna afféle korszerű óriásgép fogadására, mint amellyel Köves megérkezett; talán – tűnődött Köves – amazt nemrég építhették, s ez magyarázhatja, hogy emezeknél távolabbra került. Vagy netalán – fontolgatta tovább – nem akarják itt, hogy az idegen utas rögtön mindent tisztán lásson?

A fénysugár ekkor hirtelen kialudt; úgy látszik, céljához ért; s Köves most kivilágított bejárattal és egy emberrel találta magát szemközt. Pontosabban egy emberi forma körvonalaival inkább – néhány lépcsőfokkal magasabban, mint ahogyan ő állt –, mert a bejárat világitás ismét csak úgy esett, hogy Köves a fénytől ezúttal sem látott. De végre legalább egy ember; s Köves kizárólag azért nem szólította még meg, mert hirtelen zavarában azt sem tudta, milyen nyelven mondjon neki jóestét.

De a segítségére siettek:

– Megjöttünk? – tudakolta tőle az ember. A kérdés inkább barátságos üdvözlésként hatott, egy nehezen meghatározható hangsúly – talán valami kárörömféle – bizonytalan árnyalatát, lehet, már csupán Köves képzelte hozzá.

– Meg – felelte.

– No lám – mondta az ember, megint csak olyan hangsúllyal, ami – valószínűleg, mert nem láthatta közben a beszélő arcát – újabb fejtörést okozott Kövesnek. Sehogy sem tudta eldönteni, hogy gúnyt, sőt valamiféle alattomos fenyegetést, vagy egyszerűen a pusztta megállapítást hallja-e ki belőle. Ez a bizonytalanság indíthatta magyarázkodásra, hiszen erre senki sem szólította fel:

– A barátomat jöttem meglátogatni – mondta. – Csak azért nem értesítettem előre, hogy meglepetést szerezzek neki...

– Miféle barátját? – kérdezte az ember.

– Bizonyos Sziklait... később Stones-t... jelenlegi nevén pedig Sassonét, a világhírű vígjáték- és forgatókönyvíró – magyarázta Köves. S mint aki végre a tények szilárd talaját érzi a talpa alatt: – Ismernie kell a nevét! – tette hozzá, az eddigieknél jóval határozottabban.

– Ön nagyon jól tudja, hogy ilyen nevű írók itt mi nem ismerhetünk – mondták neki.

– Nem?... – kérdezte Köves; s mivel nem érkezett válasz, megjegyezte: – Tudni nem tudtam, de tudomásul veszem. – Kis ideig hallgatva állt ott, a bejáratból ráeső sárgás fény furcsán megnyújtotta árnyékát, kezében lógó bőröndjét valami testéhez tartozó, formátlan kölöncnek mutatta. Azután az eddigieknél jóval halkabban, úgy, ahogyan némi bevezető társalgás után egyszerre bizalmasra fordítjuk a szót, megkérdezte: – Hol vagytok?

– Otthon – hangzott a válasz. Most az ember tartott kis szünetet. Az immár hűvösödő tavaszi éjszakában Köves megpillantotta leheletének könnyű páráját – végre valami vitathatatlan híradás ennek az embernek a fizikai valóságáról –, amint ismét megszólalt. Ezúttal egyértelmű nyájassággal, már-már bizonyos részvétellel kérdezte Kövestől:

– Akar visszafordulni?

– Hogyan? – kérdezte Köves.

Az ember kínáló mozdulattal, mint aki néma ajánlatot tesz Kövesnek, kinyújtotta a karját. Köves hátrafordult: alig kivehetően piciny ablaksor csillogott a távolban. Talán az ő gépe volt még, amellyel megérkezett. S egyszerre heves honvágy rohanta meg utasterének szavatolt biztonsága, kondicionált levegőjének melege, kényelmes ülése, nemzetközi társadalma, mosolygó légikisasszonyai, az étkezések gondtalan terülj-asztalkám szertartásai, sőt még unott és ritka szavú angol szomszédja iránt is, aki mindig tudja, honnan indul és hová érkezik.

– Nem – fordult vissza azután az emberhez –, azt hiszem, nem volna értelme. Ha már egyszer itt vagytok – tette még hozzá.

– Ahogy gondolja – mondta az ember. – Mi semmire sem kényszerítjük.

– Igen – ismerte el Köves –, nehéz volna bebizonyítanom az ellenkezőjét. – Elgondolkodott. – És mégis kényszerítenek – szólalt meg ismét. – Akárcsak az a fénysugár, amit elébem küldtek.

– Nem kellett volna követnie – vágta rá azonnal az ember.

– Persze – mondta Köves –, persze. Akár ott is maradhattam volna a puszta ég alatt, amíg kivirrad, vagy megfagyok – amiben azért akadt talán némi szónokias túlzás, mert hiszen tavasz volt.

Odafentről kurtán elfojtott nevetés ütötte meg a fülét.

– No jöjjön – mondta azután az ember –, essünk át a formásokon. – Félreállt az útból, s Köves végre megmozdulhatott, hogy felhágjon a néhány lépcsőfokon.

Bizonyos előzmények

Kivilágított, üres csarnokba lépett; most látta csak Köves, hogy mennyire megtévesztette odakint az éjszaka: itt benn ugyanis már korántsem találta annyira fényesnek a világítást; ellenkezőleg, inkább gyéren, helyel-közzel foghíjasan, egészében eléggé siváran hatott. A csarnok önmagában véve nagy volt ugyan, egy nemzetközi repülőtér csarnokához arányítva azonban – amire pedig az elhagyott pultok, az üres pénztári ablakok és minden egyéb, csak futólag észlelt berendezés is mutatott – vidékiesen kicsi. Most vehette szemügyre végre azt az embert is Köves, akivel mostanáig beszélt: valójában inkább csak egy egyenruhát látott. Maga az ember annyira beleillőnek és tőle oly elválaszthatatlannak hatott, hogy Kövesnek már-már az a benyomása támadt – nyilvánvalóan téves benyomás persze, alighanem csak a fáradsága sugallta –, hogy ez az egyenruha öröktől fogva létezett, mindig is létezni fog, és átmeneti viselőit mindenkor önmagához szabja. Egyébként az egyenruha ismerősnek rémlett neki, anélkül azonban, hogy felismerte volna. „Nem katona – tűnődött –, nem is rendőr. És nem is...” – kapta magát egy hirtelen elszabaduló gondolon, amelyre nem is talált volna pontos nevet. Mindenesetre úgy határozott tehát, hogy vámtiszttel áll szemben: végtére ennek – ez ideig legalábbis – semmi sem mondott ellent. Az ember közben felkérte, hogy kövesse. Egy szobába tessékelt Kövest, a szoba közvetlenül a csarnokból nyílt: berendezése mindössze hosszú asztalból, mögötte pedig három irodai székből állt. A vámos – ahogyan Köves már elkeresztelte magában – rögtön az asztal mögé került és helyet foglalt Kövessel szemben. Kövesnek – noha jelentéktelen megfigyelés volt talán – mégis feltűnt, hogy nem a magától értetődően kínálkozó középső széket, hanem az egyik szélsőt foglalta el. Kövesnek át kellett adnia iratait, bőrröndjét pedig az asztalra helyeznie.

– Fáradjon ki és foglaljon helyet – mondta aztán a vámos –: szólítani fogjuk.

Köves keresett hát magának egy széket a közelben; karosszék volt, bár felcsapható, párnázatlan faülőkéje nem sok kényelemmel kecsegtette. Helyéről az egész csarnokot láthatta; de amíg az irodában járt, idekint valamilyen változás történt, s alighanem a világítás körül – jött rá Köves: most ugyanis sötétebb volt, a lámpák egy részét időközben eloltották, meglehet, záráshoz készülődnek. Erre vallott, hogy a terem távolabbi sarkaiban, ráérős, kedvetlen mozdulatokkal, takarító személyzet kezdte meg működését; az elkoptatott, szintelen, mértéktelenül hosszú futószőnyegen pedig porszívót vonszolt egy sapkás, kék köpönyeges ember, de valamilyen divatjamúlt gépet, amelyet Köves régóta nem látott már – kehes duruzsolása egyhangú morajjal töltötte meg az egész termet. S most, hogy nem feszélyezte semmi, vagy talán mert máris hozzászokott, Kövesnek valahogyan ismerősnek tetszett ez a csarnok. Olyan érzése támadt – képtelen érzés persze –, mintha már járt volna itt egyszer; talán a sok műterméskő okozta – falakon, padlózaton, minden lehetséges helyen –, a pultok, a berendezési tárgyak jellegzetes vonalai: egy bizonyos ízlés, mondhatni stílus jegye egyszóval, amit a század közepe táján még modernnek tekintettek, de ami tizenöt-húsz esztendő múltán oly könnyen évült el. Csupán ez, no meg ismét elhatalmasodó kimerültsége kelthette benne azt a különös káprázatot, hogy amit lát, azt látta már egyszer, s hogy ami történik, az megtörtént már vele.

Mindamellett mégsem tudta, mi fog történni; s Kövest hirtelen valami könnyelmű, megadó, csaknem felszabadult érzés kerítette hatalmába; egyszerre készen állt minden kaland befogadására – jöjjön, aminek jönnie kell, jöjjön bármi, ami elragadja, tovasodorja, magába nyeli, aminek révén új fordulatot vehet az élete: hiszen nem ezért vágott-e neki ennek az útnak? Köves élete ugyanis odakinn, valahol az éjszakában vagy azon is túl, a mértéktelen terek távolában, ki tudja, talán már egy másik dimenzióban, mi tagadás, csődbe jutott. Hogy történt, mint történt: Köves többé – vagy jó ideig

legalábbis – gondolni sem akart rá. Valószínűleg lassacskán ment tönkre, szívósan, mintha előre haladna, folyamatában tehát észrevehetetlenül: élt egy bizonyos életet, belecsöppent bizonyos helyzetekbe, megejtette választásait; és végül az egészből a kudarc képe kerekedett ki, tovább tagadni nem lehetett. Talán már a születésével kezdődött – nem, inkább a halálával, pontosabban az újjászületésével: Köves ugyanis túlélte a saját halálát, egy bizonyos időpontban, amikor meg kellett volna halnia, ő nem halt meg, holott ehhez már minden elő volt készítve, megszervezett, társadalmilag jóváhagyott, elintézett dolog volt – ám Köves egyszerűen vonakodott eleget tenni a követelménynek, nem bírt ellenállni a benne működő, természetes életösztönnek, valamint a kínálkozó szerencsének, s ilyenformán – dacolva minden ésszerűséggel – életben maradt. Emiatt később állandóan az ideiglenesség valamilyen kínos érzése kerülgette, mint aki átmeneti búvóhelyén egyre csak azt várja, hogy mikor kéri számon tőle a mulasztását; s bár erről Kövesnek magának, valószínűleg lelke – általában a lélek – finom szerkezete következtében nem volt pontos tudomása, mégis megmérgezte további életét és valamennyi tettét – jóllehet voltaképpen erről sem volt pontos tudomása, mindig csak az elképesztő eredményt látta. Egyszóval hontalanként lézengett a saját névtelen életében, akár egy nem órá szabott, túl bő öltönyben, amelyet valamilyen homályos célból adtak neki kölcsön, mígnem egy szép napon elérte a megvilágosodás. Ez egy neonfényes, L alakú folyosó rövidebbik szárában esett meg vele (ahová egészen mellékes esetlegességek folytán került), alig tíz perc alatt (miközben ott egészen másra várakozott), s onnan (miután időközben esetleges ügyét is elintézte) már kész feladattal lépett ki az utcára. Ez a feladat lényegében véve – jóval később, például a repülőgép civilizált, nemzetközi környezetében, a világot ismerő angol útszomszédja társaságában Köves még önmagának is restellte volna bevallani – egy regény megírásából állt. Csakhamar kiderült azonban, hogy Köves nincs birtokában a feladatához szükséges feltételeknek: nem ismeri például a regényírás gyakorlatát; csak nagy távlatában látja, pontosabb részleteiben azonban korántsem, hogy miféle regényt is kell tulajdonképpen megírnia, márpedig egy regény elsősorban mégiscsak a tulajdon részleteiből áll; fogalma sincs róla továbbá, hogy mi a regény, amúgy egyáltalán; hogy miért írnak regényt egyes emberek, hogy ugyan miért írna ő maga, hogy mi az értelme ennek általában, és az ő számára speciálisan, hogy kicsoda is ő tulajdonképpen, és így tovább – megannyi fogas kérdés tehát, mindegyik külön-külön is alkalmas rá, hogy akár egy életre fennakadjon rajtuk az ember. Végül tíz év alatt mégiscsak elkészült a regény; Köves ezalatt kikopott a világból. A szórakoztatóiparból származó alkalmi jövedelmei – minthogy a regényírás Kövest mind alkalmatlanabbá tette az emberek szórakoztatására – veszedelmesen elapadtak; felesége áldozatos kenyérkereső munkára kényszerült, Köves gyötörődve látta fokozatos beletörődését kemény sorsába, melyen változtatni nem tudott; ő maga pedig ezalatt szobájába – egészen pontosan lakásuk egyetlen szobájába – zárkózva s ott a jelek elvont világába veszve úgyszólván azt is elfelejtette, hogy milyen is odakint az élet. Tetejébe regényét, miután utolsó pénzén egy szakmájában híres, első osztályú gépírónővel lemásoltatta, majd fényezett borítófedél közé kötötte, a kiadó egyszerűen visszaküldte. „Lektoraink egybehangzó véleménye alapján regénye kiadására nem vállalkozhatunk”; „Úgy véljük, a művészi megfogalmazás nem sikerült, pedig a téma izonyatos és megrázó”; „Hogy mégsem válik az olvasó számára megrendítő élménnyé a regény, elsősorban főhősének furcsa reakcióin múlik”; „Mondatai rosszíúek, körülményesen fogalmazottak” – ilyesmiket írtak a mellékelt levélben Kövesnek.

Kövest korántsem ez a levél keserítette el; ő elvégezte kitűzött feladatát, e tekintetben – írhattak neki, amit akartak – semmi kétsége sem maradt; s hogy regénye megrendíti vagy nem rendíti meg az olvasót, azt Köves olyan zaklató és fölösleges kérdésnek tekintette, amit egyszerűen rá akarnak kényszeríteni, holott semmi köze hozzá. Mindamellet az olyan fogalom, mint az „olvasó”, továbbá a kiadó levelének mániákus fontoskodása ennek a legkevésbé sem tisztázott s – legalábbis az ő esetében – teljesen elvont fogalomnak a tárgyában mégsem hagyta nyugton Kövest, s végül ráeszméltette egy különös körülményre, amely hirtelen valami erőszakos képtelenség színezetében jelent meg előtte, tudniillik arra, hogy ő író. Márpedig erre Köves addig sosem gondolt, ha mégis, akkor másként; mindenesetre nem úgy, ahogy most a kiadói levél tükrében egyszerre megpillantotta önmagát, kiutasítva, ám egyúttal mégiscsak tárgyiasítva e sanyarú foglalkozási ágban. Szó, ami szó, megírt egy regényt; de csak úgy, ahogyan mondjuk végső katasztrófa esetén a repülőgépből is kivetette volna magát az ismeretlen semmibe, ha a túlélésre csupán ezt az egyetlen lehetőséget látja; s Köves számára egyszerre nyilvánvalóvá vált, hogy – képletesen szólva – földet most már csupán íróként érhet, vagy

elvész a semmiben. Ez pedig a legkülönfélébb kérdéseket és gondolatokat ébresztette Kövesben. Mindenekelőtt is, hogy ezt akarta-e: vagyis, hogy amikor a megvilágosodás következményeként feladatát a maga számára kijelölte, az volt-e a tulajdonképpeni célja, hogy író legyen? Köves erre már nem emlékezett; a pillanat emlékét elsodorták az évek, a megvilágosodás élménye nehézkes munkává, mondhatni egyfajta robottá vált, tartalma csupán kérlelhetetlen parancs formájában működött tovább Kövesben, mely feladata teljesítésére sarkallta. Így hát a kérdés tisztázása Kövestől további megfontolásokat igényelt. Elképzelte például, hogy a kiadó nem ezt a levelet, hanem pontosan az ellenkezőjét írja neki. Sőt – Köves hallotta, hogy hajdanában előfordult ilyesmi –, hajnal táján megjelennek lakásán maguk a kiadói lektorok, élükön a főlektorral, biztosítják róla, hogy regényét egymás kezéből kapkodva egész éjszaka egyhuzamban olvasták végig, és hogy az kétségkívül a velőig meg fogja rendíteni az olvasót; tehát tüstént ki is adják. És akkor? – merült fel a savanyú kétely Kövesben. Mit jelent egy könyv, számításba véve, hogy a földkerekségen legalább egy millió könyv jelenik meg évente, ha ugyan még ennél is nem több? Mit jelenthet az olvasó futó megrendülése (Köves lelki szemeivel látta a megrendült olvasót, amint újabb megrendülést keresve szórakozottan máris újabb könyvért nyúl a polcra) azokhoz az esztendőkhöz viszonyítva, amelyeket ő, Köves, a feladatának szentelt, miközben tönkre silányította életét, kiszikkasztotta önmagát és elgyötörte a feleségét? És végül hogyan békélhetne meg emésztő feladatának gyakorlati eredményével: a nyomorúságos honoráriummal – hogy mindennek a végére járjon, Köves legújabban ez irányban is tájékozódott –, amit néhány hónap alatt megkereshetne bármely közhasznú, kétségbevonhatatlan és semmiféle kiadói lektor által nem minősíthető ipari szakmában?

Köves előtt mi sem vált nyilvánvalóbbá tehát, mint hogy zsákutcába jutott, ráadásul az idejét is jóvátehetetlenül elfecsérelte. A regényírástól végképp megcsömörlött; sőt, mintegy kijózanodva egy tíz esztendeig tartó szakadatlan részegségből, tiszta fejjel Köves most már fel sem bírta fogni valójában, hogy miként is adhatta fejét ilyen esztelen vállalkozásra. Ha legalább ismerné az okát, akkor – Köves legalábbis így érezte – némi vigaszt találhatna a szükségszerűségben. Mint mindenki, ő is hallott róla természetesen, hogy a regényírás útjára állítólag a tehetség sodorja az embert. Köves számára azonban ez a kifejezés semmi felfoghatót sem tartalmazott. Valahogy olyan színezetben tűnt ez fel neki, mintha valakiről azt mondanák: egy csinos szemölcs virít az arcán. Ez a szemölcs aztán, szó se róla, csúf gyulladássá, sőt rákká is elfajulhat – vagy megmarad vonzó dísznek: ez már nyilván szerencse kérdése. Csakhogy Köves sosem fedezett fel magán efféle rendellenességet, ő sosem érezte magát valamilyen büszke, vele született megkülönböztető jegy akár szerencsétlen, akár kiváltságos tulajdonosának. Máshol kell lappangania a hibának – vélte Köves –, valahol mélyebben; őbenne, a körülményeiben, a múltjában, ki tudja, talán a jellemében: mindabban, ami történt vele, élete egész alakulásában, amelyre nem fordított elegendő figyelmet. Ha legalább megismételhetné; ha újra kezdhethetné – ábrándozott Köves –, úgy minden másként alakulna, most már tudná, hol kellene korrigálni, fordítani rajta. Mindez persze – jól tudta – lehetetlen; ekkor döntött az utazás mellett. Nem mint hogyha cserben akarná hagyni feleségét, otthonát, hazáját: de úgy érezte, új ösztönzésekre van szüksége, idegen forrásokban kell megmártóznia, hogy felfrissüljön; a távolba vágyott, hogy közelebb kerüljön önmagához, hogy elvethessen minden régit és birtokába keríthessen valami újat – egyszerűen, hogy rátaláljon önmagára, hogy új alapokon új életet kezdjen.

Köves álmodik. Majd szólítják

Egy álma is – afféle minduntalan visszajáró álom, amelyen mindenkit meglátogat olykor – erre ösztökélte Kövest. Lebegéssel kezdődött, Köves a semmiben volt. Csillámló semmi volt ez, köröskörül apró fénypontokkal, mint a csillagok; de semmi volt, és a sok pici fény Kövest inkább megtévesztette, mintsem hogy eligazította volna. Szorongás következett, a nagy terekben saját szűkösségének keserves tudata, félelem; de nem attól félt, hogy elveszhet, hogy mintegy feloldódik és beléolvad a semmibe: ellenkezőleg, Köves álmában is határozottan érezte, attól fél, hogy rábukkan valamire. Keresett valamit, de nem akarta megtalálni; még pontosabban: találni akart valamit, de nem azt, amit keresett. Aggodalma nőttön-nőtt; egyszerre csak, mintha valami ördögi szökőkút láthatatlan sugarai lövellték volna a magasba őket, Köves elé dolgok foszlányai vágódtak, arcok és tárgyak, amelyeket ismert. Egy-egy arc, amit szeretett, egy-egy tárgy, amit naponként használt vagy látott, egy-egy holmi, amit mindennap magára öltött. Próbálta elérni, a kezébe venni őket, de nem tudta; s úgy

érezte, tehetetlen kapkodását ezek a tárgyak és arcok valamilyen szemrehányással figyelik, s azért kínálkoznak föl neki, hogy küzdelemre kényszerítsék és bizonyítsák szinte: nem képes megragadni őket. Fájdalmas tehetetlenségüket, ellibbenésüket, alászállásukat, szétfoslásukat Köves a saját bűnének érezte: igen, bűnnek érezte, hogy hasztalan küzd értük, nem tudja kezében tartani azt, ami mind-mind az ő tenyerének melegére vágyott – Köves jól érezte ezt a kívánságukat, még az élettelen tárgyak félszeg sóvárgását is; ezért menekült előlük. Végre maga mögött hagyta őket, eltűntek; ő pedig valamilyen üregbe: barlangba vagy alagútfélébe jutott. Itt jó volt, mert az alagút biztonságos volt, sötét és meleg; jó lett volna itt maradni, megbújni homályában; ám Kövest valami akaratlan lendület hajtotta, melyen úrrá lenni nem tudott, tovább, előre, a távolban derengő fény felé. Az alagút egyszerre kiöblösödött, kör alakú térséggé tágult, s *mene, tekel, ufarszin*-ként Köves lángoló betűket látott a szemközi falon. Első pillantásra megrémült tőlük; de aztán észrevette, nincs különösebb baj, egy jól ismert téren áll – valószínűleg valahol a Körút közepén – s egy modern reklám rőten, sárgán és kéken villódzó betűit látja. Csakhogy ezek a betűk oly gyorsan váltogatták színeiket, sőt még formáikat is, hogy Köves – pedig érezte, rendkívül fontos üzenetet tartalmaznak, melyet mindenki, az egész világ ismer már, csak még egyedül ő nem – végül egyetlen szót sem tudott összeállítani belőlük. S mialatt mind dühösebben viaskodott, hogy kihámozza értelmüket, a betűk mintha egyszerre megvadultak volna: először forogni kezdtek, de mind eszelősebb sebességgel; majd a színes fények reménytelenül összerosódtak, elhalványultak, s Köves végül már csak egy alig-alig derengő gömböt látott, valahol mélyen a lába alatt – ő maga pedig ismét csak a semmiben volt. Akkor vette csak észre, hogy ez a gömb mennyire hasonlít a földgolyóhoz; lám, még valamilyen ábra is mutatkozik rajta: de nem a földrészeké és a tengereké – inkább holmi kusza rajzolat, lomha tengeri puhányként alakját váltogató, mind ijesztőbb formákat öltő, furcsa árny. S Köves rémülten érezte, hogy ennek a szüntelen mozgásban lévő árnyéknak, ezeknek a folyvást alakuló vonásoknak hasonlítaniok kell valamihez: nem, inkább valakihez, mégpedig valaki mondhatatlanul fontos lényhez, akiről Köves hamarjában nem tudta, hogy félelem vagy vonzalom köti-e hozzá, de aki – s ebben viszont már egészen biztos volt – ezt a sötét, alaktalan foltot, ezt az árnyéket erre a tejuveges golyóbisra veti. Meg kell fejtenie, ki lehet; minden erejét megfeszítve törte a fejét; s egyszerre, de olyan hangon, hogy szinte belérepedt a füle, a saját nevét hallotta meg.

De csak álma fokozhatta ily hatalmassá ezt a hangot: a vámos szólította ugyanis az ajtóból, s valószínűleg kétszer-háromszor is el kellett ismételnie a nevét, míg Köves restellkedve felfogta végre, hogy várakozás közben elaludt; most sietve ugrott hát talpra, hogy az irodába kövesse a vámost.

Vámvizsgálat

Bár kissé kábult volt még, Köves odabent mégis változásokat észlelt. Mindenekelőtt is – talán mellékes körülmény, de Kövesnek már a legelső lélegzetvétellel feltűnt – a szobát csípős dohányfüst töltötte meg; Köves kelletlenül hunyorgott, a maró levegő köhögésre ingerelte: nem ehhez a dohányhoz szokott – valamivel jobbhoz mindenesetre. Azonkívül most hárman ültek vele szemben: a két szélső széken egy-egy vámos, Köves ismerőse az egyik, a másik meg egy másik – ennél jobban Köves aligha tudta volna jellemezni, mert ha személyes vonásait tekintve nyilván különbözött is a társától, egyenruhája s az arcán tükröződő közömbös figyelem révén mégiscsak pont ugyanolyan volt; s az ő vámosáról is csak onnan tudta még, hogy ő az, mert a szeme láttára ült le előbb a jobb oldali székre. A középben ülő embert első pillantásra katonának nézte volna Köves, ha csakhamar meg nem állapítja, hogy sárgásbarna öltönyén, katonaszínű ingén és nyakkendőjén kívül semmi más nem szól e föltevése mellett: se rangjelzés, sem öv, sem vállszíj nem díszítette; így tehát – állapította meg Köves – katona mégsem lehet. Végül úgy döntött, hogy vámos ez is, bár nyilván másféle vámos – amolyan fővámos. Előttük, az asztal közepén meg a bőrdíjelt látta viszont.

Amint a szobába belépett – vámosokkal legyen mindig udvarias az ember –, Köves barátságos jóestét mondott, majd előzékenyen várta a kérdéseiket. Ám, akár mert még nem döntöttek el, mit kérdezzenek, akár valami egyéb okból, amelyről Köves mit sem tudhatott, nem kérdeztek semmit. Egyikük cigarettázott, a másik valamiféle irományok közt lapozgatott, a harmadik őt fürkészte – ködös tekintete előtt úgy összerosódtak, hogy Köves végül egyetlen, háromfejű, hatkező gépnek látta őket; s nyilván csak a kimerültségtől megzavart eszének kellett tulajdonítania, hogy hirtelen azon kapta magát: már-már valami mentségen töri a fejét, mint akin átláttak és felfedték titkát – titkát vagy bűnét;

egyremegy –, amellyel itt most mindjárt meglepik majd, hiszen ő maga – Köves – még nincs tisztában vele.

– Nem kaptam vámívet – jegyezte meg végre, eléggé nyersen, mintegy, hogy helyreállítsa a valóság arányait és a rendet.

– Van talán elvámolnivalója? – emelte fel a fejét az iratai közül rögtön a középső ember.

– Nem tudom, mi esik itt vám alá – felelte fagyos udvariassággal Köves. Felsoroltak neki néhány árucikket; Köves lelkiismeretesen gondolkodott, egyes tételeket el is ismételtetett magának, illetendő idegen módján, aki éppen mivel megbecsüli, nem becsüli túl a helyi hatóságot – még némi körülményeskedést is megenged magának, hogy jóakarátát, egyszersmind azonban a jogait is hangsúlyozza –, majd azt felelte, hogy emlékezete szerint csomagja a felsorolt cikkek egyikét sem tartalmazza. De – tette hozzá mindjárt – ha akarják, győződjenek meg róla. Amire azt a választ kapta, hogy neki kell tudnia, mi van a poggyászában; Köves pedig megkérdezte erre, óhajtják-e látni a bőröndjét.

– Kinyissam? – kérdezte, s be sem várva a választ, valami különös buzgalommal, amelyet ő maga is túlzottnak érzett, de megfékezni sem tudott már – mintha csak valaki más cselekedne az ő nevében – máris a táskájához ugrott, hogy felpattintsa a zárat. De fölöslegesen fáradozott: a táska nyitva volt. És amikor a fedelét sietve fölemelte, a holmijait többé-kevésbé rendben találta ugyan, mégsem abban a szeretően vigyázatos, gondos rendben, ahogyan a felesége összerakta neki.

Meghökkenően meredt a bőröndjébe, mintha valamilyen szemérmertlenséget rejtettek volna belé.

– De hiszen ezt már átvizsgálták! – kiáltotta aztán.

– Természetesen – bólintott a fővamos. Kis ideig szótlannul fürkészte Kövest, Köves mintha valami halvány mosolyfélét látott volna átsuhanni keskeny, fakó arcán. – Ön mindig úgy tesz, mintha csodálkozna – tette még hozzá, s Köves észrevette, hogy futó pillantást váltott az ő vámosával – arra kellett gondolnia, hogy ez már tájékoztathatta főnökét a korábbi társalgásuk folyamán tanúsított magaviseletéről.

Némi csend támadt, Köves tétován állt a helyén, egy kérdés után kutató, melyet sehogy sem talált, s helyette ezt kérdezte végül:

– Mi a tervük velem?

– Ez öntől függ – felelte rögtön a középső ember. – Nem mi hívtuk, ön érkezett ide –, s Kövesnek eszébe jutott, hogy az ő vámosától is hallott már valami hasonlót ma este.

– Én, hogyan; de miért olyan fontos ez? – kérdezte.

– Nem mondtuk – hangzott a válasz –, hogy fontos; de ha fontos, akkor nem nekünk fontos. Önmagát kell faggatnia, nem bennünket.

– Miről? – kérdezte, az álmoságtól nyűgösen Köves, akár egy gyerek.

– Arról, hogy mi hozta ide. – Nem kérdés volt ez, nem is felszólítás, Köves mégis válaszon törte a fejét; de kimerült agya cserben hagyta; s mint aki töredékes álmaiból találomra kiragad egy összefüggéstelen képet, úgy motyogta végül:

– Láttam egy fénysugarat, azt követtem.

De tévelygő értelme a helyes szavakra bukkanhatott, mert válaszát láthatóan kedvezően ítéltek meg:

– Kövesse továbbra is – bólintott a fővamos megenyhülten, sőt valami talányos, csendes komolysággal, ami hirtelen a két mellette ülő vámos arcára is áttelepedett, bár ahogy ez már beosztottaknál szokásos – némileg eltulozva az eredeti mintát; így azután erre a két szélső arcra most valamilyen merev, kérlelhetetlen ünnepélyesség kifejezése dermedt, s Köves – e pillanatban legalábbis így érezte – nem lepődött volna meg, ha felállnak és szalutálnak, vagy énekelni kezdenek. Tekintetük, anélkül hogy fejüket is arra fordították volna, a fővamos felé siklott; ez azonban nem mozdult, s most ismét a korábbi modorában folytatta:

– Az iratai rendben vannak. Úgy fogjuk tekinteni, mintha külföldön tartózkodott volna. Nyilván folytatni kívánja eredeti tevékenységét. Ebben a borítékban – rakott Köves elé az asztalra egy barna

papírborítékot – megtalálja a lakáskulcsát és a címét. Tekintse letéti tárgynak, mintha nálunk hagyta volna és most visszakapná. A bőröndje itt marad. Majd értesítjük, hol és mikor veheti át.

Elhallgatott. Majd olyan hangon, amely bizonyos beidegzett gépiességen kívül semmit, sem ígéretet, bár elutasítást sem tartalmazott, hozzáfűzte még:

– Üdvözljük itthon! – s kinyújtott karja az ajtó felé mutatott.

Második fejezet

Ébredés másnap. Előzmények. Köves leül

Az éjszaka hátra lévő óráit, bár kijelölték otthonát, Köves mégsem az ágyában töltötte el; hogy egészen pontosan hol, azt az első pillanatban, amikor, valószínűleg csak rövid és felületes, mégis mindent feledtető álmából felriadt, talán ő maga sem tudta. Az ég éppen üveges fényt öltött; tagjait zsibbadtnak, elgémberedettnek érezte, lapockáját egy sétatéri pad támlája nyomta, nyaka, mintha kibicsaklott volna – meglehet, álmában egyszerűen ráejtette a mellette üldögélő idegen alak, egy alaposan megtermett, hájas, pettyes mintájú lepkenyakkendőt viselő férfi vállára.

– Felébredtünk? – kérdezte, széles holdvilágképén barátságos mosollyal az idegen.

S minthogy Köves még mindig szótlantul és a hirtelen ébredéstől zavaros tekintettel bámult rá, magyarázóan hozzátette:

– Jó nagyot aludtál itt a vállamon – úgy látszik tehát, az éjszaka folyamán már a tegeződésig is eljutottak. Nem: Köves csak most emlékezett rá, hogy a férfi mindjárt ezzel kezdte, úgy szólította meg, mintha ismernék egymást – nyilván összetévesztette valakivel –, és ő, Köves, ráhagyta, mint aki nem túlságosan ragaszkodik a kilétéhez. Arra is emlékezett most már Köves, hogy új ismerőse bárzongoristának mondta magát, aki munkahelyéről, egy közeli mulatóból jövet (Köves akkor még alaposan el is csodálkozott magában, hogy lám, még mulató is akad ezen a helyen) itt a padon szellőzteti ki tüdejéből a lokál füstös levegőjét.

Mennyit alhatott? Egy percet, vagy egy órát? Köves idegenül nézett körül: a téren még égtek a ritkásan elhelyezett utcalámpák – zöld lángú gázlámpák, csavaros ékítményű vasoszlopokon, akár Köves boldogabb gyerekkorában –, a teret körülvevő szürke, ütött-kopott házak ablakaiban itt-ott már villanyfény gyulladt. Köves szinte hallotta a mögöttük folyó nyüzsgést, az ébredés, a készülődés rohángoló, kapkodó neszeit, szinte várta, hogy hirtelen felpattannak a még bezárt kapuk s a nyirkos kapualjakból majd a térre zúdulnak és felsorakoznak az emberek, hogy számba vegyék őket – álmodhatott valamit, oktalan gondolatai alighanem még mindig abból táplálkoztak. Mégis, Kövest kínos szorongás, mintegy valamilyen mulasztás érzése fogta el: valahol már létszámba vették, valahonnan hiányzik – harsányan elhangzó nevére jóvátehetetlen némaság lesz a válasz.

– Mennem kell! – ugrott fel hirtelen a padról.

– Hová? – lepődött meg a zongorista, s Kövesnek eszébe jutott, hogy az elmúlt órák során hányszor tartotta már vissza a távozástól ez a meglepődött – vagy legalábbis meglepődötten csengő – hang.

– Haza – mondta.

– Minek? – Tágra nyílt szemével, széttárt tenyerével a zongorista csakugyan úgy festett, mint aki sehogyan sem érti Kövest, Kövesben – mint már annyiszor – ismét azt az érzést keltve, hogy csak szokatlanul nagy erőfeszítéssel értethetné meg vele a szándékait, melyek akkor is csak holmi nevetséges akadékoskodások maradnának.

– Fáradt vagyok – mondta bizonytalanul, mintha mentegetőzne.

– Hát pihenj! – paskolta meg lágy, kövérkés kezével a pad repedezett deszkáit a zongorista. Köves – talán még nem volt igazán ébren – érezte, hogy ellenállása gyengül; az előbbi szorongató sürgetést úgyszólván kellemes zsibbadtság váltotta föl benne.

– Most már úgysem fekhetsz le – magyarázta neki a zongorista, akár egy gyereknek –, mire bebújnál az ágyadba és elaludnál, már szól is a vekker. Vagy talán nincs meg a lelki békéd, ha éppen

nem rohángalsz valami cél után? – s Köves, mintegy a nehéz felfogása miatt, már-már elszégyellte magát – úgy érezte, bármiről meg lehetne most győzni, ha kellő türelemmel vagy eréllyel kerül szembe.

– Ül vissza még egy kicsit – folytatta a zongorista. – Nézd csak – húzta elő a Köves számára már meglehetősen ismerős, lapos üveget a kabátja zsebéből –, még kotyog valami az alján; ettől majd magadhoz térsz – s Köves megint engedelmeskedett, mint az elmúlt órák során annyiszor. Ezek az órák mostanra már valamilyen homályos küzdelem benyomását hagyták csak Kövesben, aminek ő maga mintha nem is annyira a részese, mint inkább a tárgya lett volna csupán; olyan tárgy, amelyet csakhamar szívesebben átengedett az ellenfélnek, mintsem hogy huzakodjon érte, mert – Köves úgy érezte – őneki pillanatnyilag csak a terhére van. Ez az értelmét is megbénító kimerültség; az éjszaka rendszerezhetetlen élményei; no meg tetejébe azok a jó, tüzes kortyok, amiket a folyton odakínált üvegből húzott: csakis ez lehetett az oka, hogy a mögötte álló éjszakának Köves még most, tisztuló ésszel is csak néhány töredékes részletét tudta volna felidézni.

Mindenesetre a repülőtérről autóbusszal jutott a városba; Köves emlékezett rá, hogy megpróbált éber maradni, elnehezülő feje azonban minduntalan a mellére bukott. Célja éppoly világos volt, mint amennyire homályos: mindenekelőtt ágyba kell kerülnie, hogy végre kialhassa magát – minden egyéb csak azután következhet. Lakásának pontos címét a borítékban, valami hivatalos színezetű nyomtatvány tetején megtalálta – bejelentőlap vagy igazolvány: a repülőtéri csarnok bizonytalan világában és siettében, hogy elérje az autóbust, Köves meg sem próbált kiigazodni rajta, mindössze annyit vett ki belőle, hogy hatósági felszólításra mindenkor köteles felmutatni. Kövesnek úgy rémlett, mintha a megjelölt utcában járt volna már – persze nem itt, ahol még egyetlen utcát sem látott, nemhogy járhatott volna bennük, hanem ott, ahonnan útnak indult: a szülővárosában, Budapesten; ám e különbség fölött, holott még félreértéseknek válhatott a forrásává, Köves elég könnyen átsiklott, mert élt benne a remény, hogy az utcáját itt is megtalálja, ha másként nem, hát taxiba ül, futja rá az erszényéből.

Az autóbusz – kiszolgált, ócska batár – a lelkét is kirázta: Köves gyárakat látott, hosszú, sivár külvárost, elhanyagolt, romos házakat; aztán semmit; majd egy zökkenő ismét felriasztotta: alig világított mellékutcákban kanyarogtak, az ablakok sötétek voltak, a házakból rovarirtó szaga szivárgott, az utcák néptelenek. Később Köves széles, sötét főútvonalra emlékezett, a házak közt foghíjakkal, idővel éles kanyarodóra, és aztán egyszerre csak egy téren találta magát – ha jól emlékezett, felszólították, hogy szálljon le, mert a végállomáshoz értek –, ahol Köves az első pillanatban még bizonyos belső helyesléssel tekintett körül, mint aki pontosan tudja, hová érkezett.

Ám csakhamar ráeszmélt, hogy ez az érzése ellentmond a józan értelemnek, és persze – mint ez némi alaposabb tájékozódás után kiderült – a valóságnak is ellentmondott. Mindössze arról volt szó, hogy Köves úgy érezte, valahol látta már ezt a teret – mint ahogyan így, az éjszaka kellős közepén bármely városnak bármely, efféle középponti tere ismerősnek tetszhetett volna neki az első pillantásra, álmaiból, moziképekről, prospektusokból, képes úti könyvekből, kifürkészhetetlen eredetű emlékeiből. Azt a teret, amelyhez hasonlított – pontosabban, amelyhez ő hasonlította –, Köves Budapesten látta utoljára, mielőtt onnan elutazott: büszke épületek övezte, négyszegletes tér volt, közepén kicsiny park, benne impozáns szoborcsoporthozat. Mármost ez a tér is, kétségkívül, négyszegletes volt, de persze másképp; itt is álltak épületek – még a gyér fényű utcalámpák is megmutattak valamennyit eredeti pompájukból –, hanem miféle siralmas látványt nyújtottak most! Csupa megnyomorodott, vén hadirokkant – hüledezett Köves. Megfeketült falak, málladozó vakolatok, lyukak és hézagok mindenütt. Harcok nyomait viselik? Természeti csapás sújtotta őket? Az egyik háznak, mintha megvakult volna, egy egész, felsőemeleti ablaksora hiányzott, a díszes portálok, az elegáns üzletek helyén néma kapualjak, bedeszkázott kirakatok. A tér közepén Köves itt is szoborcsoporthozatot látott, a magas talapzaton tornyosuló főalak – egy ülő férfi – vállán, mellén madarak pizska; Köves közelebb lépett, hogy a szemébe nézzon – e komor tekintet talán majd útba igazítja –, de a leszegett kőfej, hallgatagon, kifürkészhetetlenül, a sötétségbe merült.

A tér elhagyatott volt, taxinak, éjszakai járműnek semmi nyoma; Köves gyalog indult tovább, valami furcsa biztonsággal, mint akit az emlékezet vagy úti tapasztalatai vezetnek, noha sok úti tapasztalattal nem dicsekedhetett és az emlékezete sem vezethette egy olyan helyen, ahol még sohasem járt. Utcákat hagyott maga mögött, léptei sorát megtizedelt, támolgó koldusokként szegélyezték a

házak, s Köves emlékezett rá, hogy összerezzen, amikor valamelyik ablak mögött hirtelen felsírt egy csecsemő, mintha meglepné, hogy ebben a városban gyerekeket is nevelnek. Az utcasarkoknál mindig elfogta ugyanaz a félénk remény: minden alkalommal azt remélte, hogy eltévedt. Ám mindannyiszor pontosan az előre tudott helyre bukkant, legföljebb nem ismert rá azonnal: például egy magasépület helyén most romot vagy éppenséggel üres telket talált; egy jellegzetes utcarészlet helyett, amit hiába keresett, egy más jellegűt, de végül mégiscsak ugyanazt.

Köves emlékezetében ezek a percek maradtak a legmegpróbálóbba: egy idegen városban járt, amelynek mégis ismerte minden zegét-zugát – különös érzés, Köves nem tudta, miként birkózzon meg vele. Lába ólmosan mozgott, mintha nem is aszfalton, hanem ragacsos szurokban járna. Valahol hirdetőoszlopot vett észre a járdaszélen, mindössze egyetlen plakát díszlett rajta, az is csak töredék, nagyobbik felét leszaggatták vagy az időjárás viszontagságai foszlatták le. A FÉNY VÁROSA – olvasta Köves a vastag nagybetűket. Reklám volt? jelmondat? mozihirdetés? parancsszó? Mindenesetre az utca sötét volt; Kövesnek eszébe jutott reményteljes érkezése, a habozás nélküli bizakodással követett fénysugár; még csak az imént történt, Köves mégis úgy érezte, mintha végtelen utat járt volna meg azóta, hegynek föl és völgybe le, melegből hidegbe, és hogy ez a megtett út immár minden erejét fölemésztette. Lassacskán elhagyta a csodálkozás; jótékony gyöngeség fogta el; és ahogy megérintett egy ótvaros házfalat, egy bedeszkázott kirakatot; ahogy léptei utat találtak az immár ismerős utcákban, Kövest átjárta az otthontalanságnak az az idegenszerű, ám egyúttal mégis oly oldott, szinte meghitt érzése, amely a tompa kimerültségbe visszasüppedő értelmének már-már azt sugallta: csakugyan otthon van.

Emlékezete ezen a ponton kezdett szakadozottá, sőt iránytalanná válni, akárcsak a léptei; valahol ismét kibukkant egy térre; poros sétányon, törött libikókák, félbehagyott homokvárak, régi időből itt felejtett súlyos, ormóttan, öblös padok közt bóklászott: kóborló részegnek nézhették talán – ilyenformán hangzott legalábbis az a derűs pártfogással teli kérdés, amit az egyik padról intéztek hozzá:

– Hová, hová az éjszakában, öreg cimborá? – És ezt a benyomást aligha oszlathatta el a válaszával:

– Hazafelé – ami úgy csengett, akár valami halk panasz. Az ember, aki megszólította – a padra boruló terebélyes fa sötétjében Köves inkább csak homályos foltnak látta –, komolykodó megértéssel bólogatott, mint aki nagyon is tisztában van vele, hogy Kövesre nem sok jó várakozhat odahaza.

– Aztán messzire még? – érdeklődött tovább. Köves, némileg kételkedő hangon, mint aki nem csodálkozna, ha felvilágosítanák: képtelenséget állít, megnevezte az utcáját; de az ember, újabb részvételtjes bólogatással, ennyit mondott csak:

– Hát bizony az még jó darab innen.

– De rövidebb, ha kimegyek a Duna-partra – próbálkozott ismét Köves, megint csak úgy, mintha cáfolatra számítana, olyasmire például, hogy majd elmagyarázzák neki: bolondokat beszél, semmiféle Duna-part nincs itt, az utcáját pedig nem ismeri senki; ám az idegen csupán azt vitatta, hogy a jelzett irányban Köves valóban lerövidíthetné-e az útját:

– Fújd ki magad előbb, pajtás! – indítványozta, és Köves – persze csak pár percre, amíg kissé összeszedi magát – lassan, nehézkesen leereszkedett mellé a padra.

Folytatás

Hogy azután mivel is ütötték el itt egymás mellett ezt a néhány órát, azt – eltekintve mind bizonytalanabb távozási kísérleteitől (mintha nem is csupán eltúrta, de egyenesen elvárta volna, hogy a zongorista mindannyiszor maradásra bírja) – Köves aligha tudta volna megmondani. Természetesen beszélgettek; valószínűleg mulattató történetekkel szórakoztatták, mert Köves emlékezett rá, hogy nevetett. Nem sok idő kellett hozzá, hogy a zongorista zsebéből első ízben előkerüljön a lapos üveg; magasra tartott kezében megforgatva mindent elkövetett, hogy az éppen egy közeli háztetőre ereszkedő hold hunyó sugarát elfogja rajta:

– Konyak – suttogetta játékosan tiszteletteljes, szinte áhítatos hangon.

Egyébként hamar a bizalmába fogadta Kövest; elmondta neki, hogy egy Fénylő Csillag nevezetű mulatóban játszik:

– Úgy csinállok, mintha nem tudnád; hiszen bejársz hozzánk– mondta.

– Hogyne – sietett megerősíteni Köves.

– Mostanában ugyan ritkán látlak – a zongorista összehúzott szemmel fürkészte Kövest, egyszerre gyanakvónak látszott. – Ki is vagy te tulajdonképpen? – kérdezte, mintha váratlanul megbánta volna, hogy maga mellé ültette, hirtelen zavarában Köves, aki hasztalan törte a fejét, hogy valamilyen magyarázattal vagy igazolással szolgáljon a kilétére vonatkozóan, végül ennyit mondott csupán:

– Ki volnék? – és vállat vont. – Kövesnek hívnak – tette még hozzá; furcsa volt hallania a nevét, annyira jelentéktelenül, már-már megvetően csengett.

Hanem úgy látszott, ez teljesen megnyugtatta a zongoristát: a hasán kigombolt kabátja tarisznyáknak is beillő, feneketlen zsebeiből most papírszalvétákba bugyolált szendvicsek kerültek elő.

– Az élet rövid, az éjszaka hosszú – mondta vidáman –: záróra előtt én mindig fölszerellem magam. Láss neki – kínálhatta Kövest, maga is nagyot harapva az egyikbe. – A Fénylő Csillagban – folytatta tele szájjal – ugyebár még manapság is akadnak exkluzív falatok – a zongorista itt féloldalasán mosolygott, Kövesnek úgy tűnt, mintha megvetéssel beszélne erről a helyről, amellyel azonban, Köves számára nehezen tisztázható módon, egyúttal mégiscsak inkább kérkedni látszott. – Mikor ettél utoljára sonkát? – kacsintott Kövesre.

– Az este – szólta el magát Köves.

– Ugyan – hökkent meg a zongorista. – Hol?

– A repülőgépen – mondta Köves –; azt hozott a stewardess – tette hozzá magyarázatképpen, és a zongorista erre fölnevetett, mint aki végre érti már Kövest – némi tétovázás után, először korántsem annyira jóízűen, de később mind önfeledtebben, mintha valami felszakadt volna benne, Köves is vele tartott.

– Mesélj – csapott a combjára a zongorista –, mi volt még?

– Hideg bélszín, őszibarack, bor, csokoládé – sorolta Köves, és mindketten görnyedeztek a nevetéstől, Köves maga is úgy érezte, hogy távoli ábrándok szólnak belőle, gyerekes ábrándok ráadásul, amik semmire sem jók, azon kívül, hogy néhány percre megnevetetik a felnőtteket.

Valamivel később azonban a zongorista ismét elkomorodott; úgy látszott, mintha továbbra is vígan pergő szavai mögött nyugtalanító gondolatok foglalkoztatnák, és egyre többet emlegette a foglalkozását meg a mulatót, kivált, miután Köves megjegyezte, hogy jó lehet muzsikusnak lenni, ő – Köves – úgy gondolja, hogy a zenészetet igazán jó és független élet, csupán tehetség kell hozzá, amivel azonban ő – Köves – sajnos nem rendelkezik.

De úgy látszott, rosszul beszélt, mert a zongorista valósággal megsértődött:

– Tudom én, hogy mit tartotok ti rólam – mondta, úgy, mintha Köves valamiféle népes társasághoz tartozna, akik mind az ő ellenségei –: ennek – s itt nyilvánvalóan önmagát értette –, ennek aztán könnyű! Ennek aztán jó dolga van! Egy kicsit zongorázik minden este, belebúg a mikrofonba, zsebrevágja a borraivalót, és ezzel kész!... Hohó! – nevetett fel keserűen, mintegy ekkora tudatlanság láttán. – Ha ilyen egyszerű volna!

– Nem az? – akarta tudni Köves.

– Hogy lenne – fakadt ki a zongorista –, egy olyan helyen, ahol whiskyt is árulnak!

– Miért – kérdezte Köves –, nem volna szabad?

– Már hogyne volna! – mondta a zongorista. – De kérdelek én... Vagyis nem én, mert engem nem érdekel, hanem... A zongorista most kissé zavartnak látszott, mintha folytathatatlan mondatba bonyolódott volna, és a feje fölé boltozódó lombok árnyékából gyors pillantást vetett a csillagos ég derengésében üldögélő Kövesre, mielőtt, egyfelől érezhetően megnyugodva, másfelől azonban mind izgatottabban, folytatta volna: – Szóval az a kérdés, hogy kik isznak whiskyt? Miből isszák?! És miért pont whiskyt?!

Köves azt felelte, hogy ő ezt nem tudhatja.

– És nekem talán tudnom kell?! – kérdezte tőle indulatosan a zongorista, Köves tanácsosabbnak látta, ha hallgat, mert úgy tetszett, hogy mondjon bármit, e percben csak ingerelné vele.

Így hát a zongorista hamarosan le is csillapodott:

– No, igyunk egyet! – emelintette Köves felé az üveget.

De csak rövid időre tért vissza a derűje:

– Aztán meg – tépelődött tovább –, ott vannak a számok...

Köves úgy érezte, hogy ezúttal viszont csak biztatásra vár:

– Milyen számok? – járt hát a kezére.

– Amiket nem lenne szabad eljátszanom – felelte mindjárt a zongorista, kissé panaszos hangon.

– Tilos számok? – puhatolózott tovább Köves.

– Hogy volnának tilosak?! – tiltakozott a zongorista. Bárcsak azok lennének, magyarázta, akkor az ő feje sem fájna. Ami tilos, az tilos: világos dolog, rajta van a listán, ő semmi pénzért el nem játssza. Csakhogy, folytatta, akadnak más számok is, hogy úgy mondja: kényes számok; olyan számok, amelyek egyetlen listán sem szerepelnek, így tehát senki sem állíthatja róluk, hogy tilos számok: másrészt azonban mégsem tanácsos eljátszani őket – a legtöbb vendég persze épp azokat kéri.

– Mármost mit mondhatok nekik? Hogy tilosak? – tette föl a kérdést, persze nem Kövesnek, de hát mégiscsak úgy látszott, hogy neki. – Hiszen ez rágalom, még rosszabb, mint ha egyszerűen eljátszom őket! – felelt meg rá azután ő maga. – Hogyan mondjam egy zeneszámról, hogy tilos, amikor ellenkezőleg: szabad, csak éppen kényes, és így nem kívánatos – de még ezt sem lehet róla mondani, mert ha nem volna kívánatos, akkor tilos volna...

A zongorista gondterhesen elhallgatott, nyilvánvalóan elvetve ezt a megoldást, amelyet – a hallottak alapján – Köves is célszerűtlennek tartott; egyébként sűrű bólogatással kísérte a zongorista szavait, úgy érezte, érdekes dolgokról hall, s ha minden vonatkozásában nem is érthette persze, azt találta, hogy mégsem egészen idegen neki, amit a zongorista mondott.

– Vagy pedig – szögezte Kövesnek az újabb kérdést – mondjam nekik azt, hogy nem ismerem a számot?

Köves – most már azért fáradtabban kissé – úgy találta, hogy ebben van némi ráció.

– De akkor meg milyen zongorista vagyok? – a zongorista szemrehányóan nézett Kövesre, Köves belátta, hogy ezt az ellenvetést bizony figyelmen kívül hagyta. – Én arról vagyok híres – panaszkodott, vagy legalábbis úgy hangzott, mintha panaszkodna a zongorista –, hogy minden számot ismerek. Én ebből élek; de nemcsak, hogy élek belőle: én tényleg ismerek minden számot, én... – a zongorista itt zavartnak tűnt, mint aki nem tudja, hogy miként fejezze ki érzéseit, amelyeket talán nem is akart egészen kifejezni: – Szóval – folytatta – én ettől nem tágitok. Kérdezhetné, hogy miért – pillantott Kövesre, aki azonban nem kérdezett semmit –, de akkor sem felelhetek mást, mint hogy ebből egyszerűen nem engedek. – Egy darabig némán ült Köves mellett, föltehetően gondolkozott. – Nem hagyom bemocskolni a hírnevemet! – hirtelen, szinte dühösen jelentette ki ezt, mintegy a jobb meggyőződése ellenére. – Eh – fakadt ki azután –, mit tudjátok ti, hogy milyen az, amikor véget ér egy este, kioltják a hangulatifényt, rácsukom a fedelet a zongorára, és elkezdem visszakérődzni magamban, hogy milyen számokat játszottam el, hogy kik kérték őket, kik ültek az asztaloknál, ki is lehetett az az ismeretlen pofa, aki... – A zongorista elhallgatott és sokáig nem szólalt meg, Köves csak találgatni tudta; hogy talán azzal van elfoglalva, amit az imént „visszakérődzésnek” mondott.

Idő múltán azonban ezt is feledni látszott, és visszatért a jókedve: ám Köves értelmére akkor már újra ráereszkedett a korábbi fáradsága. Az utolsó szavak, amiket még hallani vélt, ezek voltak: – Sose feszélyezd magad, cimborá, hajtsd csak a vállamra a fejed. Ha akarod, még altatódalt is zümmögök a füledbe –, és talán nem is a zongorista mondta, csak Köves álmodta őket, mert akkor már aludt.

Szürkület. Teherautók. Köves színt vall

Most tehát Köves még mindig – vagy már megint – itt ült, és ereit jótékonyan átjárta a zongorista utolsó korty itókájának a tüze.

– Meddig maradunk még? – kérdezte, és a zongorista kurtán csak ennyit felelt:

– Most már nem sokáig –, ám úgy tűnt, hogy közben alig figyelt Kövesre. A kezdődő fényben Köves most már jól látta laza, mégis mozgékony arcát: valamilyen új kifejezés jelent meg ezen az arcon – szórakozott kifejezés, de egyúttal nyugtalan is. Súlyos teste is megmozdult, tagjai átcsoportosultak mintegy: eddig Köves felé forduló törzsét most hátra döntötte, lakkosan fénylő, ódivatúan hegyes cipőbbe bújtatott lábát előre nyújtotta, karját a pad támláján szétterpesztette – olyan hosszú karja volt, hogy egyik keze Köves háta mögött a támla végéről lelógott –, s láthatóan az utca felé fordította minden figyelmét, mintha várna valakit, akinek most már hamarosan fel kell majd bukkannia. És Kövesnek olyan érzése támadt – képtelen érzés ismét, akárcsak tegnap este a repülőtéren –, hogy ő is ugyanarra várakozott mindvégig, s várakozik most is, amire a zongorista – jóllehet mégsem tudta persze, hogy pontosan mire is várakoznak, sőt még azt sem, hogy várakoznak-e valamire egyáltalában.

Így hát helyzetet változtatott, kényelmesen kinyújtózott, otthonosan elterpeszkedett ő is, karjuk egymásra fonódott, de ők – mint menedékbe szorult állatok – talán észre sem vették. Meglehet, hogy mert hozzászokott már a szeme, de talán, mert időközben a nézőpontja változott meg, a bontakozó derengésben Köves most nem látta annyira nyomorúságosnak a teret, mint az éjjel. Csak egy magányosan felmeredő, fekete tűzfal zavarta kissé – mintha orkán söpörte volna el mellőle a házat. Távolabb széles főút húzódott, amelyet Köves ismerni vélt, bár alighanem csak a még bizonytalan világítás tévesztette meg, mert alaposabban megnézve mégsem ez az út volt, amit ismert, legalábbis amelyet a tekintete, a léptei megszoktak. Amonnan meg mozgás, hangfoszlányok vonták magukra Köves figyelmét, egy lehúzott vasredőny előtt emberek gyülekeztek, főként asszonyok, hevenyészett öltözékekben még, pongyolában, bekötött fejjel; már ilyen korán megkezdték a sorban állást: bizonyára tejért – gondolta Köves, látva a kezekben lógázott kannákat, üvegeket. Máshonnan sietős léptű, komor szemöldökű korai járókelők bukkantak fel, Köves számára megannyi néma szemrehányás; táskáikat lóbálva vagy üres kezükkel evezve igyekeztek oda, ahol valamilyen – számukra alkalmasint nyilvánvaló – okból jelen kell lenniük. Nehéz csörömpöléssel doboz alakú, megkopott villamosok kezdték hozni-vinni egyelőre még gyér emberrakományukat, autók surrogtak, Köves eleinte furcsállkodón bámulta őket, de csakhamar hozzászokott szögletes, nehézkes formáikhoz. Lärmás zötykölődéssel az egyenlőtlen utcakövezeten most teherautók bukkantak fel, egymás mögött kettő – Köves elmélázhatott kissé, csak későn vette észre különös szállítmányukat: emberek ültek rajtuk, férfiak, nők, úgy tűnt, még gyerekek is. Batyuik, motyóik, itt-ott egy-egy bútordarab költözködő családokra vallott, legfőljebb csak a hurcolkodás – tehát mégiscsak valamilyen változás, új élethelyzet – minden öröme, izgalma, vagy akár aggodalma, sőt netalán bosszúsága hiányzott róluk. Mozdulatlan, még talán a korai ébredéstől gyűrött arcok húztak el Köves előtt a szürkületben, mint akik egykedvűen fordítanak hátat annak, amit maguk mögött hagynak. S talán, mert mogorva rosszkedvükben egyek voltak azokkal, akiket szállítottak, Köves kissé késedelmesen különböztette csak meg a kocsik farában kucorgó férfiakat, akik puskát szorongattak a térdek közt: egyenruháikban – alig hitt szemének – Köves vámosokra ismert, ha persze kopottabb, közrendűbb, Köves így fogalmazta volna: nyomorúságosabb vámosokra is azoknál, akik őt fogadták.

A zongoristára pillantott; az azonban nem nézett rá: megbújva a fa alatt a teherautókat figyelte, fürkésző, éles tekintettel, hogy máskülönben téstás, puha arca most valósággal belé sorvadt. Figyelte, amint közelednek; mikor közelebb értek, szinte felágaskodott, hogy beléjük lásson; majd utánuk fordult, ahogy elhaladtak, és el nem vesztette volna őket a szeme elől, míg el nem tűntek a távoli kanyarban.

Akkor aztán lassan, szinte minden tagját egyenként kibontakoztatva a derengésben, akár egy palackjából épp kibúvó szellem, föltápáskodott a padról. Akkorát nyújtózkodott, hogy szinte belé reccsent, akár egy ágait hajlítgató fatörzs; most látszott csak, micsoda óriás, Köves (éppenséggel maga sem alacsony férfi) valósággal eltörpült mellette, amikor – mintegy önkéntelenül – vele együtt ő is felállt.

– Mehetünk aludni – a zongorista nagyot ásított –, vége a napnak –: Köves mintha valamilyen csöndes megelégedettséget hallott volna a hangjában. Szokott nyájasságát most azonban hiába kereste rajta: rá sem nézett többé, mint aki befejezte a szolgálatát, amely eddig, valamilyen homályos okból, odakötötte hozzá. Arca fáradt, elnyűtt volt, szürke, mint a reggel – szürke, mint az igazság, kapta magát

a gondolatán Köves. S valamivel később (már kint jártak az utcán, Köves úgyszólván észre sem vette, hogy elindultak) a zongorista még hozzátette:

– No, ma már nem jönnek; mindig hajnalban jönnek.

– Mindig? – kérdezte Köves, alighanem csak hogy kérdezzen valamit; kissé zavart volt, emellett ugyancsak szednie kellett a lábát, mert úgy látszott, a zongoristának egyszeriben sietőssé vált az útja, nem sokat törődött vele, hogy hosszú léptei mögött a Köveséi el-elmaradoznak.

– Nem tudtad? – nézett le rá a válla magasából a zongorista.

– Tudni tudtam – mondta Köves; s mintha valami másra, talán többre válaszolna annál, amit kérdeztek tőle, csaknem felkiáltott: – Hogyne tudtam volna, tudnom kellett, hogyan is mondhatnám, hogy nem tudtam! – úgyhogy a zongorista meglepetten pillantott rá. – Csak talán... hogy is mondjam... Igen: nem voltam rá felkészülve – tette hozzá aztán, jóval halkabban, ugyan eléggé izgatottan még, de már erőt véve magán: a járókelők már így is figyeltek, bár nem mintha megállította volna őket a kíváncsiság, inkább csak még jobban siettek, félve, hogy még így is elkerülhetetlenül meg kell hallaniuk valamit.

– Pedig fel kell készülni – mondta a zongorista, ezúttal ismét szívélyesebben nézve Kövesre, mintha most újra megbarátkozna vele.

– Akkor most már értem – mondta Köves.

– Mit értesz?

– A padot.

– Az egyik legjobb pad, amit a városban ismerek – mondta a zongorista.

– A fa miatt találd olyan jónak – bólintott Köves. – És mert én is ott voltam – tette hozzá némi gondolkodás után.

– Eltalálad; kettesben szórakoztatóbb – e pillanatban a zongorista egészen a régi volt, széles arcán széles mosolyával, ugyanolyan, mint amikor az éjszaka a pártfogásába vette Kövest. – És biztonságosabb is – tette hozzá.

Köves ezen megint elgondolkodott.

– Azt nem hinném – mondta aztán.

– Az ember mégis úgy érzi; ennyit legalább elismerhetnél – a zongorista kérlelően nézett Kövesre, mint a kötekedőket szokás békítgetni.

– Hogy azután veled együtt a másikat is elvigyék – szaladt ki Köves száján, még mielőtt az udvariasságra gondolhatott volna. – Sok padot ismersz? – kérdezte aztán, hogy enyhítsen a szavain.

– Sokat – mondta a zongorista –; majdnem mindegyiket.

Most már az élenkülő forgalomban haladtak, olykor emberek közt lökdösődtek, máskor piros lámpa állta útjukat.

– És azt hiszed – járás közben Köves most egész testével a zongorista felé fordult, úgy nézett fel rá, akár egy világítótornyra –, azt hiszed, hogy egy padon nem találják meg?

– Ki mondta ezt? – felelte a zongorista. – Csak nem akarom, hogy az ágyamból húzzanak ki.

– Mi a különbség? – kérdezte Köves, és egy ideig a zongorista nem válaszolt; némán lépdelt Köves mellett, gondolkodni látszott, mintha a kérdés szöveget ütött volna a fejébe, noha – gondolta Köves – aligha valószínű, hogy már föl ne tette volna magának.

– Ami egy patkány és egy nyúl között – mondta aztán a zongorista –; talán nem nagy különbség, de nekem lényeges.

– És miért húznának ki? – faggatta tovább Köves. – A számok miatt?

De a zongorista erre csukott szájjal mosolygott csak. Majd:

– Lehet tudni, hogy mi miatt? – adta vissza a kérdést Kövesnek.

– Nem, nem lehet – ismerte el Köves. Egy nagy útkereszteződéshez értek, az immár kiteljesedő reggeli világosságban Köves minden kíváncsiság nélkül nézett körül, úgy érezte, most már könnyen kiigazodik: kis darab út áll még előtte hazáig. – És mégis... – mondta közben, elakadva, mintha a

szavakat keresgélne: – mégis... azt hiszem, hogy túlzol. – A zongorista némán mosolygott – egy sokat tudó ember mosolya volt, aki többet tud annál, semhogy a tudást megoszthatónak vélné. És mintha ez a mosoly váltotta volna ki belőle, úgy tört ki Kövesből: – Hát azért élünk, hogy ne kerüljünk fel rakománynak egy ilyen kocsi?

– Azért – bölintott a zongorista, és mintegy megnyugtatóan könnyedén megveregette Köves tarkóját. – Aztán mégis fölkerülsz rá. Ha szerencséd van – toldotta meg a szavait olyan arccal, amit Köves ezúttal rosszindulatúnak, csaknem ellenségesnek érzett –, akkor hátra is kerülhetsz, a farába.

– Nem akarom a szerencsét – mondta Köves –: sem a farában nem akarok ülni, sem a közepén. – Izgalma sehogy sem csillapodott: – Azt hiszem – folytatta –, ti itt mindnyájan tévedtek. Úgy tesztek, mintha csak padok léteznének, meg ilyen autók... Pedig van más is...

– Micsoda?

– Nem tudom –, és úgy látszott, Köves csakugyan nem tudta. De azért mégsem hagyta abba:

– Valami, ami kívül van mindezen. Vagy legalábbis máshol. Valami – bukkant hirtelen egy szóra, ami szemlátomást megörvendeztette –, valami, ami érinthetetlen.

– És mi volna az? – tudakolta tőle, kétkedő, ám mégsem minden érdeklődés nélküli arccal a zongorista.

– Nem tudom; ez az, hogy nem tudom – mondta Köves. – De meg fogom keresni – tette hozzá gyorsan, és alighanem önkéntelenül szinte, mert úgy látszott, mintha az, amit mondott, őt lepné meg a legjobban. – Igen – ismételte, mintha csak meg akarná győzni a zongoristát, vagy talán önmagát –: azért vagyok itt, hogy megtaláljam.

De a zongorista most megállt és a kezét nyújtotta:

– Hát sok szerencsét hozzá – mondta. – Én itt befordulok, te tovább mész. Valamelyik este nézz be hozzám a mulatóba. Pénzre ne legyen gondod, a vendégem vagy. Amíg még ott találsz – tette hozzá aztán, nagy, érett arcán fanyar kis mosollyal.

Köves megígérte, hogy meglátogatja. Azután a zongorista jobbra fordult, Köves pedig ment tovább, egyenesen.

Lakás

Köves egy hosszú, amúgy nem túlságosan jellegzetes mellékutcában lakott, emlékezete szerint – bár persze lehetséges, hogy rosszul emlékezett – a városnak ebben a negyedében valamikor eléggé kellemes lakások voltak. Mostanra persze a házak megkoptak, sérülések, rongálások jegyeit viselték, némelyik valósággal düledezett, itt-ott egy-egy valaha lendületes ívű erkély csonkultan függött az arra járók feje fölött az űrben, tábla jelezte az életveszélyt, de láthatóan nem törődött vele senki, az első óvatosságot fölpillantások, a táblák engedelmes kerülgetése után Köves is hanyag kihívással ment el alattuk, később már ezt is feledte. A kapuban áporodott szag fogadta, a lépcsőház falát borító műmárvány lapok közül csak néhány tartott ki még a helyén, a felvonó nem működött, a lépcsőn hiányok, csorbulások mutatkoztak, mintha éjszakánként vasfogú állatok marnának fokaikba. Mivel az ajtaja mögött neszeket hallott: mozgást, rövid léptek gyors koppanását, éles női hangot, valamint egy érdes, bizonytalanabb eredetű másikat is, Köves nem is próbálkozott a kulcsával – a fővámostól kapott borítékban ugyanis ezt is ott találta –, hanem inkább becsöngetett, hogy ne hozzon zavarba senkit.

Kisvártatva jó negyvenes, inkább alacsony nő jelent meg az ajtóban, lompos férfinadrágban és valamilyen blúzban, fakó, hegyes arcán mintha ijedtség tükröződött volna, amely azonban mindjárt el is tűnt róla, amint Kövest végigmérte.

– Úgy, hát itt van – mondta, oldalt lépve, hogy Köves is bejuthasson mellette az előszobába –, már tegnapra vártuk.

– Engem? – álmétkodott Köves.

– Hát ha nem is pont magát, de...

– Ki jött? – hallatszott most, némi edénycsörömpölés közepette, oldalról, a konyhából az előbbi érdes hang, föltehetően egy kamaszé.

– Senki, csak a lakó – vetette oda az asszony, majd ismét Köveshez fordult: – Vagy nem a lakó? – és újra gyanakvóan nézett rá, kissé hátrább is lépett, mintegy hirtelen megbánva, hogy könnyelműen beengedett valakit, akitől most esetleg bármi kitelhet.

De Köves sietve megnyugtatta:

– Hogyne –, és ha némi oktan csalódásfélét érzett, ezért csakis önmagát hibáztathatta: a reggel józan világosságában természetesen nem képzelhette komolyan, hogy egy önálló lakás fölbecsülhetetlen ajándékában részesítik; valószínűleg így is többet tettek érte, mint amennyire becsülték – alighanem a kényszerűség vezérelte gondoskodás csupán, hogy ne kelljen mindjárt hajléktalanként ide-oda toloncolniuk. – Tegnap – folytatta – nem jöhettek, mert az éjszaka érkeztem... – Köves még idejekorán elharapta a folytatást, meggondolatlanul csaknem felfedte homályos eredetét; mondata így befejezetlenül hatott, szerencsére a háziasszony kiségette:

– Vidékről?

– Vidékről – egyezett bele sietve Köves.

– Mindjárt sejtettem – az asszony cseppet sem titkolta elégedetlenségét. – Remélem, a családját nem akarja ide hozni, mert ebben az esetben...

De Köves közbevágott:

– Egyedül vagyok –, az asszony pedig elhallgatott erre, most először figyelmesebben nézett Köves arcába, mintha ezzel a két szóval – vagy ahogyan kimondta őket – Köves valamelyest megnyerte volna a hajlandóságát.

– Tudsz sakkozni? – hangzott ebben a pillanatban mellette: vastag szemüveges, tizenhárom-tizennégy éves fiút pillantott meg, tüskés haja, kövérek termete, lágy tokájú, mégis hegyes arca Kövest hízott sünnre emlékeztette; talán már régebben itt állt és figyelte őket a konyhaajtóban, kezében kirágcsált vajaskenyeret tartva, háta mögött, a konyhaasztalon pedig két párolgó teáscsésze látszott.

– Péter– szolt rá az anyja –, hagyd most a... – az asszony itt habozott kissé, és Köves éppen meg akarta volna mondani a nevét – a nagy zűrzavarban valahogy megfélemlíthetett a bemutatkozásról –, de az asszony máris folytatta: – Látod, hogy most érkezett, biztosan fáradt.

– Tudsz vagy nem tudsz?! – a gyerek mintha nem is hallotta volna az intelmet, az arcán tükröződő furcsa szigor megmosolyogtatta Kövest:

– Nos hát – mondta –, tudok. Persze nem nagyon jól, csak úgy, ahogyan az ember általában sakkozni tud.

– Majd meglátjuk –, a gyerek összeharapta a száját, mintha nagyban törné valamin a fejét. – Mindjárt hozom a táblát! – jelentette ki azután, és máris futott az előszobából nyíló üvegajtó – nyilván a lakószoba felé.

De az anyja fürgén utána ugrott és sikerült is karon ragadnia:

– Nem hallottad, mit mondtam? Inkább fejezd be a reggelidet, még elkésel az iskolából és én is a hivatalból! – perelt vele. – A fiamnak – fordult bocsánatkérő mosollyal Köveshez, még egyre Péter karját markolászva – mindig előbbre való a szórakozás, mint a...

– Hazudsz! – a gyerek sziszegő dühe, elfehéredő szájaszéle, látható remegése valósággal megijesztette Kövest.

– Péter! – szolt rá mély, fojtott hangon az asszony, meg is rázva kissé, mintha ébresztgetné.

– Hazudsz! – ismételte a gyerek, de mintha a nehezén már túljutott volna. – Te tudod a legjobban, hogy nem szórakozás! – azzal kitepte magát az anyja kezéből, egyenesen beszaladt a konyhába, az ajtó nagy csattanással vágódott be mögötte.

A háziasszony zavartnak látszott:

– Nem tudom, mi van vele... – motyogta mintegy mentegetőzve. – Annyira ideges...

Amire Köves ezt mondta:

– Manapság nem is csoda –, és úgy tűnt, a helyes szavakat választotta, mert bár az asszony kitérően csak ennyit mondott:

– Jöjjön, megmutatom a szobáját – arca mégis megenyhült, csaknem hála tükröződött rajta.

Köves szobája az előszoba másik oldaláról nyílt, rézsútosan szemközt a konyhával – nemigen nagy szoba, de alvásra, sőt némi térülés-fordulásra is éppen megfelelő, Köves emlékezett rá, hogy valamikor, a gyerekkorában „cselédszobának” nevezték az effélét. Nyilvánvalóan sötétebbre tervezték, mivel azonban nem volt ott a tűzfal, amelyre rendes körülmények közt az ablaka nyílt volna egyszerűen az egész ház hiányzott, néhai helyét poros törmelékhalmoz jelezte csupán odalent a talajon –, így hát a szobát világosság öntötte el, távolabb zavaros udvar látszott, azon túl egy másik ház belseje, körfolyosóival, lépcsőházi nyílásaival, ablakaival, sok helyen tárt konyhaajtáival és a bennük meg előttük nyüzsgő alakokkal – mintha Köves zsigerekbe látott volna. A heverőn jó fekvés ígérkezett – Köves szinte elernyed a vágytól, hogy tüstént kipróbálja –, rajta kívül a szobában még göthös szekrénynek, székek meg egy asztalnak is éppen, hogy került helye, ez utóbbival a háziasszony szinte büszkélkedni látszott:

– Ha akar, még dolgozhat is rajta – persze nem tudom, mi a foglalkozása – ferdén fölpillantott Kövesre, Kövesnek feltűnt, hogy ebben az összekuszált archán világoskék szemei – váratlan tavak egy dúlt vidéken – meglepően tisztán hatnak; eközben persze elfelejtett válaszolni a föltett, helyesebben talán a föl nem tett kérdésre, így hát az asszony, miután egy pillanatig hiába várakozott, most folytatta:

– Mondjuk rajzasztalnak kicsi volna, de például iratok elérnek rajta.

És mivel Köves még mindig hallgatott – végre is nem tudhatta, mire fogja használni az asztalt (rajzoláshoz semmiképpen, noha persze ki tudhatná, mit tartogat még a jövője) –, az asszony most némiképp csalódottan, egy szuszra hozzátette:

– Na jó, nem zavarom tovább, időm sincs már, indulnom kell a hivatalba, magának is biztosan dolga van...

– Aludni akarok – állította meg Köves a szóáradatot.

– Aludni? – a tavak egészen kitágultak a háziasszony arcában.

– Aludni – mondta Köves, és úgy látszik, olyan sóváran, hogy az asszony elmosolyodott:

– Persze, hiszen mondta, hogy egész éjjel utazott; ágyneműt talál itt – az asszony a fekvőhely alatti fiókra mutatott –, a holmijainak meg itt a szekrény.

– Nincsenek holmijaim – mondta Köves.

– Nincsenek? – az asszony meglepődött ugyan, mégsem annyira, hogy Kövesnek – noha tartott ettől – magyarázkodásba kellett volna bocsátkoznia – úgy látszik, mint háziasszony, akinél állandóan cserélődnek a lakók, sok mindent láthatott már. – Még egy pizsamája sincsen?

– Nincs – vallotta be Köves.

– De hiszen ez lehetetlenség! – olyan felindultan mondta ezt, hogy Köves úgy érezte, inkább amúgy általában, az ő személyétől teljesen függetlenül, úgyszólván egy világrend védelmében tartja lehetetlenségnek, hogy valakinek ne legyen pizsamája. – Majd én adok magának egyet – mondta, olyan izgalommal, mint akit ez a tűrhetetlen tény máris tettekre tüzel –, úgy nézem, a férjemé körülbelül pont jó lesz...

– De nem fog esetleg a kedves férje... – kezdett volna aggályoskodni Köves.

Hanem az asszony kurtán leintette:

– Özveggy vagyok –, és már bent sem volt a szobában, és máris újra bent volt, és egy összehajtogatott pizsamát hajított a heverőre. – És – kérdezte – mi az elképzelése a továbbiakról, hogy még csak egy váltás fehérneműje sincsen?

– Nem tudom – mondta Köves, miközben futólag, de csak mint valami átsuhanó emlék, ami éppen, hogy megérintette, eszébe jutott a bőröndje. – Később majd bevásárolok magamnak.

– Vagy úgy – mondta az asszony –, bevásárol – és röviden, idegesen felnevetett, mintegy valami tréfás gondolat hatására –, természetesen semmi közöm hozzá, csak éppen megkérdeztem... Hát jó éjszakát – mondta gyorsan, látva, hogy Köves máris kezdi levetni a kabátját –, a fürdőszoba jobbra van – fordult még vissza az ajtóból –, természetesen jogában áll használni.

Köves még hallotta egy ideig a mozgásukat, az éles meg az érdeőbb hang váltakozását – olykor csak izgatottan suttogtak, talán marakodtak megint, mint magukra maradt macskák, az ajtaja mögött –,

és a feje éppen a párnájához simult, amikor odakint csapódott az ajtó, és ezzel végre csend lett. Köves most süllyedni kezdett, még el sem aludt, máris álmodott: azt álmodta, hogy egy idegen ember furcsa életébe tévedt, akit nem ismer és akihez semmi köze – de még tudta, hogy csak álma játszik vele, hiszen ő az álmodó, és nem álmodhat, csak a saját életéről. Mielőtt végképp elaludt, érzékelte még, hogy mély sóhaj szakadt ki belőle – úgy érezte, megkönnyebbült sóhaj volt –, az arca széles mosolyra húzódott, és – miért, miért nem – ezt suttogta a párnájába: „Végre!”

Harmadik fejezet

Felmondás

Köves arra ébredt, hogy csengetnek; pontosabban arra, hogy ajtót nyit – úgy látszik, a türelmetlen, hol kitartó, hol szaggyatottan meg-megismétlődő csöngetés már előbb kivethette az ágyból, mint ahogyan valójában felébredt, máskülönben aligha ment volna ajtót nyitni, hiszen őt – Kövest – itt nem kereshette senki.

De tévedett: az ajtóban a postás állt, és éppenséggel „bizonyos Kövest” keresett.

– Én vagyok – lepődött meg Köves.

– Ajánlott levele van – mondta a postás, hangjában Köves némi feddő árnyalatot észlelt, mintha ajánlott levelet kapni itt nem éppen a legdicséretesebb dolgok közé tartozna ámbár lehet, csak a többszöri hiábavaló csöngetésért akarta ily módon megróni a postás. – Itt írja alá – nyújtott Köves elé egy füzetet, nyilván a kézbesítőkönyvét, és Köves már-már nyúlt volna a belső zsebébe – akkor eszmélt csak rá, hogyan is áll itt a postás előtt: valószínűleg kócosan, az álmotól gyűrt arccal, idegen pizsamában – még azt találhatják hinni, hogy így henyéli át a délelőttöt, noha persze ez volt a szándéka.

– Mindjárt hozok tollat – motyogta hát zavartan; de a postás, különben egyetlen szó nélkül, mint aki csak azt teszi, amivel eleve számolnia kellett, máris nyújtotta felé a saját, készenlétben tartott ceruzáját, mintha eddig is csak mintegy a nyomaték kedvéért késlekedett volna, azért, hogy Köves elszégyellje magát végre.

A szobájában Köves azonnal felbontotta a levelet: arról értesült, hogy a hírlap szerkesztősége, ahol eddig újságíróként tevékenykedett, ezennel felmondja állását, és jöllehet bizonyos ilyen meg ilyen számú munkatörvény szellemében a fizetését további két hétre még folyósítják – „amit pénztárunknál a hivatalos órák alatt bármely munkanapon felvehet” –, szolgálataira már a mai naptól fogva nem tartanak igényt.

Köves a zavar, a bosszúság és az aggodalom keverékével olvasta végig a levelet. Hogyan? Azzal kezdődik itt az élet, hogy felmondanak az embernek? Szó se róla, Köves persze nem dolgozott mostanában ennél a lapnál, amely felmondott neki; másrészt, ami azt illeti, éppenséggel dolgozhatna – most, hogy kiebrudalták onnan, Köves valósággal csábítónak érezte ezt a lehetőséget, amit alighogy megcsillantottak, máris eltorlaszolniak előle. És hátha nem is az ő lehetősége? Honnan tudhatná? Választ erre csak a tapasztalat adhat; ám akkor már nem lehetőség többé, hanem élet, az ő élete. Kövest, ha jól meggondolta, cseppet sem vonzotta az újságírás, meglehet, sőt igen valószínű, hogy nem is alkalmas erre a mesterségre. Az újságírás – ez a lelke – hazugság, vagy legalábbis esztelen könnyelműség; és bár Köves persze korántsem volt annyira gőgös, hogy olyan legénynek tekintse magát, aki képtelen volna hazudni, viszont – úgy érezte – nem minden hazugságnak tudna mindig megfelelni: némelyek meghaladhatják erejét, mások megint a képességeit – Köves inkább így fogalmazta volna: a tehetségét. Másrészt – kétségtelen – ért a betűhöz, és úgy látszik, hogy ezt itt – persze a maguk módján – méltányolják; emellett – ha máskülönben persze nem is azért van itt, hogy újságíró legyen, vagy bármely egyéb ostoba mesterség művelője – valamiből meg kell majd élnie, márpedig az újságírás, eltekintve a hazudozástól, kényelmes foglalkozás, amely meglehetősen szabadidőt engedélyez. Bárhogy is – így döntött végül Köves – képzelete nem kapaszkodhat másba, mint amit felkínálnak neki; ez a levél újságíróvá tette, pontosabban olyan újságíróvá, akinek felmondtak: ezen a nyomon kell elindulnia – és Köves máris rohant a fürdőszobába (a melegvíz, kellemetlen meglepetésére bár persze számított rá – nem működött), majd nyomban öltözködni kezdett, hogy mielőbb a szerkesztőségbe jusson.

Köves győzelmei

Ahogy sietve kilépett a kapun, Köves a szó szoros értelmében belebotlott egy kutyába – apró, kurta lábú, hosszú testű, zsemlyeszínű, fényes orrú jószág volt, afféle tacsó –, amely nagyot nyikkant fájdalmában, ám ahelyett hogy megugatta volna Kövest, barátságos farkcsóválással körülszimatolta a cipőjét, majd fel is ugrott hozzá, két elülő tappancsát Köves nadrágszárának vetette, úgy nézett fel rá fénylő szemével, hosszúra kinyújtott, a végén felkunkorodó, piros nyelvvel, Köves – mintegy hogy kiengesztelje az állatot – futtában megvakargatta a füle tövét. Majd megfordult, hogy tovább siessen – most meg egy kopottas választékossággal öltözött, fehér hajú, barnapozsgás, kissé köpcös úrba botlott majdnem bele, aki kutyapórázt és nyakörvet tartott a kezében.

– Szintén kutyatulajdonos? – szólította meg barátságos mosollyal Kövest, és bár sietnie kellett, ennek a találkozásnak a furcsasága, vagy talán az a még furcsább gondolat, hogy ő – Köves – netalán kutyatulajdonos lehetne, egy pillanatra mégis megtorpantotta.

– Nem, dehogy – mondta aztán gyorsan.

– De akkor bizonyára szereti az állatokat: a kutya ezt azonnal megérzi – folytatta az idős úr, zavartalan nyájassággal.

– Hogyne – mondta Köves –, de megbocsásson – tette hozzá –, sietnem kell.

– Itt lakik, a házban? – a köpcös ember most, anélkül hogy arca nyájasságán változtatott volna, gyors, átható pillantást vetett Kövesre.

– Csak nemrég – Köves már úgyszólván fél lábon állva válaszolt, és az öregúr is észrevehette a türelmetlenségét:

– Akkor még bizonyára lesz szerencsénk – bocsátotta hát el végre, kissé pudvásan kongó, öreges fahangján, régimódias kézengetéssel.

Köves rohant a villamoshoz – idestova délre jár, a felmondólevélben jelzett „hivatalos órákat” talán már le is késte: a megállót könnyen megtalálta, bár nem pontosan ott, ahol kereste, az egykori járdasziget most csak szürke kockakövek egymásra hányt halmaza volt, ahonnan lomha mozdulatú útburkoló munkások csengő kalapálása érkezett meg-megszakadó ritmusban – talán bombák tépték fel? talán szétszedték barikádnak és most állítják helyre? vagy csak szélesítik az úttestet? – Köves nem tudhatta. A villamos – hevenyészett szerelvény, mindhárom kocsiján más-más idők bélyege, mintha különféle kocsiszínek poros homályából ráncigálták volna elő őket, jobb híján, amúgy sebtében – soká váratott magára, Köves körül már szép számú tömeg verődött össze a járdán; ráadásul Köves, aki úgy képzelte, hogy maga elé kell engednie egy nehéz testű, mindenféle táskákkal, cókmokkal felmálházott asszonyt, aztán meg – nyilván meglepetésében – nem állt ellen egy könyök határozott nyomásának, majd pedig egy szidalommal kísért leplezetlen taszításnak, egyszeriben azon kapta magát, hogy lemaradt: nem az erő, alighanem az akarat hiányzott belőle inkább, pontosabban talán az akaráshoz szükséges indulat, ínségességének kellő átérzése, amelyből tettek fakadhattak és ami a második villamosra már, minden nehézség közepette is, lábakon, könyökökön és ellene szegülő akaratokon keresztül, felsegítette.

A sajtóház kapujában további nehézségekkel kellett szembenéznie: az ajtónálló – egy pisztolytáskás vámos – sehogy sem akarta bebocsátani a belépésre jogosító engedély nélkül – Köves persze aligha mondhatta volna, hogy meglepődött, a lelke mélyén számított is valami effajta akadályra, csak hát távolabbra gondolt, kedélyes együgyűségében talán máris a pénztári pultnál képzelte magát –, amit egy néhány lépésnyire eső portásfülkében állítottak ki. Itt azonban Kövesnek csak a saját helyzetét illető, nem is éppen mellékes kérdésekben való teljes járatlanságára derült fény; a portásnak egyetlen kérdésére sem tudott egyenes választ adni: sem arra, honnan jön, sem arra, kit keres, de voltaképpen még arra sem, hogy ő maga kicsoda.

– Újságíró? – kérdezték tőle.

– Igen – jelentette ki Köves. – A járandóságomat szeretném felvenni – magyarázta.

– Honorárium? van?

– Afféle – mondta Köves. – Tulajdonképpen a fizetésem – tette hozzá, mielőtt még netalán hazugságon kaphatnák.

– A fizetése? – a portás hitetlenkedve nézett fel rá a telefonnal, belépési nyomtatványokkal, valamiféle névsort tartalmazó listával megrakott asztala mögül. – Hát nem vette fel még a fizetését?

– Nem. Ugyanis... – kezdte Köves, de a portás a szavába vágott:

– A házhoz tartozik?

– Hogyne – biztosította sietve Köves.

– Akkor hol az állandó belépője? – hangzott a következő, igencsak fogas kérdés, akár kereszkérdésnek is beillett volna; talán egy perc is beletelt, mire Köves a választ megfontolta:

– Egy ideig külföldön voltam –, s úgy látszott, ez a kijelentése váratlan hatást gyakorolt a portásra:

– Külföldön? Tehát arra az időre leadta – mondta, most először azon a készséges hangon, ahogyan Köves nézete szerint egy portásnak tulajdonképpen beszélnie kell. – Kérem az igazolványát – tette hozzá, úgyszólván mentegetőző arccal e tolakodó, de láthatóan elkerülhetetlen kérése miatt, kezében már az ironjával, hogy a belépőcédulát majd, az igazolvány alapján, haladéktalanul kitöltse.

Hanem tüstént visszaköltözött rá, már nem is a gyanakvás, de egyenesen a nyers és valamiképpen sértett elutasítás, amint megpillantotta Köves igazolványát:

– Ideiglenes bejelentőt nem fogadhatok el – tolta el magától, Köves felé, aki azonban, még korántsem tekintve befejezett ténynek, hogy az iratával együtt mintegy öt magát is félre tolták, nem vette át, s így a papír az asztal szélén maradt.

– Pillanatnyilag nincs más igazolványom – próbálta meggyőzni a portást, egy valójában cingár emberkét, akinek az íróasztala fölött kilátszó tagjai ugyan teljesen épek voltak, de akit valamilyen, talán az arcvonásain, talán a mozdulataiban megmutakozó furcsasága folytán – pontosan nem is tudott volna számot adni róla – Köves már az első pillanattól fogva nyomoréknak, mi több: hadirokkantnak nézett – merőben önkényes képzelődés, mintha sehol sem lehetne megrokkanni, csakis háborúban. És hogy hiteles bizonyosságát adja szavainak, mintegy mentőötletként – szerencsére hazulról eljövot zsebre vágta – Köves most elővette és megmutatta a portásnak a reggel kapott felmondólevelet: – Tessék – mondta –, láthatja, hogy nem hazudok: a házhoz tartozom, újságíró vagyok és fel akarom venni a fizetésemet.

De a portás, amint konok, szűk arcával átfutotta a levelet, ennyit mondott csupán:

– Ja úgy –, félreérthetetlen hangon, miközben még félreérthetlenebb mozdulattal az asztal szélére helyezte a levelet, Köves másik irata mellé. Azzal máris a következő ügyfélhez fordult; időközben ugyanis többen is összegyűltek a kis szobában, nők és férfiak, akik mind be akartak jutni a házba – Köves eddig tudomást sem vett róluk, legfeljebb valami néma súly nyomásaként érzékelte őket a hátán, bár valójában persze hozzá sem ért senki –, megkönnyebbülő arcukból csak most értette meg, mennyire várták már, hogy belé fojtsák a szót és véget vessenek meddő küzdelmének.

Most aztán foroghatott a kerék, dolgozhatott az üzem; a portás valósággal tüntetően járt a kezére mindazoknak, akik – nem úgy, mint Köves – jogot formálhattak a belépőre: némelyeket már régi ismerőseként üdvözölt, mások érdekében feltárcsázott egy számot a telefonján, megint másoknál még erre sem volt szükség, mert ott szerepeltek a listán, azok névsorában, akiket odafent valahol már vártak. Valami vidám serénység, valami titkos egyetértés alakult ki Köves körül s mintegy ő ellene – aligha a való tényeken, valószínűleg inkább csak Kövesnek az e pillanatban kétségkívül szélsőségessé vált érzékenységén alapuló benyomás. Noha többé ügyet sem vetett rá senki, ő mégis úgy érezte, mintha minden tekintet rá szegeződne, és minden újabb belépőcédula kitöltése mintha nem az illetőnek a házba való bejutását, hanem egyes egyedül az ő – Köves további lealacsonyítását szolgálná. Mindenesetre nem kétséges: a kellő akarat és ennek az akaratnak a megfelelő kifejezése nélkül, úgy, amiképp a villamosra nem jutott fel, a sajtóházba sem fog bejutni. Csakhogy e tekintetben Köves most némileg zavarba került: nem tudta, mit kell akarnia. Azt, amit józan ésszel akarnia kellett: bejutni a sajtóházba, hogy felvegye a fizetését, Köves nem akarta már, valószínűleg el is felejtette; s ha mégis be akart jutni a házba, úgy kizárólag azért, hogy legyőzze és megleckéztesse a portást. De ezt is csak úgy tudta akarni, ha mintegy ráncba szedte az értelmét; mert amit valójában akart, az egészen más volt, az

valami áttörés lett volna egy másik birodalomba, szakítás minden józansággal: Köves egész egyszerűen bele akart vágni a portás arcába és az öklén érezni, mint válik ez az egykori arc lucskos, formátlan kásával – és eközben mintegy önmagát ütlegette csak, mert hisz jól tudta, hogy nem fogja megtenni, nem számalomból, nem fegyelemből és nem is félelemből, mindössze azért nem, mert ő – Köves – egyszerűen képtelen arra, hogy belevágjon egy arcba.

Ez a düh, amit már nem is a portás, inkább önmaga iránt érzett; no meg holmi zavaros késztetés, talán a hiúság, hogy azért ne hagyja el szó nélkül a színteret, nyomtalanul, mintha sosem lett volna jelen: ez, és nem a célszerű indulat tört ki végül Kövesből, amikor az utolsó ügyfél is elment már s pillanatnyilag még nem érkezett újabb:

– Hát jó, ne engedjen be, de akkor ne a szabályokra, hanem a saját rosszakaratára hivatkozzon! Ez az igazolványom, nincs másik, és nagyon csodálkozna, ha megtudná, hol kaptam és kiktől! De majd visszaviszem nekik és jelentem, hogy maga nem fogadja el – hogy nem fogadja el azt az igazolványt, amit ők állítottak ki! – kiáltotta; s meglepve hallotta saját, szinte sipító hangját, miközben folytatta: – A fizetésemet pedig mindenképpen meg kell kapnom, ha másképp nem, hát majd kiküldik postán! Ez persze a cégnek csak fölösleges többletmunkát jelent és költségeket – de hát, ne féljen, megtudják majd, hogy ki volt az oka: maga, aki túllépi a hivatali hatáskörét! – azzal felkapta iratait az asztalról, s már a kilincset fogta, amikor utolérte a portás hangja:

– Várjon! – és Köves csak lassan, vonakodva fordult sarkon: így ér hát célt itt az ember, úgy, hogy előbb minden reményét eljuttassa?

– Mutassa csak azt az igazolványt! – szólította fel a portás, a korábbinál is mogorvább arca ezúttal mintha inkább valami tévováságot takargatott volna. Váltakozva hol Kövesre, hol az igazolványába nézett, mintha összehasonlítaná őket, holott az iraton persze nem volt látható Köves fényképe; a keze is megmozdult, a telefon felé nyúlt, de meggondolhatta magát: hirtelen inkább a ceruzáját kapta fel, nagy, irombabetűkkel kitöltötte Köves belépőjét, gyorsan letépte a cédulát a blokkról, egyetlen szót sem váltottak, egymásra sem néztek többé, miközben Köves átvette tőle a papírt és kisietett a szobából.

Folytatás (újabb győzelem)

Fölfelé haladtában a liften – nyitott fülkék szakadatlanul keringő láncolata: rózsafüzér, nem: páternoszter, jutott eszébe hirtelen az efféle felvonók közkeletű neve – Köves elnehezültnek, fáradtnak érezte magát, szíve kalapált, szemhéja bágyadtan le-lecsukódott, mintha imént aratott győzelme minden erejét kiszívta volna belőle – persze kialvatlan is volt és reggelizni is elfelejtett. Most már mindig így lesz ez? Ilyen heves, ilyen öngyötrő indulatokat kell itt mindig kisajtolnia magából, valahányszor lépni akar egyet előre? Hogyan bírja ezt majd szenvedéllyel, s kivált tájékozódóképességgel; hiszen merre tart valójában, merre van előre? – És mégis, Köves nem tagadhatta, hogy nyomorúságos győzelme – éppen az benne a nyomorúság, hogy győzelemnek érzi – melengette a belsejét, akár valamilyen bársonyos cirógatás; s nem hallgattathatta el magában valami homályos elégedettség csöndes dallamát, mint aki sosem sejtett, vak erőkre bukkant önmagában. Még kiszállni is elfelejtett a megfelelő helyen – a pénztár, mint Köves az előcsarnokban kifüggesztett tájékoztatóról értesült, az egyik alsóbb emeleten volt –, hirtelen azon kapta magát, hogy egy fölirat figyelmezteti: ki kell szállnia, vagy pedig megőriznie nyugalma a padlástérben, ahol a felvonó átfordul s vissza, lefelé indul majd vele; Köves inkább kiszállt.

Úgy látszott, a pénztár helyett egyenesen a szerkesztőségbe csöppent – ha már ilyen nehéz bebocsátatást nyerni a házba, legalább ügyelhetnének rá, hogy az ember csakugyan a dolga után járjon és ne csatangolhasson itt, amerre csak a kedve tartja, gondolta Köves, némi csúfondáros elégtétellel, mint aki rést talált valamiféle, mindenáron a tökéletességével hivatkozó logikán. Kékesfehér, rezgő fényű fénytestekkel kivilágított, irdatlanul hosszú folyosón találta magát, a sok helyen tárt ajtók mögül írógépek kattogása, izgatott vagy cikket diktáló hangok foszlányai, telefonok hasogató csengetése hallatszott, orrát nyomdai levonatok friss szaga csapta meg – Kövest, nyilván a fáradságtól, bizonytalan érzés, szédülés fogta el, mint aki ismétlődő lidércálmok színterén jár. Emberek haladtak el mellette vagy siettek vele szemközt, Köves furcsállkodón nézte őket: némelyek csizmát viseltek s úgyszólván érződött még rajtuk a föld meg a trágya szaga; mások silány öltönyöket hordtak, arcuk sötét volt, zavart vagy elszánt, ujjaik közt, melyeknek körmei alá kiirthatatlan olajos szennyeződés ette be

magát, idegenül szorongattak holmi papírlapokat, s mindössze néhány ösztövé, kopaszodó, szemüveges, borostás állú, sietős emberrel találkozott, idegesen rángó szemmel, többnyire ingujjban, szájuk sarkában cigarettavéggel, akiket Köves valóban újságíróknak nézett. Úgy a folyosó vége felé FŐSZERKESZTŐ – TITKÁRSÁG feliratú ajtót látott: lenyomva a kilincset, világos, tágas szobába került, a háttérben valaki gépelt, Köves közelében kövérkés, szőke nő ült egy íróasztal mögött, gőgös kis tokája, rendezett arca, ápolt öltözéke pontosan az ellenkezője mindannak, amit Köves eddig itt látott, orrát jóféle illatszer ütötte meg, Köves mélyeket szippantott belőle – utoljára külföldi tartózkodása idején érzett csak hasonlót. A titkárnő kérdésére, hogy mi járatban van, Köves minden további nélkül kijelentette, hogy a főszerkesztővel akar beszélni.

– Ki keresi? – kérdezte a titkárnő.

– Köves – mondta Köves, és a titkárnő belelapozott egy füzetbe:

– Nincs bejelentve – mondta aztán.

– Nem vagyok – ismerte el Köves –, de azért mégis beszélni akarok vele.

– Milyen ügyben? – kérdezte a titkárnő, s Köves – talán nem minden él nélkül – megjegyezte:

– Nekem itt felmondtak.

– Ja úgy – mondta a titkárnő, ugyanazt, de nem ugyanúgy, mint a portás, nem neheztelően, inkább némi érdeklődéssel tekintve Kövesre –, maga az, aki külföldről jött haza. Tudunk róla – s azzal, miközben ugyanolyan érthetetlenül, ahogyan kigyúlt, ki is hamvadt arcán a kíváncsiság, tudatta Kövessel, hogy előbb meg kell állapodnia a főszerkesztővel telefonon, a főszerkesztő akkor majd kijelöli a számára meghatározott időpontot, amit vele – a titkárnővel – közölni fog, s amiről ő – a titkárnő – viszont értesíti majd Kövest, ha van telefonja, úgy telefonon, ha nincs, akkor postán.

– Így csak sokára kerül rám a sor – találta Köves.

– Talán igen – ismerte el a titkárnő –, de ez a módja –, hozzátéve, hogy a főszerkesztő a jelen pillanatban, sajnos, el van foglalva.

– Mivel? – kérdezte Köves, és a titkárnő úgy nézett rá, mintha Köves nem is külföldről, de egyenesen az örültek házából érkezett volna ide.

– Dolgozik – mondta – és meghagyta, hogy senki se zavarja.

– Velem biztosan kivételt tesz – vélte Köves; s mindjárt el is indult egy párnázott ajtó felé – ha ez a gondos elszigetelés és a körülötte ragyogó vörösre színezett szőnyegek netaján kételyek közt hagyták volna, az ajtópárnán díszlő tekintélyes tábla is felvilágosította: FŐSZERKESZTŐ; a titkárnő úgy pattant ki az asztala mögül, mintha darázs döfte volna meg:

– Csak nem akar bemenni?! – rivallt rá Kövesre.

– Dehogynem – mondta Köves, és folytatta útját, ha nem is egészen zavartalanul, mert előbb meg kellett kerülnie a titkárnőt, aki most már ő és az ajtó között termett, hogy elállja az útját.

– Azonnal menjen ki! – kiáltotta. – Takarodjék innen! – láthatóan egészen elvesztette a fejét: – Nem hallja?! –, és úgy tűnt, Köves csakugyan nem hallotta, mert, bár ügyelve, nehogy a titkárnő lábára lépjen, szakadatlanul nyomult tovább, a titkárnő pedig egyre hátrált előle – csak nem fog birokra kelni vele vagy hirtelen előkapni valami fegyvert, aggályoskodott magában Köves. – Bejelentés nélkül még rovatvezetők sem léphetnek be ide... még a felelős szerkesztő sem! – folytatta a titkárnő, most már a karját is kitérve, mintha át akarná ölelni Kövest, holott csak az ajtót védelmezte ezzel a kétségbeesett, és persze hasztalan mozdulattal, miközben hátrafelé kidüllesztett csípője már-már az ajtópárnát érintette. S Köves ekkor ismét tanúja lehetett annak a fordulatnak, ami itt – mindig? vagy csak az elbizonytalanodás, mintegy az üzemhiba egy-egy ritka, kiszámíthatatlan pillanatában? – a végletes, sőt egyenesen fenyegető konokságot, úgy látszik, mindenestre olykor jutalmazza. Mert az ajtón már úgyszólván keresztre feszülő titkárnő rebbenő tekintetű, dúlt arcán most előbb tévováság, majd elkínzottan szíves mosoly jelent meg; s mintha nem ő lett volna, aki az imént még kiabált, sőt ordított vele, bár az izgalomtól még fojtott, de lágy hangon felszólította Kövest:

– Foglaljon helyet egy percre, rögtön bejelentem –; s már be is surrant a párnázott ajtón, amely mögött – Köves észrevette – egy második is nyílt még.

Leült hát; hirtelen feszélyezte valami, Köves rájött: a csend – az írógép hallgatott el, amely mindeddig a háttérből szüntelenül zakatolt, Köves csak úgy vette tudomásul, mint mondjuk a természetben a lombsusogást vagy a záporosó kopogását, vagyis észre sem vette, csak most, hogy elhallgatott. S valami apró, vékonyka hang ütötte meg a fülét ugyanonnan – mintha elfojtott női kuncogás lett volna; épp meg akart fordulni, ám a titkárnő jött vissza, s ezúttal már sima, hivatali mosollyal, mintha mi sem történt volna köztük az előbb, felszólította:

– Fáradjon be – s ugyanabban a pillanatban, talán valamivel serényebben, mint korábban, az írógép is újra zakatolni kezdett.

Folytatás (újabb győzelem)

Amint a dupla ajtón belépett, Köves eleinte úgyszólván semmit sem látott, és később is csak keveset; a kialvatlanságtól amúgy is égő szemébe a szó szoros értelmében beléhasított és szüntelenül ott vájkált a széles ablakon beözönlő napfény, amelyben, roppant íróasztal mögött, csak egy tömör hiányt, mintegy a fényből kihasított sötét formát látott, mégis egy emberi felsőtest, egy váll, egy nyak meg egy fej formái szerint tagolva – nyilvánvalóan a főszerkesztőt. Most az árnyat egy nyúlvány toldotta meg, a kinyújtott karja, melyről – a világítás okozta csalóka perspektíva miatt – Köves hirtelenjében azt sem tudta, merrefelé mutat:

– Foglaljon helyet – hallott egy kellemesen mély zengésű, bár talán valamiféle elhasználódottságtól vagy talán erős dohányzástól kissé fátyolos hangot. S mivel az íróasztal innenső oldalán csak egyetlen széket látott, hát Köves oda ült le, bár ez a szék továbbra is a sugárzó fénnel, sőt – minthogy leülve alacsonyabb helyzetbe jutott – most már egyenesen a fénynek az ablak felső részében megjelenő forrásával: a nappal került szembe, noha egyúttal a főszerkesztővel is, persze. És mert azt sem tudta, hogyan is kezdje, hamarjában az tolult a szájára, ami a maga tétovaságában is az igazság volt végeredményben:

– Fel kellett keresnem önt.

– Helyesen tette – hangzott az íróasztal mögül. Apró láng lobbant, majd kisvártatva egy kékesen fölemelkedő, könnyű füstgomoly mögül, amely pillanatok alatt szertefoszlott a fényben, ezt hallotta Köves:

– Az én ajtóm mindenki előtt nyitva áll – és e határozottan zengő kijelentés hallatára Köves egész vesszőfutása, amit e szobáig megtett, úgy foszlott semmivé, akár az előbbi cigarettafüst, s Köves azon kapta magát, hogy valami homályos hála érzésévé oldódik benne, ami hirtelen bizakodással tölti el.

A hangját is ez színezte át:

– Ugyanis felmondtak nekem – elnézés, szinte mosoly bujkált benne, mint ahogy férfiak egymásközt holmi megesett képtelenséget megbeszélnek.

–Tudok róla – hallotta Köves. Aztán: – Miben lehetek a segítségére?

– Elvesztettem a kenyeremet – magyarázta Köves.

– A kenyerét? – hangzott, némileg – Köves legalábbis úgy érezte – megütközötten.

– Úgy értem, hogy nincs miből megélnem –; bármennyire is feszélyezték is Kövest a saját szavai, ha azt akarja, hogy megértsék, úgy látszik világosan kell beszélnie.

– Úgy, hát erről van szó – a hangban most mintha némi türelmetlenség lappangott volna.

– Igen – mondta Köves –, hiszen meg kell élnem.

– Az természetes, hogy meg kell élnie; mindnyájunknak meg kell élnünk – beszéd közben a fej meg-megmozdult, Köves most már lassanként ki tudta venni egy előre ugró áll meg egy erőteljes, parancsoló orr rajzát. – De hát elvégre ez mégsem elsőrendű kérdés.

– Elsőrendű kérdéssé válik, ha nincs miből megélnünk mondta Köves.

– Minálunk mindenki megél – Köves a hangban ezúttal valami véglegeset érzett, ellentmondást nem tűrőt, mintha leintették volna. – Ami a felmondását illeti – következett aztán, már némileg közlékenyebb hanghordozással –, azt lelkiismeretesen megfontoltuk. Az igazat megvallva nemigen

látjuk, miben vehetnénk hasznát. Habár – a hang itt mintha habozóvá vált volna, de azután mégiscsak folytatódott –, nem tagadom, hogy komoly ajánlást kaptunk az ön érdekében.

– Honnan? – Kövesből szinte kiszakadt a kérdés; de bizonyára elhamarkodottan, mert nem kapott rá választ.

– Például nem ismerjük a munkásságát – folytatta a főszerkesztő. – Azonkívül, mint hallom, hosszabb időt töltött külföldön; talán nem is ismeri a lapunk irányvonalát.

– Hiszen – mondta Köves – nemcsak irányvonal van. Egy lapnál – Köves valósággal felélénkült – másféle munka is akad.

– Kíváncsivá tesz – hallotta a főszerkesztőt, a megjegyzés – nem éppen ellenséges, ám nem is túl barátságos ismét elbizonytalanította Kövest. – Mire gondol?

– Mire is? – Köves megpróbálta összeszedni a gondolatait, valami gyanakvás ébredt benne, mint aki kelepce előtt áll. – Tudok – mondta – épkezláb mondatokat fogalmazni. Érték hozzá, hogyan kell kikerekíteni egy történetet és ellátni csattanóval... Talán – tette még hozzá félénk, mentegetőző mosollyal, mint aki kerülni akarja a kérdés látszatát –, szóval talán stílusom is van.

– Úgy – a szó kurtán csengett, a mögüle érkező sugarak övezte arcon Köves semmiféle kifejezést nem tudott kivenni. – Ön szerint tehát az újságíró munkája – állapította meg inkább, semmint kérdezte a hang – épkezláb mondatok és kerek, kellőképpen kihelyezett történetek megszerkesztéséből áll...

– Mindenesetre – s Kövesben most valamilyen furcsa dac ébredt, mint akinek igaza van és meg kell védenie az álláspontját –, mindenesetre újságírás nélkül nincsen – és maga sem tudta miért, hirtelen átsuhant rajta a zongorista emléke, ahogyan az éjszaka a számairól beszélt.

– Úgy – ez most még az előbbinél is kurtábban, határozottabban hangzott. Aztán, némi szünet után, lassan és tagoltan, Köves ezt a kérdést hallotta:

– És hite... meggyőződése önnek nincs? – és Köves egyszerre úgy érezte magát, mint aki egy szakadék mélységét méregeti – oktanul, hisz jobb, ha behunyt szemmel ugrik belé, ha már ugrania kell.

– Nincs – mondta. És még egyszer belekiabálta szinte a szavát követő süket csendbe: – Nincs!... Hogyan is lehetne bármilyen meggyőződésem, amikor még soha, semmiről sem győződtem meg! Hiszen az élet nem a hit forrása, az élet... én nem tudom, de az élet valami más...

De hamar félbeszakították:

– Ön nem ismeri a mi életünket.

– Dolgozni szeretnék, akkor majd megismerem – mondta Köves, most már halkán, szinte esengően.

– Hát dolgozzék! – hangzott, buzdítóan.

– De hiszen felmondtak nekem – panaszkolta Köves, csüggedten.

– Dolgozni nemcsak nálunk lehet – buzdította tovább a hang.

– De máshoz nem értek – Köves lehajtotta a fejét, úgy érezte, koldus módra viselkedik.

– Majd megtanítyák: gyáraink tárt kapukkal várják, akik dolgozni akarnak! – csendült a hang, s Köves ismét felszegte a fejét: a felismerés, akár valami ítélet, nyugalmas, tompa fáradtsággal töltötte el, de valahogy visszanyerte benne keserű büszkeségét.

– Tehát ezt szánják nekem – mondta lassan, szinte suttogva, vakoskodó tekintetével hasztalan keresve egy akármilyen, de legalább látható arc támpontját a fényben.

– Mi semmit sem szánunk önnek – hangzott onnan –, ez csak az ön tévedése: a lehetőségeit saját magának kell megtalálnia. – Aztán, mint aki beéri ennyi rendreutasítással, a főszerkesztő hangja melegebbre, szinte nyájasra fordult: – Dolgozzék, ismerje meg az életet, nyissa ki a fülét meg a szemét, gyűjtsön tapasztalatokat. Ne érezze úgy, hogy lemondunk önről és a tehetségéről. Ez az ajtó – a kar egyenesen kilendült és valahová Köves háta mögé, nyilván az ajtóra mutatott – ez az ajtó egyszer még, meglátja, újra kinyílik maga előtt.

– Lehetséges – ugrott fel Köves: a reménnyel (ha remény volt egyáltalán) a türelme is elhagyta, a türelem minden iránt, ami többé nem érdekli, mert nem az ő kötöttsége és nem is a szabadsága –; lehetséges, de én többé nem fogok belépni rajta! – Aztán egyszerre megint kint volt a folyosón, maga sem tudta, hogyan: s az izgalma csillapultával, miközben már lefelé süllyedt vele a páternosztér, nyilván oktanul vagy csak a kiállott izgalmak ellenhatásaként, s oly váratlanul, hogy szinte megrémült tőle, valósággal elárasztotta a megkönnyebbülés, mint valami névtelen boldogság. Minden másképpen történt, mint ahogy akarta, és – valószínűleg csak ebben a zaklatott hangulatában, amely elmossa benne az arányokat – mégis úgy érezte, hogy az akarata teljesült be. Mintha helytállt volna valamiért, mintha megvédelmezett volna valamit – mit is? Kövesben felöltött a szó: a becsületét. De – kérdezte magától hökkent ámulattal, mint aki előre nem látott akadályba botlott – mi az ő becsülete?

Déltengerek

A pénztárban Köves járandóságát szó nélkül kifizették – nevetséges összeg, persze Köves nem tájékozódott még az itteni árakról, zúgolódása, meglehet, csak a benne hirtelen feltámadó alkalmazotti ösztön volt, ez az örökös étvágy, amely mindig koncnak érzi, amit odalöknek neki, aztán, békétlen mormolással, mégiscsak lenyeli és máris újra kitátja száját a következőért, nem kérdezve, hogy akár az előzőt is megszolgált-e: ami Kövest illeti, ő egy szalmaszálat sem tett érte odébb, igazság szerint csak azt fizették meg neki, hogy két hétig ne legyen láb alatt, apró-cseprő gondjaival addig se alkalmatlankodjon –, és gondoltak vele, hogy a belépőcéduláját is lepecsételjék, enélkül sosem léphetne ki többé a kapun; kijutva a folyosóra, egy ott álló férfi mellett haladt el, aki – Köves emlékezett rá – a pénztárban épp őelőtte vett fel valami pénzt – most éppen a bankjegyeket számolta át még egyszer, láthatóan ő sem volt igen elégedett az összeggel. Amint Köves elment mellette, föl sem emelte a fejét, úgy kérdezte:

– Téged is kirúgtak?

– Ki – mondta Köves.

– Miért? – kérdezte tőle, úgy látszott, valójában inkább szórakozottan, mint kíváncsian a férfi, miközben zsebre gyúrta a pénzét.

– Nem tudom – vont vállat Köves, kissé talán ingerülten; úgy érezte, torkig van a saját ügyeivel.

– Itthon se voltam – vetette azért még oda, nehogy szófukarnak tűnjön.

– Aha – mondta a másik, úgy körülbelül Kövessel azonos termetű fiatalember, és most már együtt bandukoltak a hosszú folyosón a páternosztér felé –: leküldtek vidékre, és mire visszajöttél, már várt a felmondás, mi?

– Igen – hagyta rá Köves.

– Így is szokták csinálni – bólintott. – Mi még egész jól megúsztuk – tette hozzá, miközben Kövessel együtt belépett az egyik elébük ereszkedő és most már az ő terhükkel tovább süllyedő fölkébe.

– Miért – ébredt némi érdeklődés Kövesben –, téged is kirúgtak?

– Naná – mondta a másik.

– És téged miért? – kérdezte Köves.

– Nem tetszik a pofám – most ő vont vállat, ugyanúgy, mint korábban Köves. A csarnokban jártak, aztán leadták a cédulájukat a vámosnak, majd kiléptek az utcára, a napvilág, a forgalom, még ez a kisvárosias, gyér nyüzsgés is, úgy hatott Kövesre, a maga mindent befogadó és kiegyenlítő közönyével, akár valami jótétemény. – Ezek a mostani változások... – ütötte meg fülét az előbbi hang, Köves meglepetten kapta fel a fejét: már-már meg is feledkezett róla, hogy nincs egyedül.

– Miféle változások? – kérdezte hát, inkább csak udvariasságból, miközben már jó előre sejtette a választ, pontosan úgy, ahogy el is hangzott:

– Lehet azt tudni?

– Nem lehet – bólintott rá Köves, úgy érezte, valami itt dívó szertartásban vesz részt, kötelező gépiességgel.

De hirtelen eszébe jutott valami – valódi kérdés ezúttal, elevenbe vágó, inkább önmagához kellett volna intéznie, mégis a másíknak tette fel:

– És most mit fogs csinálni?

– Mit? – Köves új ismerőse könnyedén vállat vont. – Megebédelek –, és ez a magától értetődő kijelentés valahogy átjárta Kövest és felderítette, mint aki hosszú száműzetés után úgy érzi, lassacskán kezd visszatérni az emberek világába. – Ha ráérsz, gyere velem – folytatta Köves új ismerőse, Köves most már látta, hogy sötét haja, dudoros homloka, durva, egészében mégis kellemes arca van, amely, ha elmosolyodott, szinte összetörni látszott, mintha e korán megkeményedett vonások közül hirtelen egy gyerek dugná ki a fejét. – Elmegyünk a Deltengerekbe, ott mindig lehet kapni valamit –, és ha az előbb csak felderült, Köves most valósággal felujjongott, mert megértette, hogy egy vendéglőről lehet szó, és ráeszmélt, hogy pontosan ez a vágy bujkál benne: beülni egy vendéglőbe és gondtalanul enni, inni – ha utoljára is ebben az életben –, egy jóbaráttal.

– Messze van? – türelmetlenkedett.

– Nem jártál még a Deltengerekben? – új barátja valósággal mehökkent. – No, akkor ideje, hogy megismerd s azzal elindultak.

Hullámjáték

A teli has, a szesszel – ha csak rosszféle, gyöngesörrel is – csillapított szomjúsága, a sűrű párák meg az állandó morajból fel-felcsapdosó hangtöredékek a Deltengerekben Kövest teljesen elzsongították, mintha csakugyan hullámok hátán ringatózna, gondtalan távolságban minden, már csak a messzeségből ide ködlő szilárdabb bizonyosságtól. Amikor a régimódi, üvegezett forgóajtón besodródott, Kövesnek hirtelenében úgy tűnt, hogy a helyiséget – két vagy talán több egymásba nyíló teremre tagolt, irdatlan hodályt – ismeri is, meg nem is, mindenesetre az idő a Deltengerek fölött sem múlt el nyomtalanul: a bársony kárpitok megkopva, a dobogón álló magányos zongora elhagyatva, lepellel borítva, az egész amolyan züllésnek indult vendéglő és kávéház, kártyabarlang és nappali menedékhely együttes képét mutatta, ahol új barátja, Sziklai – a név hallatán Kövesen átsuhant valami, nem több bizonytalan emléknél, egy olyan világban, ahol az emlékek bizonytalansága a jelenével vetekszik – láthatóan teljes otthonossággal mozgott, és Köves minden kezdeményezést átengedett neki, mint aki – egy időre legalábbis – szabadulni akar valamely, tovább már-már alig vonszolható kolonctól: önmagától. Fáradtsága is újra elővette, így mintegy az öntudata pereméről észlelte csak a fejleményeket. A saját, először sietős, majd tétovábbá váló lépteiket, ahogy a helyiség belsejébe, mintegy a sűrűjébe behatoltak, bizonyára – Kövesnek ez a benyomása támadt – keresnek valakit; aztán az eléjük siető, se fiatal, se öreg pincéernőt, akinek egyébként tiszta, nagy arcát az orrától az állaig húzódó két mély barázda tette úgyszólván tragikusná, homlokegyenest ellentétben a szavaival és a fesztelen mozdulattal, ahogyan egy üres, némileg gyanús színű abrosszal fedett asztalra mutatott: – Rogyjanak le a szerkesztő urak –; úgy látszott tehát, hogy Sziklait jól ismeri már. Aztán a különös párbeszédüket: Sziklai natúr szeletet rendelt kettőjüknek, a pincéernő megkérdezte: – Szeretik az urak a félig sült mócsingot? – Akkor Sziklai bécsiszeletet kért, a pincéernő lehunyta a szemét, elhúzta a száját, úgy kérdezte tőle: – Mondja meg nekem, de őszintén, mikor és hol látott utoljára bécsi szeletet? – Erre, úgy tűnt, haragosan, Sziklai kötekedni kezdett: – De hiszen itt áll, az étlapon! – kiáltotta. – Persze hogy ott áll – felelte neki a pincéernő –, hogy nézne ki egy étlap, bécsi szelet nélkül? – Kövesnek úgy tetszett, mintha valamilyen évődő társasjátékot játszanának egymással, aminek távoli kiáltozások és a pincéernő hirtelen türelmetlensége vetett véget: – Elég legyen – mondta –, máshol is várnak már a bájos vendégek. Rakott krumplit fognak ebédelni! – azzal elsietett, Sziklai pedig hirtelen széttöredező vonásokkal és a közülük kibukkanó kisfiú mosolyával, felvilágosította Kövest: – Ez Aliz, a pincéernő –, amit Köves derűsen tudomásul vett. Derűje aztán valóságos lelkesedésbe csapott át, amikor kiderült, hogy a rakott krumpli voltaképpen nem is rakott krumpli, Köves kutató villája a tojással elegy burgonya alatt szép szelet húsba bökött, és már-már szóra nyitotta a száját, de Sziklai élénk fejrázása megértette Kövessel, hogy hallgatnia kell – nyilvánvaló volt, hogy valamilyen kiváltságban részesülnek. – Alizra mindig számíthatsz – mindössze ennyi volt, amit Sziklaitól megtudhatott.

Nem úgy a párálló félhomályban közelebb vagy távolabb lebegő, izgő-mozgó, hadonászó vagy ellenkezőleg, fásult, esetleg elfoglalt némaságba merült többi vendégről, akiről, úgy látszott, mindent

tudott – Köves alig egy töredékét jegyezte meg annak, amit róluk elmondott. Egy kopasz, hájas emberről, akinek beteges színű arca – hiába törölgette időnként lepedőnyi zsebkendővel – állandóan verejtéktől fénylett, s akinek az asztala amolyan középpontnak látszott, ahová sietős emberek érkeztek, egy időre letelepedtek, majd újra felugrottak, míg mások viszont hosszabb eszmecserére is ott maradtak, s akinek Sziklai is odaköszönt – a kopasz is kedélyesen visszabólintott neki –, megtudhatta Köves, hogy ő a „Koronáztatlan” – hogy a név kitől ered, bizonytalan, ám értelme könnyen megfejtethető, mert ő itt a koronáztatlan király, a fél kávéház csak neki dolgozik, mesélte Sziklai. – Hogyhogy? – kérdezte Köves. Úgy, mondta Sziklai, hogy ez az ember tulajdonképpen szolgálaton kívüli nyugdíjas, és amikor Köves megkérdezte, hogy miféle szolgálatot töltött be előzőleg, Sziklai visszakérdezte: – Na mit gondolsz? – és bár Köves semmit sem gondolt – egyszerűen lusta volt hozzá, hogy bármit is gondoljon –, mégis, mint aki ért a szóból, azt mondta: – Aha –, és úgy tetszett, éppen ezt a választ várhatták tőle. Mármost – folytatódott – „korábbi érdemeire való tekintettel” (Sziklai itt rákacsintott Kövesre) a Koronáztatlan engedélyt kapott rá, hogy vidéki vásárokon parasztasszonyoknak való kendőket meg sálakat árusítson, továbbá, hogy fényképezhesse a parasztokat, és a fényképeket azután eladja nekik. Az engedély eredetileg a Koronáztatlan nevére szólt, egyedül őt hatalmazta fel arra, hogy eladjon és fényképezzen. De hát egyrészt annyi a dolog – a parasztok, ezek az egyébként többnyire bizalmatlan emberek, mesélte Sziklai, valósággal gyerekekké válnak, ha valaki családi fotográfiát akar készíteni róluk, annyira, hogy megesett: a fényképezőgépben nem is volt film (ugyanis nem mindig lehet a boltban filmhez jutni), csak üres kazettával csattogtatták rájuk a gépet, felvették tőlük a kialkudott előleget, aztán persze sosem kapták kézhez az „elkészült” képet, a fotográfus által nekik megadott cím és név pedig, természetesen, hamis volt – tehát ennyi munkát egyetlen ember amúgy sem győzne, emellett a Koronáztatlan még súlyos cukor- és szívbeteg is. Viszont rengeteg embernek „van szüksége flepnire” mondta Sziklai. Így állnak azután a Koronáztatlan szolgálatába: hogyan, hogyan nem, ő hatósági papirost szerez nekik, miszerint egy közhasznú társulás munkatársai. Így nem vonhatók felelősségre naplopás vagy élősködés vádjával, másrészt ő sem vonható felelősségre, hogy netalán országos méretű ügynöki hálózatot foglalkoztat. Mert ügynököket ugye senki, még a Koronáztatlan sem foglalkoztathatna, az ügynökök viszont sosem ügynökölhethének a megfelelő papirosok nélkül, melyek tanúsítják, hogy voltaképpen nem ügynökök: így hát egymásra vannak utalva – mondta Sziklai –, s a Koronáztatlant nemcsak főnökként, de a jótevőjüként tisztelik.

– És az ott? – bökött a fejével egy távolabbi, az utcai ablaknál álló asztal felé Köves, ahol ősz sörényű férfit látott, viharos vonások tépte, markáns arca mintha nagy nehezen féken tartott, rendkívüli szenvedélyekről árulkodott volna. Dupla üvegű szemüveget viselt, a külső üveg sötétebb színű és felhajtható volt – ezt Köves onnan tudta, hogy éppen fel is volt hajtva –, és leszegett fejjel valamiféle, innen ki nem vehető foglalatosságba mélyedt – Köves nem csodálkozott volna, ha kiderül, hogy kottát ír vagy miniatűr képeket fest. De Sziklai arca szinte szilánkokra hasadt, amikor, a Köves által jelzett irányban, a tekintetével ráakadt: – A Pumpadúr – nevetett. Szabadidejében ő is a Koronáztatlan alkalmazottja. A parasztasszonyoknak szánt kelmére szórógéppel viszik rá a festéket, szórás közben a gépet lábbal kell hajtani, pumpálni, ezt a munkát szokta végezni a Pumpadúr, a nevet pedig a Koronáztatlan adta neki, aki máskülönben érti a tréfát és színházrajongó; a Pumpadúr ugyanis főfoglalkozására nézve statiszta a szemközti színházban – Köves csaknem meglepődött: most először hallott róla, hogy itt színház is van –, mellékesen pedig órajavítást is vállal. Biztosan most is valakinek az óráját javítja éppen – máskülönben gyakran megesik, hogy a szétszedett órákat soha többé nem tudja összerakni, s a tulajdonos csak egy számlapot, egy fémkeretet meg az apró rugók és csavarok lelkiismeretesen papirosba göngyölt halmazát kapja vissza tőle; mégis, mindig akad javítanivalója, mert ahogy egy órát megráz, ahogy a füléhez illeszti, ahogy a fedelét kinyitja és dupla szemüvegével a szerkezetébe beletekint, az újra meg újra bizalmat önt az emberekbe; és ráadásul mindezt olcsón csinálja.

Egy szőke nőnek – feltűnő jelenség, amint a maga módján érdekes arcát az álla alatt összekulcsolt ujjain nyugtatva üres tekintettel a semmibe meredt, az asztalán érintetlen pálinkás pohár – csak a Déltengerekben ismeretes nevét tudta meg Köves: „a transzcendens hetéra”; egy deres halántékú, napbarnított, kirívóan elegáns úrra pedig Sziklai hívta fel a figyelmét, megemlítve, hogy ő André bácsi, „a kloroformos”. – Hogyhogy? – nevetett Köves, és Sziklai elmondta, hogy egykor, amikor az idegen országokat még nemzetközi vasutak kötötték össze egymással, André bácsi az első

osztályon utazó gazdag hölgyekkel kötött ismeretségeket, éjszaka kloroformos vattát szorított az arcukra és kirabolta őket; Sziklai állítása szerint André bácsi még ma is kívülről fújja a kontinens valamennyi expresszvonatának a menetrendjét – ha ugyan járnak még expresszvonatok és érvényesek a régi menetrendek –, habár őt magát „többször is kivonták már a forgalomból”, mégpedig hosszú esztendőkre. Hogy mostanában „miből tartja a nivót”, arról Sziklai mindössze ennyit tudott: – Rejtély – kisvártatva hozzátette: –, a nők; csakis a nők, nem lehet másképp.

Persze akadtak más vendégek is, tisztességes emberek, akikről nincs mit mondani, olyanok, akikről volt ugyan, ám Köves csak hallgatta, anélkül, hogy valójában hallotta volna, s amit hallott, arról sem volt meggyőződve, hogy hallja: hitte is, nem is – tűnékeny csillámok a hangok, a képek, a benyomások folyton szétfoszló, folyton újra rendeződő hullámjátékában; és alighanem félre is magyarázhatták szórakozottságát – ami pedig felfedezés volt valójában, igaz, némileg borús, némileg mélabús felfedezés, mégis édes, mint a rég múlt boldogság íze –, mert egyszerre azon kapta magát, hogy valaki a vállára csap és biztatja: „ne lógassa az orrát”.

– Majd lesz valahogy – és Sziklai töprengve nézett Kövesre. – Két út van – folytatta aztán –: a rövid és egyenes, amely nem vezet sehová, meg a hosszú és kacskaringós, amelyről nem tudni, hová visz, de addig legalább az ember úgy érzi, hogy jár. Ezt fel is kellene jegyezni – tette hozzá mindjárt, bizonyos gondterhes izgalommal.

– Miért? – kérdezte Köves, kelletlenül, mint akinek a nyugalma fenyegetik, de bágyadt mosollyal, mint aki még nem adta fel a reményt.

– Azért – mondta Sziklai –, mert szerintem szellemes és jól felhasználható egy darabban.

– Milyen darabban? – Köves vonakodva tette fel a kérdést – talán azt remélte, ha felteszi, együttal el is háríthatja.

– Éppen ez az – mondta Sziklai –: szerintem darabot kellene írni –, és Kövesbe kezdett visszatérni a józanság, bár még csak lassan, akár a cseppenként adagolt méreg.

– Miféle darabot? – érdeklődött.

– Ezt még meg kell fontolni – mondta Sziklai, habár úgy látszott, megfontolhatta már, mert azonnal folytatta: – A dráma hálás ugyan, de nehéz; rögtön kilátszik belőle a lóláb. Szerintem vígjátékot kellene írni, abban van a siker.

– Siker? – kérdezte Köves, bizonytalanul, mint aki idegen nyelv valamilyen furcsa, nehezen kiejthető szavát forgatja a szájában.

– Persze – Sziklai türelmetlenül nézett rá –: valamivel sikert kell elérni. A siker az egyetlen kiút.

– Miből? – kérdezte Köves, és Sziklai egy pillanatig gyanakodva fürkészte az arcát, mintha valamilyen titkot kutatna rajta:

– Furcsa humorod van – mondta aztán, láthatóan felvidulva, mint aki eredményre jutott –, de van humorod. Nekem nincs. Legalábbis írásban valahogy sántikál. Viszont – folytatta, egyre Kövesen tartva a szemét, és Köves mind jobban feszengett, mert Sziklai tekintetében valami követelést érzett, ha mást nem, legalább a figyelmét –, viszont egy ideje tanulmányozom a dramaturgiát. Meg lehet tanulni – Sziklai legyintett –, linkség az egész; csak hogy egyedül nem boldogulok a párbeszédekkel. Igazán jó ötletem sincs még – folytatta, Kövesben mindinkább úrrá lett a feszültség, a fenyegető előérzet, hogy lassacskán a részévé válik valaminek, egy tervnek talán, amit tőle távol szőnek, mégis az ő erejét követelik hozzá: – Öregem – hallotta Sziklai diadalmas kiáltását –, meg vagyunk mentve: vígjátékot fogunk írni! – és Köves azt mondta:

– Jó. – Majd, mintegy védekezésésképpen: – De nem most –, és ebben meg is állapodtak; most előbb el kell rendezniük az ügyeiket, Sziklai intett Aliznak, és Köves tiltakozása ellenére az ő számláját is kifizette, nagy borraivalóval toldva meg az összeget:

– Mi az, betörték az urak? – kérdezte Aliz, a pincéernő, miközben a pénzt elsüllyesztette a kötényében.

– Nagyszerű figura – nézett utána Sziklai, mintha máris az eljövendő vígjáték színezetében látna mindent; de aztán elborult az arca: – Csak hát kár érte – tette hozzá, sajnálkozva.

– Miért? – kérdezte Köves, és Sziklai vizsgálódva kémlelt körbe:

– Most nem látom itt – mondta aztán.
– Kicsodát? – érdekelte Kövest.
– A... hogy is mondjam, a pasasát – mondta Sziklai.
– Ki az? – Kövest, maga sem tudta, miért, ezúttal érdekelte volna a felvilágosítás – Aliz, úgy látszik, némileg megragadta a figyelmét; de Sziklai, mintegy elhárítóan, ennyit mondott csak:
– Sok mindent beszélnek róla. Aztán meg – Sziklai arcán mélabús belátás jelent meg – Aliz is csak pincérnő, és a pincérnőknek mindig kell valaki, akit kitarthatnak.
– Vagy úgy – mondta Köves –, igen, erről hallottam már; a szokványos történet tehát – azzal elindultak kifelé, áthaladva a helyiségen Sziklai oda-odaköszönt egy-egy asztalhoz. Az utcán kezét ráztak, megállapodtak, hogy az esti órákban, amint Sziklai mondta: „megtalálják egymást” a Déltengerekben, sőt Aliznál, akit most már Köves is ismer, üzenetet is hagyhatnak egymás számára, s amint ügyeik rendeződnek, azonnal hozzáfognak a vígjátékhoz.
– Addig is törd a fejedet valami jó ötleten – mondta búcsúzóul Sziklai, és Köves, könnyű mosollyal, ami talán a napsütésnek és a hirtelen megkívánt magány ígéretének szólt, azt felelte:
– Megpróbálom.

Negyedik fejezet

Véglegesítés. Háziasszony, házmester

Köves elment a hatósághoz, hogy ideiglenes ittlétét véglegesítse és erről igazolványt is kapjon – Weigandné, a háziasszony, már másodszor emlékeztette, hogy a bejelentkezést, amennyiben továbbra is nála kíván lakni, mihamarább el kell intéznie:

– Persze nem tudom, mik a tervei – emelte tiszta kis tavait Kövesre, Köves bizonytalanul mosolygott, mint aki ezekről a tervekről még Weigandnéénál is kevesebbet sejt.

– Hogyne – mondta tehát –, nagyon meg vagyok elégedve –, mintha csakugyan ezért lenne itt, nem egyébért, és az asszony azt mondta erre:

– Örülök neki – miközben az asztalterítőről leszedett valami láthatatlan cérnaszálat vagy morzsát. Köves kis szobájában tartózkodtak – Köves hiába mutatott helyet Weigandnének az egyetlen széken, így hát ő is állva maradt –, a délután már estébe hajlott, de a villanygyújtás ideje még nem érkezett el, a háziasszony épp az imént kopogtatott be Köveshez, Köves először meg is rettent kissé, hogy megint a fiú tör rá, mielőtt azonban kiszólt volna: „szabad!”, már eszébe is jutott, a fiú aligha lehet, Péter nem szokott kopogni.

– Nem is említette – folytatta az asszony –, hogy újságíró – hangjában bizonyos hamis szemrehányás bujkált, fakó, hegyes arcán félénk mosoly jelent meg, mintha nevezetes emberrel állna szemben, akivel csínján kell beszélni – Kövest, aki valóban nem említett semmi hasonlót, valósággal meghökkentette az asszony jólétlensége. Hogyan? Ilyen gyorsan jár itt a hírszolgálat? Hanem ahelyett, hogy felvilágosítást kért volna, úgy látszik sürgősebbnek tartotta, hogy ő szolgáljon felvilágosítással, mintha valamilyen kellemetlen félreértést, már-már rágalmat akarna eloszlatni:

– Igen – mondta –, csak hogy nem vagyok lapnál. – Majd, mit sem bánva, miféle csalódást okoz ezzel az asszonynak – ki tudja, talán már elbüszkélkedett vele, hogy újságíró lakója van –, gyorsan hozzátette még: – Kirúgtak.

De ha talán csalódott is, ez nem látszott az asszonyon: inkább mintha valahogyan feloldódott volna, az előbb még óvatos arca most meglepett, ám egyszersmind melegebb kifejezést öltött, és olyan hangon, amit Köves természetesebbnek érzett a korábnál, csendesesen megállapította:

– Szóval kirúgták – és kissé féloldalra hajtott fejjel, érdeklődve nézett fel Kövesre, minthogy szőke volt – alkalmasint festett –, Kövest most kanárira emlékeztette. – Szegény – tette még hozzá, Köves felvonta a szemöldökét, mint aki tiltakozni készül, bár még nem tudja, mit mondjon. Így hát a háziasszony szólalt meg újra, és most már bizalmasan, mint akiknek immár nincs mit takargatniuk

egymás elől, s egyúttal halkán, mintha nem akarná, hogy mások is meghallják őket – noha rajtuk kívül persze senki sem volt a szobában –, megkérdezte:

– És miért?...

Köves pedig ezt felelte:

– Lehet azt tudni? – és ez a válasz, úgy látszott, most sem téveszti el hatását:

– Nem – mondta az asszony, lassan leereszkedve az előbb felkínált, de akkor még visszautasított székre, miközben arcán kihunytt minden kifejezés, mintha hirtelen ráeszmélne mértéktelen fáradtságára –, nem lehet. – Kis ideig hallgattak, hogy ne feszélyezze a háziasszonyt, Köves is leült az ágyára, további morzsa vagy cérnaszál híján Weigandné, lehajtott fejjel, most a terítő rojtjaival játszadozott.

– Tudja – szólalt meg aztán, azon a mély hangján, amit Köves eddig még csak egyszer hallott tőle, az érkezése reggelén –, én néha úgy érzem, hogy már semmit sem értek – lassan fölemelte a fejét és Kövesre nézett – a zegzugos redőzet közti váratlan tavakat most mintha sötét felhők árnyékolnák. – Tulajdonképpen – folytatta – bocsánatot kell kérnem magától. – És, talán értetlenségnek véelve Köves hallgatását, talán várakozásnak: – A fiam miatt – tette hozzá –, biztosan a terhére van. – Szó, ami szó, a fiúval Kövesnek is meggyűlt a baja; már az első estén – Köves épp lefeküdni készült, már két napja úgyszólván semmit sem aludt – egyszerűen rányitotta az ajtót, hóna alatt a sakktáblával: – Itt vagyok! –, mint akinek sürgős elfoglaltságai közepette csak most van érkezése rá, hogy végre eleget tegyen a lakó iránti, már rég esedékes kötelezettségének. Köves hasztalan keresett kibúvót, hiába hivatkozott fáradtságra, kedvetlenségre – már ki is terítette a táblát Köves heverőjére, már kezdte is felállítani rá a bábukat. Sötét vagy világos? – pillantott megvillanó szemüvege mögül szigorúan Kövesre, és máris válaszolt helyette: Világos, így te kezdhetsz. – Köves kezdett hát, várt, amíg lépnek ellene, és azután megint ő lépett; alig figyelt a táblára, keze gépiesen, úgyszólván tőle függetlenül húzogatta a bábukat, valamilyen álomszerű harcrend szerint, amire az ujjai – honnan, honnan nem – úgy látszik, emlékeztek, talán még fiú korában ivódott beléjük, hiszen – Köves szinte ámultan mosolyodott el magában a gondolatra – egykor persze ő is volt gyerek; és csak valami sziszegő hangra kapta fel a fejét – Péter volt, szája eltorzult, feje remegett, arcát mintha az utolsó csepp vér is elhagyta volna. – Ilyen ócska trükk... ilyen egy ócska trükk... És bedőltem neki! – sziszegte, a bepárasodott szemüveg mögül Kövesre gyűlölködő tekintet meredt. Aztán: – Feladom! –, és tábla, bábuk, máris röpült minden szerteszét, első zavarában Köves utánuk hajolt, aztán jutott csak eszébe, hogy gyerekekkel van dolga, akit nem elkapatni, ellenkezőleg, fenyíteni kell. – Most szedd is össze, amit szétszórtál! – szólt rá tehát, a tőle telhető legkeményebb hangon. De fölösleges volt az intelem: a fiú már ott csúszkált négykézláb a padlón, néhány perc múlva megint Köves előtt volt a tábla, a rajta felállított figurákkal: – Most harmincszor megverlek! – közölte vele a gyerek, összeszorított foggal, mintha nem sakkozni, hanem birkózni készülne Kövessel. Azzal már neki is látott; játék közben Köves alighanem többször is elaludt, a fiú ilyenkor megbökte a térdét vagy ráripakodott: – Te lépsz! –, időközönként Weigandné is be-bedugta a fejét: – Játsztok? – kérdezte tétován, majd újra eltűnt, a fiú ilyenkor rá se hederített, csak egyszer jegyezte meg, úgy tűnt, nem is annyira Kövesnek szánva, inkább csak amúgy, indulatában: – Azt utálom a legjobban, amikor azt mondja, hogy játék! – Miért – ébredt Kövesben némi kíváncsiság –, nem az? – Nem! – felelte a gyerek kurtán. – Hát? – tudakolózott tovább Köves: – Talán munka? – Eltaláltad! – a gyerek most mintha némi elismeréssel pillantott volna Kövesre. – Ki akarok emelkedni ebből a szarból! – tette még hozzá; de további magyarázatot nem adott – összeharapott szájával, szigorú arccal már a következő lépést mérlegelte, lépett, és kurtán, szárazon, akár egy Kövesre irányzott puskalövés, máris csattant a hangja: – Sakk! – Végül, miután valamennyi ésszerű érve hiábavalónak bizonyult – például, hogy későre jár, hogy a lakó esetleg fáradt lehet s legkivált, hogy már rég elmúlt a lefekvés ideje, holott reggel mindkettőjüket iskola, hivatal várja –, Weigandnének valósággal ki kellett vonszolnia a gyereket Köves szobájából, Köves még soká hallotta ezen az estén a fiú érdesen fenekedő meg az asszony csillapítóan el-elmélyülő hangját.

– Furcsa fiú – jegyezte most meg Köves.

– Igen, de meg kell őt érteni – az asszony válasza gyorsan érkezett és valahogyan begyakorlottan, mintha nem először használná és – Köves így érezte – talán állandóan készenlétben tartaná. – Nincs könnyű dolga – folytatta Weigandné –, és nekem is nehéz vele. Éppen ebben a korban, amikor a legnagyobb szüksége lenne az apjára...

Elhallgatott és Köves, valami bizonytalan kényszerből, mintha felszólították volna valamire, pontosan azonban mégsem tudná, mire, azt mondta:

– Bizony, elég hamar elment...

De homályosan beszélhetett, mert Weigandné értetlenül nézett rá:

– Kicsoda? – kérdezte.

– Úgy értem – Köves óvatosan keresgélte a szavakat: kényes területre tévedt, de ha már ide keveredett, most már persze nem vonulhatott vissza –, úgy értem, hogy korán özvegyen hagyta...

– Vagy úgy – mondta az asszony. Kis ideig hallgatott, aztán hirtelen mintegy Köves arcába vágta:

– Elhurcolták és odapusztult! – és felszegett fejjel, szinte kihívóan meredt rá, valamilyen furcsa daccal, mintha minden fájdalmát Köves lába elé hajította volna és most arra várna, hogy Köves rátaposson.

De semmi efféle nem történt; Köves néhányszor bólintott, lassan, megértő, némileg borús arccal, mint aki bár nem találja rendjén valónak persze, de különösebben szokatlannak sem, hogy valakit – Weigandné szavaival – „elhurcoltak” és hogy az illető „odapusztult”, s mint aki teljesen beéri a hallottakkal és nem vár további felvilágosítást a részletekről; és az asszony feszült arca lassacskán feloldódott és megereszkedett, mintha belefáradt volna a rájuk boruló csöndbe vagy talán valami titkos cinkosságot sejtett volna benne, amit mintegy a hallgatásuk szőtt közöttük.

– Igen – ismételte most már lankadtan, s úgy látszott, kissé fásultan is –, elhurcolták és odapusztult. Ez a gyökere mindennek. Sehogy sem tudja elfogadni.

– Hogyhogy? – érdeklődött Köves.

– Szégyelli az apját – mondta Weigandné.

– Szégyelli? – csodálkozott Köves.

– Azt mondja: miért hagyta magát? – kezével, fejével az asszony rebbenő mozdulatot tett, mint aki a férje helyett immár csak egy állandóan elébe meredő kérdéssel él együtt, amit éppúgy megszokott már, akár a saját tanácsstalanságát.

– Gyerekes érvelés – mosolyodott el Köves.

– Gyerekes – mondta Weigandné –, de hát gyerek még.

– Igaz – hagyta rá Köves.

– Alig ismerte az apját. És én hiába próbálom megmagyarázni neki... – Weigandné elhallgatott, a szomorú kis tavak nedvesen csillogtak arca télies tájában. – Meg lehet ezt egyáltalán magyarázni? – kérdezte aztán, és Köves elismerte:

– Nehéz.

– Akkor hát – mondta az asszony – talán igaza van a fiamnak? Tényleg szégyenletes?

– Azt hiszem – Köves elgondolkodott kissé –, azt hiszem, igen. Szégyenletes. Annak ellenére – tette hozzá vállat vonva –, hogy olykor nincs mit tenni: az embert elhurcolják és odapusztul.

Megint hallgattak, aztán az asszony felkiáltott, ismét a mély hangján, mégis élesen hangzott, akár az elpattanni készülő húr:

– Micsoda örök lelkiismeret-furdalás ez: a világra hozni egy gyereket!... Az ember soha ki nem heveri! És éppen egy ilyen világra...

– A világ – próbálta vigasztalni Köves – mindig nehéz.

De az asszony meg sem hallotta talán:

– Néha úgy érzem, hogy gyűlöl érte... a szememre hányja – mondta. – És nem tudom – folytatta –, nem tudom, hogy alapjában véve nincs-e igaza... Mi vár rá? Mit kell még megélnie?

– És ez a... ez a különös kedvtelése? – kérdezte Köves gyorsan – attól tartott, az asszony még el találja sírni magát.

– A sakkozásra gondol? – kérdezte Weigandné. – Versenyző akar lenni.

– Á, versenyző! Szép, szép – bólogatott elismerően Köves, úgy látszott, a nehezén túljutottak, hiábavaló tépelődéseiből az asszony gondolatait sikerült kedvezőbb mederbe terelnie.

– Most is edzésen van, valami ifjúsági bajnokságra készülnek – folytatta Weigandné. – Azt mondogatja, hogy meg kell nyernie a bajnokságot. Nagy versenyzőnek kell lennie, nagynak, egészen nagynak – az asszony hangján érződött, hogy most a fiát idézi, játékos távortartás volt benne, de titkolt komolyság is.

– Értem – és Kövesnek hirtelen Sziklai jutott az eszébe valahogyan, önkéntelenül is az ő szavaival folytatta: – Valamivel sikert kell elérni.

– Igen – Weigandné mosolygott, ahogy az anyák mosolyognak becsvágyó fiaikon, kétkedő reménnyel, mégis némi büszkeséggel.

– A siker az egyetlen kiút – Köves jól emlékezett még rá, mit mondott neki Sziklai, annál is inkább, mert azóta ismételten is hallhatta tőle.

– Úgy van – bólintott az asszony. – Azt mondja, hogy az ő testi adottságaival más sportágban hiába is próbálkozna. Látja – tette hozzá –, azért van ítélőképessége... És azért ez már valami, nem?

– Hogyné! – mondta Köves. – Hát reméljük – és itt ő is elmosolyodott, szélesen, mondhatni joviálisan –, reméljük, hogy nagy mester lesz belőle!

Azzal elbúcsúztak, Köves vette a kabátját, azt mondta, elmegy a Deltengerekbe, megvacsorázni; másnap reggel pedig – az ajtaja mögött zajló marakodás immár megszokott, fojtott hangjai, majd a lakásajtó kemény csapódása után – nyomban fölkelt és első útja egyenesen a hatósághoz vezetett – Köves véglegesítése egyébiránt merő formaságnak látszott, adatait éppen csak átvezették egyik papirosról a másikra, mindössze egyetlen kérdést intéztek hozzá, amit – úgy látszik – nem leltek ott a rubrikákban:

– Munkahelye? – ám, amint kitűnt, ez a kérdés korántsem lehetett annyira mellékes, mint amilyen beidegzett gépiességgel – egy előre várt, legfőljebb a részleteiben ismeretlen közlésre felkészülten – föltették neki; mert amikor a tisztviselő nő meghallotta a választ:

– Nincs –, olyan csodálkozva nézett fel az asztala előtt álló Kövesre, hogy az már-már inkább rémületnek látszott.

– Nem dolgozik? – kérdezte, és Köves azt felelte:

– Nem.

– Hogy lehet az? – ámulatában a tisztviselő nő egy pillanatra talán még a hivataláról is megfeledkezhetett, hangja úgy csengett, ahogyan egyik ember érdeklődik a másiktól, egyszerűen mert kíváncsi lett rá.

– Felmondtak nekem – mondta Köves, a tisztviselő nő most a félig már kiállított igazolványra meredt, láthatóan a fejét törve, mintha valamilyen nehézsége támadt volna a munkájában. Aztán, lecsapva a tollát, hirtelen felállt, egy távolabbi íróasztalhoz sietett, valamit suttogott az ott ülő férfinak, az is meghökkenően nézett először a tisztviselő nőre, majd a tőlük messzebb várakozó Kövesre, végül fölkelt a helyéről, és a visszatérő tisztviselő nővel együtt jött oda hozzá:

– Nincs munkahelye? – kérdezte, rosszallóan összevont szemöldöke arra vallott, hogy – miért, miért nem – haragszik Kövesre; Köves pedig megismételte:

– Nincs.

– És miből él? – hangzott a következő, kétségkívül helyénvaló kérdés, Köves legfőljebb a neheztelő színezetét furcsállhatta volna, ha józan ésszel nem is várhatta persze, hogy netalán még aggódni fognak itt érte.

– Pillanatnyilag még felmondásban vagyok – felelte hát; s mintha az, hogy felmondtak neki, most a saját szégyeneként hárulna vissza rá, némileg mentegetőzően hozzátette: – Remélem, hamarosan el tudok helyezkedni.

– Mi is reméljük – felelték neki, és ebből sem csendült ki, csak valami fenntartással teli szigor, mintha reménysége, hogy nem kényszerül koldulásra vagy arra, hogy éhen vesszen, nem volna eléggé meggyőző, úgyhogy utasítani kell rá.

Nemsokára a házmesternél is megjelent Köves – természetesen ezt is Weigandné szorgalmazta: azt a tényt, hogy Köves immár az ő, s ezzel persze a háznak is állandó lakója lett, a házmesternél is jegyzékbe kell vétetnie, figyelmeztette Weigandné. Sőt – mondta –, az elnöknek sem ártana róla tudomást szereznie; habár – s úgy látszott, itt Weigandné egyszerre meggondolhatta magát – ezt talán mégiscsak jobb lenne inkább a házmesterre bízni. – Köves, aki mindebből csupán azt látta, hogy eggyel kevesebb az intéznivalója, el is felejtett tudakozódni az elnök kiléte, no meg az elnökség mibenléte iránt, bár az első pillanatban, amikor az asszony említette, futólag felötlöttek benne ezek a kérdések.

A házmester a lépcső tövében lakott, két ajtó is volt itt egymás mellett, ahogy Köves keresgélő tekintettel feléjük közeledett, váratlanul kitárult az egyik és vastag bajszú, zömök férfi jelent meg benne, sűrű munkászubbonnyban, de inkább termékenyítő vizektől cuppogó szántóföldekre, semmint ide, városi kövezetre való hatalmas csizmában, amelybe, amúgy paraszti módon, buggyosan belegyűrte a nadrágszárát:

– Engem keres, Köves úr? – kérdezte, Köves valami hirtelen támadt ingerültséggel, amit pusztán ez a gereblye formájú bajusz, ez a húsos orr, ez a sűrű, már deresedő, ék alakúan mélyen a homlokba benőtt haj, a zárt nyakú zubbony meg a nehéz csizmák váltottak ki belőle – noha képtelenség persze, hogy egy ember nagyrészt véletlen – és alkalmoszerű külseje ennyire kihozza a sodrából –, szinte metsző éllel felelte:

– Magát, ha maga a házmester.

– Én vagyok hát, ki más volna – kuncogott kedélyesen: akár észrevette, akár nem, ingerültségét láthatóan nem vette zokon tőle a házmester. – Tessék, tessék, Köves úr, kerüljön csak beljebb! – a reszelős, valahogyan mégis édeskés hang úgy hatott Kövesre, mintha valami pépszerű, ragacos anyagba lépett volna, amely most hirtelen felburjánzott a lába alól és immár a feje búbjáig körülfogta, ahogyan egy káposzta szagú, meleg párákkal telt, félhomályos előtérfelébe belépett – az ajtó mögül, nyilván a konyha volt ott, csoszogás, olykor nehéz edények csörömpölése hallatszott ki.

– Biztosan azért jött, hogy jegyzékbe vegyem – a házmester kemény fedelű füzetet, amolyan nagyobb alakú iskolai irkát szedett elő valahonnan, majd meggyújtott egy parányi, sárga ernyős asztali lámpát, gyenge fénye csak a füzetet, a házmester bütykös ujjait, no meg a szennyes asztalterítőt világította meg, magát a helyiséget inkább csak még mélyebb homályba burkolta.

– És honnan tudta azonnal, hogy ki vagyok, még mielőtt bemutatkoztam volna?! – Kövesnek csak most jutott eszébe a házmester hirtelen megjelenése – talán várta már? talán az ajtó mögül leste? –, és ingerültsége valósággal az éremlyig fokozódott, miközben a hatóságtól kapott friss papírosát a házmesternek átnyújtotta, hogy adatait átvezethesse róla a jegyzékébe.

– Ejnye, Köves úr – a házmester zsörtölődő hangjában kedélyes szemrehányás bujkált, orrára közben nagy szemüveg került, ami furcsán megváltoztatta az arcát (esendőbbé tette; akár egy sérülés), ügyetlen ujjai otromba betűket kanyarítottak a keresztben, hosszában megvonalmazott füzetlapra –, már engedje meg, de csak ismernem kell a lakóimat... Tehát munkahelyünk nincs – alacsony homlokán összetorlódtak a ráncok, ahogy a szemüvege fölött Kövesre felpillantott, Köves nem felelt, és a házmester, miközben ezt a nemleges adatot is bevezette füzetébe, még egyszer maga elé dűnnyögte, most már csak megállapítóan: – Nincs. – Aztán, a ceruzát lerakva, a füzetet összezsukva, mintegy a korábban elejtett gondolatmenetét fölvéve, folytatta:

– Hiszen a házmesternek ez a dolga... Ezért kapom a fizetésemet... – levette szemüvegét, felállt, Köves felé nyújtotta, s Köves visszavette tőle az okmányát. – Nem nagy fizetés persze... Nagynak aztán igazán nem mondható... De hát én nem panaszkodom... És az ember megteszi a lakókért, amit megtehet... – és a homályos szavakból a homályos helyiségben, ahol izzó zsarátnokként csak a házmester tekintete parázslott – Köves úgy találta, mohón, szinte parancsolóan: alighanem csak megzavart érzékei láttathatták vele így, hisz valójában csak az asztalkán pislákoló lámpa visszfénye tükröződhetett benne –, Köves valamiféle követelést érzett kibontakozni, mind határozottabban; egy követelést, amit hamar megértett, s aminek Köves így határozott – semmiképp sem enged. De miközben döntése megszületett, a keze – Köves hökkent ámulattal észlelte – elszabadultan, mintha nem is az övé volna, máris benyúlt a zsebébe, előkotort egy bankjegyet és a házmester kezébe nyomta, a házmester pedig, mintegy csak amúgy mellékesen, mintha ez a mozdulat is a beszélgetésükhöz tartozna, átvette tőle és a buggyos nadrágjába süllyesztette:

– Köszönöm, Köves úr – a rozsdás hangba itt valami elnéző szívéllyesség vegyült –, igazán nem azért mondtam. Szép kabátja van – vidult fel azután mindjárt –; jó kis anyagnak látszik – s mielőtt Köves észbe kaphatott, megmozdulhatott volna, a bütykös, sárga ujjak már a zakóját tapogatták. – Nem külföldi véletlenül?

– De az, külföldi – mondta Köves, mint aki csak megvetésből mond igazat.

– Szokott talán csomagot kapni külföldről? – érdeklődött a házmester, és Köves, aki időközben magához tért, most már leplezetlen éllel válaszolta:

– Ha kapok, úgyis megtudja majd a postástól! – és már indult is az ajtó felé, a házmester kedélyes válasza:

– Ejnye, Köves úr, és ha megtudom? Nem titok az! Vagy igen? – már félig-meddig a lépcsőn érte utol; s mialatt az alagsorból fölfelé igyekezett, lassan elhalt mögötte a kuncogás is, csak a káposztaszagot vitte még magával, az imént megdicsért kabátja hajtókáján.

A kutyás úr

Valamelyik délben – vagy talán már estefelé? Ittléte óta úgy látszik némileg kizökkent az időből, a régít maga mögött hagyta, az ittenibe még nem talált bele, s így az órák, a napszakok, de még a napok neve is mintha mindegy lenne neki: nyilván a henye életmód következménye, tüstént megváltozik ez majd, amint munkát talál s az rákényszeríti a rendet, noha, tűnődött, akkor talán nem éppen ezért lesz-e neki mindegy? – Köves, kényelmes léptekkel, elindult a Deltengerekbe. Alighanem vasárnap lehetett, a várost szokatlan renyhesség ülte meg; itt-ott vigasságnak is neszét lehetett venni, gyerekzsivaj verte föl az álmos csendet, a nyitott ablakokból recsegő zeneszó, vasárnapi ételek szaga áradt; csak a romok látszottak vigasztalanabbnak, mint máskor – talán az állandó kopácsolás egyébként megszokott hangjai és az épületeken mászkáló munkások látványa híján –, mintha se felépülni, se elpusztulni nem tudnának, s most már mindig így akarnának itt maradni, mintegy konokul kitartva az állandó enyészetben – persze holnap újra cseng majd a kalapács, térülnek-fordulnak a teherautók, ordítanak az emberek. Reggel már korán beállított a szobájába Péter, Köves még ágyban volt, a fiú a takaróján akarta kiteríteni a sakktáblát, a hasára, Köves kereken megmondta neki, hogy nem hajlandó játszani. – Nem is bánom – mondta erre a gyerek –; egyszer bedőltem neked, de fingod sincs a játékról. Különben is utállak – tette még hozzá az ajtóból, Köves csak abban reménykedhetett, hogy a továbbiakban ez az utálat megkíméli majd a sakkozástól. Később Köves járt egyet, szétnézett a városban – útközben harapott valamit egy büfében, amit éppen árultak, valami olcsót, csak úgy, állva –, főként a kirakatokat nézegette, már amelyik éppen nem volt bedeszkázva. Egyet s mást már beszerezett magának – a vásárlás korántsem ment olyan könnyen, mint ahogyan Köves, ha talán persze nem is elképzelte, de mindenesetre szerette volna; a legtöbb boltban szorongó tömeg, sokszor az ajtón kívül rekedtek sora fogadta, mire eljutott a pulthoz, kitűnt, hogy mást kell megvennie, mint amit venni akar, jó esetben legföljebb hasonló; például pizsama helyett hálóinget, azt is csak az ő méreténél bővebbet, valami hordóhasú óriásra szabva, holott Köves ki nem állhatta a hálóinget, így aztán, hogy Weigandnének visszaadhatta a férje pizsamáját, inkább meztelenül aludt; a hálóinget azonban – mégpedig a váltásra is gondolva nem is egyet, hanem kettőt – mégis megvette, látva az eladónő valamiképp tisztátalan színezetű örömet, amikor már-már ott akarta hagyni, amit Köves arra magyarázott, hogy eszerint még a hálóing is ritka portéka lehet itt, tehát nem volna okos dolog elszalasztani a szerencsáját; végül kiderült, hogy Weigandné egyáltalán nem ragaszkodik a pizsamájához, ő maga nem használja, Péternek pedig még nagy.

Már a sarkon járt, amikor ziháló lihegés és apró lábacsókák körmeinek szapora csörgése ütötte meg a fülét – amint sarkon fordult, akár egy nagy erővel elhajított hosszúkás, barna labda, már ölébe is repült egy kiskutya, esztelen örömeiben ide-oda vetve-csapva fénylő orrú fejcskáját, szimatolva, kilógó nyelvvel Köves keze felé kapdosva, csillogó cipőgombszemét várakozással telin Kövesre függesztve; és távolabbról pudvás fahang harsant:

– Jössz ide rögtön, te csibész! – az öregúr volt meg a tácskója, akikkel Köves nemrégiben már egyszer összeakadt. – Hízalgő gazember vagy, semmi más! – az öreg zsémbeskedése inkább szeretetnyilvánításként hatott, miközben lehajolt és a kezében tartott pórázt rákapcsolta a kutya nyakörvére. – Ha ez egyszer megszeret valakit, akkor aztán nincs előle menekülés – folytatta, látszólag

dohogva, valójában persze alig titkolt büszkeséggel –; márpedig ritka ember az, akit megszeret, különösen az első látásra, ezt elhiheti nekem, Köves úr!

– Látom, már ismer – mondta Köves, némileg meglepetten –, akkor fölösleges is bemutatkoznom.

– Hogyne ismerném – az öregúr nagyot rándult most a póráz végén, ahogy a kutya hirtelen elrántotta, hogy felemelt hátsó lábbal izgalmaiban megtisztelje a házfalat –, bizonyos értelemben a kötelességeim közé tartozik. Nyughass már, te! – dorgálta az eszeveszetten ismét a lábuk közé gabalyodó kutyust: – Hiszen én vagyok az elnök – fordította aztán megint Köves felé finom szálú, fehér hajjal borított fejét, barna pozsgás arcát, nyájas mosolyát.

– Aha – mondta Köves –, értem. Milyen elnök? – hogy a kérdés még könnyedebben, még odavetettebben hasson, Köves lehajolt, hogy megismogassa a hálájában mindjárt rá-ráugráló állatot.

– Hát akit például ön is megválasztott – az idős úr mosolya most egészen szélesre tárult és egyúttal valami hamiskás színezetet öltött. – Ugyan, Köves úr – mondta aztán halkabbra fogott, bizalmas hangon –, ne lovagoljunk a szavakon! – és Köves, talán kevésbé értetlenül, mint az előbb, megismételte:

– Értem.

– A múltkor már találkoztunk egyszer – folytatta az öregúr –, de akkor sietett.

– Dolgom volt – magyarázkodott Köves.

– Magától értetődik – sietett megnyugtatni az öreg –; de most talán inkább ráér. Egészségügyi sétán vagyunk pillantott a kutyára, amely az öröm első rohamai után most, úgy tetszett, hirtelen rájuk unt és megfeszítve a pórázt, valamilyen szag nyomába eredt, csaknem a kövezetre nyomott orral –, ha kedve tartja, csatlakozzon hozzánk. Hogy érzi magát a házukban? – kérdezte aztán, Köves, könnyű kis félmosollyal, ezt felelte:

– Kitűnően – mint aki azt mondja, amit mond, ám értsék, ahogy akarják.

– Nagyszerű! – mondta az öregúr. – Weigandné derék, tisztességes asszony, jobb szállást nem is találhatna – oldalról felpillantott Kövesre, aki, mert hamarjában nem tudhatta, a felé forduló arcról pedig nem olvashatta le, hogy helyeslést, vagy ellenvetést várnak-e tőle, hallgatott. – Hallom, újságíró – folytatta az öreg. – Tudom, hogy pillanatnyilag nincs lapnál – gyorsan, szinte elhárítóan, mintha elébe akarna vágni Köves mondandójának, felemelte szabad kezét – a másikkal a kutyát próbálta visszafogni, amely, meglátva az előttük felbukkanó apró sétateret, máris a fakó gypsáv felé iramodott. – Gondolom, ez nem az ön tehetségén múlik. Manapság... – az öregúr sehogy sem boldogult a neki-nekiveselkedő, a póráz végén már két lábon kapálózó kutyával, lehajolt hát és eloldotta a szíjról: – Eridj, futkoss és végezd a dolgot, te csibész! –, aztán folytatta csak a megkezdett mondatot: – Manapság – és egészségtől kicsattanó, az előbb még derűs arca most elborult kissé – nem könnyű helytállni a mesterségért. Meg tudná nekem magyarázni például, Köves úr – fordult hirtelen egész testével Köves felé –, hogy miért éppen én vagyok az elnök? – és Köves, akit ez a kérdés éppoly váratlanul ért, mint amilyen kevéssé ismerhette a magyarázatot, inkább csak úgy találomra ezt felelte:

– Nyilván megbíznak önben.

– Nyilván – bólintott az öreg, a háta mögé kulcsolt kézzel róva a sétatér kavicsos ösvényét –, más magyarázatot magam sem találok. Bennem bíznak, de másvalakit szolgálnak. Hiába – menet közben az öregúr széttárta a karját –, az emberek ilyenek. Még el sem dőlt a harc, és máris a győztes oldalra állnak; holott – s az öregúr most megtorpant és figyelmeztetően a magasba emelte vaskos, ápolts körmű mutatóját – a győzelem még korántsem biztos, és éppen az dönti el, hogy ők mégis véglegesnek tekintik már. Furcsa logika ez, Köves úr, de én már idős ember vagyok és nem csodálkozom semmin – s fejszóválva újra megindult, Köves az oldalán: amit hallott, homályos volt ugyan, mégis érdekelte, és éppen egy kérdést fogalmazott magában, amikor, egy éles fordulattal, amely azonban végül csak félfordulat maradt, úgy, hogy Köves magán érezte a tekintetét, noha valójában nem nézett rá, az öregúr megelőzte:

– Járt már a házmesternél? – hangja száraz volt ugyan, mégis, mintha titkolt izgalom bujkált volna benne.

– Jártam – mondta Köves.

– És nem mondta, hogy hozzám is fel kell jönnie? – az öregúr mosolyából most hiányzott a megszokott nyájasság, inkább tépett volt valahogyan, szája széle remegett kissé, mint aki a saját sebeiben vájkál.

– Nem. Illetve... – és Kövesnek most hirtelen eszébe jutott Weigandné különös tétovázása, amikor a minap az elnököt emlegette, és a saját látogatása is a házmesternél, amire – maga sem tudta, miért – most egyszerre némi zavarral gondolt. – Ha valamilyen mulasztást követtem el – mondta –, akkor most bocsánatot kérek.

– A mulasztást – az idős úr szemlátomást kezdte visszanyerni régi, kedélyes higgadtságát – nem maga követte el. Nézze csak – mutatott a sétatér közepére –, ez a zsvány megint megtalálta a szórakozását – valóban, a kutya egy kisfiú lába körül ugrált, majd eliramodott a kavicsért, amit a gyerek hajított neki. – És nem ez az első mulasztás, amit velem szemben elkövetnek – folytatta aztán; átlós irányban már átvágtak a téren, most megindultak a kerülete mentén. – Mint elnöknek, persze tiltakoznom kellene. Csakhogy, Köves úr, én teljesen alkalmatlan vagyok erre a szerepre.

– Ugyan – bátorította Köves –, nem azért választották meg, mert alkalmatlannak látják rá... – lassan kezdte megérteni az öreget, és ahogy megértette, megmosolyogtatta a bánata: mindössze erről van hát szó, vihar egy pohár vízben, gondolta.

– Márpedig így igaz – makacskodott az öreg, menet közben egy-egy féltő pillantást vetve távolabb ugrándozó kutyájára. – Például nem tudok titkot tartani. Aztán meg képtelen vagyok a szükséges tárgyilagosságra: nálam még mindig a rokonszenv vagy az ellenszenv számít, egyedül az a döntő, hiába, nem tehetek róla – tárta szét a karját. Ha például – folytatta, kissé lassítva lépteit, kissé halkítva hangját – két ember eljön hozzám érdeklődni valakiről, akit rokonszenvesnek találok, akkor én képtelen vagyok hallgatni róla, holott tudom, hibát követek el, hibát, kettős értelemben is: egyrészt megszegem a hivatalos titoktartást, másrészt kiszolgáltatam magam annak, akit figyelmeztetek. – Elhallgatott, ráncokba gyűrődött homlokával, gondterhesen megnyúlt arcával furcsán hasonlított most a kutyájára. – Nehéz dolgom van nekem, Köves úr – sóhajtott aztán, Köves, inkább csak gépies udvariassággal, megjegyezte:

– Mindenki dolga nehéz, aki lelkiismeretes.

Ám az öreg valósággal lecsapott az odavetett megjegyzésre:

– Pontosan erről van szó! A lelkiismeretről és a rokonszenvről! Azzal a két idegen emberrel, aki eljön hozzám érdeklődni – gondolom, a házmesternél is jártak –, én egyáltalán nem rokonszenvezem, pedig jól tudom, hogy a kötelesség hozzájuk fűz. És én mégis azzal rokonszenvezem, akiről érdeklődnek. Jó, jó, megvagyunk még, te csirkefogó! – szólt oda a most hozzájuk viharzó, majd ismét eliramodó tacsónak. – Nem venném a lelkemre, ha veszélybe kerülne – tette még hozzá aztán.

– Szerintem ezért csak hálás lehet önnek az illető mondta Köves – a rákényszerített szerep most már tagadhatatlanul untatta, de még nem látta alkalmasnak a pillanatot, hogy az öregtől elbúcsúzzon.

– Hála! – az öregúr mindkét karját az ég felé lökte. – Tudja, mi mindent tettem én már az emberekért?! És sosem azért, hogy hálások legyenek nekem, hanem azért, hogy én nyugodtan alhassak.

– Talán ennek köszönheti a tekintélyét – mosolyodott el Köves, mint aki lezárta a beszélgetést; megállt – ez az öreget is megtorpanásra kényszerítette – és már-már nyújtotta volna a kezét, amikor – úgy látszott, váratlanul – még az eszébe juthatott valami:

– És miről érdeklődött az a két ember? – kérdezte, mosolya még nem tűnt el, csak megmerevedett, mintha csupán feledékenységéből lenne még mindig ott az arcán.

– A szokásos – vont vállat az öregúr. – Hogy az illető mikor jár haza, hogy fogad-e látogatókat, meg hogy van-e állása, hogy dolgozik-e már – az öreg ismét meg akart indulni, de mivel Köves nem mozdult, így hát mégis állva maradt.

– Vámosok voltak? – kérdezte Köves, hangja kétségkívül megbicsaklott kissé.

– Nem tudom, miről beszél, Köves úr – az öreg, tekintet nélkül Kövesre, most mégiscsak megindult, ha hallani akarta őt, Kövesnek is vele kellett tartania. – Hogy vámosok-e?... Nem viseltek egyenruhát, és nem tudom, hogy vámosok miért járnának el ilyen ügyekben. Látja, hogy mennyire

kiszolgáltatom magam – nézett szemrehányóan Kövesre –, máris olyan dolgokról beszélünk, amikről nem volna szabad; mert hiszen hogyan jönnek ide a vámosok, és miért tekintenénk gyanakvással vagy – ami még rosszabb – netalán félelemmel egy olyan testületre, amely csupán a törvényen őrökdi?...

– Értem – mondta Köves –; és köszönöm önnek, elnök úr.

– Mit? – kérdezte, láthatóan meghökkenten az öreg: Hiszen nem mondtam semmit! De látom, menni akar: nem tartóztatom, mi még maradunk egy kicsit. Jösz ide, te csibész! – szólította a kutyáját, Kövesnek kezet sem nyújtott, mintha hirtelen elfelejtette, vagy megharagudott volna rá.

Déltengerek: egy különös ismeretség

Talán korán érkezett – persze vasárnap is volt –, Köves a Déltengerekben egyetlen üres asztalt sem látott. Sziklait már előbb fölfedezte – nem kis meglepetésére egy őszes bajuszú s valamilyen egyenruhát viselő ember asztalánál ült, az egyenruha nem katonái volt, nem rendőré, vámosokéra sem hasonlított, Köves ismeretei közt, akárhogy törte is a fejét, legföljebb két olyan testület szerepelt még, amelynek tagjai egyenruhát hordhatnak: a vasutasoké meg a tűzoltóké – önkényes találgatásain mindenesetre nem jutott túl, ahogy az asztal felé közeledett, Sziklai meg sem látszott ismerni őt, csupán mélyen az asztal alá lógatott kezének élénk rázogatója értette meg Kövessel, hogy egyelőre ne üljön oda, ne is üdvözlje. A helyiségben a szokott moraj, a szokott párák, a Koronázatlan asztalánál nagy vidámság, elhaladtában Köves – törzsvendégek egymásközt – könnyedén megbiccentette a fejét, a Koronázatlan, szétterpesztett combokkal, nagy hasán kigombolt mellényben, még hahotázva – úgy látszik viccet vagy mulatságos történetet mesélhettek neki – bizalmas kedélyességgel szólt oda Kövesnek: – Jó estét, szerkesztőkém! – Egy távolabbi asztalnál, feszes, divatjamúlt ruhában, furcsa, lobogó nyakkendővel, kackiás, ragasztott bajusszal – csakis ragasztott lehetett, mert a helyén tegnap még borosta sem serkent – a Pumpadúr ült: alighanem éppen felvonás közti szünet lehetett a színházban és jelmezesen, ahogy volt, átugrott egy italra, vagy talán, mert valami fontos közlendője akadt a „transzcendens hetéra” számára, aki a kezére támasztott állal, közönyös arccal hallgatta, tekintete üresen révült el valahová, talán a transzcendenciába, talán sehová – már három üres pálinkáspohár állt előtte. Hátrább zajos társaság: a zenészek törzsasztala – tudta meg Köves már régebben Sziklaitól –, később szétszélednek majd az éjszakai mulatóhelyekre, ahol játszanak. Épp a minap Köves kimagasodó alakot pillantott meg közöttük, pettyes mintájú lepkenyakkendő fölött széles ábrázatot, akár a holdvilág: ismerőse volt, a bárzongorista; ő is észrevette Kövest, örömeiben felállt, hogy üdvözlője, egy pillanatra Köves is otthagya Sziklait: – No – kérdezte a bárzongorista, hatalmas, lágy tenyerében eltüntetve Köves odanyújtott kezét –, megtaláltad már? – Mit? – kérdezte Köves, hirtelenjében nem tudta, mit kér számon tőle a zongorista. – Azt mondtad, keresel valamit. – Persze, persze – mondta Köves, a muzsikuss úgy látszik jobban emlékezett a szavaira, mint ő maga: – Még nem –, és a zongorista, miért, miért nem, elégedettnek látszott, mint aki netalán az ellenkezőjétől tartott és most megnyugodott. – Honnan ismered Picit, a zongoristát? – kérdezte Sziklai, amikor Köves visszatelepedett az asztalukhoz, Köves – örülve, hogy végre ő mondhat valami újat Sziklainak – elmesélte a padot, a zongorista félelmét. – Márminthogy fél?... Pont ő?!... – kezdett Sziklai kemény arca vonásról vonásra repedezni a rajta szétterülő mosolytól. – Miért – kérdezte Köves: Sziklai csodálkozása megzavarta kissé –, olyan hihetetlen ez? – Mit gondolsz – mondta erre Sziklai –, ki lehet az, aki a Fénylő Csillagban zongorázik? – Köves azt felelte: – Aha –, Sziklai pedig: – Na látod! –, bizonyos oktató fölénnel, mint aki rendet teremtett Köves zavaros gondolatvilágában. A „dühöngőben” – így nevezték a vendéglő leghátsó traktusát, egy alacsonyabb mennyezetű, ablaktalan, csak lidérces világú fénycsövekkel megvilágított termet – a falakról csattogva visszaverődő hangzivatar közepette a kártyázás folyt; az asztalok közt karcsún, ezüstös halántékkal, ajka körül unott, nagyvilági mosollyal a „kloroformos” André bácsi járkált, meg-megállva egy-egy szék mögött, bele-belepillantva a lapokba: Köves már épp azon tanakodott magában, hogy elmegy s később majd visszatér – ám az elé siető Aliz szemlátomást a kezébe vette a sorsát:

– Jöjjön – mondta –, odaültem a páromhoz – azzal máris elindult egy sarokasztal felé – amolyan szolgálati asztal volt tulajdonképpen, edényekkel, poharakkal, evőeszközökkel megrakva, Aliz innen hordta szét a terítéket, – ahol egy tányérhalom mellett, lehajtott fejjel, mintha aludna, jól megtermett férfi ült, csak kopaszka feje búbja látszott, Aliz, akit Köves néhány lépéssel elmaradva

követett, most megállt előtte és áthajolva az asztalon, halkan ugyan, mégis úgy, hogy Köves is jól hallotta, megkérdezte tőle:

– Gondolkodsz?... – amire a férfi lassan Alizra emelte az arcát, álmosnak látszó, súlyos tekintetét – enélkül a panaszosságában is vádaskodó, a szótlán tűrésben is ingerült és egészében valamiképp rokkant kifejezésű tekintet nélkül ez a húsos, tojásdad arc – Köves persze, bár eddig még csak távolabbról, többször látta már itt a Déltengerekben – inkább nyájasnak, barátságosnak, mondhatni derűsnek hatott volna.

– Ide ültetem a szerkesztő urat – folytatta Aliz –; nem fog zavarni. – Kövest meglepte az asszony hangja – az idegenekkel, például vele is mindig annyira fesztelen Alizt, éppen a „párjával” szemben mintha egyenesen elhagyná a bátorsága. Méginkább meglepte a suttogó felszólítás, amit Aliz most őhozzá intézett:

– Próbálja egy kicsit szórakoztatni – mintha súlyos beteget bízna rá, az asztalhoz ülve Köves – e pillanatban nem jutott eszébe ennél szórakoztatóbb – mindenesetre megmondta a nevét, a férfi magas, harsány hangon, akár egy operaénekes, szintén tudatta vele a magáét:

– Berg! – kurtán, keményen, valahogy mégis dallamosan: Köves persze a nevet is ismerte már, a megszokott legyintéssel és az Aliz fölötti közmegegyezéssel együtt, amivel ezt a nevet – ha egyáltalán említették a Déltengerek törzsvendégei egymásközt ki szokták mondani.

– Mit fogok ma vacsorázni? – fordult azután Alizhoz, nyilván az iménti felszólításának engedelmeskedve a szokottnál is bennfentesebb, tréfára kész mosollyal; és, amint látszott, az asszony is nyomban belement a játékba:

– Hidegtálat – mondta.

– Hát az meg micsoda? – érdeklődött Köves.

– Zsíroskenyér, hagymával – felelte Aliz; majd Berghez fordulva, akit cseppet sem látszott szórakoztatni, de talán meg sem hallotta az évődésüket – lehajtott fejjel mintha megint elszundított volna –, halkabban, már-már némiképp szorongónak tűnő hangon megkérdezte:

– Kérsz egy minyont? – és Berg újra ráemelte lomha, vádaskodó tekintetét:

– Kettőt! – mondta. Azzal az asszony elment, Berg pedig, Köveshez fordulva – aki most először érezte magán ezt az inkább figyelmetlen, mégis valahogyan feszélyező tekintetét –, megjegyezte:

– Szeretem az édességet! – érces, tárgyilagos hangon, Köves mégis mintha bizonyos mentegetőzésfélét hallott volna ki belőle.

– Magam sem vetem meg – találta hát mondani hamarjában, ostobán persze – úgy látszik, rá is átragadhatott valami Aliz érthetetlen zavarából.

De mintha Bergben ez némi érdeklődést keltett volna iránta:

– Újságíró? – kérdezte.

– Igen – mondta Köves. – De kirúgtak – tette hozzá tüstént, mintegy megelőzve minden esetleges félreértést.

– Nocsak – jegyezte meg Berg –; és miért?

Amire Köves:

– Lehet azt tudni? – mosolyodott el.

– Lehet – mondta, magas hangján határozottan Berg, Köves, akit nyilván meglepett az itt olyannyira szokatlan válasz, vállat vonva, talán kissé erőltetett könnyedséggel azt mondta:

– Akkor úgy látszik, hogy maga többet tud nálam, mert én bizony nem tudom.

– Már hogyan tudná – mondta Berg, mint akit ingerel az ellentmondás –, hiszen ezt mindenki tudja; legföljebb úgy tesz, mintha csodálkozna – és Kövesben hirtelen valami távoli emlék ébredt: mintha már mondtak volna itt neki valami hasonlót.

Ám egy időre most félbeszakadt a társalgásuk: Aliz érkezett vissza. Berg elé letette a minyonokat, Köves fasírtot kapott, burgonyával, uborkával, két terjedelmes húslepényt, Aliz nyilván úgy vélte, Köves olcsón megtömheti vele a gyomrát. S bár nem maradt adós a hálás mosollyal, Köves alig várta már, hogy magukra maradjanak:

– Talán – kérdezte – magát is kirúgták? – mert hirtelen úgy emlékezett, mintha hallott volna ilyesmit Bergről – pontosan persze mégsem emlékezett, a Déltengerekben, amint Köves lassacskán észrevette, mindenkiről mindent tudtak és senkiről semmit.

De, úgy látszott, Berg is adós marad a pontos felvilágosítással:

– Így is lehet mondani – mindössze ennyit felelt, leharapta az egyik – rózsaszínű – minyon tetejét, tésztás alját visszatette a tányérjára.

– És – bár nem volt szokása, Köves ezúttal valahogyan mégsem akart tágítani –, és maga tudja, hogy miért?

– Hogyne tudnám – mondta Berg hűvösen, határozottan, sőt a szemöldökét is felvonva kissé, mint akit türelmetlenné tesz Köves értetlenkedése –: mert alkalmatlannak találtattam.

– Mire? – kérdezte Köves, aki közben szintén hozzálátott a vacsorához.

– Amire kiszemeltetem – harapott bele Berg a második, csokoládés színű minyonba is – persze nem csokoládé volt benne, csak valami ahhoz hasonló massa.

– És mire szemeltetett ki? – meghökkenésében, úgy látszik, Köves habozás nélkül átvette Berg különös szóhasználatát.

– Amire alkalmas vagyok – hangzott a válasz, éppoly természetességgel, mint az előbb.

– De hát – faggatta tovább Köves – mire alkalmas?

– Látja – Berg arca most tűnődő kifejezést öltött, nem nézett Kövesre, mintha nem vele, csak önmagával beszélgetne –, ez a kérdés. Valószínűleg mindenre. Pontosabban: bármire. Mindegy. Feltehetően félttem kipróbálni – mintegy visszatérve a valóságba, Berg most kutató tekintettel keresgált az asztalon, míg ráakadt a szalvétákra és az egyikbe beletörölte a minyonoktól nyilván ragacsos ujjait. – És most már sosem fog kiderülni – folytatta közben –, mert kizárattam a döntések területéről.

– Hogyan? – kérdezte Köves.

– Úgy – mondta Berg –, hogy felismertem a tényeket, és a tények is felismertek engem.

Csörömpölés támadt: Aliz vitt el néhány tányért, evőeszközt az asztalukon felhalmozott készletből, Berg lehunyta a szemét, mint akinek az asszony tevés-vevése és a vele járó csatara valósággal testi kinszenvedést okoz, Köves felhasználta az alkalmat, hogy egy pohár sört kérjen Aliztól, áthajolva az asztalon, tagoltan, mintha süketnémához szólna, az asszony Bergtől is megkérdezte:

– Nem vagy szomjas? – Berg tagadóan rázta a fejét, továbbra is lehunyt szemmel, gyötrődő, egyúttal valahogyan gyerekesen esengő arccal csupán két ujját tartotta a magasba, Aliz habozott kissé:

– Nem lesz sok? – kérdezte aztán, amire Berg begörbítette a hüvelykujját, úgyhogy csak a mutatóujja ágaskodott tovább, kérlelően.

– Jó – mondta némi újabb megfontolás után az asszony –, de aztán elég legyen: elrontod a gyomrodat –, és elsietett. Köves pedig, aki alig várta már, hogy megtegye az észrevételét, most végre előhozakodhatott vele:

– Ez nagyon érdekesen hangzik, de nem egészen értem.

– Micsodát? – nyitotta ki a szemét Berg – láthatóan elfelejtette már, hogy miről beszélgettek az előbb.

– Mit ért azon – türelmetlenkedett Köves –, hogy a tények is felismerték magát?

– Ezt mondtam? – kérdezte Berg.

– Ezt – sürgette Köves, gyerek módján, aki a megkezdett mese folytatását várja.

– Csak annyit – mondta Berg, és ezúttal elmosolyodott, mintha ezzel a mosollyal kívánná mintegy a szavait enyhíteni –, hogy én már úgy vagyok, mint egy bizonyos úr, miután megkóstolta az ecetet.

– Nem tudom – a türelmetlenség kezdett lassan ingerültséggé sűrűsödni Kövesben –, nem tudom, hogy kiről beszél.

– Nem az a fontos – mondta Berg –, hogy én kiről beszélek, hanem az, hogy mit mondott az illető.

– Nos – érdeklődött Köves –, mit?

– Azt, hogy elvégeztetett – mosolygott Berg, Köves, akiben ez a tépettségében tetszelgő mosoly, ez a talányos, vajákoskodó beszéd az udvariasság utolsó maradványait is elsöpörte, most leplezetlen ingerültséggel, szinte támadóan jegyezte meg:

– Lehet, hogy az illető tényleg ezt mondta, maga viszont – már megbocsásson, de – itt ül egy kényelmes, kávéházi széken, és nem ecetet kóstolgat, hanem minyont eszik, mégpedig amint látom, nagyon jóízűen.

Szemlátomást azonban Berget – ha egyáltalán észrevette – korántsem hozta ki a sodrából Köves ingerültsége:

– Ezt ne nekem rója fel – mondta, szinte engesztelően –: úgy látszik, megfedkeztek rólam.

– Kicsodák? – Köves ismét visszanyerte az önuralmát, ingerültsége helyén már csak valami csöndes viszolygás maradt, ám ez a viszolygás valahogyan mégis kielégülésre szomjazott. A kérdését azonban némaság követte, és Köves már le is mondott a válaszról – lassan a vacsoráját is befejezte, most már csak a megrendelt sörére vágyott –, amikor váratlanul, érces hangján, akár egy tenorista, leszegett fejjel, úgyhogy Köves alig láthatta az arcát, Berg mégis beszélni kezdett:

– Abban a szobában – mondta –, ahol időnként átnézik a névsort és odaérnek a nevemhez – elég hamar, hiszen *B* betűs vagyok –, valaki felkiált: „Hát ez még mindig megvan?! Intézzük el már!” Amire a kollégája csak legyint egyet és azt mondja: „Minek?! Felfordul majd magától is!” – azzal hirtelen felkapta a fejét, de nem Kövesre nézett, hanem a kistányérra, amit Aliz rakott elé, rajta ezúttal egy fehérés színű minyon; Köves is megkapta a sörét, azonnal fel is hajtotta. És akár mert a fejébe szállt az ital, akár mert – mintegy a szándéka ellenére – megérlelődött benne és kikíváncozott a kérdés, mosolyogva, mint aki, persze csak tréfából, belemegy a játékba, megkérdezte:

– És mit gondol, rólam például hogyan döntenének abban a szobában?

– Látja, ez az általános, nagy tévedés. – Berg is elmosolyodott, most egyszerre lefoszlott róla minden idegenszerű – vagy éppen az idegenszerűsége lett oly ismerős Kövesnek –, de hirtelen az a furcsa, meglehet, csalóka érzés fogta el, hogy Berg is külföldi, ki tudja, talán idősebb honfitársa, aki régebben csöppent ide, és ezért tájékozottabb nála. – Döntenie – folytatta Berg – saját magának kell, itt csak megadják rá az alkalmat, és a szobában azután tudomásul veszik a döntését.

– És gondolja – a kép, amit Berg mintegy a szeme elé vetített, eléggé hihetetlennek tetszett, másrészt, talán az elevenségével, mégis fogva tartotta a képzeletét –, gondolja, hogy csakugyan létezik ilyen szoba?

– Lehet, hogy valójában nem létezik – Berg, mintegy szórakozottan, megvonta a vállát –, de létezik a lehetősége. És ez az aggodalom, hogy hátha létezik, és hozzá a bizonytalanság, hogy csakugyan létezik-e: ennyi elég.

– Mihez? – kérdezte Köves.

– Ahhoz, hogy minden egyes életet betöltsön.

De Kövest nem elégítette ki a válasz:

– Nekem – mondta – nem elég. – És némi szünet után halkán, tűnődve és tanácstalan arcát bizalmasan odatárva Bergnek, megjegyezte: – Én nem látok itt semmi tervszerűséget.

– Éppen ez benne a tervszerű – felelte rögtön Berg, arca megrezzent kissé, mintha sértené Köves kétkedése.

Ám Köves elhatározta, hogy egykönnyen nem hagyja meggyőzni magát:

– Az – kérdezte –, hogy nem látom, vagy az, hogy tervszerűtlen? – S Berg válasza:

– A kettő együtt –, csak fokozta elégedetlenségét.

– Ez csak föltevés – mondta –; üres szavak, semmi bizonyíték. Hiányzik belőle valami... – Köves szavakat keresgélte: – Igen – mondta aztán –, hiányzik belőle az élet.

– Az élet? – Most Berg látszott meglepődöttnek: – Mi az? – kérdezte, és Köves őszintén, csendesén bevallotta:

– Nem tudom. – De mindjárt hozzátette: – Mindössze talán annyi, hogy élünk. – S minthogy a szeme sarkából észrevette, hogy az egyenruhás ember éppen elbúcsúzik Sziklaitól, elmegy, Sziklai tekintete pedig máris őt, Kövest keresi a helyiségben, így hát hirtelen felállt az asztaltól:

– Vizontlátásra! – mondta, Berg szóltanul bólintott láthatóan nem kívánta tartóztatni –, azzal máris sietett Sziklaihoz és otthonos, meleg érzéssel szemlélte, ahogy a barátja arca átváltozik a vonásait széttöredező nevetéstől:

– Felcsaptam tűzoltónak! – újságolta.

– Hogyhogy? – nevetett Köves is, Sziklai elmesélte, hogy a „pasas”, akivel az imént „tárgyalt”, a városi tűzoltóság parancsnokhelyettese, ő – Sziklai – már régebben ismeri:

– Amikor még a lapnál voltam, tettem neki néhány szívességet – mondta. – Mármost – folytatta Sziklai – a tűzoltóságnál ráébredtek, hogy a tűzoltás voltaképpen vakmerő, kockázatos és hősiesség hivatás, amivel sem a szélesebb közönség, de valójában még maguk a tűzoltók sincsenek kellőképp tisztában: éppen csak eloltják a tüzeket, ám úgyszólván azt sem tudják közben, hogy mit tesznek. Egyszóval: a betű, a szó, a szellemi ráhatás minden eszközével fel kell ébreszteni bennük az önbecsülést, irántuk pedig a közbecsülést, amire ráadásul tetemes pénzüsszeget tudnának fordítani, ha megtalálnák rá a megfelelő szakembert.

– És az te leszel? – érdeklődött Köves.

– Ki más?! – nevetett Sziklai: – Pont erre születtem. – A pasas, mesélte, főhadnagyi rangot kínált neki, de az egyenruhát kizárólag hivatalos vagy ünnepi alkalmakkor kellene viselnie.

– Az az érzésem – tűnődött el –, hogy éppen kapóra jöttem neki.

– Miért? – kérdezte Köves.

– Mert ki vagyok rúgva és nincs más esélyem – magyarázta Sziklai. – Hát nem érted? – nézett Kövesre, Köves bevallotta:

– Nem egészen.

– Ugyan, menj már! – bosszankodott Sziklai. – Kell a reklám, pénz is van rá, annyi, mint a pelyva, de ő közvetlenül nem juthat hozzá: hát akkor ugyan mit akarhat?

– Aha – mondta mindenesetre Köves, és:

– Na látod! – nyugodott meg végre Sziklai is. – Most már csak neked kellene találnunk valamit – folytatta.

– Én – mondta Köves – holnap elhelyezkedem.

– Hová? – lepődött meg Sziklai, Köves azt felelte:

– Bárhová – és elmondta, hogy két ember tudakozódott utána. – Vámosok voltak – tette hozzá, Sziklai megvakarta a fejét:

– Ojjé! – fintorodott el az arca. – Próbáljunk meg gondolkodni – javasolta azért, ám Köves úgy vélte:

– Itt nincs min gondolkodni –, amit, kényszeredetten ugyan, de Sziklai is belátott.

– Attól félek csak – aggodalmaskodott –, hogy el fogsz tűnni, még elmerülsz nekem valahol a mélyben.

És mintha Köves mosolya, amivel a szavait fogadta, csak még jobban megalapozná ezt az aggodalmát, felkiáltott:

– Mi lesz a vígjátékkal?! – Ám Köves arcáról nyilván most sem olvashatott le semmi biztatót, mert: – Én nem feledkezem meg rólad, előbb-utóbb feltétlenül találok neked valamit – biztosította sietve, izgatottan. Köves megköszönte, megegyeztek, hogy „bármilyen történjék is”, itt a Dél-tengereken ezután is találkoznak, majd Köves elbúcsúzott – holnap, mondta, korán akar felkelni –, kifizette Aliznak a vacsoráját, a kijáratnál egy pillanatra megtorpant, mert a forgóajtó éppen pörgött és Pici, a zongorista lépett ki belőle, széles, túlzott mozdulattal üdvözölte Kövest.

– Ma – kérdezte Köves, miután viszonzta a köszöntését – melyik padon töltöd az éjszakát?

– Egyiken se – mondta a zongorista: elhanyagoltabbnak látszott, mint rendesen, arca zsírosan fénylett, nem volt rajta a pettyes lepkenyakkendője, Köves orrát savanyú alkoholszag csapta meg.

– Már nem félsz – kérdezte Köves –, hogy elvisznek?

– Dehogynem – felelte a muzsikus –, de még jobban félek attól, hogy reumát kapok! – és tátott szájjal, hosszan, harsányan nevetett a saját tréfáján – ha ugyan tréfa volt és nem komolyan beszélt –, mintha sosem akarná abbahagyni, Kövesnek feltűnt, hogy hosszú fogai közt odvas hézagok tátonganak; eléggé késedelmes megfigyelés – találta Köves –, miután egyszer már csaknem egy álló éjszakát töltött el a társaságában.

Ötödik fejezet

Reggeli közjáték

Egy reggel, amikor Köves sietve behúzta maga mögött a lakásajtót – valójában inkább hajnal volt még, Köves mostanában egy vasgyárban dolgozott, a gyár messze volt, Kövesnek mindig korábban kellett volna elindulnia hazulról, mint ahogyan elindult –, szokatlan lármá torpantotta meg az ilyen időpontban máskor még általában néma lépcsőházban. Éles, robbanásszerű hangok zengették és feszegették a falakat – ártalmatlan kutyaugatás volt, a visszhangos lépcsőház fokozhatta csak ilyen tűrhetetlen tombolássá: és a Köves fölötti lépcsőfordulóban már fel is bukkant egy hófehér haj keretezte barna pozsgás arc. Köves első érzése – alighanem a szakadatlan loholás eredménye, amely lassan vakká teszi a környezete iránt és minden véletlenben, legyen az bármilyen természetű, már csupán akadályt láttat vele – a fukar kelletlenség volt: még majd hiábavaló udvariaskodásra kell vesztegetnie a szűken mért időt. De még így is csaknem megmosolyogtatta az öreg öltözeke: bár a rekkenő nap ígérete már a zárt lépcsőházba is beszivárgott, az öregúr nehéz bakancsot, vastag gypjúzoknit, térdnadrágot és viharkabátot viselt, a vállát nagy hátizsák nyomta, egyik kezében súlyos bőrrönd, a másikkal meg a kutyáját szorította a melléhez – meglátva Kövest, a tacsó azonnal ismét felugatott, farka, a kutyaöröm e lendületes szószólója, záporként kopogott a viharkabát vásznán. Köves, nyelve hegyén valami futó üdvözléssel épp előrébb lépett: most meg két újabb ember vonta magára a figyelmét. Az öreg mögött jöttek, de fiatalok voltak, az ő kezükben is egy-egy bőrrönd, kétségkívül nem a sajátjuk, hanem az öregé – afféle útításkák, oldalukról már fényük vesztett, tarka nyomatok virítottak Köves szemébe, az egyiken Köves elrévedve ismerte fel a tájékozó tengert és egy fürdőszálló napernyős teraszát –, láthatóan segítettek neki, egyetlen, összetartó csoportot alkottak, Köves akár az öreg hordárainak is nézhette volna őket, ha persze nem látja rajtuk az egyenruhát, oldalfegyvert.

Ahhoz már késő volt, hogy Köves, mintha mit sem látott volna, vagy talán, hogy némelyest mégiscsak hangot adjon az érzéseinek, helytelenítő fejcsóválás közepette lesiessen előttük a lépcsőn; a lakásba sem ugorhatott már vissza – ezt egyébként, ahogy a gondolat futólag felötlött benne, Köves egy bizonyos értelemben – ennél találóbb szó hamarjában nem jutott eszébe – illetlenségnek érezte volna; no meg persze a meglepetés bénító hatása is közrejátszott benne, hogy mozdulatlanul ott maradjon, ahol éppen volt.

Az öreg, aki először, úgy tetszett, szó nélkül akart elhaladni mellette – és még ez lett volna a legjobb: Köves akkor csekély idővesztéssel mindjárt utánuk iramodhatott és úgyszólván vak sietséggel kirohanhatott volna a kapun, és tovább, a villamoshoz –, most egyszerre mégis megtorpant, és részint mintegy magyarázkodva, részint kissé tán – habár ez valószínűleg csak Kövesnek tűnt így – mentegetőzve, ám egyszersmind úgy is, mintha szinte tanúul szólítaná Kövest az esetéhez, fahangján, mely most még a szokottnál is érczeneibb volt, ezt mondta:

– Hát így állunk, Köves úr.

Köves éppen kérdezni akart valamit – persze nem tudta, mit, hiszen itt már nem volt helye kérdésnek, legfőleg csak sok szerencsét kívánhatott volna még az öregnek, ha ez, mielőtt még egyáltalán kimondta volna, nem hangzik máris lehetetlenségnek; de helyette az egyik vámos törte meg a csendet, Köves nem jegyezte meg pontosan a szavait, a lényegük az volt, hogy az öreg ne „ácsorogjon” itt, hanem „mozduljon már tovább”. Még a szabad keze is felemelkedett, és Köves most komolyan

megrémült: hogy netalán valami erőszakoskodásnak legyen a tétlen szemlélője, az e pillanatban legalábbis így érezte Köves – már meghaladná az erejét.

Hanem aztán semmi sem történt, az öreg pedig, mint aki egyszerre ráeszmél a védtelenségében rejlő erőkre, zavartalanul folytatta:

– Szerencsére megengedték, hogy a kutyámat is magammal vigyem – és fanyarul elmosolyodott, mint akinek mindössze már csak ennyi engedmény jut az élettől, és még ezért is hálával tartozik. A kutya, mintha megérezné, hogy róla beszélnek, ficáncolni kezdett az öreg karjában, ugatva le a földre, Köves lábához kíváncszott, a vámosok türelmetlennek látszottak – talán féltek, hogy a csaholás még kicsődit a lakásaikból az embereket, emellett valószínűleg az sem lehetett egészen szabályszerű, hogy szolgák módján cipelik az öreg után a bőrröndöket: alighanem csak a sietség készítette őket erre, hisz ki tudná, milyen éjszaka, mennyi munka állhatott már mögöttük, és hogy őket meg kik siettették –, a második vámos most ingerülten, amit csak fokozni látszott a Köves jelenléte miatti kényszerű tehetetlensége, rászólt az öregre, hogy tilos beszélgetnie; az első pedig, mintegy nyomatékul, Köveshez fordult:

– Maga kicsoda? – és Köves összerezsent kissé: hirtelen az a tétova érzés kerülgette, hogy még őt magát is bajba sodorhatja a vigyázatlansága, jóllehet nem tudta, mi vigyázatlanságot követett el, azon kívül persze, hogy itt van.

S mint akiben a megfélemlítése miatti bosszúság végül magán a félelmen is felülkerekedik, úgy vágta oda a vámosnak, hogy maga sem tudta, támad-e vagy védekezik, vagy pedig egyszerűen csak a való igazat mondja:

– Ki volnék? Senki! – Már-már azt is hozzátette volna: merő véletlenség, hogy éppen most lépett ki az ajtón, ám ezt – noha egyébként teljesen megfelelt az igazságnak valami homályos okból mintegy árulásnak érezte volna az öreg ellen: mintha azt akarná mondani vele, hogy őneki Kövesnek – semmi köze az egészhez, ami máskülönben megintcsak igaz volt, persze.

Így hát azt mondta:

– Köves vagyok. – És bizonyos szemrehányó éllel odavágta még: – Munkás – jóllehet talán maga sem tudta, hogy mit tartalmaz és pontosan kinek is szól ez a szemrehányás, így valószínűleg észre sem vették.

Azután Köves hosszú percekig vesztegelt még a lépcsőn, tétován tapogatva a zsebeit, mintha keresne bennük valamit, amit sehogy se sikerül megtalálnia – alkalmasint a cigarettáját, bár újabban nem dohányzott –, miközben mintha halk neszek népesítették volna be körülötte az egész lépcsőházat: Köves – de lehet, csak zaklatott képzelete játszott vele – a záraakra forduló kulcsok halk csettenéseit, becsukódó ablaktáblák óvatos koccanásait vélte kivenni, mignem az utcáról bőrröndök tompa puffanásait hallotta meg, ahogy valami rakfelületre felhányták őket; majd feldőrejlött egy teherautó motorja, és Köves végre lesurranhatott a lépcsőn és kionsonhatott a kapun, óvatosan, nehogy a házmaster észrevegye és még azt találja hinni róla, hogy látott valamit.

Baleset. Barátnő

Ezen a reggelen Köves egymaga tartott az immár elnéptelenedett utcán a villamostól a vasgár felé, a kapuban a főportás szigorúan, mintha még sose látta volna – ami persze megeshetett: a vasgárban sok munkás dolgozott megkérdezte tőle, kit keres, Köves, tán abban az esztelen reményben, hogy feltűnés nélkül elsurranhat mellette, csak úgy, futtában odavetette:

– Munkás a gépműhelyből – tenyeréből a főportás felé villantva a nem oly rég kapott fényképes belépő-igazolványát.

– Szóval elkésett – állapította meg a főportás, elállva Köves útját és elvéve tőle az okmányt, hogy feljegyezhesse róla az adatokat a Köves késéséről megteendő jelentéséhez, Köves, aki persze jól tudta, hogy a késést itt szigorúan fogják fel, ahogy tapasztalta, úgyszólván még magánál a munkánál is szigorúbban – mintha valamiféle általános készségre, illetve annak hiányára következtetnének belőle –, nem nagy meggyőződéssel próbált érvelni:

– De nem sokat – amivel csak arra készítette a főportást, hogy az órára nézzen.

– Három percet – mondta, belépett az üvegezett fülkéjébe és odaült az asztalához, Köves, aki állva maradt az ajtóban és nekidőlt a félfának, mintha máris fáradt lenne, súlyosan és elnehezülten fáradt, holott még el sem kezdődött a nap, inkább csak zaklatottságában még, semmint abban a reményben, hogy leveheti a lábáról a főportást, megjegyezte:

– Nem én tehetek róla – ám mindjárt meg is bánta, mert a főportás kérdésére:

– Hát kicsoda? – már aligha adhatott minden kételyt eloszlató választ. Tény és való, Köves e pillanatban egyszerűen nem tudta volna megmondani, ki tehet arról, hogy ő elkészt: leginkább talán még ő maga, hiszen – a főportás szemszögéből nézve – neki, Kövesnek, kétségkívül az lett volna a kötelessége, hogy szétlökdösse az útjába állókat és, már akár udvariasan, akár kíméletlenül, de mindenképp a tőle elvárt pontosságra hivatkozva, a faképnél hagyja őket, keresztül törjön rajtuk, és elinduljon a gyárba, alaposabban meggondolva a főportás aligha méltányolhatja a Kövesben kavargó érzéseket, amelyek mégis ott marasztották a lépcsőházban. De még ennél is súlyosabban esett a latba, hogy Köves úgy érezte: nem tudja előadni az érveit, egyszerűen képtelen lett volna elmondani a főportásnak a reggel történeteket, legalábbis úgy, ahogyan megtörténtek – itt, a főportás íróasztalánál, ahol minden a lényegre és az ésszerűsége szorítja, Köves hirtelen úgy látta, hogy ez a történet egyszerűen elmondhatatlan. Ha mégis előhozakodik vele, valószínűleg belezavarodna, mindenféle kitérőkre kényszerülne, melyek során napvilágra kerülnének az érzései – ezek az érzések most úgy jelentek meg Köves előtt, mintha nem ő érezné őket, s valamilyen rosszindulatú banda módján, csakis azért kerülgetnék, hogy a bűnrészesükké tegyék, holott Köves semmiben sem volt bűnös persze, hacsak abban nem, hogy elkészt –, így hát inkább azt mondta végül:

– Forgalmi akadályba csöppentem – szerencsére a főportás nem vette észre a zavarát – alighanem előre sejtette a választ, sok efféle kifogást hallhatott már –, most befejezte az írást, és felállt az asztala mellől:

– Erre mindig fel kell készülni. Máskor induljon el egy fél órával korábban – tanácsolta Kövesnek, visszaadva neki az iratát.

Nem sokkal utóbb Köves a satupadnál állt és egy vasdarab felső felületét próbálta egyenesre reszelni, a reszelés, úgy tűnt, a legfontosabb kísérőjelensége a géplakatosi mesterségnek – Köves ugyanis géplakatosnak szegődött el a vasgyárba, noha Köves persze nem volt géplakatos, nem is akart géplakatos lenni, ha már munkásnak megy, úgy Kövesnek erről, míg persze nem találkozott a valósággal, megvoltak a maga elképzelései. Lelki szemeivel Köves egy nagy, tiszta termet látott, a benne sorakozó asztalok egyikénél, jól megvilágított helyen önmagát, talán fehér köpenyben, apró szerszámokkal, piciny, precíziós gépekkel körülvéve, ahol, esetleg nagyítóüveggel a szemén – ebben talán már a Pumpadúr képe is közrejátszott kissé, akit oly sokszor látott így a Dél-tengerekben – valami kicsiny szerkezetet állít elő, amely azután mozog, ketyeg, zúg vagy pörög. Hanem, mint kiderült, ilyen munkára hasztalan sóvárog, a városban főként vasgyárak voltak, a vasgyár emésztí az erőt, így oda mindig van felvétel, a munkairányító hivatalban azt tanácsolták Kövesnek, menjen géplakatosnak. Köves vonakodott, ha már lakatos, mért legyen géplakatos, miért ne inkább egyszerűen csak lakatos, aki Köves elképzelése szerint – lakatot, kulcsot, zárat, efféléket készít, s ha majd egyszer, így képzelte Köves, nagyobb sétára indul a városban, be-benézve a kapualjakba, esetleg egy-egy körfolyosót is végigjárva, szerény elégtétellel állapíthatja meg magában, hogy ezt vagy azt a zárat vagy miegyebet ő csinálta, keze nyomát, ha névtelenül is, de íme, őrzik a tárgyak. A géplakatosságról viszont alig volt némi elképzelése Kövesnek, mindössze talán annyi, amennyit egyszer régen, Kövesnek úgy tűnt, nagyon-nagyon régen – piciny gyermek volt még akkor – egy pályaudvaron szerzett róla; Kövest akkoriban rendkívül érdekelték a mozdonyok, a pályaudvaron két fekete ember – mindenük fekete volt: a ruhájuk, a szerszámaik, az arcuk meg a kezük – nagy kalapácsokkal egy mozdony kerekeit döngette, Köves megkérdezte a kísérőjétől – alighanem a szülei egyike lehetett, az apja vagy az anyja –, hogy kik ezek, és azt a választ kapta: géplakatosok, ettől kezdve, ha eszébe jutottak – persze nemigen jutottak eszébe – Köves a géplakatosokat szinte afféle mondabeli szörnyeknek látta, valamilyen átmenetnek az óriás és az ördög közt. Hanem csakhamar kiderült, hogy a munkairányító hivatalban ezt az egyetlen esélyt kínálják Kövesnek – amit első szóra jótanácsként hoztak Köves tudomására, az ilyenformán persze már inkább parancsnak bizonyult a számára, éppen csak egy papirost kellett aláírnia, amely – Köves csodálkozására – már készen, kitöltve várta, mintha a hivatalban már

számítottak volna a jövetelére: persze meglehet, csak afféle személytelen formula volt, ahová majd utóbb írják be a pontos adatait – hamarjában Köves nem is látta világosan, hogy mit raknak elé, majd rántanak el előle ismét. Utoljára még azt a tétova ellenvetést tette, hogy mit sem ért ehhez a mesterséghez: sebj, felelték neki, hat hét alatt megtanítyák rá. Köves zavaros érzésekkel távozott a hivatalból – másnap kora reggel már jelentkeznie kellett a vasgyárban –, némi hitetlenség fogta el arra a gondolatra, hogy hat hét alatt kitanulhatja egy ilyen, aligha egyszerű mesterség minden csínját-bínját, emellett az is viszolyogtatta még, hogy esetleg tanulógyerekek közt kell majd inaskodnia.

Szerencsére erről szó sem volt, Köves körül csupa felnőtt tanulta a géplakatoságot, ki ezért, ki azért – egészen pontosan ez többnyire nem derült ki, a kérdezősködést, amihez Kövesnek mellesleg sem kedve, sem ideje nem volt, itt mintha nem vették volna jó néven –, Köves mellett mindenesetre egy kellemes külsejű, keskeny bajszos férfi reszelt, elmélyülten és hallgatagon, ingujjban és olyan persze már alaposan megkopott – ellenzős sapkában, amelyet Köves legfőljebb külföldön láthatott volna, ha történetesen érdeklődik a lovassportok iránt, és kesztyűben, melynek anyagában az értő szem a kopások, a szennyfoltok meg a lyukak ellenére is felismerhette a szarvasbőrt. Kirúgták valahonnan? Netalán valami bűn terheli a lelkét – mint alighanem Kövesét is –, és büntetésből vagy éppenséggel kegyelemből géplakatos? Vagy pedig eredetileg valami olyan foglalkozása volt talán, amely mára egyszerűen az érvényét veszítette, szükségtelessé vált, mint azé a távolabb reszelő, kissé testes, lomha emberé, akit a bizalmasabb barátai olykor, Köves füle hallatára „jogtanácsos úrnak” szólítottak? – Köves nem tudhatta.

De volt itt mindenféle ember, rejtélyes és egyszerű, jó tartású és lomposabb, sőt durva; még női géplakatosok is akadtak – Köves másik oldalán például egy lány reszelt, mégpedig igen rátermetten, Köves olykor irigykedőn, bár egyszersmind némi mosolygó elismeréssel figyelte, hogyan rázkódik a buzgalomtól egész, hajlékony teste, fejkendője félig hátracsúszott tömött, fekete, olajosan csillogó hajáról, ajka fölött apró, gyöngyfényű verítékcseppek jelentek meg – a lány néha elkapta a pillantását, először zárkózottan, később bátrabban elmosolyodott ilyenkor, most már egy-egy szót is odavetett Kövesnek, Köves, elkalandozó figyelemmel ugyan, de azért, mint aki állja a kihívást, ingerkedőn visszavisszavágott. Máskor meg a két egyforma emberen akadt meg a tekintete – persze talán nem voltak egyformák, csak Köves látta őket annak –, mindenesetre mindkettő zömök volt és kopasz, mindketten újdonság, új, kék kezeslábast viseltek, ami Köves szemében magyarázatlanul is valami elszánás külső bélyegének tetszett rajtuk – akár új vezeklők, akik magukra öltik a csuhát, ám régi megszokásból még a szabójukkal csináltatják –, mogorva szorgalommal reszeltek, reggel ott voltak, este eltűntek, se másokhoz, sem egymáshoz nem szóltak, Köves azt hallotta róluk, hogy valahol felmondtak nekik, ám ők ezt tévedésnek tekintik, most géplakatosként azt várják, hogy a velük történt tévedésre fény derüljön, és azért olyan tartózkodók, mert attól félnek, újabb tévedés eshet meg velük, vagy hogy netalán még ők maguk követhetnek el valamilyen tévedést.

Egyszóval Köves elvult itt – némileg úgy volt itt, mintha itt se lenne, vagy mintha nem ő lenne, aki itt van: csalóka érzés persze, mert hiszen ő volt –, derűs álmélkodására már a munkásélet apró, homályos örömei is meg-megérintették: az ebédszüneté, a műszakzárásé, de még a hasznosan elvégzett munkáé is, ha ez utóbbi nem is volt egészen zavartalan, minthogy – szó, ami szó – Köves nemigen boldogult a reszelővel, sosem hitte volna – és ennyiben mégiscsak tanulságosnak bizonyult az ittléte –, hogy egy darab vasat makulátlanul egyenesre simítani a reszelővel ennyire meghaladhatja a képességeit. Köves már-már becsületbeli kérdésnek tekintette a reszelést, odáig jutott, hogy álmódott róla – felmagasodva állt a satujánál, reszelője alatt csikorgó, recsegő hangok közepette hullott a forgács –, de mindhiába: a művezető – egy testes, kese hajú férfi, aki jóakarátúan, bár kissé fásultan járkált a satuikra görnyedő emberek közt, és türelmes, ám nem sok bizakodást eláruló mozdulattal olykor Köves könyökén vagy kézfejen is igazított egyet –, apró akasztófához hasonlító mérőeszközzel mindig kimutatott valami domborulatot vagy horpadást, csonkulást vagy ferdülést a Köves által pedig annyi dühödt gonddal megmunkált vasdarabon.

Némi vigaszra Köves a fúrásban lelt: ez jól ment neki, mondhatni kitűnően, soha el nem törte – mint mások – a fúrófejet; és határozott bizakodással tekintett a lemezvágás elébe is – ezt épp ma délután próbálták ki, a lemezvágónál Köves előtt az úrlovas, Köves után a lány következett sorra, a lány mosolyogva odaszólt neki valamit – Köves nem értette: buzdítóan hangzott, talán bátorította, talán sürgette –, mindenesetre Köves is odavetett neki valami könnyed választ, miközben beállította a

lemezét, majd teli önbizalommal megrántotta a lemezvágó vasnyelét, kiáltást hallott és még csodálkozva látta a lány rémült arcát – csak aztán lepte el a homlokát valami melegség: alighanem rosszul állt oda a géphez, és ahogyan maga felé rántotta, a saját fején koppant a hosszú vasfogantyú vége.

Hogy azután mi történt vele és körülötte, azt Köves már csak egyfajta megadó szórakozottsággal követte, mint aki letette a fegyvert és hagyja, hogy elsodorják a – persze nem túl fontos – események. A körülötte támadt lármából is tisztán kihallotta a lány rémült, mégis már-már csaknem kérkedő színezetű kiáltását: „miattam történt, miattam történt, mért sürgettem!”; majd egy fehér kendő tapadt a homlokára, alighanem a lányé volt ez is. Köves a kendőt alaposan összevázta; azután lefektették valami padra, hogy elálljon a vérzés, majd mégis felállították onnan, mert úgy döntöttek, hogy Kövest el kell kísérni a gyár orvosához. A kísérők közt Köves, ha jól emlékezett, már nem látta a lányt, akit azért keresett, hogy visszaadja neki a zsebkendőjét: így hát zsebre vágta, noha bizonyára alaposan összemazgatolta vele a zsebt. Különböző udvarokon keltek át, végül elértek a rendelőszobába; a gyári orvos itt kijelentette, hogy az ijedségen kívül – jöllehet cseppet sem volt megijedve – Kövesnek semmi komolyabb baja nem esett; a kísérők erre – úgy tetszett, némiképp csalódottan – magára hagyták Kövest az orvossal meg a mellette működő nővérrel. Azután gyors, szakavatott mozdulatokkal néhány műveletet végeztek el Köves fején – Köves fertőtlenítőszeres szúrós szagát érezte, és némi fájdalmat –, melyek eredményeképpen Köves homlokára, közvetlenül a hajtóve alá, hetkén félrevágott, nem is túl nagy ragtapasz került. Az orvos azt mondta neki, hogy „összekapcsolta” a sebt, és kissé tagoltan, hogy Köves, egyszerű munkás léte is megértse, a lelkére kötötte, hogy a tapaszhoz ne nyúljon és három nap múlva jöjjen el kezelésre. Holnap különben – tette még hozzá – munkába állhat, a sebe nem indokolja, hogy betegnek nyilvánítsa. Azután Köves fél órára lefekhetett a rendelőszoba heverőjére – mire letelt a fél óra, a műszak is véget ért.

Köves azért mégis visszament az öltözőbe, részint átöltözni, de főként azért, hogy el ne mulassza a zuhanyozást – Köves a vasgyári zuhanyozóban naponta megfürödhett, olykor, ha kedvetlenség kerülgette, arra gondolt, hogy már csupán a zuhanyozó kedvéért is érdemes volt ide szegődni; most persze némileg forgatnia kellett a fejét, nehogy víz érje a sebet. Öltözködés közben néhányan pajtáskodón hátba vágták – aztán Köves hamarosan ott sodródott a gyárból kitóduló emberáradatban.

A kapuban került mellé a lány, vagy már korábban: Köves nem is tudta. Mindazt, ami utána történt velük, Köves minden különösebb csodálkozás, helyeslés vagy ellenérzés nélkül fogadta, mint valami jól szervezett és magától értetődő folyamatot, mint olyan tényt, amely már rég eldőlt és nekik csak fel kell ismerniök, hogy engedelmeskedhessenek, noha ez persze némiképpen mégiscsak rajtuk múlott, és ennyiben Köves mégiscsak tévedhetett. Valamiféle évődő beszélgetéssel kezdődött – Köves leginkább a lány első mondatára emlékezett: „milyen csinos tapasz!” –; aztán valahogy egyikük sem szállt villamosra, a külvárosban, Köves számára ismeretlen vidéken bolyongtak, valami ligetfélébe jutottak, és Köves egyszerre azon kapta magát, hogy egy árnyas fasor lombjai alatt sétál egy jó természetű, fekete lánnyal, s nagyon távolról, némileg hökkent, ám elnéző mosollyal szemléli, hogy valami furcsa és idegen dolog történik vele, éppen ez: hogy ő, Köves, egy árnyas fasor lombjai alatt sétál egy jó természetű, fekete lánnyal. Valami homályos szorongás kerülgette, talán a közeli veszély előérzete, de forró hullámokban fel-feltolult benne a dac is, hogy engedjen neki és elvesszen.

– Nem kell hazamennem? – kérdezte a lány, Köves, mintegy álmaiból ocsúdva visszhangozta a kérdést:

– Haza? – mint akit meglep a szó íze és az a gondolat, hogy neki, Kövesnek valahová haza kellene mennie. – Nem – mondta aztán, és a lány, elfordítva a tekintetét, mintha nem is Köveshez intézné a kérdést, hanem az utat szegélyező fákhoz:

– Nincs feleséged? – kérdezte; úgy látszik, ez mindenhol és minden korban egyformán érdekli a lányokat.

– Nincs – felelte, és a lány most elhallgatott, mintha egy időre magára akarna maradni Köves válaszával.

Kissé később ezt mondta:

– Még korán van.

– Mihez? – kérdezte Köves.

– Hogy felmenjünk hozzám – felelte a lány, a szavaiban rejlő ígéret eléggé távoli volt ahhoz, hogy Köves időt nyerjen, másrészt eléggé ingerlő, hogy máris nyugtalanná tegye és valamiféle cselekvésre ösztönözze – Köves érezte, hogy megmozdul a karja és ráfonódik a lány vállára.

Később Köves egy vendéglőre emlékezett – afféle sörkert volt, ahol harsány malacbanda húzta és nyekergette, némelyik asztal mellett ingujjas emberek kurjongattak kihívóan, vérvörös arccal, máshol ünnepélyes, kövér családok ültek mereven, szótlantul, mintegy belerokkanva megmásíthatatlan ittlétükbe: Köves – akinek most elkezdett sajogni a feje és ez alighanem kissé szórakozottá tette – itt megtudta, hogy a lány valahonnan távolabbról került a városba, a szülei ellenére, akik a saját szűkös, paraszti sorsukat szánták a lánynak, ő azonban megszökött a szülei és e neki rendelt jövő elől, és beállt a gyárba:

– Valahol – mondta – el kell kezdeni, nem? – és Köves élénken helyeselt, jóllehet minden bólintásnál fájdalom hasított a fejébe. Majd döcögő villamosra szálltak, ez még kijebb vitte őket a városból, valahol leszálltak, a lány új építésű, zömök házak közt vezette Kövest, melyek azonban – talán az ott maradt deszkák, buckák, betemetetlen gödrök miatt – a gyéren elhelyezett lámpák bizonytalan derengésében máris romoknak látszottak; befordultak egy kapun, felmentek a sötét lépcsőn, a lány a kulcsával tapogatózva kinyitott egy ajtót, az előszobában csendre intette Kövest, amit ő – bár a pontosabb okát nem tudhatta – oly magától értetődően fogadott, mintha oda, ahová most a lánnyal együtt közelednek, másként, mint lopakodva el sem lehetne érní. Végül besurrantak egy apró, oldalsó szobába, a lány felgyújtott egy rózsaszín ernyős asztalilámpát, és Köves tekintete futólag végigsiklott azokon a tárgyakon, amelyek ezt a szobát mintegy beteljesítették a maga tökéletességében: a repedt tükrön, az esett ruhásszekrényen, a horgolt terítőkön, a kinyújtott nyelvvel mosolygó gumikutyán a lámpaernyő alatt, a homályos sarokban szemérmesen kifeszített zsinóron, amelyen egy pár harisnya és néhány fehérnemű függött, a csorba vázában ágaskodó művirágon, a széken, az asztalon és főként a majd föltehetően nyekergő, rugós, de eléggé széles ágyon; és orrát megcsapta a nyomor, a tisztaság, valami olcsó illatszer és a kaland szaga, bár fölmerült benne a sejtetem, hogy a többi tartós szag közt ez az egyetlen illékony.

Aztán Köves már csak azon kapta magát, hogy szeretkezik – mindennek ellenére és mindazon túl, amiben itt részesítették, hogyan is feledtethették vele, hogy ő, Köves, férfi? Most egyszerre ráébredt ősi, csillapíthatatlan szomjúságára: mintha sajgó, égő tagját akarná lehűteni – ám forró lábába került, ami csak még jobban égette, és a lány, először suttogva, később már fennhangon, mindegyre biztatta, Köves, mint akiben az önfeledtség első, mintegy rohamszerűen rá-rátörő félórái múltán hirtelen felébred a pártfogó aggodalom, megkérdezte a lánytól:

– Nem félsz, hogy gyereked lesz?

Ám a lány tekintete most mintha inkább őt ijesztette volna meg:

– Miért félsz?... – kérdezte, de azután nem folytathatta, valami zajt hallott közben – Köves fülét ez elkerülte –, most csendre intette Kövest, gyorsan kiszökött az ágyból, ideoda hajladozó teste fehérén villogott Köves szeme előtt, ahogy kapkodva keresgél egy ruhadarabot, amit aztán a vállára kerített, és kiszaladt a szobából, de ürge lába hamar visszahozta, mintha nem akarná sokáig egyedül hagyni Kövest, nehogy az ágyban elfogja őt a magány, a képtelenség szédülete és a félelem, fesztelenül ledobta magáról a pongyoláját, áthajolt Kövesen és eloltotta a lámpát, majd maradéktalan bizalommal, ami Kövest mehökkentette kissé, mint valami tapintatos merénylet, ám ugyanakkor le is fegyverezte, befészkelődött mellé az ágyba.

– A néni volt – hallotta a lányt a sötétben.

– Milyen néni? – kérdezte Köves.

– A néni – ismételte a lány.

– Vagy úgy – mormolta Köves.

– Megszomjazott – mondta a lány, majd némi csend után hozzátette: – Rákbeteg. Meg fog halni – a lány hangja szilárdan, csaknem bizakodóan csengett, hallatán Köves maga sem tudta, miért rezzent

össze kisé. De a lány, mintha csak gyorsan be akarna ékelődni Köves és az őt kerülgető kérdések közé, most szorosan odasimult hozzá:

– Ne félj; már elaludt. Nem fog zavarni többé – suttogetta, és némi tétova habozás után Köves megadóan érezte, hogy lassan ismét előnti a forróság.

Kövest hívatják. Majd belátásra kényszerül

Kövest hívatták – épp nagyban reszelt, amikor a művezető odalépett hozzá, és azt mondta neki, hogy sürgősen várják odafönt az irodán. Kövesnek rögtön a minapi késése jutott az eszébe, és noha a művezető a lelkére kötötte: azonnal hagyjon itt csapot-papot és siessen, Köves, aki elvégre csak munkás volt itt – ennél alább már aligha adhatná, másrészt épp ezzel ki is vívta szabadságát, ha sokkal többől ez a szabadság nem is áll persze, mint hogy most már úgyszólván semmit se veszíthet –, úgy vélte, ráér meghallgatni a dorgálást. Így hát először lerakta szépen a kezéből a reszelőt, nadrágjáról, cipőjéről, néhányat toppantva, lerázta, lesöpörte a vasport, a kezét néhány kényelmes, nagyszabású mozdulattal – ahogy a szomszédos műhelyekben dolgozó valódi géplakatosoktól látta – beletörölte egy olajos rongyba, s csak aztán, mintegy a fontosabb dolgai végeztével indult el ráérős, ringatózó léptekkel kifelé a műhelyből, a lány kérdő tekintetére csupán néma hunyorítással válaszolva – Köves azóta is ott éjszakázott néhányszor a lánynál, odáig jutott vele, hogy együtt reggeliztek a tenyérsi konyhában, majd együtt indultak a gyárba, a villamostól a vasgyárig vezető rövid útszakaszt a lány szerette kéz a kézben megtenni, noha Köves többnyire talált valami ürügyet rá – például sürgősen ki kellett fűjnia az orrát –, hogy a lány kezéből a magáét kivonja. Időközben azt is megtudta Köves, hogy a néni – aki szerencsére sosem került a szeme elé – valamilyen távoli rokona a lánynak, a néni befogadta őt, a lány pedig gondoza, ha majd meghal, akkor a lány a hatóságtól megszerzi a nagyobbik szobát, azt, amelyikben most még a néni lakik, voltaképpen az egész lakást ki lehetne eszközölni, mindenestre erre nagyobb esély nyílna, ha a lánynak családja, kivált ha gyereke is lenne – Köves helyeslő bólogatással hallgatta a lány tervezgetését, ámbár mindig csak a jóakarató kívülről módján, aki, ha persze nem is közömbös a lány élete iránt, ám azért még korántsem a részese annak; hanem, úgy látszott, ez nem kedvetlenítette el a lányt, csak mosolygott Kövesen, mint aki valamit jobban tud nála. Az előző éjszakát Köves nem is töltötte a lánnyal, arra hivatkozott, hogy meg kell látogatnia a nagybátyját; de álmátlanul forgolódott az ágyában, azon kapta magát, hogy hiányzik neki a lány. Igen: ha már munkás, akkor – úgy látszik – asszonyra van szüksége, másrészt – fordult meg Köves fejében – ha asszonya van, az végérvényesen munkássá változtatja, noha persze nem nagy a különbség, hiszen így is az – hánkolódó félálmban Köves már maga sem tudta, hányadán is áll a saját dolgaival. Végül még igaza lesz a lánynak: ha enged az időnek, az észrevétlenül odaköti majd a lány életéhez, ez pedig a gyárhoz és az előmenetelhez, együtt várják majd a rákbeteg néni halálát, miközben egyre-másra érkeznek a gyerekek.

Kövesnek a szállítmányozási osztályt kellett megkeresnie – az osztályvezető akart szólni vele –, egy darabig bizonytalanul bolyongott a folyosókon, míg végre nagy ládákat hurcoló embereket látott nehézkes óvatossággal kifordulni egy ajtón: ám az odabent ülő tisztviselőnő miután először megkérdezte Kövestől, hogy teherautósofőr-e és kitudódott: nem az – felvilágosította, rossz helyen jár, ez a fuvarozási osztály; a szállítmányozás – mondta – más, Köves bocsánatot kért és megjegyezte, hogy nem tudta.

– Nem? – csodálkozott a tisztviselőnő: – No, majd megtudja – azzal útbaigazította Kövest, aki egy másik folyosón, sőt egy másik emeleten végre észrevette az egyik ajtón függő „Szállítmányozás” feliratot, alatta, kisebb betűkkel, ez állt: „Vámügyek – Személyi ügyek – Anyasági segély”. Köves, kicsit még – kivált az „anyasági segélyen” – elcsodálkozva, aránylag egyszerű irodaszobába nyitott, ahol a szokásos tisztviselőnőn kívül egy géplakatos külsejű ember tartózkodott még, zsebrevágott kézzel, láthatóan türelmetlenül róva fel-alá a szobát – persze ha jobban is megnézte, Köves mindjárt észrevette, hogy csak az öltözéke mutatja géplakatosnak, pontosabban a nyitott, fakó-kék munkászubbony és kivált az ellenzős szövetsapka, melyet – ki tudná, miért – a nagy melegben és a zárt szobában is a fején tartott; a zubbony alatt egyébként fehér inget és nyakkendőt viselt, a sapka alól előbukkanó dús, ősz hajfürtjei ellenére fiatalos, bár kissé már megereszkedett, ráncok szabdalta, lány arca volt, élénk szeme kéken villant Kövesre, amint az ajtón belépett:

– Köves?! – kiáltotta, Köves igenlő válaszára szinte neki támadt: – Hol marad ilyen soká?! –, amire Köves, tudatlan munkás módján, csak a vállát vonogatta, mint aki jött, amikor szóltak neki, most itt van, de hát egyébként persze csak a maga módján tud helytállni önmagáért.

– No jöjjön, jöjjön – az ember mintha megenyhült volna, szívélyes mozdulattal betessékelte Kövest az oldalt nyíló, „Osztályvezető” feliratú ajtón, amit aztán gondosan becsukott maguk után, majd Kövesnek helyet mutatott egy széken, ő maga pedig az íróasztal mögé ült, pontosan Kövessel szemben. Egy ideig hallgatott, tekintete keresgélően futkározott az asztalán halmozódó papirosok, iratkötegek közt, egyikét-másikat maga elé húzta, megnézte, majd elégedetlenül megint arrább lökte:

– Nos – szólalt meg közben szórakozott, ám Köves csodálkozására kétségkívül barátságos, ha nem egyenesen bizalmas hangon –, hát hogy érzi magát minálunk? – Köves, aki hamarjában nem tudta, hogy a kérdésben rejlő szívélyességet tévedésnek tekintse-e vagy pedig kelepcét sejtson benne, de még azt sem, hogy magát a kérdést egyáltalában komolyan vegye, habozott kissé a felelettel, mint aki mellőzhetőnek találja a formásokat és szeretne végre átesni a lényegen.

De mert semmi sem történt – az ember még egyre az iratai közt turkált, és úgy tűnt, hogy válaszra vár –, Köves azt mondta:

– Kitűnően – hogy ne mondjon semmit, de mégis megtörje a csendet.

– Kitűnően! – ismételte Köves szavát, sőt még a hanghordozását is az ember, miközben most egy fiókot is kihúzott és oldalra hajolva abba is belenézett: – Nem is tudtam, hogy olyan kitűnő dolog minálunk géplakatosnak lenni –, ami Kövest végképp elhallgattatta. – Maga ravasz... – folytatta az ember, bosszúsan belökve a fiókot és ismét felegyenesedve: – Nagyon ravasz... –, s most egyszerre felragyogott az arca, bár mintegy csak úgy, mellékesen és csupán egyetlen pillanatra: alighanem, s mégiscsak az íróasztalán, végre rálelt a keresett iratra és most elfoglaltan tüstént belé is mélyedt:

– A maga képességeivel... – folytatta közben, úgyszólván dohogva. – A maga tudásával...

S mint aki hirtelen befejezte kettős tevékenységét, és ezennel minden figyelmét kizárólag Kövesnek óhajtja szentelni, tenyerével nagyot csapott az iratra, kék tekintete pedig szúrósan Kövesre villant:

– Meddig akar még itt henyélni?! – förmedt rá szinte. – Azt hitte, hogy elbújhat előlünk?! Mondja meg őszintén: talán elégedett itt?! – és Köves, aki egyre meglepődöttebben fészkelődött a helyén, most valósággal elképedt. Hogyan? Gúnyt űznek itt belőle? Mindenholnan kidobják, éppen hogy hajlandók felvenni egy vasgyárba, férfitfejjel lakatosinasnak kell mennie, és azután még a szemére is vetik, mintha ő akart volna géplakatos lenni? Nem a szükség, a kényszer előtt hajtott-e fejet, nem azért jött ide, mert máshová nem mehetett? És most, lám, egyszerre úgy tesznek, mintha az élet töméntelen, gazdagon nyüzsgő lehetőségei közül ő, Köves, éppen ezt, ahogy most egyszerre kiderül, a legrosszabbat választotta volna, mégpedig a saját önkényes szeszélyéből? Hogyan is lehetne elégedett?... Köves ezen még aligha gondolkodott, tulajdonképpen föl sem merült benne – hiszen nem azért jött ide, hogy elégedett legyen –, most, hogy ha persze talán nem is egészen komolyan, de megkérdezték, sőt netalán még választ is várnak rá tőle – amivel persze mégiscsak adósuk marad majd –, Köves az egész itt töltött időt egyetlen napnak érezte, reggelekkel és éjszakákkal ugyan, de mégiscsak ugyanannak az egyetlen, hosszú, egyhangú és mindig csak az alkony szürke színeiben játszó napnak, amelyet egyre csak morzszolt a reszelőjével, akár az elkoptathatatlan vasat, az unalom és a műszakzárás csalóka megkönnyebbülésének a váltakozásaival, és azzal a futó kikapcsolódással, amit a lány nyújtott neki, s amiért az összetartozás érzésével kellett fizetnie. Köves azt gondolta, most már így fogja leélni az életét – valójában talán nem ezt gondolta persze, valójában alighanem azt gondolhatta inkább, hogy csak ideiglenesen kell így élnie, máma, holnap, no meg tán még holnapután, hiszen így nem lehet élni, ámbár, fordult meg Köves fejében, nem úgy él-e az ember, ahogyan nem lehet élni, s utóbb aztán nem kiderül-e, hogy mégiscsak ez volt az élete? – mindenesetre egy bizonyos értelemben Köves tagadhatatlanul nyugodt volt, s most, hogy az osztályvezető belepiskál a nyugalomba, akárcsak előbb az irataiba, és kérdésessé teszi, Kövesben homályosan az a sejtelen is felderengett, hogy ebben a nyugalomban némileg rátalált önmagára, talán inkább, mint eddig bármi másban.

Most hát élesen, hűvösen, mint akivel az indulat feledtette géplakatosi mivoltát, megkérdezte:

– Miért, talán tud számomra valami jobbat?

Hanem az osztályvezetőt cseppet sem látszott sérteni Köves modora.

– Tudok – mosolygott –, hiszen ezért is hívtam.

S gyors pillantást vetve a most félig megemelt tenyere alá, amely még mindig az oly nehezen megtalált iraton nyugodott:

– Maga újságíró – folytatta. – Holnaptól a fölöttes minisztériumunk, vagyis a Termelési Minisztérium sajtóosztályán dolgozik –, és még talán ki se mondta, és Köves talán még meg sem hallotta, amikor máris kiszakadt belőle, nyersen és érdesen, mintha az életét fenyegetnék:

– Nem!

– Nem? – az osztályvezető az íróasztala fölött Köves felé hajolt, arca váratlanul felpuhult és megereszkedett, szája kissé szétnyílt, tekintete zavarosan meredt a sapkája alól Kövesre: – Mi az, hogy: nem? – kérdezte, Köves, aki láthatóan visszanyerte higgadságát, noha ez inkább csak megszilárdítani, semmint megingatni látszott az elszántságát, megismételte:

– Nem – mint aki valami valószerűt védelmez holmi képzelgés ellen. S hogy azért mégse tűnjön afféle faragatlan tuskónak, akivel tán még beszélni sem lehet, mintegy magyarázatképpen hozzáfűzte:

– Nem vagyok alkalmas rá.

– Persze hogy nem – időközben az osztályvezető is lecsillapodott, most láthatóan a tőle telhető legnagyobb türelemre szánta el magát, hogy egynémely dologról felvilágosítsa Kövest. – Persze hogy nem alkalmas: ezzel mi is tisztában vagyunk. – Egy pillanat szünetet tartott, kissé gondterhelt kifejezés suhant át az arcán, majd, mintegy felülkerekedve a kételyein, lassan fölemelte és egyenesen Kövesre szegezte kék tekintetét: – Éppen azért állítjuk oda – folytatta aztán –, hogy alkalmassá váljon rá –, és most Köves dőlt előre a székén meglepetésében.

– Hogyan válhatok alkalmassá valamire, amire nem vagyok alkalmas?! – kiáltotta aztán, s az osztályvezető elmosolyodott az elképedésén.

– Ugyan, ne gyerekeskedjék már – csillapította Kövest. – Honnan tudhatná maga, hogy mire alkalmas és mire nem?

– Hát ki tudja, ha nem én – kiabált, most még az előbbinél is emeltebb hangon Köves –, talán maguk?! –, izgalmaiban, úgy látszik, gépiesen átvette ezt a többes szám első személyt az osztályvezetőtől, jóllehet az persze csak egymagában ült ott, vele szemben.

– Természetesen – az osztályvezetőnek még a szeme is kerekre tárgult és az egyik szemöldöke majdnem a homloka közepéig szaladt fel, mintegy ekkora tudatlanság láttán. – Nézze – a hangjában most váratlan szelídség bujkált, szabad keze, mellyel nem az okmányt takargatta, megmozdult és előre nyúlt, Kövesnek az a bizonytalan érzése támadt, mintha az osztályvezető gyöngéden meg akarná fogni a kezét, persze csak megzavarodott képzelete játszadozhatott vele, a távolság is túl nagy volt, így semmi efféle nem történt –: nézze, én, ezen a helyen sokat, nagyon sokat mesélhetnék erről magának. Ki tudhatná önmagáról, hogy mire alkalmas és mire nem? Hány próbán kell keresztülmennünk, amíg kiderül, hogy kik vagyunk? – Az osztályvezető mindinkább belemelegedett, fakó bőrén lassan átütött a frissebben keringő vér színe: – Magáról – és az imént előre nyújtott kezét most, széttárt ujjakkal, mintha egy kelyhet emelne a feje fölé, a magasba lendítette – odafent, magasabb helyen döntöttek: hogyan képzeled hát, hogy szembeszegülhet ezzel a döntéssel?

– De hát mégiscsak rólam van szó – vetette közbe Köves, ha némileg elbizonytalanodott, korántsem azért, mintha meggyőzték volna, inkább csak érdekelte, amit az osztályvezető mondott, aki most megint csodálkozni látszott:

– Hogy magáról? Ki beszél itt magáról? Milyen szerepet szán itt önmagának, azon kívül, hogy engedelmeskedik?! – És áttüzesedett arccal, mint aki immár képtelen rá, hogy féken tartsa a lelkesültségét, felkiáltott: – Szolgák vagyunk, szolgák, valamennyien! Szolga vagyok én, és szolga maga is: hát van ennél felemelőbb, van ennél csodálatosabb?

– Kinek a szolgálói? – kapott a szón Köves.

– Egy magasabb elgondolásé – hangzott a válasz.

– Mi ez az elgondolás? – kérdezte gyorsan Köves, mintha azt remélné, hogy most végre megtudhat valamit.

De elhamarkodhatta a kérdést, mert az osztályvezető némán meredt rá, mint aki nem hisz a fülének, majd ismét a tenyere alatt melengetett okmányra pillantott:

– Persze – szólalt meg végre –, maga külföldről tért haza. – De azért mégiscsak megadta a választ Köves kérdésére, noha már jóval szárazabb hangon:

– A szakadatlan tökéletesedés.

– És miből áll ez? – Köves, mintha máris elfogadta volna, hogy ismét újságíró, csak nem tágitott.

– Abból, hogy szakadatlanul megpróbáljuk az embereket – az osztályvezető itt kurta kézmozdulattal jelezte, hogy kimerítették a tárgyat, és hogy térjenek vissza ismét a gyakorlati kérdésekre. – Tekintse szerencsének – mondta –, hogy felfigyeltek magára –, és úgy tűnt, a szavai hirtelen Kövest is kijózanították:

– Nem akarom a szerencsét – mondta, most már ő is száraz, eltökélt hangon, és úgy érezte, mintha ezt már mondta volna itt valakinek, ha akkor talán még kevésbé is felvértezve a szerencse ellen, mint most. – Munkás akarok lenni – folytatta, – jó munkás; ha értek valamihez, akkor... – habozott kissé, de aztán mégis úgy dönthetett, nem sok kockázat rejlik benne, ha felfedi kártyáit: – akkor nem packázhatnak velem itt olyan könnyen.

De az osztályvezető láthatóan méltányolta nyíltságát, az arca csupa jóakarát volt, hangja melegen csengett:

– Jó munkás – mondta – magából sosem lesz. Vagy elmegy innen, vagy nem lesz magából semmi; hiszen még reszelni sem tanult meg. – Elhallgatott, kissé félrebillent fejjel fürkészte Kövest, majd, mintegy a barátságos mosolyával ellensúlyozva mondandója keménységét: – Tulajdonképpen fel is mondhatnánk magának – folytatta –, hiszen nem képes megfelelni a követelményeknek. De – tette hozzá sietve – mi természetesen azt szeretnénk, ha a saját elhatározásából fogadná el az ajánlatunkat –, és Kövesen egyszerre erőt vett mértéktelen fáradtsága, amely tulajdonképpen soha el nem hagyta, amióta csak itt van.

Még váltottak néhány szót – Köves alighanem alá is írt valamit –, aztán már csak azon vette észre magát, hogy mint ittléte óta már annyiszor – megint csak téveteg léptekkel távozik egy hivatalszobából, anélkül hogy többet tudna, mint mielőtt oda belépett, és némi szégyenkezéssel gondol a lány esdő, aztán értetlen és végül bizonyára meghökkenten elnyíló tekintetére, amikor majd összecsomagol és egyetlen szó nélkül elhagyja a gyárat.

Hatodik fejezet

Déltengeri fénytörésben

Ezen az estén Köves újra megjelent a Déltengerekben, bepördült a forgóajtón és egyenesen Sziklai asztala felé sietett, aki épp úgy ült ott, mint amikor legutóbb elbúcsúzott tőle, és most úgy ragyogott fel, majd törött apró cserepekre a széles mosolyától szétfeszülő kemény arca, mintha azóta is egyre csak Köves jöttét várta volna.

– Mit jelentsen az, hogy „az irodalmi képességeim”?! – támadt rá Köves, és engedélyt se kérve levetette magát az egyik székre, Sziklainak, aki alighanem szívesebb viszontlátásra számított, némelyest megdermedt a mosolya:

– Hát mit jelentsen?... Nem értem... – motyogta, egyfelől még mindig a viszontlátás örömét sugárzó, másrészt némi csalódottságot tükröző arccal, amire Köves elmondta neki, mi történt vele ma délelőtt:

A vasgyárban kiadták papirosait és felszólították, jelenjék meg velük a Termelési Minisztérium sajtóosztályán, mégpedig haladéktalanul, nehogy a munkanap hátralévő, még nagyobbik fele veszendőbe menjen, s hogy Kövest, ha úgy látják szükségesnek, a minisztériumban tüstént munkába állíthassák. Köves úgy nyargalt villamostól villamoshoz – a minisztérium a város közepe táján volt, a vasgyártól messze –, mintha valami rendkívül kényes köztulajdont bíztak volna a kezére: az idejét, amit csorbítatlan épségben kell eljuttatnia a célhoz, leginkább arra ügyelve, nehogy a saját részére is el találjon belőle csenni valamit. E már-már küldetésszerű érzés, mintha nem ő lenne, aki érkezik, illetve ő

az, de csak mintegy önmaga képviselőjében: ez a könnyebbség segítette át a szokásos akadékoskodáson, amivel a portásfülkében kellett megbirkóznia, hogy igazolócédulája azután utat nyisson neki a két vámos közt a főbejáratához. Köves lihegve futkosott lépcsőn, folyosón, míg végre megtalálta a sajtóosztályt, ahol azután kiderült, várakoznia kell, minthogy a sajtófőnök éppen mással van elfoglalva. – A Felügyeleti Bizottság soros elnökével tárgyal – árulta el neki, a hol az írógépét csattogtató, hol pedig a megszólaló telefonok után nyújtózkodó titkárnő immár bizalmasabbra forduló hangon, miután megtudta Kövestől, hogy ő Köves, és hogy mi járatban van. – Vagy úgy – jegyezte meg erre Köves valamelyest kába, lassacskán azonban az értelmes kifejezését visszanyerő arccal, mint aki hirtelen kijózanodik mámorából, s valami ősi ösztönrel, mely mintha egyszerre újra feltámasztotta volna benne eredeti természetét, a lomhaságot, máris elhelyezkedett a szoba vélhetőleg legkényelmesebb székén. Most bezzeg nem jut az eszébe, mosolyodott el magában Köves, hogy nekirontson a párnázott ajtónak; vagy ha mégis, mert hiszen lám, az eszébe jutott, semmiképp a cselekvés indulatával, legfőljebb az emlék, egy önmagáról őrzött, csaknem fájoan szép emlék derűjével. Ó, milyen gyerek is volt még akkor! – gondolta Köves, mint aki hajdani időközön mereng. Mikor is történt? Tegnap? Vagy húsz éve? Az idővel, amióta ide megérkezett, Köves mindig bajban volt kissé, míg benne élt, végtelennek tetszett, ha múltként gondolt rá, úgyszólván semminek, tartalma akár egyetlen órába is belefért volna, alkalmasint – fordult meg Köves fejében – valamilyen más, valamilyen valószínűbb, mondhatni töményebb élet egy tétlen, alkonyi órájába, úgy vacsora előtt, amikor az embernek semmi jobb dolga nem akad s amúgy is mindegy, és végezetül – ötlött fel futólag Kövesben – talán egy egész emberöltő fog eltelni így, az élete, amelyre úgy gondolhat majd vissza, hogy akár egyetlen óra alatt is elintézhette volna, a többi csak merő időpocsékolás volt, nehézkes életkörülmény, küzdelem – miért is? E pillanatban Köves ezt aligha tudta volna megmondani, inkább csak a küzdelem érzése élt benne, a küszködésé, anélkül hogy küzdelme pontosabb tárgyát, netalán a célját is látná, vagy legalább sejtene – persze lehet, most is csak fáradt volt, mint általában, ki-kihagyó értelme tán csak a kimerültségét, vergődő unalmát mutatja küzdelemnek. Meglehet, elkalandozhattak a gondolatai, így Köves figyelmét ugyan nem kerülte el, hogy a párnázott ajtó mögül egy nő s nyomában egy férfi siet ki és tart a szobán keresztül egyenesen a folyosóra nyíló ajtó felé – Köves úgy vette észre, szemrevaló nő volt, aki a hajával és valószínűleg az öltözékével is az érett gesztenye sárgás-rőtes-barnás színének futó benyomását hagyta benne, a férfi pedig apró, ápolt, bajszos ember, szaggatott mozdulataival mintha magyarázkodott, mintha tartóztatni iparkodott volna a szótlansul előre siető s hátra se forduló nőt, kabátja felső gomblyukában valami fehér tárgy, valószínűtlen ugyan, de úgy tűnt, virág díszlett –, Köves továbbra is a félig nyitva maradt belső ajtón tartotta a szemét, mintegy a sajtófőnököt és a Felügyeleti Bizottság soros elnökét várva, akiket, ki tudná, miért, Köves éltesebb, megtermett, kopasz vagy ősz férfiaknak képzelte. Hanem úgy látszik, tévedett: miután a nőt az ajtóig kísérte, majd ő maga visszatért, szórakozott, valahogy dúlnak ható tekintetét a választékos emberke először Kövesre, aztán a titkárnőre vetette, aki most halk, tüsténkedő hangon elmondta neki Kövesről, hogy ő Köves, „az új munkatárs”, a férfi pedig erre, miközben valamiféle fájdalmas rángás vonaglott át az arcán, „még egy kevés türelmet” kért Kövestől, s azután eltűnt a párnázott ajtó mögött – így hát Köves mégiscsak a sajtófőnököt látta, és eszerint az imént távozott nő is a Felügyeleti Bizottság soros elnöke lehetett csak. Kisvártatva kurtán felberregett a titkárnő asztalán lévő készülék, Köves a titkárnőre, a titkárnő Kövesre nézett – Köves azzal a derűs, egyszersmind viszolygó érzéssel kelt föl a székről és tartott a párná

– Talán nem is örülsz neki? – nevetett fel most Sziklai, Köves, akár mert az egyenes választ kerülni akarta, akár mert inkább másra volt kíváncsi:

– Tehát ismered őt? – kérdezte.

– Hogyne ismerném – felelte Sziklai csodálkozó szemöldökkel, mintha Köves tájékozatlanságán álmélkodna. – Mégis... – folytatta, de aztán félbe hagyta mondatát, hogy két sört, nem: a viszontlátás öröme „két rövidet” rendeljen az asztalukhoz siető Aliztól, aki a maga részéről úgyszintén osztozott örömeikben, megjegyezve, hogy „már erősen hiányoltuk a szerkesztő urat”: – ...Mégis vette fel aztán Sziklai újra a fonalat –, mit gondolsz, hogyan kerültél abból a húsdarálóból ebbe az előkelő állásba?

– Hogyan? – kérdezte Köves kíváncsian, de mint akit balsejtelmek környékeznek.

– Úgy, hogy én megszereztem neked – világosította fel Sziklai.

– Te?! – hökkent meg Köves. – Hát nem magasabb intézkedés volt? – szólt el magát, gyerek módján, aki a saját kíváncsiságától szorongva nekilát szétszedni bábuját, hogy megnézze, mi beszél a hasában; és ha már így belefogott, mindjárt el is mondta Sziklainak, miként bocsátották el a vasgyárból – Sziklai úgy nevetett, hogy egyik szeméből egy apró könnycsepp is kibuggyant és csillogva fennakadt a szemzugában képződött ráncok szövevényén:

– Magasabb intézkedés!... – fuldoklott: – Hát persze, hogy magasabb intézkedés volt: én intézkedtem – csillapodott le végre, hozzátéve, hogy a sajtófőnök őneki már „régiszerű”. Még újságíró korából ismeri, de a tűzoltóságnál újra „kapcsolatba került” vele, mondta, Köves itt közbevetőleg megkérdezte, tényleg, hogy érzi magát Sziklai a tűzoltóknál, Sziklai fölényesen legyintett:

– Remekül. A tenyeremből esznek. – Mármint, folytatta, a tűzoltóság a Termelési Minisztérium egyik legnagyobb megrendelője, autókat, csöveket, tűzoltólétrát, sisakot, miegymást rendelnek, nagy tételekben, és persze – mint ez már lenni szokott – a leszállított áruk többnyire nem felelnek meg a kívánalmaknak, a tűzoltóság részéről ilyenkor az ő, Sziklai feladata, hogy – „mialatt más vonalon is folyik az alku” – a nyilvánosságra hozatal rémével fenyegetőzzék, a minisztérium részéről pedig a sajtófőnök dolga, hogy Sziklait erről lebeszélje, mindenféle ígéretekkel megnyugtassa, és ők ketten rendszerint meg is találják egymással az egyezség módozatait:

– Hiszen érted – kacsintott Sziklai cinkosan Kövesre.

– Hogyne – vágta rá sietve Köves, hogy meg ne akassza Sziklait az elbeszélésében, mert a tűzoltóság és a minisztérium vitáinál most inkább a saját ügye érdekelte volna őt jobban. – Nos, folytatta erre Sziklai, egy ilyen megbeszélésük alkalmával derült ki, hogy a sajtófőnök osztályán üresedés támadt, és ha a hely betöltése nem is éppen sürgető, mégis, amennyiben Sziklainak netán akadna valaki jelöltje, a sajtófőnök persze szívesen megfontolná, hogy az illetőt alkalmazza – mondanía sem kell, mondta Sziklai, hogy azonnal „lecsapott a lehetőségre”.

– Hiszen mondtam, hogy én nem feledkezem meg rólad, hogy feltétlenül talállok valamit neked! – Csak azt nem tudta – előzte meg Köves kérdését –, hogy magát Kövest hol találja meg, mert sem a lakáscímét nem ismeri:

– Ami lehetetlen egy helyzet, öregem, máris add meg! –, Köves élénken bólogatott, mint akinek épp ez a szándéka, csupán későbbre halasztja, hogy Sziklait félbe ne szakítsa; és Köves arról is elfelejtette értesíteni őt, korholta tovább Sziklai, hogy hová ment dolgozni. Mármint a munkahelyét kideríteni korántsem volt annyira nehéz, mint ahogy ezt Köves bizonyára feltételezné, folytatta; egész egyszerűen felvette tűzoltóiszti egyenruháját, elment a munkairányító hivatalba és megtudakolta, nem helyezkedett-e el mostanában az ő révükön valahol egy Köves nevezetű egyén, aki iránt a tűzoltóság bizonyos okokból érdeklődést tanúsít persze rögtön a rendelkezésére álltak. Őt magát – Kövest viszont Sziklai egyelőre nem akarta értesíteni.

– Olyan furcsán viselkedtél legutóbb, hogy féltem: tőled még az is kitelik, hogy útját álld a saját szerencsédnek! Így hát csak a sajtófőnöknek adta meg Köves nevét és a munkahelyét, a sajtófőnök pedig „hivatalos vágányra terelte az ügyet”, mely azután, megjárván osztályról osztályra vezető útját, a vasgyárba már a magasabb intézkedés feltétlen parancsa formájában érkezett.

– Érted most már? – kérdezte Sziklai, és:

– Hogyne – felelte rá Köves, halvány mosollyal, mint akit egy kissé becsaptak ugyan, de mint aki azért ennek a tréfás oldala iránt sem egészen érzéketlen. Azután Sziklai még egyszer elismételtette Kövessel a szállítmányozási osztályvezető szavait, mindazt, amit a magasabb elgondolásról, a szakadatlan tökéletesedésről, meg az emberek megpróbálásáról mondott, az egész helyzetet, ahogy ott ülnek egymással szemben és nagy komolyan vitatkoznak, miközben ő, Sziklai, meg a sajtófőnök egymás közt már réges-rég megbeszélte és elrendezett mindent, és miután most is akkorát nevetett rajta, mintha először hallaná:

– Látod, öregem, ez az igazi vígjátéki szituáció! – vont le felemelt mutatóujjal, mintegy mindkettejük számára a maradandó tanulságot.

Irodalom. Próbátételek, megpróbáltatások

Egy este Köves Weigandnéba, a háziasszonyba botlott, pontosabban szólva Köves, épp elmenőfélben, már az előszobában járt, amikor a nyitott konyhaajtóból az asszony kiszólt neki, hogy a reggeli események miatt mentegetőzzék, Köves – keze már a kilincsen – hirtelenében nem is emlékezett rá, mi történt reggel – nehéz napja volt a minisztériumban –, aztán jutottak csak eszébe a tények. Persze megint a fiúról, Péterről volt szó – valójában talán inkább arról, hogy mostanában, amióta minisztériumi munkatárs lett, Köves elkényeztetettségre valló szokásokat vett fel, így például kedve kerekedett arra – és ezt a vágyat talán még a lány oltotta belé –, hogy mielőtt hazulról elindul, megreggelizzék, előző este egy boltban vásárolt is magának e célból teát, ha talán persze nem is egészen valóságos, teából való teát, legalábbis nem azt a fajtát, melynek illatát, akár egy emlék aromáját, a vásárlás pillanatában Köves szinte felszállni érezte holmi távoli, talán nem is létezett idők mélyeiből. Reggel aztán Köves a teájával megjelent a konyhában – úgy látszik megfélemedezett róla, hogy immár nem hajnalban kel, mint amikor még a vasgárba járt, így a háziakat is a konyhában, épp a reggelijük mellett érte, Köves, valami mentegetőzésfélét mormolva, nyomban vissza akart vonulni – magában már el is állt szándékától, a reggelizésről szőtt elképzelései közt föl sem merült, hogy ne egyedül, hanem családi körben reggelizzen –, ám Weigandné annyira tiltakozott, olyan szívélyesen invitálta, csinált helyet a gáztűzhelyen Köves teájának, hogy sértés nélkül Köves most már aligha visszakozhatott volna. Végül is a reggelit feszélyezett hangulatban költötték el, Péter, aki mellett zsebre vághatóan apró, a kockák közepén a nyeles bábuk rögzítésére szolgáló lyukakkal ellátott sakktábla állt az asztalon és egyik kezében kiharapdált kenyerét tartotta, a másikkal meg a sakkfigurákat igazgatta, pusztán azért emelte néha rájuk a tekintetét, hogy jelezze, mennyire a terhére vannak – Köves azért így is észrevette, hogy a vastag szemüveg mögött a fiú apró szeme egészen vörös a megerőltetéstől vagy az álmatlanságtól, esetleg mind a kettőtől –, úgyhogy Weigandnének lassacskán elállt a szava, csak suttogva kínálgatta Kövest a cukorral, a sárrögszerű kenyérrel, végül már csupán a fiú háta mögött mutogatott, mentegetőzött, jelezte tehetetlenségét, Kövesnek már-már nevetgetnékje támadt, mert szinte úgy festett, mintha ők ketten lennének a gyerekek, akik fölött a rettegett, marcona családfő zsarnokoskodik, szeszélyes önkénnyel.

– Nem bírok vele – panaszkolta most Weigandné tehetetlenül széttárt, majd visszajuttat karral, kissé féloldalra billentett, értetlenül rázogatót fakó, hegyes arccal, benne fénytelené vált tavacskáival. – Amióta ez a sakkverseny megkezdődött, egyszerűen nem bírok vele – ismételte az asszony, csakugyan, Kövesnek, akivel mostanában előfordult, hogy néha itthon próbálta összeeszkábálni minisztériumi sajtófogalmazványait (és így lám, mégiscsak sor került rá, hogy használatba vegye az asztalt, amit az ideérkezése napján – igencsak régen történt, Köves mégis jól emlékezett rá – a háziasszony annyira büszkén ajánlott a figyelmébe), dühösen kellett lecsapnia kezéből a ceruzát, annyira zavarta anyának és fiának az ő szobájába is behatoló szüntelen marakodása, kivált a fiú kibicsaklóan felfelsívító hangja, mint ahogy nagy nyomás alatt a gőz a szelepen kisüvít; ámbár ki tudja, titokban Köves talán nem örült-e is még annak, hogy megzavarták, és egész felháborodásával, a mozdulattal, ahogyan a ceruzát odavágta és az asztal mellől haragosan felugrott, nemcsak a megkönnyebbülését akarta-e még maga előtt is leplezni és igazolni – hiába, amint írni kezd, így kellett tapasztalnia Kövesnek, tüstént tisztázhatatlan és tisztátalan ellentmondások egész szövevényébe bonyolódik az ember.

– Talán nem megy neki a játék? – érdeklődött most Köves, némi kárörömmel, nem tagadhatta.

– Nem úgy, ahogyan szeretné – az asszony még mindig a fejét rázogatta, mintegy jelezve, hogy amit mond, maga is helyteleníti: – Állítólag még semmi sem dőlt el, de valami játszma függőben maradt, és életkérdés, hogy a következőt megnyerje... – az asszony elhallgatott, tavacskái téován keresték Köves tekintetét.

– Életkérdés? – vonta fel derűs meghökkenéssel Köves a szemöldökét.

– Azt mondja – panaszkolta az asszony: hogy beszélhet, mintha máris megnyugtatóná kissé.

– Gyerekes beszéd – mosolygott Köves.

– Gyerekes – mondta az asszony –, de hát gyerek még. – Kövesnek olyan érzése támadt, mintha valami réges-rég lefolytatott társalgást ismételnének.

– Nos – vetett hát véget a beszélgetésnek –, ha ennyire fontos neki, akkor biztosan meg is nyeri – és ha a lépcsőn Köves már szerfelett kétségesnek is érezte, hogy csakugyan a megfelelő vigaszban részesítette-e az asszonyt, ideje volt a Déltengerekbe indulnia, részint, hogy megvacsorázzék, de részint

kötelességből is, hogy Sziklaival tovább gondolkozzanak a vígjátékon – ami azt illeti, fejtörésüknek mindeddig nem sok eredménye mutatkozott, a vígjátékírás, legalábbis Köves számára, valójában keserves, nyomasztó, cseppet sem vidám munkának bizonyult. Mint egykor, amikor barátságuk még fesztelen volt és azt semmiféle közös érdek nem felhőzte, Köves meg Sziklai esténként most is ott ültek törzsasztaluknál a Deltengerekben, eltréfálkoztak Alizzal – bár korántsem maradt adós a talpraesett válaszokkal, a pincérnőnek mostanában ezek mégis, mintha bizonyos erőfeszítést okoznának, a szája körüli tragikus barázdák is mélyebbnek tűntek, Kövesnek olykor a nyelve hegyén volt, hogy a „párja” iránt kérdezősködjön, Berget újabban sosem látta a vendéglőben, de aztán valahogy mégsem tette fel a kérdést, most Sziklai jelenléte feszélyezte, máskor az alkalmat nem érezte megfelelőnek, no meg, ki tudná, talán félt is a választól –, elszórakoztatták egymást tűzoltósági, illetve minisztériumi történetekkel, ki-kipécéztek egy-egy vendéget vagy társaságot: ám kedélyükre az első pillanattól fogva borús árnyékot vetett a rájuk várakozó vígjáték.

– No – komorodott el például az ugyan jó előre várt, ám az elérkeztekor mégiscsak váratlan pillanatban Sziklai –: gondolkodtál?!...

– Hogyne – kapta össze magát ilyenkor Köves, mint aki mindeddig kizárólag arra várt, hogy végre közölhesse számtalan, kikívánczoló gondolatát.

– És? – Sziklai kemény arca számonkérően meredt Kövesre: – Van valami ötleted?

– Szerелеmből kell kiindulni – jelentette ki határozottan Köves.

– Jó – egyezett bele Sziklai –, induljunk ki szerelemből. Tehát?

– Van egy fiú meg egy lány – próbálkozott megszeppenten Köves, mint aki úgy érzi, sokkal többre e pillanatban aligha futja tőle, s attól tart – alkalmasint joggal –, hogy Sziklai viszont korántsem éri be ennyivel.

– És mi történik velük – hallotta máris a türelmetlen hangját – mi akadályozza, hogy boldogok legyenek?

És mivel Köves hallgatott, töprengőnek szánt, valójában azonban inkább sötét arccal, mint akiben máris gyilkos indulatok ébrednek a képzeletbeli szerelmespár ellen – akiket a boldogság révébe kell kalauzolniuk a vígjáték során:

– Szóval nincs ötleted – szögezte le Sziklai, és Köves további, büntudatos hallgatása beismeréssel ért fel.

– Jó, jó, azért ne lógassuk az orrunkat – enyhült meg Sziklai. – Valami jó történetet kellene kieszelnünk – vélekedett később.

– Hát igen – helyeselt Köves.